

M. Smolders

POPIS ŠKOLNÍHO OKRESU PLZEŇSKÉHO.

SESTAVILO

UČITELSTVO.

(S MAPOU HEJTMANSTVÍ PLZEŇSKÉHO.)

V PLZNI.

NÁKLADEM VLASTNÍM. – TISKEM NÁRODNÍ KNIHTISKÁRNY J. R. PORTA.

1896.

V konferenci učitelstva školního okresu Plzeňského, konané 7. dne m. října 1891, usneslo se shromážděné učitelstvo pod mohutným povznášejícím dojmem, jaký učinila na veškeren národ velkolepá zemská jubilejní výstava, provésti spojenými silami myšlének dvé:

1. pořádati velkou okresní výstavu školskou,

2. sestaviti spolupůsobením všech sborů učitelských v okresu školním »Popis školního okresu«, který by, spočívaje na udajích spolehlivých, byl vhodnou rukojetí a pomůckou při vyučování jak zeměpisu a dějepisu, tak i realiím vůbec, pokud se při vyučování tom hledí k místním poměrům a potřebám.

Prvá z myšlének těch uskutečněna byla v památné dny červencové a srpnové r. 1893, kdy učitelstvo tří soudních okresů — plzeňského, rokycanského a blovického — v monumentalní budově obecných škol východního obvodu král. města Plzně vystavilo a spořádalo výsledky vlastní píle*); ku provedení myšlénky druhé položeny základy taktéž hned v školním roce 1892. Kommisse složená ze starostů spolků učitelských v školním okresu, k nimž přibráni později zástupcové všech sedmnácti učitelských sborů obecných a měšťanských škol v Plzni a někteří jednotlivci, kteří k řízení díla společného zvláštní jevili ochotu, za předsednictví pana c. k. okresního inspektora školního prof. Josefa Wegera, vypracovala nejprve osnovu otázek, dle nichž jednotlivé sbory učitelské neb správy škol sestaviti měly popisy školních obcí.

Ve sborech učitelských nastal ihned čilý ruch a domácím poradám učitelským brzy dodáno zvláštní zajímavosti. Referováno

*) Viz spisek Okresní výstava školská v Plzni ve dnech 29. července—2. srpna 1893. Dle zpráv odborných předsedův i časopisů sestavil a doplnil Bohd. L. Tyšler. — V Plzni 1893. — Nákladem slovanského knihkupectví Kočí a Finke.

tu o postupu prací, sestavovány a doplňovány obšírné elaboraty, jež samy o sobě již byly velmi cennými pomůckami a přípravami k vyučování realiím, ba i jazyku mateřskému. Tak již na zmíněné okresní výstavě školské r. 1893 vyložen byl material ku »Popisu okresu« od mnohých správ škol, po výstavě pak v pracech předpravných pokračováno. Když pak v době před Národopisnou výstavou českoslovanskou na poli folkloristiky utěšené snažení vyvoláno, obrácen i k nové této vědě zřetel pořadatelů »Popisu« a tak snesen na mnoze material nový, jehož representanty jsou články: Selský statek, Kroj, Svatební obyčeje, Odprava kohouta a Ukázky zvláštností lidové mluvy. Počátkem roku školního 1896 svěřeno spracování materialu některým jednotlivcům odborníkům a vydání jeho tříčlenné redakci. Zejména vzácnou ochotou a pomocí přispěl na slovo braný historik Plzeňska slovutný pan professor Josef Strnad, c. k. konservator, který po stránce historické rukopis k tisku upravený prohlédl, doplnil a opravil, jakož i nových a nových pramenů k hlubšímu propracování místopisného oddílu poskytl. Taktéž i slov. pan professor Zdeněk Jahn v příčině statí přírodozpytných a zemězpytných radou svou značně přispěl; chvalně známý badatel v oboru archaeologie p. Frant. X. Franc, tajemník historického musea plzeňského, pak laskavě uvolil se samostatně napsati stať XIX. Praehistorická doba na Plzeňsku.

Hlavními pracovníky z učitelstva okresu byli pp.:

Josef Tobrman, ředitel měšt. školy v Plzni,

K. V. Tuček, řídící učitel v Šťáhlavech.

Spolupracovníky pak pp.:

Vojtěch Ambrož, učitel v Plzni, který spracoval články folkloristické,

Ferdinand Světlík, odbor. učitel v Plzni, jenž sestavil stať »Zvířena«,

František Tyttl, učitel v Plzni, který spracoval »Květenu«,

a Antonín Valeš, kterýž »Ukázky zvláštností mluvy lidové« sestavil; mimo to členové téměř všech sborů učitelských ve školním okresu, jak předem zmíněno.

Prameny jichž použito, jsou tyto:

Archiv český, Regesta regni Bohemiae, Libri confirmationum, Archaeologické památky, Libri erectionum, Kotyškův Slovník mí-

stopisný, Ein Bernaregister vom Jahre 1379, Palackého Místopis království Českého, Práva královských měst od Čelakovského, Palackého Dějiny národa českého, Zapova Českomoravská kronika, Výroční zprávy realného gymnasia v Plzni, K. V. Tuček: Hrad Radyně, Výletní listy Sokola Plzeňského, Pamětní spis na oslavu X. sjezdu samosprávných úředníků, Zpráva obchodní a živnostenské komory v Plzni, Mapa c. k. generálního štábu, Analytická květena Čech, Moravy a Rak. Slezska od prof. Dr. Lad. Čelakovského II. vydání, Soustavný přehled a stanoviska rostlin cévnatých v okolí Plzně od prof. J. Hanuše, Prodromus květeny české od prof. Dr. Lad. Čelakovského, Jos. Kafka: Výzkumy zvířeny ve vodách českých, II. Zvířena českých rybníků, MUDr. Alfred Hořice: Ornithologická pozorování v okolí Plzně a Rokycan.

Ku spisu připojená mapa jest částí nové Kotyškovy »Mapy království Českého«. Některá odchylná jména (na př. název Berounka místo Mže a j.) přála si redakce Popisu míti opravena, leč z příčin technických nebylo možno na rytině již dříve zhotovené ničeho změniti.

Vydání díla tohoto, jež nečiní žádných nároků publikace vědecké, nýbrž zůstává pouhou pomůckou k vyučování školnímu a populární knihou pro širší kruhy, uskutečněno býti mohlo pouze hmotným přispěním obětavých korporac a příznivců, již snahy učitelstva vydatně podporují a k rozkvětu školství úsilovně pracují. Jsou to zejména: Slavná místní školní rada v Plzni, která na uhražení nákladu 300 zl. r. č. věnovala, slavné okresní zastupitelstvo v Plzni, jež poskytlo příspěvek 100 zl. r. č., nejmenovaný podporovatel též 100 zl., slavná správa měšťanského pivovaru v Plzni 25 zl., slavná místní školní rada v Blovicích 20 zl., mimo to slavná místní školní rada v Rokycanech, sl. okresní zastupitelstva v Blovicích a Rokycanech, jichž příspěvků výše dosud není stanovena.

Všem těmto vzácným příznivcům, jakož i velectěným pp. spolupracovníkům a každému, kdož jakýmkoli způsobem ku provedení díla tohoto přispěl, vřelé díky vzdány buďtež.

V Plzni, v prosinci 1896.

Redakční komité.

I.

Zeměpisná poloha, rozloha, hranice okresu a počet obyvatelstva.

Okresní hejtmanství Plzeňské rozkládá se od 49° 30′ 31″ ku 49° 53′ 47″ sev. šíř. (23′ 16″ = 38$^1/_8$ *km*) a od 30° 53′ 18″ ku 31° 26′ 28″ vých. dél. od ostrova Ferrského (33′ 10″ = 36$^1/_8$ *km*).

Nejvýchodnější místo okresního hejtmanství tohoto jest východní břeh Hořejšího rybníka Padrťského, nejzápadnější jihozápadně Tlucné, kde se silnice tratí dráhy přetíná; nejsevernější blíže Žíkova, kde řeka Mže, opouštějíc území okresu, k Liebsteinu zahýbá, nejjižnější jižně Jarova.

Nejdelší rozlohu jeví území okresního hejtmanství Plzeňského od jihovýchodu k severozápadu. Ve směru tomto měří přímka vedená od hory Vůsenice blíže Čížkova ku táhlému vrchu Hřebensku severozápadně Nekmíře přes 50 *km* (7 zeměpisných mil).

Nejužší rozlohu vykazuje v severní části směrem od jihozápadu k severovýchodu. Přímka měřená od Štěňovic ku Hrádku blíže Mirošova vykazuje délku 18 *km* (= 2·426 zemp. = 2·373 rak. míle).

Hraničí na severu, obcí Lhotkou blíže Nekmíře počínaje, až k Němčovicům s politickým okresem Kralovickým, na západě od Lhotky ku Předenicům s pol. okr. Stříbrským, od Předenic dílem na jihozápadě, dílem na jihu až k Čížkovu s pol. okr. Přeštickým, na jihovýchodě od Čížkova k Padrti s pol. okr. Blatenským, na východě od Padrtě k Němčovicům s pol. okr. Hořovickým.

Skládá se ze tří soudních a berních okresů, totiž: Blovického, Plzeňského a Rokycanského. Soudní okres Plzeňský prostírá se na severozápadě, Rokycanský na severovýchodě a Blovický na jihu území pol. okr.

Plzeňský soudní okres rozkládá se mezi 30° 53′ 18″ a 31° 12′ 53″ vých. dél. Ferr. (19′ 35″ = 20 *km* 600 *m*) a mezi 49° 39′ 58″ a 49° 53′ 10″

sev. šíř. (13′ 12″ = 22 *km* 700 *m*). Nejzápadnější bod jest u Tlucné, nejvýchodnější východně Nadryb, nejjižnější jižně Štěňovic, nejsevernější pak vrch Hřebensko blíže Nekmíře.

Blovický soudní okres rozkládá se mezi 31° 3′ a 31° 25′ 15″ vých. dél. Ferr. (22′ 15″ = 23 *km* 300 *m*) a mezi 49° 30′ 31″ a 49° 41′ sev. šíř. (10′ 29″ = 18 *km* 100 *m*). Nejzápadnější bod soudního okr. Blovického jest západně Předenic na levém břehu řeky Úhlavy, nejvýchodnější východně Míšova, nejjižnější jižně Jarova a nejsevernější severovýchodně Losiné, na pokraji lesa pod hradem Radyní.

Rokycanský soudní okres rozkládá se mezi 31° 9′ 30″ a 31° 26′ 28″ vých. dél. Ferr. (16′ 58″ = 17 *km* 800 *m*) a mezi 49° 37′ 15″ a 49° 53′ 47″ sev. šíř. (16′ 32″ = 26 *km* 200 *m*). Nejzápadnější bod hranice jest západně Horomyslic, nejvýchodnější východní břeh Hořejšího rybníka Padrťského, nejjižnější jižní břeh téhož rybníka a nejsevernější severně Žíkova, kde řeka Mže zahýbá v toku svém k Liebsteinu.

Rozloha území okr. hejtmanství Plzeňského jeví se následovně:

Okres	Blovický	čítá	305	km^2
„	Plzeňský	„	353	„
„	Rokycanský	„	308	„

Rozloha okr. hejtmanství = 966 km^2.

Zaujímáť 1·86% veškerého povrchu království českého a mezi 90 hejtmanstvími zaujímá místo osmé.[1]) Za Plzeňským okr. pol. následuje Kaplický o 906·37 km^2.

Přehled počtu obyvatelstva pol. okresu Plzeňského dle sčítání r. 1890.

	Obyvatelů			Lidnatosť na 1 km^2	Vyznání náboženské				Jazyk obcov.		Počet obcí	
	mužských	ženských	součtem		katol.	evg.	israelské	jiné	český	něm.	místních	kat. [2])
Blovicko	10068	10827	20895	69	20536	1	358	—	20892	3	50	59
Plzeňsko	41054	40757	81811	232	78633	422	2725	31	71625	9552	50	51
Rokycansko	17854	18671	36525	119	35980	20	524	1	35522	871	44	49
Polit. okr. Plzeňský	68976	70255	139231	144	135149	443	3607	32	128039	10426	144	159

[1]) Pelhřimovské = 1182·56 km^2, Krumlovské = 1056·06, Prachatické = 1072·18, Budějovické = 1015·23, Hořovické = 983·96, Písecké = 973·21, Táborské = 973·10 km^2.

[2]) Po zákoně z r. 1849. mohou se obce katastrální, nemají-li prostředků, aby ve správě obecní zadost učinily, spojiti s jinými obcemi v obce místní, či politické.

Vzhledem k počtu obyvatelstva okresu jest hejtmanství Plzeňské v řadě třetím, Prahu též počítaje.[1]) Za Plzeňským pol. okresem následuje pol. okres Vinohradský s 135.363 obyvateli.

Avšak ve příčině poměrné lidnatosti zaujímá pol. okres Plzeňský místo 19. spolu s okresy Novoměstským n./M. a Kraslickým, které jako Plzeňský vykazují na 1 *km*² 144 obyvatel.[2]) Za pol. okresem Plzeňským následuje v této řadě okres Kolínský (= 139 obyvatel na 1 *km*²). R. 1880. napočítáno v okresním hejtmanství Plzeňském 123.227 obyvatel. Přibylo tudíž do roku 1890. 16.004 čili 12.98% obyvatel.

Poznamenání. Po vyloučení soudního okresu Rokycanského z pol. okresu Plzeňského jeví se však poměry následující:

Rozloha = 658 *km*² a 102.706 obyvatel. Poměrná lidnatost na 1 *km*² 156.

Zaujme potom zmenšený pol. okres Plzeňský ve příčině rozlohy 29. místo v řadě okr. hejtmanství v Čechách za nejblíže větším pol. okresem Novoměstským n./M. (= 662·10 *km*²) a před pol. okresem Ledečským (= 656·12 *km*²); vzhledem k zalidnění úhrnnému zaujme potom páté místo. (Praha = 182.530 obyv., Smíchov = 168.483, Král. Vinohrady 135.363, Teplice = 123.572 obyvatel) a bude součet obyvatelstva jeho větší, nežli pol. okresu Jičínského (= 102.486 obyvatel). Dle lidnatosti poměrné bude na místě 17 a po něm následovati budou pol. okresy Jilemnický a Semilský čítající po 149 obyv. na 1 *km*², porovnávajíc vše dle dosavádních výsledků sčítacích od r. 1890., dle nichž bude v příštím, zmenšeném pol. okrese tomto i počet obcí menší, totiž 110 katastr. a 100 místních.

[1]) Praha = 182.530, Smíchovské okresní hejtmanství = 168.483.

[2]) Praha = 13.261, Liberec město = 5.013, Rumburský pol. okres = 385, Královsko-Vinohradský = 371, Jablonecký = 334, Liberecké okolí = 241, Šluknovský = 262, Ašský = 238, Ústecký n./L. = 221, Smíchovský = 213, Teplický = 209, Karlovarský = 187, Karlínský = 186, Semilský = 182, Mostecký a Královédvorský po 169, Děčínský = 162, Jilemnický a Trutnovský po 149, Turnovský = 145.

II.

Horopis a útvar půdy.

Veškera vyvýšenina v území okresního hejtmanství Plzeňského náleží hornatině B r d s k é, kteráž nejpodrobněji ze všech českých pohoří prozkoumána jsouc, patří k nejpamátnějším pánvím silurským a jeví se po stránce cestopisné jakožto malebné i směrem i tvarem, po stránce pak národohospodářské jako nejdůležitější všech našich horstev.

Kraj náš vyplněn je břidličnatým pásmem pohoří Brdského, dosahujícím na východní a jihovýchodní straně značnější výšky v podobě chlumů a hřbetů, kteréž hlavně ze křemenných slepenců vrchních složeny jsou, kdežto břidlice tohoto patra nejen celý jižní konec Brdské vysočiny až ku přímce, myšlené od Plzence k Mirošovu a dále za hranicemi okresu k Rožmitálu vyplňují, nýbrž i od Plzence směrem ku Kyšicům, Březině, Přívěticům a dále ke Mži, tedy na severním konci celé vysočiny rozšířeny jsou.

Ve shodě s geologickým složením půdy lze ve vysočině Brdské v okresu Plzeňském následující, ve příčině tvaru rozdílné krajiny naznačiti:

1. **Jižní Brdská hornatina** zasahuje do politického okresu Plzeňského severními odnožemi, jichž hranice značí lomená čára, vedená směrem z Plzně k Plzenci, Mirošovu, Kolvínu, Mitrovicům a Chynínu i skládá se hlavně z Příbramských břidlic.

V poříčí Úslavy rozkládá se planina Blovická, jež na sever povlovně v břidličnaté, porfyrové a křemencové vrchy přechází na západ řadou chlumů buližníkových od údolí Úhlavy, na jih a východ pak vysokými hřbety od sousedního prahorního a břidličného kraje oddělena jest.[1])

[1]) V okolí Blovickém a Spálenopoříčském složena jsou některá skaliska z břidlice velmi jemnozrné a zhusta drobnými hráněmi amfibolu prostoupené. Barva této břidlice jest zelená, sloh její jest buď balvanitý, buď nezřetelně břidličnatý, láme se v nepravidelné, ostrohranné kusy. Tato odruda horninu slove z e l e n o k á m e n, neb a f a n i t.

V této části Brdské střídají se neustále rozhlehlé výšiny, na kterých místy buližníkové balvany leží s hlubokými údolími přítokův Úslaviných. Údolí tato oživena jsou několika lidnatými místy, z nichž největší jsou Blovice, Spálené Poříčí a Mitrovice.

Jižní a východní kraj tento porostlý jest pěknými lesy, kdežto na západě zalesněny jsou jenom některé buližníkové kopce. Pěkný chlum Vildšteinský (521 *m*), na němž strmí zbytky soujmenného hradu, je skoro zcela holý; za to jsou mocné chlumy a hřbety buližníkové, kteréž krajinu Blovickou proti Nepomuku uzavírají (Buková hora 647 *m* a Doubrava 560 *m*) hustými lesy porostlé, což rovněž platí na východní straně o Chynínské hoře (Pod Kamením 687 *m*) a Míšovské hoře (Koukalka 574 *m*), kteréž tu tvoří přirozenou hranici kotliny Padrťské.

2. **Žulový ostrov Štěnovický,** ležící na pravém břehu řeky Úhlavky, prostírá se mezi Černicemi, Štěnovicemi, Losinou, Prusinami a Předenicemi. Krajina, kterou zde skládá, sestává z malých, částečně borovým lesem pokrytých pahorků (chlumů). Kol Černic a Losiné vede útvarem tímto silnice k Nepomuku.

Nad nevelký tento žulový ostrov se dvou stran vynikají dva mohutné vrchy b u l i ž n í k o v é, kteréž daleké okolní krajině vévodí. Je to velkolepá zřícenina starého hradu Radyně (565 *m*), na jihozápadě pak proti Prusinám rozsáhlý, lesnatý vrch Vysoká, z něhož taktéž buližníkové balvany Tlustá hora do výše 481 *m* a Šťáhlavská hora do výše 522 *m* se pnou. Ostatní vyvýšeniny okolní nedosahují značnější výše. Tak Štěnovický vrch 458 *m*, Malinec 452 *m*.

3. **Západní Brdská hornatina** zasahuje v okres náš pásmem, jež se rozkládá podél údolí řeky Radbuzy až k Doudlevcům, pak od Koterova při Úslavě na sever směrem ku Křivoklátským lesům i náleží útvarem pásmu břidlic Příbramských.

Pražské předměstí v Plzni leží částečně na této břidlici, jižto zvláště pěkně vyvinutou spatřujeme blíže vojenské plovárny pod hřbitovem u sv. Mikuláše.

Pláně kamenouhelné vyčnívají všude nad pláně břidličné a souvisejí s těmito jen ve směru od Plas ku Kazňovu, Německé

Po obou stranách Úslavy rozšířen jest hlavně buližník. Z něho složeny jsou: Rohatá Skála u Seče, Vildstein, Lopata, malebné skály za Žďárem a u Přešína, tvoříce mohutné útesy, hřebeny a hřbety, takže dívá-li se kdo s povýšené některé skály v krajinu, domnívati se může, že celá se skládá ze skal buližníkových.

Bříze a Druzdové, avšak výše Druzdové dělí je řeka Mže, výše Plzně až k Dobřanům řeka Radbuza, jejížto břehy, místy velmi příkré, složeny jsou z břidlic pásma Příbramského.

Kamenouhelná pánev Plzeňská rozšiřuje se tu směrem severovýchodním podle Radbuzy k Doudlevcům, Plzni, Lobzům, Doubravce, Újezdu. Plzeň leží skoro celá, až na část jižního Pražského předměstí na pískovci kamenouhelném. Další hranice jde Bílou Horou, kolem Sence, Zruče, Třemošné, Hromic, Obory až k Plasům. Jiná jde západně obce Tlucné, Nekmíře a Všerub.[1])

Strop nad útvarem kamenouhelným tvoří v okolí Plzeňském útvar permský, důležitý zde pro pískovec s tmelem kaolínovým, jenž se k účelům technickým z pískovců u Kotíkova a Třemošné vypírá. V pískovci tom pozorujeme zhusta vrstvy velmi hrubozrného konglomeratu; často jsou tyto i prostoupeny vrstvičkami lupku šedého, v němž nachází se uhlí vtroušeno.[2])

Permský útvar Plzeňský jest v bezprostřední souvislosti s útvarem kamenouhelným. Vyznamenává se skrovnějším počtem rostlin, kteréž za doby vlastního kamenouhelného útvaru tvořily mohutná rašeliniště, za to jsou v něm hojné otisky obratlovcův, jak sladkovodních, tak i mořských. Pro Plzeň samu, jakož i pro okolí její jsou vrstvy tyto důležity:

a) Pro uhlí a lupek plynový, který v sobě uzavírají.

b) Pro výtečný kámen, z něhož hotoví se žernovy, kvádry a p.

c) Pro vrstvy kaolinu, kteréž se tu vyskytují.

d) Pro vodu, která v těchto vrstvách pramení. Výtečný kámen poskytují staré lomy Lochotínské Vůbec známa jest pískovcová malebná stráň, kteráž táhne se od Račic k Dominikánskému lesíku, sadům Lochotínským a ku Všem Svatým až k Velkému rybníku. Pískovec Lochotínský rozváží se jako výborné stavivo na vše strany.

Ve stráni Lochotínské prýští léčivá voda železitá, kteráž se vede do lázní Lochotínských. Z permské pískovcové stráně u Všech Svatých pochází výborná voda k pití.

Vrstvy kaolínu jsou též význačny pro okres Plzeňský. Kaolín tento jest velmi čistý. neobsahuje místy ani stopy přimíšeniny

[1]) Okolí Plzeňské jest bohato množstvím otisků vějířův kapradin, jakož hojným počtem kmenův. Kmeny tyto ukazují, že za doby, kdy tvořilo se uhlí kamenné ve zdejším okolí, byly zde kapradiny stromovité, znamenité krásou i velikostí.

[2]) Jdeme-li ze Škvrňan podle trati západní dráhy k Vejprnicům, vidíme na mnoha místech lomy na pískovec kaolinový.

železité. Vtroušeny nacházíme ve vrstvách této důležité hlíny lístky slídy, zrnka křemene a živce. Na více místech se plaví a slouží k dobývání ohnivzdorného zboží, porculánu a ultramarinu. Pískovec permský, jehož zvětráním a splavením na místa jiná byly bezpochyby nánosy kaolinu vznikly, sám již hodí se ku stavbě vysokých pecí a vůbec tam, kde je potřebí hmoty ohnivzdorné. Vrstvy kaolínu nacházíme rozšířené jako mohutná ložiska, počínajíce od Bílé Hory, mezi obcemi Sencem, Zálužím, Třemošnou, Ledci a Kotíkovem i na více jiných místech.

4. **Kamenouhelná hornatina Třemošenská** sestává z vysokých, lesnatých plání, rozervaných širokými a hlubokými údolími potoka Krašovického, či Bělského a Všerubského, po spojení Třemošenským nazývaného.

Jižní končinou mezi Mží a Všerubským potokem vede po nejvyšších místech silnice Karlovarská k Plzni. Nejvyšší místo v ní jest hora Krkavec v Kotíkovském lese (505 *m*) a poblíž Plzně severozápadně Lochotína Silvanský vrch (414 *m*).

Východní konec Třemošenských plání, po němž silnice z Plzně do Plas vede, vyvstává všude v podobě širokého hřbetu v poměrné výši asi 70 až 100 metrů nad východními, břidličnými pláněmi a v tomto kraji vyčnívá památný vrch Stráž (nověji Mikulka přezvaný) za Plzní (378 *m*), Králova hora nad Hromicemi (381 *m*) a stráň Drahotínská (385 *m*) nad Sencem.[1])

5. **Východní Brdská (Radnická) hornatina** je zvláště na pravém břehu mže, kteráž ji již pod sv. Jiřím hlubokým a krásným afanitovým údolím proniká, valně vyšší, než sousední pláně Třemošenské na levém břehu Mže.

Pláně Radnické, v nichž údolí Mže a pak údolí Radnického potoka k nejlidnatějším náleží, po nichž tudíž dosti četné vesnice všude rozsety jsou, nemají na pravém břehu Mže než jen sporé lesy, vynikají však bohatstvím výborného kamenného uhlí v pánvi Radnické, prostírající se západně Radnic, pak okolím Břas, Hor. Stupna, Němčovic až k Vrbatkovu mlýnu u Lhotky, dále na východ mezi Chomlí a Skomelnem až k Vejvanovu. Z menších uhelných pánví jest jedna též u Darové.

Pánve tyto kamenouhelné prostírají se na devonské vysočině. z azoických břidlic, afanitu a buližníku složené.

---

[1]) V okolí Třemošné, Ledec a Horní Břízy jeví se Příbramské pískovce a slepence v podobě valounů roztroušeny po polích.

Vedle uhlí vykazují pláně Radnické i hojnosť kamence, kterýž se tu z kamencových břidlic dobývá.[1])

Na celém tomto dosti nerovném prostoru je celkem velmi málo značnějších výšin; toliko tam, kde zelenokámen břidličné vrstvy proráží, nebo kde ještě buližník, jako zvláště na jihu se objevuje, tam zdvihají se některé výšiny a chlumy. K těm náleží zejména na samém jihu lesnatý, buližníkový chlum Švabiny, po jehož severním svahu silnice od Rokycan ku Plzni vede. Nejvyšší místo jeho „na Pohodnici“ má 497 *m* výše; zelenokamenný chlum nad osamělým kostelem sv. Jiří, v jehož sousedství kamenouhelný útvar i na pravý břeh Úslavy přechází, má 416 *m* výše. Též nad Radnicemi vypíná se dosti rozlehlý zelenokamenný chlum „na Rovničkách“ zvaný, 500 *m* vysoký.

Mezi Chrástem, Smečicemi a Sedleckem proráží Klabavka rovněž zelenokámen (afanit). Taktéž u Plané, Darové a Nadryb tvoří afanit vysoká, malebná skaliska. Používá se ho jako staviva a štěrku.

U Březiny vyniká hřbet Hradiště, složený z porfyru. Odtud táhne se porfyrové pohoří směrem severovýchodním. Západně Radnic tvoří u Vejvanova hřbet Bechlov.

6. **Pohoří Rokycanské**, jakožto část vlastní hornatiny Brdské, skládají hlavně tak zvané Příbramské slepence, čili droby, které tvoří souvislé hřebeny, nebo i rozložité a mnohonásobně spojené chlumy. V nižších polohách vyskytují se zvláště okolo Rokycan v podobě nerovných plání vrstvy Krušnohorské, nad nimiž vedle chlumů z Příbramských břidlic složených i chlumy Brdských sle

---

[1]) Místy nacházíme totiž v břidlici hojně kyzu železného a vedle toho spatřují se v těchto vrstvách nezřídka hvězdovité shluky hrání sádrovce. Břidlice kyzem proniknuté jsou několik metrů mocny; nacházíme je zhusta kolem břehů Mže, Klabavky, Radnického a Třemošenského potoka, pak podél břehů Střely. Tato odruda kyzonosná má jméno b ř i d l i c e v i t r i o l o v é. V krajinách, kde se jí hojně vyskytuje, láme se a zdělává na různé chemické výrobky. Je-li silně hlinitá, slouží k výrobě kamence, jinak vyrábí se z ní zelená skalice a vitriolový kámen, z něhož nabývá se pálením české kyseliny sírové. Břidlice prostoupená většími hráněmi kyzu, anebo kyzem bohatší, slouží ku výrobě síry, neb anglické kyseliny sírové; odpadky zdělávají se na zelenou skalici, nebo vitriolový kámen.

Největší lom na vitriolovou břidlici nacházíme v Hromicích. Břidlice, kteráž se zde láme, je tmavě šedá, slohu jemného, deskovitého, na lomu zemitá a přečetným množstvím drobnohledných hrání kyzových prostoupena. Vrstvy břidlice jsou pokryty vrstvou hrubozrného písčitého štěrku, mající asi 3 m. zvýší. Lom na břidlici tuto jest velmi prostranný. Břidlice se rozmačkává, kousky vezou se na haldy, které spočívají na nakloněné půdě jílovité. Na haldy přitéká voda, kteráž vyluhuje zvětralý kyz. Dole odtéká slabý louh do varny, kdež se zavaří

penců stojí. Horský prostor tento, do něhož poříčí Klabavy náleží, je tu prostoupen dvěma kotlinami, totiž Mirošovskou a Padrťskou. Mirošovská složena je z kamenouhelných pískovců, kdežto Padrťská horskou zamlklostí a velkolepým rázem vyniká.

Celkem lze v této části Brdské rozeznati čtyři rovnoběžná pásma chlumů a hřbetů, z nichž však do území pol. okresu Plzeňského zasahují jen dvě pásma.

Pásmo Rokycanské, počínající nad samým Plzencem, kdež tvoří stráně a úpatí křemencového vrchu Hůrky a kde na vrstvách Krušnohorských nalézáme i vrstvy Komárovské, skládá se z tmavošedých, neb černých, slídou bohatých břidlic a táhne se mezi údolím Klabavky a Dobřívského potoka až ku kotlině Mýtské, spočívajíc na buližníku a lemujíc na severu kotlinu Mirošovskou. Má podobu chlumů a hřbetů z Brdských a Příbramských slepencův složených a z povlovných strání vrstev Krušnohorských vynikajících, kteréž na některých místech, jako nad Sedlcem u Šťáhlav, pak u Lhoty a okolo Veselé i porfyrem prolomeny jsou Silnice ze Šťáhlav do Rokycan vede porfyrovým vrchem. Taktéž u Lhoty a u Rakové nacházíme porfyrové vrchy.[1])

V lesnaté krajině této dostupují některé chlumy přes 500 *m* výše, jako hřebenatá, lesem porostlá Čilina (520 *m*), Tok (543 *m*), hranolovitý vrch Kotel (574 *m*) a buližníkový Vrch sv. Vojtěcha u Mirošova (512 *m*); na západě Maršál (559 *m*) a nejvýše se zdvihá starobylými valy památný vrch Žďár (627 *m*), který se skládá částečně z porfyru, částečně z Příbramských slepencův.[2])

---

k hutnosti 40° R., načež v železných kotlích se dovařuje do houštky kaše, kteráž vypouští se na půdu varny, kdež tuhne na vitriolový kámen. Týž se pak mírně žíhá, načež se rozemílá a odváží do blízkých Břas, kdež z něho se pálí kolkotar a česká kyselina sirová. Lomy na břidlici vitriolovou jsou dále též u Kamence Němčovic, Darové, Chotiny, Horní Břízy, Žilova; jihovýchodně Plzně nacházíme takové lomy u Božkova. Lučebnin z břidlice vitriolové dobytých upotřebují v četných hutích kolem Plzně k dobývání kyseliny solné, dusičné, kamence, superfosfátu, glauberovy soli atd. atd.

[1]) Východně Lhoty „na Cháchově" těžíval se hnědel, čili limonit ve visutém haematitu eolitickém (jikercovitém kreveli). Též severozápadně Plzence nachází se několik dolů, v nichž těžívala se čočkovitá, červená ruda železná. Pod vrstvou rudnou nacházíme zde zelenošedé pískovce vrstev Krušnohorských.

[2]) V břidlách Rokycanských, jakož i v kouličkách a peckách křemitých, jichž hojně nacházíme na polích mezi Rokycany, Osekem, Volduchy a Svejkovicemi, vyskytuje se přemnoho velmi zachovalých skamenělin. Třeba pouze pecku neb kouličku Rokycanskou pozorně kladivem rozbiti, ihned objeví se nějaká významná skamenělina těchto vrstev.

Porfyr nejrozšířenější jest severně Rokycan. Skládáť tu vrchy Vydřiduch a Chlum, pak horu Kalvarii, kdež jsou jím břidlice Rokycanské zdviženy a v hmotu tvrdou, poněkud buližníku podobnou proměněny. Západně silnice k Oseku vedoucí, na pravém břehu potoka, nachází se v Rokycanských břidlicích asi 40 *cm* mocná sloj porfyru augitového.

Neméně důležity jsou vrstvy Rokycanské pro množství výtečných železných rud (hlavně krevele), které v nich uloženy jsou.[1])

Jiné, o něco kratší pásmo (Holoubkovské) jest s předešlým pásmem sourodé. Chlumy jeho mají však značnější poměrnou i prostou výši a jsou daleko na západ viditelny. Jsouť to: Vršíček nad Klabavou (436 *m*) a zvláště pak mohutný Rádeč (715 *m*), ovšem již mimo obvod okresu ležící.

Taktéž z údolí Mirošovského vybíhá z cípu jihozápadního, volně stoupajíc, široké úžlabí na jih k Příkosicům, kdež před pahorkem „Mlází“ zvaným, vrcholícím skalkou, na níž hrad Homberk stával (584 *m*), směr svůj v západní mění. Úžlabí stoupá odtud až k Příkosicům hořením, odkud k Mešnu se sklání.

Na západě je údolí Mirošovské lemováno protáhlou vyvýšeninou, dosahující v Holubím Koutě 537 *m* výšky. Sever údolí ohraničuje hora sv. Vojtěcha (512 *m*) a Kuníkova skála (499 *m*). Od východu ústí v údolí Mirošovské úžlabí z okresu Zbirožského přes Dobřív sem se táhnoucí, dvěma rovnoběžnými pásmy kopců lemované. Z pásem těchto vstupuje v okres náš pouze pásmo severní vrchem Hrádeckým (541 *m*), lemujícím jednu stranu úžlabí u Hrádku a Nové Huti. Jižní pásmo mění směr svůj na samé hranici okresu, zasahujíc v něj toliko úpatím kopce Záborčí (457 *m*).

Kamenouhelná pánev Mirošovská na jihovýchodě Rokycan složena je hlavně z arkos, chovajících v sobě dvě flece, z nichž hlavně na svrchní se doluje, nyní ovšem v míře valně skrovnější.

[1]) Zvláště rozšířen jest sférosiderit, kterýž přechází v limonit neb haematit a to eolitický (jikercovitý) až čočkovitý, místy přechází v lesklou rudu železnou. Na sideritu spatřuje se někdy rtuť ryzí v krupičkách a rumělka (u Březiny sev. Rokycan). Neméně hojný jest haematit (krevel), kterýž objevuje se jako semenková železná ruda (Klabava, Ejpovice, Březina atd.). U Skelné Huti blíže Radnic vyskytuje se též chamoisit. Ocelek (siderit) vyskytuje se v dolu sv. Antonína v Klabavé buď v ložích, nebo čočkách, útržcích a hnízdech, při čemž nezřídka přeměňuje se v limonit (hnědel), neb někdy i docela v haematit (krevel).

Seznam vrchů v politickém okresu Plzeňském vyšších 400 m.

V soudním okresu Blovickém:

Jméno vrchu	Blízká obec	Výška vrchu
Háje	Blovice	430 *m*
Žďár*)	„	431 „
Varta*)	Nezvěstice	433 „
V Podhrází	Chocenice	442 „
Hájek	Borek	445 „
Přední Kamensko	Blovice	455 „
Barborka	Prusiny	457 „
Kolíbky	Losiná	459 „
Jonáková	Blovice	461 „
Tupej	Seč	461 „
Kaplička*)	Nezbavětice	465 „
Marianský vrch . . . . . (Marienruh)	Milínov	467 „
Brůdek	Seč	492 „
Skály v Lištĺ	Únětice	492 „
Svářeč*)	Nezvěstice	492 „
Dubí	Seč	502 „
Zadní Kamensko	Blovice	506 „
Skalky	Nezbavětice	509 „
Suš	Chocenice	512 „
Velký a malý Chlumek . .	Chotousov	513 „
Bílá	Mítov	516 „
Pranej △)	Milínov	520 „
Vildstein △)	Chválenice	521 „

*) Šírý rozhled.

△) Trigonometrický bod.

Jméno vrchu	Blízká obec	Výška vrchu
Vrch	Chocenice	522 *m*
Oběšený vrch △)	Blovice	522 „
Na Bělkách	Únětice	534 „
Farská skála	Chválenice	536 „
Karlov	Spál. Poříčí	536 „
Chlumecký pahorek △) . .	Střižovice	546 „
Hůrky	Únětice	548 „
Chocenická skála	Chocenice	550 „
Čertovo břemeno	Únětice	550 „
Spálený vrch	Louňava	561 „
Skalky *)	Těňovice	576 „
Dus	Jarov	580 „
Kožich	Únětice	581 „
Dražkovský pahorek *) . .	Spál. Poříčí	583 „
Lísková hora *)	Jarov	587 „
Podráč	Míšov	600 „
Chejlava	Blovice-Žďár	600 „
Bzí hora *)	Chocenice	604 „
Korálka *)	N. Mitrovice	605 „
Stará hora *)	Číčov	621 „
Hřebenec	Přešín	622 „
Vůsenice	Čížkov	628 „
Hora	Nechánice	633 „
Skála Trokavecká	Trokavec	635 „
Bůzek	N. Mitrovice	650 „
U dvoru Bělehradu . . .	Míšov	656 „
Pahorek △) *)	Přešín	658 „
U kříže	N. Mitrovice	668 „
Skála *)	Žel. Újezd	671 „
Kokšín	Mítov	675 „
Pod kamením	N. Mitrovice	687 „
Na planinách	„	757 „
Pyramida n. Moráskem △)	Míšov	797 „

V soudním okresu Plzeňském:

Špitál	Ledce	403 „
Dubí △)	Litice	405 „

Jméno vrchu	Blízká obec	Výška vrchu
Luhová △)	Třemošná	406 m
Švábiny	Božkov	406 „
Silvanský △)	Plzeň	414 „
Chlum △)	Doubravka	416 „
Posvátnice	Ledce	424 „
Val	Radobyčice	432 „
Háje △)	Ledkov	432 „
Malinec	Štěnovice	452 „
U Štumpfu △)	Hromice	457 „
Štěňovický vrch	Štěňovice	458 „
Doubrava △)	Nekmíř	492 „
Trhovka *)	Tlucna	500 „
Kamenice △)	„	500 „
Kroužky *)	„ . . . . . . přes	500 „
Krkavec △)	Ledce	505 „
Chlum *)	Planá	560 „
Hřebensko △)	Nekmíř	573 „
V soudním okresu Rokycanském:		
Návrší Vitinská	Osek	400 m
Plecháč	„	404 „
Chlum	Stupno	429 „
Vršíček	Rokycany	436 „
Metelná	Volduchy	441 „
Chlumek *)	Mešno	454 „
Strážní Hůrka	Radnice	458 „
Skalice	Tymákov	461 „
Podmyšky *)	Šťáhlavy	462 „
Křemenáč *)	Stupno	469 „
Na vrchách △	Radnice	482 „
Příkrov	„	482 „
Stradiště	Tymákov	496 „
Kuníková hora	Mirošov	499 „
Rovničky △)	Radnice	500 „
Levých skála *)	Nevido	502 „
Kokocko	Bušovice	502 „
Přešov	„	505 „

Jméno vrchu	Blízká obec	Výška vrchu
Číhadlo	Volduchy	512 m
Sv. Vojtěch △)	Mirošov	512 „
U kříže *)	Nevido	517 „
Čilina △)	Rokycany	520 „
Plecháč	Březina	538 „
Tok △)	Lhota u Šťáhlav	543 „
Barácká mýť	Přívětice	551 „
Přesek △)	Mirošov	556 „
Maršál	Lhota u Šťáhlav	559 „
Chlum △)	Volduchy	560 „
Ve skalkách	Příkosice	561 „
Radyně *)	Šťáhlavy	565 „
Vydřiduch	Volduchy	580 „
Špičatý vrch	Svejkovice	580 „
Vísecká skála	Trokavec	584 „
Žďár △)	Rokycany	627 „
Planá mýť *)	Trokavec	680 „
Okrouhlík *)	„	700 „
Hůrka	„	703 „
Palcíř △) *)	Kolvín	723 „
Rádeč *)	Přívětice	740 „

III.

Vodopis.

Půda politického okresu Plzeňského zavlažována jest hojně vodami, jež vesměs náležejí k poříčí Vltavskému. Nejdůležitější řekou je tu Mže, největší přítok Vltavský vůbec a po Labi a Vltavě sice největší řeka česká. Hospodářským a obchodním významem zůstává však za Orlicí, Lužnicí i Otavou, protože splavnosť její pro četné zátočiny v středním toku a pro mělkosť v toku horním pouze na trať poměrně krátkou jest omezena. Mže sesiluje se Radbuzou, Úhlavou a Úslavou, které v mělké pánvi kamenouhelné u Plzně se do ní vlévají.

Mže pramení se v Českém lese na hranicích českobavorských západně Tachova a vzniká stokem četných potoků, z nichž Reichenbach, Paulusbrunský potok a Bílý potok jsou nejmocnější.

Území okresního dotýká se Mže poprvé severozápadně Křimic, kam plyne od Touškova v prostranném, až 2 km. širokém úvalu, v němž hojné zátočiny tvoří; od Křimic pak směrem východním mimo Račice pod stráněmi Lochotínskými mezi lučinami se vinouc, k Plzni spěje a tu pod Obciznou proti měšťanskému pivovaru Radbuzu přijímá. Odtud spěje k severovýchodu ku kostelíku sv. Jiří blíže Doubravky a tu nad zmíněným kostelíkem sesiluje se posledním přítokem svým Úslavou, načež se vine k Bílé Hoře, kdež strmé svahy, hojně kaolínem prostoupené, levý břeh její lemují. Zahnuvši k východu, teče Mže mimo Čertův mlýn a mimo papírnu na pravém jejím břehu stojící a vstupuje pak v útulné, po levé straně lesy vroubené údolí a míjí tu vesnici Bukovec na pravém jejím břehu rozloženou. Od Bukovce teče Mže nejpěknějším údolím okolí Plzeňského. Bujné lesy objímají úzké údolí řeky a část jich na pravém břehu rozložená jmenuje se Zábělá, oblíbené to výletní místo Plzeňanů.

Pod Druzdovou přestávají lesy, údolí se rozšíří u vsi Dolan a vísky Habrové a Mže sesiluje se s pravé strany Klabavkou. Za Nadrybami, kdež Mže severovýchodní směr mění v severní, zúží

se údolí její zase a řeka se obrací na sever. V pravo na výšině rozkládá se dvůr Darová, v levo opodál řeky víska Kostelec. Po pravém břehu zase na krátko lesy oživují krajinu. Mže plyne ku Plané a nedaleko odtud od mlýna pod Kacerovem dotýká se území okresního jen pravým břehem, činíc tu přirozenou hranici mezi Plzeňským a Kralovickým okresem politickým, což trvá až za Žíkov, severně v ona místa, kde se Mže zatáčí východně k Liebsteinu a opouští území okresu i pravým břehem.

Spád Mže od hranic českobavorských k Plzni činí 318 m. (poměr spádu 1 : 191). Místo, na němž Reichenbach vstupuje úplně na půdu českou, jest nad mořem Jaderským u výši 671 m.; hladina řeky u Račic 311 m. a u měšťanského pivovaru, kde přijímá Radbuzu 299 m.; při stoku s Úslavou 297 m., při ústí Klabavy 287 m.

Po levé straně přijímá:

1. Potok, jenž asi čtvrt hodiny cesty východně Zruče v obecním lese, jakožto mohutný pramen ze skály vytryskuje. vodou svou napájí 11 ha rozsáhlý rybník Drahotín, z něhož pak vytéká směrem jižním jako silný potok, zásobující vodou svou rybník Skřivanov v Druzdové, žene mlýnské stroje, načež se vine směrem jihovýchodním a pod kostelem sv. Máří Magdaleny a nad zříceninou hradu Vížky ústí do řeky Mže.

2. Potok Bělský protéká Horní Břízou, žene mlýn o třech složeních a pilu a přijav pod samým Dubským mlýnem potok Všerubský (též Ledecký), který od Všerub směrem jihovýchodním mimo Nebřem k Ledcům teče a nazývá se pak potokem Třemošenským. Plyne klikatým směrem k východu, nechová sice mnoho ryb, ale za to žene mlýny a pily, béře se od Třemošné směrem severovýchodním, u Hromic přijímá potok Bykovský, zahýbá se k panskému dvoru Třemošnici, mine Chotinou, tvoří severně Chotiny přirozenou hranici okresní a spěje těsným údolím planinatou krajinou ke Mži, do níž pod mlýnem Kacerovským vtéká. Po pravém břehu přijímá Mže:

1. Potok Vejprnický, který vzniká dílem z pramenů u Hněvnic a Rochlové, dílem přijímá vodu vyčerpanou z dolů Nýřanských, protéká Tlucnou, Vejprnicemi směrem od západu k východu, plyne ku Škvrňanům, jimiž protéká a na saméni rozhraní obce Škvrňanské s Plzeňskou vtéká do Mže pod Jíkalkou.

2. Řeku Radbuzu, která své vody sbírá na hranicích českobavorských v Českém lese ze tří potůčků, vstupuje západně

Litic na území okresní směrem severovýchodním zajímavým maeandrem a zúživši valně řečiště své před tím 1·—1·5 *km.* široké, zatáčí se k c. k. trestnici v Plzni, odkudž se béře tak zv. Českým údolím směrem východním k Doudlevcům, nad nimiž přibírá s prava Úhlavu, načež se ubírá směrem severním k Plzni, jíž protéká na straně východní a proti proslulému měšťanskému pivovaru pod Obciznou do Mže se vlévá.

Stok třídelných potoků má 531 *m* výšky nad mořem Jaderským, u v toku pak do Mže 299 *m*. Celkový spád činí 232 *m*, poměrný spád 1 : 496.

Vtéká do ní po levé straně:

L u č n í p o t o k, temenící se u Přehejšova, směřuje k východu, teče Sulkovem a nad stanicí u Litic vlévá se do Radbuzy. S pravé strany vlévá se do Radbuzy řeka Ú h l a v a (též Bradlavka zvaná), která sbírá vody v severní Šumavě, ve Hvozdě Královském z potůčků mezi Brükkelbergem (1234 *m*), Hochgefildem (1202 *m*), Pancířem (1152 *m*) a Špičákem (1199 *m*), jež u Schröderhofu se spojují, spěje k severozápadu těsným údolím podélným, které horským rázem a přírodními krasami je památno, u Předenic poprvé překračuje hranice okresu, teče směrem severním těsným údolím ku Štěnovicům a tu asi v polovici dráhy mezi Čižicemi a Štěnovicemi staví se toku jejímu v řečišti mnoho v cestu velkých balvanů, tvořících tak zajímavé peřeje. U Štěnovic činí okliku k východu, teče podél zámku, protéká krásnou, romantickou oborou a směrem severním, klikatě se vinouc, ubírá se k Radobyčicům a Černicům, tvoří velmi zajímavou okliku u vsi Hradiště, odtud pak za nedlouho nad Doudlevci vtéká do Radbuzy na východním konci tak zvaného Českého údolí. Výška pramenů u Schröderhofu jest 753 *m* nad mořem Jaderským, levý břeh nad Předenicemi 335 *m*, pravý břeh u Doudlevec 302 *m*.

Úhlava přijímá v levo:

D i v o k ý p o t o k vznikající v lese „Vysoká“ na Chotěšovsku a vlévající se východně Útušic.

V pravo:

N e b y l o v s k ý p o t o k, temenící se u Nebylov, teče severozápadně k Čižicům, kdež se vlévá.

L o s i n s k ý p o t o k, prýštící se nad Bambouskem u Losiny, teče západně a v Štěnovicích se vlévá.

3. Ř e k u Ú s l a v u (druhdy Bradavou neb Bradavkou zvanou), která vzniká u Vrčan stokem Žinkovky tekoucí ze Žinkovského ryb-

níka a Myslivského potoka, teče směrem severozápadním, vstupuje nad Mytí do okresu úžinou, jejíž oba boky porostly jsou jehličnatými lesy. V místech těch při samém řečišti zachovaly se dosud stopy po bývalém rýžování zlata, prozrazující se četnými kopečky křemenných oblázků, štěrku a písku. Naproti Ždírci otvírá se na pravém břehu větší úžlabí, načež zabočuje Úslava pod ostrohem Smederovským, plyne lukami k Vlčicům a minuvši málo úrodné stráně před Hradištěm, teče mimo Blovice, Domyslice, protékajíc údolí pod Domyslicemi neustále směrem severním, od něhož se uchýlí částečně u Žákavy, jejíž stráň obtéká a spěje k Nezvěsticům; odtud lemována po pravém břehu lesnatými úbočími, plyne k Šťáhlavicům a Šťáhlavům. Údolí její se tu valně rozšíří a vyniká malebností zvláště v těch místech, kde na pravém břehu vypíná se lesem a parkem porostlá stráň s útulným zámkem Kozlem. Minuvši Šťáhlavy, mění Úslava u Podmyšek pojednou svůj směr severní v západní, protéká Plzencem, vine se mimo Koterov, Božkov i Lobzy dále mimo Plzeň a teče k sv. Jiří blíže Doubravky, kdež se nad kostelem tímto do Mže po jejím pravém břehu vlévá. Vrčany mají 418 *m* nadmořské výšky, kdežto hladina vodní při stoku se Mží jest 297 *m* nad moře povýšena.

Přítoky Úhlaviny s levé strany:

a) Chocenický potok, pramenící se u Svárkova, teče travnatými lučinami k severovýchodu, napájí rybník Vejsovák, protéká mlýnskou nádržkou, žene pod Chocenicemi dva mlýny po jednom složení a vtéká u Vlčic do Úslavy.

b) Letinsko-Sečský potok zvaný Vyntýřským, pramení se pod horou Rampichem blíže Letin, teče k severovýchodu, napájí několik rybníků blíže Újezda Chocenického a u Seče. Ústí nad Domyslicemi.

c) Střížovický potok má prameny své u Střížovic, směřuje taktéž k severovýchodu, dotýká se obce Chouzovské a ústí u Nezvěstic.

Přítoky Úslaviny s pravé strany:

d) Přešínský potok, Voleška zvaný, temení se ze studánky „Volešky“ u mlýna „Krahujce“, teče směrem jihozápadním a ústí se u Žďáru.

e) Cecimský potok pramenící se u Hradišťského Újezda teče k západu a ústí u Blovic.

f) Štítovský potok má zřídla svá u Štítova, spěje na západ a vlévá se do Úslavy nad Domyslicemi.

g) Silný potok Bradava vzniká stokem potoka Borovenského, výše „Koukalka“ zvaného[1]), a potoka Mitovského neb jalového, který z rybníka u Železného Újezda vytéká a k severozápadu spěje; oba potoky tyto slučují se ve Vohřeledech před rybníkem nádržkou nad Spáleným Poříčím a v tomto rybníce druží se k nim potok Bojovka, temenící se blíže Hořic a směřující na jihozápad, načež Bradava ve směru k severozápadu plyne a u Nezvěstic do Úslavy se vlévá.

h) Potok Kornatický (též Mešenský) vzniká na východní straně u Vísek nedaleko Trokavce, odkud teče k západu, u Mešna pak změní směr svůj k jihu, žene pod Mešnem mlýn o jediném složení, obrací tok svůj k západu, protéká obcí Kornatickou, kde žene mlýn o dvou složeních, za Kornaticemi tvoří rybník, z něhož teče voda na pilu pod Lopatou a u Šťáhlavic se vlévá.

ch) Sedlecký potok pramení se u Lhoty, směřuje na jihozápad a ústí se u Sedlce.

i) Božkovský potok pramení se u Ledkova, teče na západ lesem „V pytli“ zvaném a ústí se v Božkově.

4. **Klabavku.** Tato vzniká u Rokycan spojením Hamerského a Černého potoka; Hamerský potok temení se jedním zřídlem z rybníka Chesnovického, druhým pod horou Milinou (563 *m*) u Olešné, vtéká po spojení jich do Svatoštěpánského rybníka u Mýta, z něhož směrem jihozápadním spěje k Rokycanům ke stoku s Černým potokem; pod Holoubkovem vnímá na pravém břehu potok, přicházející na jihozápad a obtékající horu Vydřiduch (510 *m*), v levo pak Hůrecký potok, jenž pod Pískovým vrchem se temení, na severozápad plyne a nad Svejkovicemi se ústí. Černý potok jest hlavním potokem Klabavy. Vytékaje z rybníka v Padrti ve výši 635 *m* na severovýchod, obrací se nad myslivnou Amerikou k severozápadu, od Strašic směřuje na jihozápad,[2]) od Hrádku pak na severozápad k Rokycanům; na pravém břehu vnímá potok Třítrubský, ústící se nad myslivnou Amerikou, v levo pak Ledový potok ústící nad Dobřívem a Skořický potok, který teče od Skořice směrem severozápadním a přibrav z lesa

[1]) Potok tento vzniká ze dvou pramenů, z nichž prvý vzrůstá v potok „Bílý“, pramenící na Kufkovské, druhý v potok „Červený“, vznikající v lese „Soudná“; v Míšově pak spojují se v potok jeden mlýn ženoucí.

[2]) Tvoří v obci Hrádku dvé nádržek na vodu a žene tu hamr a mlýn; s vrchu Hrádeckého přitéká sem stálá voda „Potůček“. Přibrav ji, teče potok Černý dále k Nové Huti, maje vzhled malé řeky.

„Záborčí“ bezejmenný potok, protéká rybníkem „Cihelským“ a přibrav u nádraží obchodní dráhy vodu z hlavního dolu strojem na povrch vyčerpanou, přestupuje hranice politického okresu našeho a ústí se do potoka Černého.

Přijavši potok Rakovský, teče Klabavka od Rokycan ku Klabavě, kdež přijímá bystrý potok Litohlavský. Vodou Klabavčinou jest plněn velký rybník Klabavský, jehož vodou se ženou stroje v místní železárně, načež upotřebená voda vlévá se do druhého, mnohem menšího rybníka, jehož voda žene pumpy čerpající vodu ze železných dolů. Teprve potom vrací se voda zase v řeku Klabavku, která přijavši Timákovský potok, prýštící se v lese Cháchově, teče severozápadně ku Kyšicům, protéká Horomyslicemi a Novou Hutí, žene několik mlýnů, tři lopatárny a továrnu na zápalky a vlévá se nad Nadrybami do Mže.

5. **Korečenský potok** pramení se na úpatí hory Hradiště (619 *m*) u Březiny, teče na západ, za „Koutem“ spojuje se s potokem Stupenským, který odvádí vodu z uhelných dolů a továren, teče mezi Horním a Dolním Stupnem, načež pod jménem potoka Korečenského (dle mlýna téhož jména) směrem západním plyne ke Mži, do níž se proti Valentovic mlýnu vlévá.

6. **Radnický potok** vzniká ze dvou pramenů jihovýchodně Radnic. Prvý pramen prýští se na západním úpatí hory „Radče“ ve vsi Skomelně z rybníka obecního, teče kotlinou „Škaredá“ zvanou pod samotou „Skřeží“ směrem od východu k západu a pod sv. Martinem, Přívětickým hřbitovem, spojuje se s druhým pramenem, který vzniká pod starou myslivnou u Skelných Hutí na jižním svahu Radče a teče nejprvé směrem severozápadním, protéká Přívětice a po spojení obou potoků nese jméno „Škaredá“ po kotlině téhož jména. Teče severně k Radnicům, jež tak protéká, že vlastní město na jeho levém břehu leží, kdežto část města „Zámostí“ s loukou „Ohradou“ a budovami tuto louku vroubícími jsou na pravém jeho břehu. Teče obloukem kolem města, přibírá na pravo pod Radnicemi od východu tekoucí potok Chomelský, vytékající severovýchodně Radnic z mlýnského rybníka Chomelského, obrací se takto sesílený a nyní již potokem Radnickým pojmenovaný k západu a od Cukrova mlýna ubírá se směrem severním, zachovávaje tento směr až po své ústí do Mže pod Liblínem proti Rakoluskům. Na své cestě vnímá v pravo Lohovický potok, vznikající u Velkých Lohovic a ústící pod Kamencem.

Rybníky.

V kraji plzeňském nacházíme hojné rybníky, ačkoli je ani počtem, ani rozsáhlostí nelze přirovnati k rybníkům století XIV., XV. a XVI., kdy nabylo rybnikářství v Čechách takové rozsáhlosti a dokonalosti, jako u žádného jiného národa v Evropě. Místy nalézáme i na Plzeňsku aspoň z části zachované hráze bývalých rozsáhlých, nyní ovšem v luka neb role proměněných rybníků. Zrušením rybníků spůsobena krajině nemalá škoda, neboť přívaly dešťové nemají nyní dostatečných nádržek, ve kterých by na některý čas byly zadržány, nýbrž hrnou se přímo do koryt říčních a následkem toho bývají potom hrozné spousty povodněmi spůsobeny.

Pominuvše obyčejné nádržky vodní, též rybníčky na návsích k napájení dobytka, plavení hus, kachen a ovec zřízené, uvádíme jména několika rybníků.

V soudním okresu Blovickém.

Rybník	Obec, blíže které se rybník nalézá	Výměra, pokud je známa
Starohutský	Blovice	8·78 *ha*
Mlýnský u N. Huti . .	„	1·34 „
Berdovna	Blovice (v parku Hradišťském	
Popluží	Blovice	
Obecní rybník	v Nebyloveském Borku	
Panský rybník	„ „ .	
Vejsovák	Chocenice	17·88 „
Mlýnský rybník . . .	„	1·42 „
Kolářík	Mitrovice	3·16 „
Hvížďalka	Spál. Poříčí	9·87 „
Rybník u Hálů	„ „	

Rybník	Obec, blíže které se rybník nalézá	Výměra, pokud je známa
Vlkovský rybník . . .	Vlkov u Spál. Poříčí .	4·07 „
Mlýnský rybník . . .	Seč	5·01 „
Hořejší rybník	Újezd Chocenický . .	5·32 „
Dolejší rybník	„ „ . .	4·93 „
V Oulièkách	Železný Újezd	11·91 „
Dožín	„ „	1·89 „
Hamerský rybník . . .	Vořehledy	
Mlýnský rybník . . .	Žákava	
U Svárče	„	
V soudním okresu Plzeňském:		
Velký	Bolevec	
Košinář	„	
Senecký	Senec	
Třemošenský	Třemošná	
Kamenný	„	
Šídlovský	v okolí Plzeňském . .	
Nováček	„ „ . .	
Drahotín	Druzdová	11 *ha*
Zálužský	„	
Panský rybník	Stýskaly	
Kauf	Nekmíř	
Panský rybník	Tlucná	
V soudním okresu Rokycanském:		
Kokocké rybn. dva . .	Bušovice	
Ejpovický	Ejpovice	500 *m*²
Klabavský	Klabava	
Litohlavský	Litohlavy	
Kornatický	Mešno	1 *jitro* 760□°
Cihelský	Mirošov	5 „ 910□°
Dvorecký [1])	„	
Veselské rybn. dva . .	Veselá-Mirošov	

[1]) Osazen jest kapry a líny. Ryby zde však neprospívají pro tvrdosť vody.

Rybník	Obec, blíže které se rybník nalézá	Výměra, pokud je známa
Nový rybník	Osek	
Labutinský	"	
Kněžský	"	
Kamejkský	"	
Dolejší	"	
Padrťský dolejší . . .	Padrť	Oba dohromady 113·8 *ha*
" hořejší . . .		
Jordánek	Přívětice	
Potáčkovic a Kýčkovic	Horní Stupno	
U Louže	Trokavec	635 m^2
Lopatský	Šťáhlavy	
Neslivský	"	
Timákovský	Timákov	
Větší a menší Nevidský	Veselá	
Voldušské rybníky . .	Volduchy	

IV.

Podnebí.

V celku jest na Plzeňsku podnebí mírné. Jak rozdělení teploty a ročních srážek závisí na horopisných rozdílech, lze poznati zvláště na Plzeňsku, kde kraj severovýchodní a východní jakožto mnohem hornatější kraje západního a jižního má více vodních srážek, vykazuje menší teplotu střední a proto i vegetaci rostlinstva opozděnou, nežli vlastní pánev Plzeňská a údolí Mže, které jsou z celého kraje nejteplejší a kde žně mnohdy o celých čtrnácte dní dříve počínají.

Plzeň ve výšce 324 *m* vykazuje průměrnou teplotu — 2·1°, 18·7°, 8·3°, počet dní pod 0 = 74, nad 10° = 164 a nad 15° = 99.

V Hradišti u Blovic vykazuje se dle pozorování po více let konaných průměrná roční teplota $8^1/_4$° C, ve Smedrově $8^1/_4$°, ale na Vildsteině jen $6^1/_2$° C. Rokycany v nadmořské výšce 362 *m* vykazují průměrnou teplotu roční 8·1° C.

Průměrná roční teplota hejtmanství Plzeňského jest od + 7° do + 9·5° C. Některá místa pol. okresu Plzeňského zvlášť významná jsou výstřednostmi svými v proměnách teploty. Tak Těňovice, Volduchy, Mešno, Železný Újezd, Míšov a Padrť, kdež bývají v zimě třeskuté mrazy, kdežto měsíce letní vynikají obtížným horkem. Tu mnohdy v létě vystoupí teploměr až na + 30 — + 35° C, kdežto v tuhé zimě klesne i na — 30°—35° C. V Míšově a Padrti bývají v podzimu a v zimě časté, skoro až neproniknutelné mlhy.

Pravidelně bývá přibývání teploty na jaře přerušováno tak zvanými „návraty zimy“ hlavně v květnu (ledoví muži), čímž v polohách vyšších a nechráněných trpí valně kvetoucí právě ovocné stromoví. V Míšově ku př. málo kterého roku švestky dozrávají. Za to v údolích řeky Úslavy je dosti příznivé podnebí, jelikož úžlabí chráněna jsou blízkými vrchy před ostrými větry západními a východními.

Srážky činí ročně na Hradišti u Blovic 561 *mm*, v Smedrově 556 *mm*, v Struhařích 680 *mm*, na Vildsteině 620 *mm*, v Roky-

canech 695·6 *mm*, v Kolvíně 720·5 *mm*. Průměr srážek ze 20 roků na Plzeňsku jest od 485 až do 670 mm. Větší deštivosť počíná teprvé v podhorských pláních.

Přes to však pozorovány zvláště v poříčí Mže veliké průtrže mračen r. 1822., 1845., $^{4}/_{10}$ 1859. na Radnicku, r. 1865., $^{25}/_{5}$ 1872., r. 1880., 1889., 1890. a r. 1893.

Převládající směr větru jest u nás západní, avšak koncem léta a na podzim, kdy rozkládá se nad Čechami obyčejně vysoký tlak vzduchu, dostavují se často mírné a suché kontinentální větry od východu a jihovýchodu.

Pokud se týče krupobití, znamenati lze v polohách území politického okresu Plzeňského valný rozdíl. Nejčastěji navštěvován krupobitím severozápad a sever, nejřidčeji jihovýchod. Silná krupobití řádila hlavně v okolí Čižic $^{16}/_{5}$ 1889., v okolí Tlucné r. 1876., v okolí Doubravky a Saškova Újezda r. 1866., v okolí Ledec a Záluží $^{19}/_{6}$ a $^{14}/_{7}$ r. 1848., v okolí Horní Břízy a Žilova r. 1848., 1865. a 1888., v okolí Německé Břízy r. 1848., v okolí Vranovic r. 1845. a 1882., v okolí Radnic $^{25}/_{6}$ 1848., v okolí Oseka r. 1877., v okolí Šťáhlav $^{13}/_{6}$ 1848., v okolí Blovic r. 1895.

Vichřice dostavují se řidčeji. Nejprudší zaznamenati lze dne $^{26}/_{10}$ r. 1870., která strašně řádila v lesích na Plzeňsku i v Plzni samé.[1])

[1]) Meteorologické pozorovací stanice na Plzeňsku jsou: Vranov, Plzeň, Rokycany, Ždár u Rokycan, Plzenec, Lopata, Padrť, Vildstein, Spál. Poříčí, Míšov, Planiny, Struhaře, Hadovka u Blovic, Smedrov a Hradiště u Blovic. V celku dosud 16 stanic. (V Plzni jsou 2 stanice pozorovací.)

V.

Zvířena.

Ačkoli se Plzeňsko neliší ve příčině druhů zvířeny od ostatních krajů českých, tož přece doznati sluší, že příznivé poměry přírodní kraje našeho, jako lesnaté svahy a stráně, hojně zavlažované a chráněné nížiny, jakož i na mnohých místech bujná vegetace podporují vývin živočišstva zde žijícího.

Vedle toho však na úkor jemu jsou četné průmyslové závody, jež splašky svými v řeky, potoky a rybníky vypouštěnými ničí vodní živočišstvo; dým a výpary vzduch otravující odpuzují ptactvo, jemuž mimo to i telegrafní a telefonní dráty velice jsou na závadu.

Následující systematicky uspořádaný seznam podává jména nejen obecně se vyskytujících jedinců, nýbrž i mnoho vzácnějších, pokud jednotlivými sběrateli byli zjištěni.

I. Tvar. **Obratlovci.**

1. Třída. **Ssavci.**

Z letounů vyskytují se hojně netopýr ušatý, lesní, obecný, hvízdavý (Plzeň) a vrápenec malý (opuštěné doly na Bílé Hoře u Plzně); vzácnější jest netopýr peřestý (u Plzně zjištěn Drem. Fričem).

Z hmyzožravců nejhojnější jest krtek přes úsilovné pronásledování, ježek v celém okresu rozšířen, ač v počtu skrovném, u Plané hojněji. Rýsek zastoupen jest druhy: domácím (nejhojněji), polním a vodním; rýska malého, nejmenšího ssavce země české, obdržela sbírka musejní z okolí Šťáhlav.

Šelmy. Pes v četných plemenech i kočka domácí nalézají se téměř v každém stavení. Velmi hojná jest lasice, vzácnější hranostaj, obecným je tchoř, méně hojné kuna skalní a lesní, jezevec stává se vždy řidším (v děrách skal u Račic a Vejprnic hojněji), za to liška dosti často je stopována; na březích Mže, Úslavy i Radbuzy objevuje se dosti zhusta vydra.

Hlodavci. V domácnostech pěstují se valně pěkné druhy beranovitých králíků; v lesích s Plasskem sousedících tu a tam přichází králík divoký. Zajíců odstřeluje se 5—7 tisíc kusů ročně v krajině kolem Plzně (dle mapky sestavené lesnickým odborem rady zemědělské). Veverku obecnou nalezáme v rozličných barvách, sysel dosti hojný (zejména severně a severovýchodně Plzně: Ledce, Druzdová, Planá, Dejšina), vzácnější je křeček (u Plzně „na Mikulce", hojnější u Nadryb). Z myší všeobecně rozšířených uvésti dlužno myš domácí a lesní, potkana, krysu (několik exemplářů v Plzni dříve zjištěno), hraboše obecného, zemního (v houštinách u vod Plzeňských) a vodního. Též vzácnější plch obecný zjištěn (Skořice, Planá).

Z jednokopytníků chová se kůň v četných plemenech, zejména nejrozšířenější jest plémě české, ve velikých závodech též pincgavské. Hřebčinské stanice chovají plemena: anglo-normanské, plnokrevné arabské, anglické i německé.

Dvoukopytníci: Z hovězího dobytka nejrozšířenější jest plémě domácí; často však viděti jest plémě pošumavské, chebské a simenské, též některé křížence simenského, švyckého a kravařského kmene. Ovec a koz pěstován ponejvíce kmen domácí. Francouzské plemeno ovčí Rambouillet pěstováno z menší části na velkostatku Štěnovickém a v Chocenicích, kde věnována ještě péče míšencům předešlého plemene s dávnými merinkami. Z parohatých volně ve větších lesích přebývá ještě srn, jelen pořídku se na svobodě ukáže (na Padrťsku, též Spáleno-Poříčsku); dančí se pěstuje jedině v oborách (Kozel u Šťáhlav, Štěnovice, obory velkostatku Spáleno-Poříčského, Hradiště u Březiny).

Z mnohokopytníků velmi rozšířen chov vepře v četných odrůdách.

2. Třída. Ptáci.

Z domácího ptactva chovají se četné odrůdy kura domácího (kočinky, plymutky, houdanky, brahamky, padovánky, holanďanky a j.), perličky, pávy, krocany, bažanty (v bažantnici u Plzně, Štěnovic, Šťáhlav a Vildšteina), četné odrůdy holuba domácího (voláči, slepičáci, sasáci, káňky a j.) a hrdlička chechtavá; u velké míře rozšířen chov husí a kachen. V Střížovicích zejména chová se tak velké množství husí, že na jediný trh do Plzně až 300 kusů vypařených se dováží.

Z ptactva volného pozorovány zde tyto druhy:

a) Ptáci stálí:

Hojný jest krahujec, jestřáb (vzácněji), káně lesní (hnízdí všude v lesích), výr (velmi zřídka, Božkov), sýc nejmenší (u Radnic), sýc rousňák (vzácný, v Čilině u Rokycan, též u Plzně), sova obecná či puštík, sova pálená (hojnější ve vesnicích i městech). Jiné druhy stálé jsou: Orel říční (na Mži u Bukovce), orel mořský (střelen před více léty v Šťáhlavech), orel skalní (Trokavec), pilich, moták (Vranovice, Planá, Račice), kalous, sokol obecný (u Plzně), datel černý, strakapoud velký (nejhojnější), strakapoud prostřední a malý (zřídka v tahu), žluna zelená (hojná), žluna šedá, všude rozšířený ledňáček, ale v počtu skrovném (u Plzně rybářík, u Mirošova olšovák zvaný), střízlík, šoupálek obecný, brhlík; ze sýkorek nejčastěji přichází uhelníček, dále koňadra, parukářka, mlynářík a sýkora lužní (též babka zvaná); chocholouš, konipas horní (vzácný, Hůrecký potůček u Svejkovic), skorec vodní, brávník, kvíčala, kos obecný a turecký (Žďár u Rokycan), králíček, pěnice podhorní, ťuhýk šedý, sojka obecná, straka, kavka, havran polní, vrána popelavá a černá, strnad obecný a rákosní, dlask (řídčeji v Zábělí), pěnkava, vrabec domácí a polní (na Plzeňsku studničkář), zvonek, čížek, stehlík, hýl obecný, křivka (některý rok v zimě velmi hojná), jiřice obecná (konopník), jeřábek (stále vzácnější, Žďár u Rokycan), tetřev hlušec (vzácnější na Šťáhlavsku a v sousedních lesích Rokycanských, hojnější u Plzně: Zábělí, Branty a Lány, na hranicích Plaska), tetřívek (hojnější než dříve), koroptev, kachna divoká a potápka malá.

b) Za léta nás navštěvují a zde hnízdí:

Včelojed (Planá, Habry u Volduch), luňák červený, ostříž obecný, poštolka obecná, pochop (Plzeň, Planá), pustovka, krutihlav (hojný na Lochotíně u Plzně), kukačka, lelek kozodoj, rorýs, dudek, mandelík (Zábělí), skřivan polní a lesní (tento vzácně), linduška rolní, lesní, luční a vodní, konipas bílý a žlutý, drozd obecný, rákosník velký, obecný, menší a zelený, sedmihlásek, budníček větší, sykavka, pěnice slavíková (španělská), černohlávek, pěnice popelavá, modrá a podkřovní, slavík obecný (vzácněji; před lety každým jarem na Lochotíně u Plzně, ale nikdy na dlouho, oč se ptáčníci postarali, loňským jarem hnízdil v parku Piettovy továrny v Plzni), modráček, červenka, rehek domácí (čermáček) a zahradní, bramborníček hnědý a černohlavý, bělořit obecný (kamenáček, hojný ve stráních u sv. Jiří nedaleko Plzně), lejsek obecný a šedivý, vlašťovka [illegible] jiřička, břehule (u Plané), ťuhýk obecný a rudohlavý, žluva

obecná (dosti hojně), špaček obecný, strnad zahradní (u Rokycan), zvonohlík, doupňák (v lesích u Sence a v Zábělí), řivnáč (dosti zhusta), hrdlička divoká, křepelka (všude rozšířena, ač rok od roku vzácnější), chřástal vodní, polní, kropenatý a malý (vzácný, Borek u Rokycan), slípka zelenonohá, lyska černá, dytík (jen v tahu, střelen u Škvrňan panem Šilerem), čejka (též hnízdí), kulík říční (u Plzně, Planá) a hnědý, sluka lesní, otavní (pekasinka) a kozlík (vzácnější, Bílá Hora u Plzně, Žďár u Rokycan), jespák bojovný (vzácný, Záluží), pisík podbílý (hnízdí u řek. Planá), vodouš bahní a kropenatý (rybník Košinář u Bolevce), volavka obecná a červená (mladá, střelená u Žákavé), bukač velký (Padrť, velký rybník u Bolevce), bukač malý (vzácný, Záluží), čáp obecný (jen na tahu, nejvíce po Mži), čáp černý (střelen v r. 1878. p. Šilerem na malém rybníce u Bolevce), husa velká (na tahu, Planá), hvizdák, ostralka, čírka obecná a modrá, lžičák, polák velký a malý (Borek u Rokycan), rybák obecný, bělokřídlý (na Mži) a černý, racek malý a chechtavý, roháč velký a černokrký.

c) Zimní hosté:

Káně rousňák (přichází každého roku), dřemlík, brkoslav (vzácně, Žďár u Rokycan, Osek, Planá), ořešník (někdy hojně), sněhule (u Plané), jíkavec, čečatka obecná, kaholka (Zábělí), hohol (v Záluží), kachna hnědá (u Plzně střeleno více kusů), morčák velký (v Bukovci střelil pan Šiler, též u Plané) a prostřední (na Mži často střelen), racek bouřní (na Mži, Padrť) a potáplice severní (Rokycany, Plzeň).

d) Ptáci tažní od severu k jihu a u nás se zastavující:

Hýl rudý (střelen v r. 1891 u Ledec), cvrčala, kulík obecný (u Volduch a Škvrňan) a písečný (na velkém rybníce u Bolevce), sluka střední, jespák obecný, vodouš šedý, koliha velká a malá (vzácná, Lokaj ji uvádí od Radnic), labuť zpěvná (střelena před mnoha roky v Bukovci) a husa polní.

e) Hosté ze severu:

Jiřice horní (Planá), husa berneška, racek stříbřitý (střelen u Plzně p. Šilerem), potáplice lední (vzácná, střelena u Mirošova) a roháč malý.

f) Hosté z východu:

Špaček růžový (vzácný, střelen u Šťáhlav, Oseka a Rokycan), stepokúr kirgizský (střelen v r. 1894 u Vejprnic p. Jos. Troppem), tenkozobec opačný (střelen v r. 1880 v Pytli u Plzně p. Šilerem),

čírka úzkozobá (na Mži) a srpopérá (vzácná, v Záluží) a kormorán obecný (střelen před lety v Borku u Rokycan, též na Mži).

3. Třída. **Plazi.**

Nejhojnější jsou ještěrka obecná a slepýš, užovka obecná méně hojná užovka podplamatá a vzácně se vyskytuje užovka hladká. (U Chocenic užovky vzácné). Zmije obecná přichází hojně v skalnatých stráních lesnatých Brd; na Žďáru u Rokycan a u Míšova zjištěna i černá odrůda, „zmije vraná" nazvaná.

4. Třída. **Obojživelníci.**

Nejhojnější ze žab jest ropucha obecná, skokan zelený a hnědý, kuňka ohnivá; vzácnější jest ropucha bachratá (u Plzně a Vranovic zjištěna) a měnivá; nikoli všude hojnou jest rosnička obecná.

Z čolků přichází nejhojněji čolek tečkovaný, méně hojně čolek veliký, vzácný jest čolek Alpský (v lesních studánkách na Mirošovsku); ve vlhčích, temnějších lesích místy bývá též mlok obecný (u Štěnovic, Vranovic, Ledec, Skořic, zde zván škorpion).

5. Třída. **Ryby.**

Ode dávna v četných rybnících našich nasazují se kapr, lín a štika; z ryb volně žijících uvésti dlužno tyto druhy: Okoun říční (dosti hojný ve větších potocích, řekách a rybnících), candát (vzácně, nasazen do vod tekoucích), ježdík (na Plzeňsku ježek nebo švec zván), pulec obecný či vranka (hojný v potocích s kamenitým dnem), mník obecný, piskoř (ne příliš hojný), mřenka, kapr obecný v řekách jako uprchlík z rybníků při větší vodě), karas obecný, parma obecná (dosti hojná), řízek obecný (zde hrýzek nazvaný), lín, plotice obecná (zde plodnice), perlín, tloušť, proudník či jelec, střevle, hořavka, cejn veliký, podoustev (zde podhouště), cejn malý, bolen (zde volem), ouklej obecná či bělice (zde čudla), ouklej pruhovaná, štika obecná, úhoř říční, mihule říční a menší, pstruh obecný. Padrťský potok i s přítokem svým Reservou a potokem Třítrubským slynul od pradávna jako potok pstruhový až po vesnici Kocandu nedaleko Rokycan. Vzácným hostem na Berounce byl již několikráte i losos; před osmi roky chycen velký exemplář rybářem Ježkem z Čivic pod plánskou skalou „v touni", též minulého roku byl u Plané vyloven.

Rybářský klub v Plzni každým rokem osazuje schudlé potoky a řeky ušlechtilými druhy ryb a při hospodářské škole zařídil ústav pro umělý chov pstruha duhového a sivena alpského. Poslední dobou zařízen podobný ústav též v Dejšině, kdež kromě pstruha a sivena i lososa a jiné ryby uměle chovají.

II. Tvar. **Měkkýši.**

1. Třída. **Plžové.**

Z čeledi slimáků zastoupeny jsou tu druhy: slimák lesní (hojný ve všech lesích), polní (nejvšednější), zahradní, obecný a žíhaný (přichází skrovněji).

Čeleď hlemýžďů čítá tyto známější zde druhy: skleněnka průsvitná, skelnatka drnová a lesklá, hlemýžď zahradní, keřový, žíhaný (Planá), narudlý, plavý, ježatý, skalní (v lesích hojně mezi trsy janovce), okrouhlý (velmi obecný) a drobný (s předešlým), hladovka skalní a toulavá, oblovka lesklá, vrkoč sedmizubý (vzácněji na mokrých místech u rybníků) a malinký, vřetnatka obecná a hladká (vyskytuji se po různu) a jantarka obecná.

Z čeledi plovatek vyskytují se: levatka říční (skoro všude), plovatka nadmutá, bahenní a měnlivá (všude v rybnících), řidčeji vejčitá a malá.

Plošnatka (dříve okružák) vykazuje tyto druhy: Plošnatku ostrou, kroužennou a ploskou, svinutou, hladkou, lesklou a bahenní (pořídku u Plané). V rybnících Padrťských, ležících ve výši 630 *m*, známa jest ještě plošnatka bělavá. Zřídka přichází též kamomil kalužní.

2. Třída. **Lasturovci č. mlžové.**

Nejobyčejnějším měkkýšem z čeledi škeblí ve vodách tekoucích jest velevrub malířský, méně přichází velevrub nadmutý a tupý; škeble zelená, veliká (typický tvar rybničný) a cellská; okružanka rohovitá a potoční (vzácnější, v potoce Skořickém), hrachovka říční a kalužní.

3. Třída **Mechovky.**

Skoro v každé čisté vodě najdeme některého zástupce mechovek na stoncích vodních rostlin, kamenech a p.; v potocích a řekách rozšířena jest nejčastěji chvostnatka plazivá, houbovitá (vzácněji) a útlá (u Plané). V rybnících a tůních nejhojnější zase jest na spodině lekninových listů chvostnatka plazivá (Padrťské rybníky), vzácněji přichází plíživka hadovitá (rybník Padrťský dolní).

III. Tvar. **Členovci.**

1. Třída. **Hmyz.**

(Zevrubněji spracován jen řád brouků dle seznamu horlivých sběratelů pp. Aug. Jílka, říd. uč. v Mešně a M. Šnajdra, uč. v Lobzích a motýlů dle seznamu p. Jílka. Z ostatních řádů, z nichž

některé vůbec ještě ve vlasti naší zevrubně prozkoumány nejsou, udáváme jen druhy obecně rozšířené.)

1. Řád. Hmyz polokřídlý.

Hojni jsou čmeli, na kůži ptáků a ssavců žijící; ze mšic v lesích poškozuje smrky ve velké míře mšice smrková, jiná mšice (Apis avenae) svinuje listy ovesné, na zimolezech hojné jsou druhy A. lonicerae, xylostei, na růžích A. rosae, na olších mera olšová (Psylla alni).

Z křísovitých žije na vrbách hojně pěnodějka obecná, na ječmenu velice škodí pěnodějka tečkovaná, některým rokem (posledně r. 1893.) vyskytuje se na polích pidikřísek šestiskvrnný, jehož larva ohrožuje velice jaře, zvláště oves.

V stojatých vodách hojně přichází z ploštic splešťule blátivá, bodavka obecná, znakoplavka žlutá a klešťanka velká, Fallenova a příkopní, vzácnější je jehlanka válcovitá č. vodní komár, po vodách běhají vodoměrky; z ploštic zemních hojná je ploštice zdobená. šedá a bezkřídlá.

2. Řád. Hmyz rovnokřídlý.

V zahradách a na lukách velice škodliva jest krtkonožka obecná; z jiných druhů nejhojnější: škvor, cvrček polní i domácí, kobylka zelená a hnědá, vážka čtyřskvrnná a ploská, motýlice modrá, četné jepice; ve sbírkách hmyzu škodívá pisivka bledá, v herbářích rybenka obecná, na křovinách hojní chvostoskoci.

3. Řád. Hmyz síťokřídlý.

Srpice štírová, střechatka bahenní, denívka zlatooká, mravkodav obecný; zhusta najdeme pouzdra ze slepených lasturek, v nichž žijí larvy chrostíků.

4. Řád. Hmyz dvoukřídlý, zastoupen hlavně bohatou čeledí much. Vyskytujíť se hojně: Moucha domácí, bzučivá, masařka živorodá, moucha mrchožravá, havranní, kuklová, povětrní, čmelí, třešňová a j.; drobnější zelené druhy much patří rodu Cynomyca, Lucilia, Pyrellia; na osení škodí zelenonožka (Chloropos taeniopus, liniatus a strigula). Velmi citelně píchá bodalka domácí. Dobytek náš obtěžují četní střečkové (s. hovězí, koňský, dobytčí, střední a nosní) a ovadi (ovad obecný č. bzikavka, bzikavka dešťová), člověka v lesích obtěžuje muchnice lesní a zdobená.

V úžasném někdy množství objevují se četné druhy komárů (k. písklavý, duběnčivý a obilní) a tiplic; k hmyzu, v hospodářství polním nejškodlivějšímu náleží bejlomorky (b. obilní, pšeničná, oranžová).

5. Řád. Hmyz blánokřídlý.

Včelařství nevěnována ještě všude náležitá péče; tak v Plzni napočítáno jen 80 úlů, podobně i na venkově počet úlů je dosti skrovný. Vedle včely obecné zasluhují zmínky obecně rozšířené druhy: Medák zemní a četné vosy (obecná, polní, samotářská, stéblová, sršeň obecný); mravenci (lesní, drnový; černý, žlutý), žlabatky, (listová, růžová, kalichová, plodná a j.); jedině na dubu známo ke 100 druhům různých žlabatek, lumci, malincí lumčíci, pilatky (pilatka borová) a pilořitky.

6. Řád. Hmyz šupinokřídlý.

A) Motýlové denní: Babočka páví oko, osyková, bílé C, kopřivová, jilmová, admirál a bodláková; hnědásek rozrazilový, jitrocelový, kostkovaný a květelový; perleťovec stříbropásek, malý, veliký, maceškový, prostřední, fialkový, dvanáctitečný a nejmenší; bělopásek topolový; batolec červený; okáč pýrový, zední, ječmínkový, oháňkový, strdivkový, stříbrooký, třeslicový, kostkovaný, rosičkový, kluběnkový, černohnědý, rudopásný, skalní, metlicový, bělopásný (atlas), prosíčkový a luční; žlutásek řešetlákový, čilimníkový a čičorečkový; bělásek ovocný (některá léta zejména u Plzně velmi vzácný), řepkový, zelný, řepový, resedkový, hrachorový a řeřichový; otakárek ovocný (veliký) a fenyklový; modrásek černoskvrnný, jehlicový, vikvicový, jetelový, štírovníkový, čilimníkový, obecný tmavohnědý, kozincový a krušinový; ohniváček modrolesklý, černoskvrnný, černokřídlý a celíkový; ostruháček ostružinníkový, březový, dubový a kapinicový; soumračník čárkovaný, čárečkovaný, mačkový, bělopásný a jahodníčkový.

B) Motýlové večerní. Zubokřídlec (lyšaj) páví oko, topolový a lípový; chobotnatka svízelová (lyšaj povázkový) a chrastavcová; lyšaj borový, svlačcový, svízelový, pryšcový, vrbkový a kyprejový; smrtihlav obecný; vřetenuška tužebníková (nejobyčejnější), mateřídoušková, čicorečková, jetelová, zimolezová a ligrusová; zelenáček šťovíkový a trnkový; nesytka včelová a kutilková.

C) Motýlové noční (nejškodlivější).

1. Přástevníci: Lišejnikovec černotečný, žlutokrajný, šedý, rudokrký a čtveroskvrnný; přástevník jestřábníkový, fialkový, starečkový, kostivalový, hluchavkový, chrastavcový, medvědí, pryšcový, jitrocelový, bezový, kopřivový, mátový a šťovíkový; štětconos trnkový a ořechový; bekyně vrbová, velkohlavá, sosnová či mniška (značně se rozmohla v letech 1887—1891), zlatořitná a pižmová; drvopleň vrbový a maďalový; slimákovec, dubový; úzkokřídlec chme-

lový a prvosenkový; vakonoš černý; srpokřídlec dubový a vrbový; strakáč habrový; páví oko bukové a habrové (malé); bourovec trávový, vlnatý, borový, dubový, ovocný, ostružníkový, prsténčivý a pryšcový; vztyčnořitka topolová, osyková a lípová; hranostajník osykový a vrbový; břbetozubec dvojbarevný. Bourec morušový dříve dosti hojně býval v Plzni pěstován, nyní již jen pořídku v Rokycanech.

2. Můry: Malinovník očkovaný; modrohlávek ovocný; šíposkvrnka trnková, maďalová a šťovíková, plavokřídlec černočárný; blýskavka bělotečná a trojčárná; travařka zelená; přímočárnice lípová; kosočárnice javorová: zlatokřídlec jehlicový; lesknačka ořešáková; černopáska zemáková a šťovíková; osenice vykřičníková, ozimní, rulíková, pampelišková, ptačincová a jetelová; šedokřídlec pampeliškový, orlíčkový a diviznový; klikatočárnice žebříčková, mydlicová, kručinková, březová, pampelišková, zelná, blešníková, merlíková, hrachová a kapustová; šedobarvec lebedový a trávový; dřevobarvec (Dipterygia) šťovíkový; sítěnka kopřivová; dřevobarvec (Xylina) kustovnicový a bodlákový; kuklěřka černobýlová a mléčová; černoskvrnka štětková; kovolesklec gamma (můra jetelová) a šedivkový; stužkonoska dubová, vrbová, olšová, švestková a jasanová; jetelovka menší; můrka dubová.

3. Píďalky: Běločárník habrový a sosnový, zejkokřídlec (Eugonia) lípový, olšový, sosnový, vrbový, řešetlákový, hlohový a trnkový; ťupkokřídlec (Cabera) běločelný: skvrnopásník lískový a angreštový; tmavoskvrnáč sosnový, černobýlový, rybízový a jetelový; šerokřídlec běločelný; zubopásník orlíčkový, dubový a vřesový; drsnokřídlec, ovocný, třešňový a březový; zelenopláštník březový a mateřídouškový; vlnopásník kručinkový, šestikřídlý, hlínožlutý a mateřídouškový; ťupkokřídlec (Acidalia) pětipásný; rudopásník vikvový a janovcový: zejkokřídlec (Timandra) šťovíkový; červenopásník štovíkový a vřesový; hnědopásník vlnočárný; skvrnopásník malinníkový a křenový; vlnopásník (Cidaria) kopřivový, mochnový, rezavý, pýrový a ovocný; zubočárník březový, šípkový, osykový, švestkový a borůvkový.

D) Motýlové drobní (noční).

1. Zavíječi: Zavíječ máslový, moučný, jableční, žahavkový, kopřivový a okřehkový.

2. Obaleči: Obaleč Forskalův, sosnový, Baumannův, pryskyřicový, vrbový a jablečný.

3. Moli: Mol obilní, tapetový, šatní, střemchový, švestkový, ovocný, pastvinový, luční, zahradní, modřínový a chrastavcový.

4. Pernatušky: Pernatuška trnková, mateřídoušková, jestřábníková a zimolezová.

7. Řád. Brouci.

1. Svižníci (užiteční): Svižník polní (nejobyčejnější), zvrhlý a lesomil (na lesních cestách u Rokycan).

2. Střevlíci (téměř všichni užiteční): Krajník pižmový a hnědý (řidší v dubových lesích); střevlík kožitý, fialový, svraštělý (modrý), zlatolesklý, měděný, zrnitý, zlatý, Preislerův, hajní, zahradní, lesní, vypuklý; vousáč rezavý; pohrázník černý; vláhomil vodní, bahní a polotečkovaný; pobřežník bahní, měďobarvý, obecný; štětinorožec obecný; zákopník trojzubý (vzácnější) a zúžený; hlaváč obecný; běžec žlutočervený, čtveropásý a říční; šídlatec tuporohý, čtveroskvrnný, ozdobný, plaménkovitý, Andreův, článitý, zářivý a tečkovaný; úzkohrdlec bledonohý, přispůsobený, šestitečný, obroubený, chudotečný, ošlejchový a podlouhlý; kvapník (Tachys) dvojpruhý: kvapník (Harpalus) měnivý, zelenavý, červenonohý, něžný, široký, rychlý, pilonohý, loudavý, skromný, opovržený, černorohý; zdobník lepý, měďový a příbuzný; tečkokřídlec obecný, uhločerný a vyklenutý; čtvercoštítník černý a rovnoběžný; rýhokřídlec černý; páchník žitný; matnolesklec podobný, kovový, hladký, zelený, světlohnědý, toulavý a výslunný; hrbáč osenní (larvy i brouci na obilných polích nesmírně škodí); obloštítec modrý a plsťnatý; nestejnočlenec dvojjamký: váhavec hnědý; podlouhloštítník říční: poutník dvojskvrnný; aksamítník hedbávitý, slabolesklý, lesklý a černorohý; křižák velký (ne však hojně): lesklec modrohlavý a zelenohlavý; břežník čtveroskvrnný; polokruhoštítník tečkovaný a žlutonohý; chluporožec bezkřídlý a svižný; šírohlavec černoštítý; prskavec obecný a menší.

3. Plavci: Plavčík žlutý a žlutoštítý; hlubočevník znamenaný.

4. Potápníci: Norec rezavý; hlubinník nestejný a ozdobný; vlážník stejný; vodošlap černý, zrnitý a bahní; vlhkomil kyjorohý; bahník sklovitý; kalužník začoudlý a narudlý (po skrovnu); potočník dvouskvrnný, kovolesklý, rudohřbetý a hnědý (vzácný v okolí Šťáhlav); potápěč hnědý; bařinník příčnopásý; příkopník rýhovaný; potápník vroubený a široký (škodí jikrám a potěru); křepčík žlutolemý (obecný);

5. Vírníci: Vírník černošedý, obecný a nořivý.

6. Vodomilové: Vodomil veliký a černý (ne příliš hojně); vodník střevlíkovitý; loužník (Hydrobius) hnědonohý; prsorožec hnědý; vodák menší a hnědožlutý; močálník malý; loužník (Limne-

bius) podlouhlý a ufatokřídlý; prsoštítec krvořitný, jednotečný a žlutokřídlý; krytoboční malý; kulák dvouskvrnný; vodan bahní a pobřežní.

7. Drabčíci: Podkorník plazivý (všude pod korou borovou); mraveništník rzivonohý; ostnočelistník brázděný; kružák příbuzný; hbitec hnojní, červenonohý a červenokrový; mrvomil mechový; hubař štíhlý; lesklohlavec široštítý; masař hubatý; drabčík (užitečný) císařský, červenokřídlý (dosti vzácný), chloupkovaný, mrvový a hrabavý; svižnonožec (užitečný) černohnědý, lesklý, smrdutý, modravý a velkohlavý (vzácný, v hornatějších krajinách sbíral M. Šnajdr); lejnomil okázalý, uhlazený a kovokrový (vzácný); kráčivec červený; lupožrout šedý; kamenáč černohlavý.

8. Kyjorožci: Kyjorožec žlutohnědý.

9. Mrchožrouti: Mrchožrout obecný, černý (larva škodí cukrovce), šedý, červenohrdlý, čtverotečný, prohybaný, vykrojený a síťnatý; hrobařík (užitečný) obecný, lesní a největší.

10. Mršníci: Mršník hnojný, mrchožravý, čtverotečný, výkalový, dvouskvrnný; hnilík kovový; Abraeus kulovitý.

11. Lesknáčkové: Blýskáček řepkový (škodlivý), Ips čtveroskvrnný a kořenožrout dvouskvrnný.

12. Skrytožrouti: Skrytožrout chlupatý.

13. Kožojedi (vesměs škodliví): Kožojed obecný a myšobarvý; vlnořitník šedý; koželinožrout obecný a velkočlenný; rušník krtičníkový, musejní a kyjorohý.

14. Vlnopláštníci: Vlnopláštník ozdobený a kulovitý (larva škodí malinám); plstnatec různobarvý.

15. Roháči: Roháč obecný, kozlík rovnoběžnoplochý.

16. Chrobáci: Lejnožrout křivorohý, mnich a vejčitý; hnojík podzemní, rudořitný, obecný, nečistý, červenavý, skvrnatý a červenonohý; chrobák obecný, jarní, lesní, hnilobomilý a proměnlivý; chroust obecný a maďalový (vzácnější; oba velmi škodl.); chroustek letní (škodl.); různodrápník keřový a obilný (škodl.); listokaz zahradní (škodl.); nestejnodrápník Frischův; zlatohlávek obecný, rudolesklý, chlupatý, skvrnitý a kovový; zlatolesklec pěkný; kapucínek obecný.

17. Krascové: Krasec borový (škodl.), lípový a žlutoskvrnný; ohnutonožec obecný a tečkovaný, květokras lesknavý, čtverotečný a skvělý; polník úzký a dvoutečný; drsnatec malý (škodl.).

18. Poskakovači: Poskakovač kožejedovitý.

19. Pružníci: Černohřbetník kaštanonohý, černý a hnědonohý; lakon myšobarvý (škodl.); volnokrok (škodl.) drsný, alpský, pátravý, dlouhokrký, červenořitný, páskovaný a srstnatý; pružník, šafránový, krvavý, ovocný a opásaný; špičák krvavý, kaštanový hřebenorohý a kostkovaný; dvouostník rudobarvý, stlačený, hedbávitý a široký; kovářík obilní (larvy hospodářství záhubny), tmavý a spálený; hedbávitotělník hnědý; dolopius lemovaný.

20. Jemnokrovečníci: Světluška svatojanská, třpytivá a menší; jemnokrovečník (páteříček) hnědý, temný, žlutokrký, obecný, černavý a bledožlutý; klanodrápník černoštítný a žlutokrovečný; Malthinus žlutavý; Malthodes červenoústý a prosvitavý.

21. Bradavičníci: Bradavičník (užit.) obecný, lemovaný, blešní a mědozelený; květohost červenokrovečný a páskovaný; Eboeus rudoštítný; štětináč modrý, černý a žlutonohý.

22. Pestrokrovečníci: Pestrokrovečník mravencovitý (užitečný); vlasatec včelový (škodlivý); paličník fialový.

23. Vrtavci: Vrtavec (škodlivý) bylinářský a běloštítkový.

24. Červotoči: Červotoč (larvy škodlivé) umrlčí, domácí, chlebový, třpytivý, pruhovaný a jedlový.

25. Smrtníci: Smrtník obecný; hrbolokrovečník písečný.

26. Potemníci: Potemník moučný (škodlivý).

27. Měkkokrovečníci: Měkkokrovečník chlupatý.

28. Ohnibarevci: Ohnibarvec červcový.

29. Hrotnatci: Hrotnatec nejmenší a špičatý.

30. Majky: Majka obecná, pestrá (škodlivá), královská a drsná; puchýřník lékařský.

31. Stehennáči: Stehennáč zelenavý.

32. Nosatci: Smrkovník veliký (Hylobius Abietis — klikoroh, jest první příčinou zkázy stromů jehličnatých hmyzem), smrkovník menší (Hylobius pinastri, v menším počtu, proto méně škodí); úzkošijník lískový; tlustonosec dubový; zobonosec stejný, březový, zlatý, malý, topolový, německý, révový, kuželovitý a měděný; Apion žlutavonohý, nejmenší a tenký; obratník lískový; stínomil ostnitý; krátkošijník šedý; dlouháč kopřivový; zrnokaz čárkovaný a čárečkovaný (škodlivý); rosnáček jelenovitý, žlutonohý, třpytivý a hedbávitý; kovobarvec malý a měkký; rýhonosec (škodlivý) trojbrázdý, strakatý, popelavý řepový a mramorovaný; bodláčník ochromující; hladkokožník tmavý; těžkohřbetník temnobarvý; šupináč dvouskvrnný a dvoutečný; lenivec lemovaný a skvrnitý; rostlinopas tečkovaný, rdesnový a černonosý; lalokonosec černý (škodlivý), vejčitý, libečkový (ožírá pupeny), hladký a rýhovaný;

smolák sosnový, jedlový znamenaný a páskovaný (škodlivý); křovák fialový, třešňový a švestkový; topolníček žravý, květnový a obaleč; květopas jabloňový (škodlivý), hruškový a peckový; dlouhonos žaludový a lískový (škodlivý); skákač dubový, topolový a bukový; pochvonosec olšový; krytonosec květový, podobný a zelný (Ceutorynchus sulcicollis; larva tohoto způsobuje na kořenech našich zelenin košťálovitých naduřeniny: až 20% zelí bylo v roce 1894. u Malesic tímto způsobem zničeno); divizníček krtičníkový, lemovaný, zelenochlupý a obecný; holořitník zvonečkový a květelový; pilous černý (škodlivý); krátkonosec válcovitý a kmenový.

33. Lýkožrouti (škodl.): Lýkohub sosnový; lýkožrout smrkový a sosnový, modřínový a ovocný; korovec švestkový a drsný; drvař černý.

34. Tesaříci (larvy škodl.): Hnilohlod krascovitý; piluna obecná; tesař široký; tesařík veliký, bukový a pižmový; pižmovník vrbový; hladkoštítník krvavý, fialový a proměnlivý; lesohlod břemenonosný; čtverookáč bledožlutý; proužkokrovečník borový; kuloštítník obloukorohý, temný, beranní a obecný; huňatoštítník chluponohý; Obrium hnědé; polokrovečník větší (řidší) a menší; dřevohlod obecný; dazule domácí a šedá; vřetenostehenník chlupatý a chvostnochlupý; vrbovník tkadleček a černý; osykovník obecný (topolový) a drsnatý; Oberea očkovaná; kousavec krátkorohý, dvoupáskový lapavý a hlodavý; lučištník běhoun a polední; tučnák osmiskvrnný a panenský; osidlník ozbrojený, černý, čtveropásný, černořitný a dvoupásný; úzkořitník cihločervený; čárkokrovečník hnědavý a červenonohý.

35. Mandelinky: Rákosníček tlustonohý, zubonohý, krátkorohý, okřehkový, šipkověnkový, černý a vachtový; kohoutek modravý a černohlavý; chřestovníček obecný, hnědavý a dvanáctitečný; klíštkoustník dlouhonohý; huňáč dlouhonohý; zavírák uhlazený a čtverotečný: modrokrovečník obecný; skokan tmavý; krytohlavec srdconoš, proměnlivý, fialový, hedbávitolesklý, lesklý, Moraeův a proměnlivý; krátkotučnák šašek; Timarcha kožovitá; mandelinka topolová, osyková, fialová, kožitá, obilná, krvavá, proměnlivá, nádherná, hroznová, goetingská a kachní; lenka dvacetitečná, topolová, osyková a rudobarvá; hřebenoholeník vrbový; nadmutobřišník rdesnový, příčnoštítník křenový; Fratora vrbová; pažitkovník rozmnožený; bázlivec polní, vratičový a jívový; hřbetoštítník kalmarský, hlohový a kalinový; zádumčivec olšový; dřepčík zelný (škodl.), vrbový, prohnutočárný, obloukočárný, pryšcový, hajní, zlatohlavý a

dubový; blechotvárník červenoretný; ostnatec černý; štítonoš zelený, ušlechtilý a mlhovitý (skvrnitý).

36. Slunéčka (užit.): Hipodamia třináctitečná; slunéčko dvoutečné, pětitečné, sedmitečné, dvanáctitečné, jedenáctiskvrnné, neťupkované, čtrnáctitečné, růžové a různobarevné; řetězník podlouhloťupkovaný, čtrnáctskvrnný, očkovaný a dvaadvacetitečný; zřejmořetník čtyřskvrnný; čeloštítník krajoskvrnný; ohnáč kulatý. —

2. Třída. **Stonožky.**

Mnohonožka zemní, plochule, svinule, stonožka škvorová (nejhojnější druh).

3. Třída. **Pavoukovití.**

Z drobných roztočů, jimiž vlhká místa v lesích se jen hemží, zmínky zasluhují četné druhy čmelíků, svilušek a klíšťů.

Ve vodách rybničných zastoupeny jsou hlavně tyto vodule: Limnesia calcarea, známá pode jménem Campognatha Foreli též z jezera Genevského, objevuje se v Horno-Padrťském rybníku, Limnesia sp., bledě zelená vodule, největší a nejčetnější v našich rybnících, Limnesia maculata v Dolno-Padrťském rybníku, Nesaea trinotata (velice hojné vodule v rybníku Padrť.). V kalužích dosti rozšířena Hydrachna globosa.

Četní jsou též sekáči (s. dlouhonohý) a z pavouků pravých: pokoutník domácí, běžník pocestný, křižák obecný, zápředník, podkorník, voduch stříbřitý (vzácněji v rybnících a studánkách s hojnější vegetací). Ze štírků hojný v mechu štírek knihový (Chelifer cancoides), pod korou stromů obyčejný Chernes Hahnii.

4. Třída. **Korýši.**

Největší z korýšů, rak říční, nezřízeným chytáním v potocích a v rybnících pro velký počet nepřátel stává se vždy řidším. Vzácněji i tu vyskytuje se jen některým rokem lupenonožka obecná (louže v opuštěných lomech na Borech u Plzně, též u Škvrňan). V pitelných vodách rozšířen značně blešivec obecný, ve sklepě neb zahradě nalézáme berušku obecnou a zední, v lese berušku lesní a pestrou, ve vodách dosti hojna beruška vodní. Ostatní drobní korýši tvoří ve vodní zvířeně skupinu nejvýznačnější.

Z lasturnatek (Cypridae) velmi obecná ve vodách stojatých jest l. hnědá (Cypris fusca), hojnější druhy zjištěny v rybnících Padrťských Jos. Kafkou (C. ovum, fasciata, ephipiata), v Klabavce Dr. Slavíkem lasturnatka dvouoká (C. monacha).

Z buchanek přichází jen v menších vodách Cyclops signatus, v Klabavě v hojném množství přichází buchanka různorohá (Dia-

ptomus castor), v Hor. ryb. Padrťském Diaptomus gracilis. Z perlooček uvésti dlužno perloočku šikmou (Rokycany), v kalužích přichází Daphnia magna, v rybnících, zvláště Padrťských pak tyto ostatní drobnohlední korýši: Leptodora Kindtii, Simocephalus vetulus, Ceriodaphnia rotunda, Alona lineata, Chydorus globosus. Ilyocryptus acutifrons, Pleuroxus truncatus, Daphnella brachyura, Sida crystallina, Acroperus leucocephalus a j.

IV. Tvar. **Červi.**

Mezi červy zastoupeni jsou hlavně ve zvířeně našich vod červi kroužkovití: pijavka bahenní, koňská, plochá, lékařská (velmi vzácně, obyčejně jako zbytek nasazené); četné jsou druhy pijavek, na rybách žijících. Z červů štětinatých hojná jest žížala obecná, dřevní a hnojní, ve vodách zástupci rodů žížal vodních (naidka chobotnatá v lesní tůni v Zlamnoze a ve většině rybníků) a nitěnky; z hlístů oblých žijí ve vodách hlavně háďátka (Auguilulla) a strunovci.

Z hlístů plochých uvésti dlužno četné ploštěnky č. turbellarie jako pl. tmavou (velmi obecná), bílou (na břehu Berounku u Plané) a drobnohledné červy rodu Chaetonotus a Chaetogaster.

Význačnou skupinu zvířeny rybničné tvoří četní vířníci: bublanka obecná, hrotenka (Brachionus militaris a pala), krystovířník (Floscularia appendiculata), Melicerta ringens (Padrť. ryb. Hor.), Anurea aculeata a Anurea longispina (dříve známá z jezer švýcarských vyskytuje se velmi hojně v Hor. ryb. Padrťském). Obyčejná forma našich rybníků jest Asplanchna platyptera.

V. Tvar. **Láčkovci a prvoci.**

Láčkovci ve sladkovodní zvířeně vůbec nečetní, sídlívají nejčetněji v tichých vodních tůních; v rybnících, čím neklidnější jsou tím méně se naskytují. Nejobyčejnějším zjevem z nich jest nezmar hnědý, řídce přichází nezmar bledý, u Ledec jen některým létem objevuje se nezmar zelený. Z hub sladkovodních hojněji rozšířena houba bahenní (Euspongilla lacustris). Hojnější jsou druhy nálevníků a kořenonožců. Z těchto na povlacích kamenů a rostlin vyskytují se pravidelně rozlitka (Diflugia vulgaris), štítek hnědý (Arcella vulgaris) a Centropyxis aculeata: řidčeji přichází Diflugia corona (Padrť. ryb. Hor. a Dol.) a v okolí rašelin Nebella collaris (Padrť. ryb. Dol.).

Nálevníci vedle těchto kořenonožců nebývají tak hojní, nejčastějšími tvary jsou vířenky Vorticelly a vůbec druhy usedlé, jako nádobky (Cothurnia crystallina) a pod. Časem vyskytují se

některé tvary plísenek (Epistylis) cizopasně na korýších nebo velké kolonie Zoothamnií v ponořené vegetaci. Po různu vyskytují se též tvary váleče kulivého (Volvox globator, Padrťské rybníky). V čiré vodě některých rybníků (Padrť. Hor.) nečetně vystupuje charakteristický tvar Ceratium hirundinella.

VI.

Květena.

Květena území pol. okresu Plzeňského neliší se od ostatní květeny české i nelze tudíž pohlížeti na ni, jako na samostatný, nějak vynikající celek. Jen to lze říci, že ve příčině množství a vývinu rostlinstva lze pozorovati rozdíl na výšinách a v nížinách. Dle prof. Kořistky, který rozdělil království české ve příčině květeny v 11 okresů, tvoří hornatina Berounky a Brdů pátý, pánev plzeňská šestý okres. Mimo to shledáváme se v krajině padrťské s mnohými rostlinami horskými.

I. Rostliny tajnosnubné.

A) Buněčné.[1])

a) Houby.

Hub nalézáme na Plzeňsku valné množství v četných druzích, ježto vyniká okres náš pěknými, rozsáhlými lesy. Chudšímu obyvatelstvu některých vesnic (ku př. Střížovic) poskytuje sbírání a sušení hub vydatný pramen příjmů.

V okresu plzeňském rostou tyto houby:

Lanýže: Lanýž bílý (tartofle) v listnatých i jehličnatých lesích roztroušen, jelení (zrnatý).

Smržovité: Smrž obecná, špičatá a chřapáč obecný neb jedlý (vzácný Újezd u Sv. Kříže, Mirošovy).

Břichatky: Pýchavka obrovská (vz. Plzeň), dlabaná, bradavičnatá, Jelenka smrdutá (Padrť, Krkavec, Koterov, Hanš!), Proměník mnohopramenný (u Šťáhlav. Hanš!), Hnízdovka (na práchnivějícím dříví obecná).

---

[1]) Přehled hub, lišejníků a mechů okolí plzeňského v pojednání tomto nechť páni odborníci přijmou a posoudí shovívavě: jest to pouze počátek, na jehož základě snad v budoucnosti dále bude pracováno.

Kuřátkovité: Kuřátka žlutá, bílá, zlatožlutá, Kyjanka (kyje Herkulova), Houba kyjová (zaječí ouško) vz. Padrť, Mirošovy, Skořice.

Lošákovité: Lošák jelení (jelenice), bílý.

Hřibovité: Klouzek obecný (podmáslník), žlutý, ovčí, kravský (kravina), Kozí pysk, Hřib obecný, královský (vz.), borovík, špičník (kozák), krvavý, rudotřeňový, Oříš (vz. Padrť), Masojed (vz. Mirošovy). Choroš čili habán (Polyporus fomentarius Fr.), Ch. ovčí (P. ovinus Fr.) a P. igniarius.

Bedlovité: Muchomůrka červená, hlíznatá (zemanka jedovatá), tygrovaná, načervenalá, Pečárka polní (úhelka, zemanka, žampion), ovčí (Mirošovy), Václavka, Opeňky, Bedla (prašivka) vysoká (vz. Zlamnoha u Mirošov), Špička polní, česneková, Marasmius audrosaceus Fr. (Hanš!) Liška obecná, pomorančová, Ryzec pravý, ďubkovaný (žlutý), kravský (ovčí neb huňatý), šeredný, Mléčník bílý (pýřitý), ryšavý (ryzec ryšavý), Syrovinka, Holubinka bílá, nazelenalá, spanilá, chutná, namodralá, podrusá, zlatožlutá, listodvojná, šedá, křehká, červená, Vrhavka (Újezd u Sv. Kříže), Hřebíčky (houby hřebíčkové), Hlíva (Agaricus ostreatus Jacq.), Zelenka jedlá, Čirůvka bílá.

Námel čili paličkovice nachová (svatojanské žito) v klasech žita a i jiných trav), Plíseň sivá, růžencová a hlavičková, (na starém chlebě, hnijícím ovoci a různých tekutinách), p. bramborová (jest příčinou černání natě bramborové a hniloby hliz), Exoascus pruni (způsobuje známé „bachory“ či „puchry“ na švestkách), Erysiphe communis (na rostlinách pryskyřníkovitých, složnokvětých a motýlokvětých), Sněť obilná, mazlavá, kukuřičná a j. (ničí zrna obilná), Rez bělostný (na kokošce a jiných rostlinách křížatých), obilný (na listech a stéblech druhů obilných, Prášilka pryšcová, dřišťálová, srpková a j. (na jmenovaných rostlinách).

b) **Lišejníky.**

Křovité: Provazovka obecná (lišejník bradatý, bradáč), (na stromech, zvláště modřínech, velmi obecná), Větvičník slivový, otrubničný (na stromech a plotech), Rozžďovka jasanová, prašná a moučnatá (vz. na stromech, skalách a starém dříví), Pevnokmínek plstnatý, okoralý, Dutohlavka červcohlavá, třásnatá, pohárovitá, bodlavá, sobí (lišejník sobí), (v lesích, na náspech, v mechu na krajích lesů a jinde velmi hojné).

Lupenité: Pukléřka islandská (lišejník plícní, islandský, vůbec mech islandský nazvaný) v borech, vřesovinách, v půdě chudé

hojná), P. sivá (dosti hojná, zvláště na břízách), Terčovka bublinatá, skalní, lipová (vz.), posypaná, hnědozelená (na listnatých a jehličnatých stromech, omšených skalách a plotech), Terčovník brvitý, tmavý, poprášený, hvězdovitý (dosti hojné na listnatých stromech), Terčník zední (na stromech a zdích obecný), Havnatka psí, mnohoprstá, naryšavělá, měkká (hojné na lukách, při lesích a jinde), Nitroplodka miniová (pořídku na skalách, u Bukovce, sv. Jiří).

c) Mechy.

1. Jatrovkovité.

Trhutka sivá, Porostnice mnohotvárná (na zdích, skalách, na vlhké hlinité půdě rozšířená), Metzgerka rozsochatá (na skalách, kořenech a kmenech stromů), Prostohaleň kožovitá (u potoků, studní, na stinných úklonech), Fosombronka hlávkovitá (na mezích, příkopech lesních), Frullanka rozložená, Struhadka sploštělá, Dlouhokalíšek brvitý, Plevinka kořenatější, Obhřebenka dvojzubá (v lesích, na stráních, mezích; obecná), Kosoústka slezinníková, Plochokalíšek hajní, obecný (na pískovcových skalách, u cest a lesních příkopů rozšířený, Křížitka žilolistá, vykroužená, vlásenitá, vláskolistá, dvojhrotá.

2. Listnaté.

Rašelinníky. Rašelinník člunkolistý (na mokrých lukách, bařinách, obecný), R. ostrolistý (v rašelinách, na vlhké půdě v lesích velmi hojný).

Rozštěrbelcovité. Rozštěrbelec skalní (vz. Vranovice, Újezd u sv. Kříže).

Mechy pravé. Bělomech obecný, Krondlovka tisolistá, Rohozub nachový, Útlovlaska zprohýbaná, Vousatka nehetnatá, Děrkavka poduškovitá, Zoubkočepka šedá, Kadeřavec obecný, Šurpek nízký, úhledný, Čepičatka obecná, Zkrutek obecný, Prutník drnatý, stříbřitý, Kulistec jablíčkovitý, Vlahovka vřídlová, Bezvlaska čeřitá, Ploník štíhlý, chluponosný, jalovcovitý, obecný, Zdrojovka obecná, Stejnozoubek mnohoplodý, Zpeřenka jedlová, tamaryšková, Sourubka hladká, kadeřavá, Drabík stromkovitý, Čepejřnatka mnohoplodá, Sploštěnec slezinníkovitý, Plazivec obecný, Hedvábitec pravý, Hrotnoplodka prodloužená, pruhovaná, Lesklec lesní, Rokýtek obecný, Křivoplodka lesklá, Baňatka obecná, aksamitová, Rokyt cypřišovitý, zahnutý, smáčknutý, čistý, Rokytník kostrbatý, tříkoutý, skvělý.

B. Tajnosnubné cévnaté.[1])

Výtrusnaté.

Kapradiny. Osladič obecný, bukovinný (vz. Padrť, u Bukovce), doubravní, vápenný (v. vz. Zábělá [Hanš!]), Kapraď křehký, ostnitý *a)* dilatatum (vz. Bolevec, Padrť), samec, Papratka samičí, Sleziník červený, německý (v. vz. Hradiště [Hanš!]), severní, routička zední, Kapraď různolistý (vz. Skořice, Padrť, Bílá Hora), Hasivka obecná (orličí), Vratička obecná, heřmánkolistá (vz. Příkosice, u Doubravky na lopatárně), Hadí jazyk obecný (v. vz. Mirošovy, Drůzdová?).

Přesličkovité. Přeslička polní, lesní, bahenní, mokřadní.

Plavuňovité. Plavuň pučivá (vz. Senec, Padrť), obecná, sploštělá *a)* genuinum (vz. Radyně, Žďár u Rokycan, Padrť).

II. Jevnosnubné.

A. Nahosemenné.

Jehličnaté. Tis červený (v zahradách a sadech sázený), Jalovec obecný, Zerav východní a západní (v sadech, zahradách, na hřbitovech), Borovice lesní, vejmutovka (v sadech, v lesích u Spál. Poříčí), Jedle, Smrk, Modřín.

B. Krytosemenné.

a) Jednoděložné.

Řečankovité. Šejdračka bahenní (v. vz. Vejprnice [Hora!]), Rdest maličký, kadeřavý, světlý, vzplývavý *a)* vulgaris.

Okřehkovité. Okřehek trojbrázdý, menší.

Aronovité. Šišvorec obecný (puškvorec).

Orobincovité. Zevar větevnatý, jednoduchý (vz. Křimice, v lese na Borech [Hora!]), Sparganium microcarpum Čelak.! (nový druh, v plodech od zevaru větevnatého rozdílný, vz. u Bolevce), Orobinec úzkolistý, širolistý (vz. Padrť).

Šachorovité. Ostřice měkkoostenná, liščí, zaječí, ježatá, prodloužená, šedivá (vz. Plzeň [Eichler!]), šáchorovitá, třeslicovitá, *c)* Schreberova (vz. Křimice [Jahn!]), dvouřadá, řízná, obecná, trs-

---

[1]) Rostliny tuto vytčené jsou sestaveny dle druhého, rozmnoženého vydání „Analytické květeny“ prof. dra. Ladislava Čelakovského“. Zkratky: vz. = vzácná, v. vz. = velmi vzácná.

natá. prstnatá, chlumní, ranní, vřesovištní, Buxbaumova, prosová. lehavá, bledá, rusá, odstálá (vz. Hanš!), kalužní, puchýřitá, bublinatá, (vz. Bolevec), srstnatá, Hrotnosemenka bílá, Skřípina smáčknutá, mořská (vz. Doudlevec, sv. Jiří), lesní, kořenující (vz. Bolevec), jezerní, nitkovitá, jehlovitá, vejčitá, bahenní (palach), jednoplevá (vz. Bolevec [Hora!]), Suchopýř pošvatý, mnohoklasý, úzkolistý, Šáchor hnědý, žlutavý.

Trávy. Kukuřice (turecká pšenice) jako píce pěstovaná pořídku u Blovic, Žákavé, Nezvěstic, Štěnovic), Vousatka obecná, Rosička holá, krvavá (rosa), Kuří noha (ježatka), Bér sivý, zelený, přeslenatý (vz.), Rýže planá, Psineček rozkladitý, obecný, chundelka (metlice), Třtina křovištní, kopinatá (vz. Padrť), Hallerova (vz. Padrť), rákosovitá (vz. Bolevec), Psárka luční, kolénkatá, plavá, Bojínek luční, Boehmerův, Lesknice (chrastice) rákosovitá, kanárská (pěstuje se zřídka), Tomka vonná, Tomkovice jižní (vz. Bukovec [Hora!] Březina), Pěchava modrá (vz. Bukovec), Medyněk vlnatý, měkký (v. vz.), Ovsík obecný (metlice francouzská), Oves vláskovitý, hluchý, setý, pýřitý, luční, Ovsík žlutavý (trojštět). Metlice trsnatá, křivolaká, šedivá (paličkovice), Smělek hřebenatý, Trojzubec vystoupavý, Strdivka nící, brvitá (vz. Bolevec, Bukovec), Rákos obecný, Poháňka hřebenitá, Srha laločnatá (říznačka), Lipnice tvrdá (tvrdotráva), obecná, luční, jará, cibulatá, Třeslice obecná, Bezkolenec modrý, Zblochan rozkladitý, řasnaty, vzplývající, vodní (vz. břehy Berounky), Myší ocásek (Festuca myurus L.), Kostřava přitvrdlá, ovčí, červená, lesní (vz. Padrť), obrovská, luční různolistá (vz. stráně podle Berounky). Mrvka lesní, prápořitá (vz.), Sveřep obilní (stoklasa), hroznatý, pomíchaný (vz. u Božkova [Hora!]), měkký, střešní, jalový, bezbranný, drsný (vz. Doudlevec, břehy Radbuzy [Hora!], Pšenice obecná (hojně pěst.), Pýr plazivý *a)* vulgare, psí, Žito obecné (velmi hojně se seje), Jílek ozimý (anglický), vlašský, oddálený (vz.), mýlek (matonoha), Ječmen myšší, obecný *a)* čtyřřadý (seje se zřídka), dvouřadý *a)* pravý (seje se hojněji), *b)* smeták (velmi pořídku), Smilka tuhá.

Sítinovité: Sítina sivá, rozkladitá, leskloplodá, černohnědá, položená, smáčknutá: *a*) genuinus, kulatoplodá, žabí, Bika jarní, bělavá, ladní.

Lilijovité: Lilie zlatohlavá a cibulkonosná (pěstují se v zahradách a často zdivočují), Křivatec žlutý, luční, rolní, nejmenší (vz. České údolí, Hanš!), Snědek chocholičnatý (vz. Rokycany), Česnek domácí, ostrohranný, polní, kuchyňský (pěstuje se

hojně, někdy zdivočuje), Pažitka (pěst.), Ošlejch (šalotka) pěst., Cibule zímní (pořídku pěst.), obecná (hojně v zahradách sázená), Pór zahradní (dosti hojně pěst.), Modřenec hroznatý (pěst., často zdivočuje), Bělozářka větvitá, liliovitá (vz.), Chřest obecný (špargl), pěstuje se, tu a tam zdivočuje, Pstroček dvoulistý, Konvalinka vonná, Kokořík obecný, přeslenatý (vz.), Vranní oko.

Ocúnovité: Ocún jesenní (naháč).

Bařičkovité: Bařička obecná pořídku, pod Doubravkou (Hanš!).

Šmelovité: Šmel okoličnatý (rákosníček).

Žabníkovité: Žabník jitrocelový, šípatka vodní.

Voďankovité: Voďanka žabí (vz.). Douška vodní.

Amarylkovité: Narcis bílý a žlutý (pěst.), Bledule jarní a Podsněžník bílý (v. vz. Blovice, Šťáhlavy).

Kosatcovité: Kosatec německý (pěst.), žlutý, sibiřský (vz.).

Vstavačovité: Vstavač osmahlý, obecný, širolistý, plamatý (vz.! Padrť), Pětiprstka obecná (vz.), Vemenník bělokvětý, Okrotice bělavá a mečolistá (v. vz.), Kruštík širolistý, bahenní (v. vz.), Hlístník (hnízdák), Bradáček vejčitý (v. vz. Kozel u Šťáhlav, Padrť).

b) Dvojděložné.

1. Bezplátečné.

Dubovité: Dub letní (křemelák), zimní (drnák); v sadech sází se často: Dub plstnatý, rakouský, křemelák jehlancovitý; Buk obecný, krvavý (nachový) vz. v sadech.

Břízovité: Habr obecný, Líska obecná, trubkovitá (vz.) Bříza bílá, Olše lepká, šedá (lípalíska) vz.

Vrbovité: Vrba bílá (vz.). křehká. smutková (v sadech a na hřbit.), mandlová. nachová (červenice), košařská, popelavá, ušatá, plazivá: *a)* obecná vz., *b)* rozmarinolistá vz. pěst. Jíva. Topol bílý (linda), černý *a)* genuina, *b)* pyramidalis, balšámolistý (vz. pěst.), Osyka.

Ořešákovité: Ořešák královský (vlašský).

Pryšcovité: Pryšec kolovratec, okrouhlý, drobný, sladký, Gerardův vz., obecný, chvojka (hadí mléčí), Bažanka lesní, *a)* genuina, polní, Zimostráz obecný (pušpan) v sadech a zahradách zřídka sázený.

Hvězdošovité: Hvězdoš (žabí vlas) jarní.

Prustkovité: Prustka obecná (truskavec) (zv. Osek u Rokycan).

Kopřivovité: Kopřiva dvoudomá (veliká), palčivá (žahavka menší), Chmel obecný, Konopě setá (seje se pořídku, v Příkosicích), Moruše bílá (v sadech).

Jilmovité: Jilm polní, korkový (v sadech), horní, vaz.

Lebedovité: Lebeda lesklá, Lebedka střelovitá, rozkladitá, podlouhlolistá, růžičkovitá, Špenát zelní (seje se), Cvikla (burák, cukrovka, hoj. pěst.), Merlík zvrhlý (durmanolistý), všedobr, mnohosemenný, červený, městský, bílý *a)* genuinum, smradlavý, Chruplavník menší, Hrubozel (blít), Laskavec srstnatý.

Rdesnovité: Šťovík pobřežní *a)* aureus (v. vz. u Oseka a Bolevce), klubkatý, tupolistý *a)* silvestris, kadeřavý, vodní, menší, obecný, Rdesno obojživelné, pohanka (setá), hadí kořen, blešník *a)* pravý, *b)* napuchlý, palečník (peprník), červivec, truskavec, svlačcovité, plotní (povleka).

Lýkovcovité: Lýkovec obecný (vz.), vonný (v. vz. u Rokycan, kotlina Rakovská).

Hlošinovité: Hlošina (česká oliva) a rakytník úzkolistý (pořídku zázeny v sadech).

Santalovité: Lněnka obecná (vz. na stráních Berounky).

Ochmetovité: Jmélí obecné.

Podražcovité: Kopytník obecný, Podražec obecný (zřídka v sadech sázený — Šťáhlavy, Plzeň).

2. Srostloplátečné.

Tykvicovité: Posed černý, Okurka (pěst.), Meloun (zřídka ve sklenících v Křimicích), Tykev obecná (turek) hojnější předešlé.

Zvonkovité: Pavinec obecný, Řepka klasnatá, Zvonek hadincovitý (vz. Padrť, Bukovec), klubkatý (vz.), broskvolistý, rozkladitý, okrouhlolistý, řepkovitý, kopřivolistý.

Složnokvěté:

a) Čekankovité: Kapustka obecná, Písečnatka nízká, Čekanka obecná, Škarda zelená, střešní, ozimá, bahenní β brachyotus (vz. u Padrtě), Jestřábník chlupáček: *a)* vulgare, šlahounokvětý (v. vz.), myší ouško, luční, chocholičnatý (vz.), zední: *a)* genuinum, lesní, okoličnatý, hladký [(v. vz. Richardov (Hanš!)], Mléčivec modrý (v. vz. Padrť), Mléč polní, hladký,

ostrý, Věsenka nachová (vz. Padrť, Habrová). Locika zední, prutnatá, zahradní (hlávkový salát; pěst.), Radyk prutnatý, Smetanka obecná (pampeliška), Prasetník lysý, kořenatý, Pampeliška podzimní (vz.), kopinatá: *a*) glabratus, Kozí brada luční, větší, Hadí mord nízký, dřípatý, Jacquinův (vz.).

b) Chocholičnaté: Turán obecný, kanadský, Sedmikrása (chudobka), Zlatobýl obecný (celík), Oman luční, hnidák, Blešník obecný, Slunečnice obecná a bambulinatá (pěstují se tu a tam v zahradách), Dvojzubec nící, trojdílný, placatý, Rmen smradlavý, rolní, barvířský, Heřmánek nevonný (psí rmen), pravý, Kopretina bílá, polní (v. vz.), vrátič, chocholičnatá, řimbaba (sázená v zahradách, též na rumištích zdivočelá), Řebříček obecný, bertrám (persán), Pelyněk pravý, černobýl, ladní, metlatý (vz.), Bělolist německý, nejmenší, polní (plesnivec), Protěž písečná (smil), žlutobílá, bažinná, lesní: *a)* rectum, dvoudomá (kociánek), Prha chlumní (vz. Rokycany, Tymákov, Padrť), Starček obecný, lepkavý, lesní, přímětník, hájní a Fuchsův (vz. Padrť), Devětsil bílý, obecný, Podběl obecný, Sadec konopáč (v. vz. Padrť, Senec).

c) Bodlákovité. Srpek barvířský (vz. Bukovec), Lopuch větší (vz.), pavučinatý, menší, Chrpa latnatá, luční, čekánek (jesenec), polní (modrák), chlumní (v. vz. Bukovec), žlutá (v. vz. Osek blíže Rokycan 1871. jednotlivě Čelak.). Světlice (šafrán planý, saflor, pěstuje se zřídka v zahradách), Ostropes trubil, Bodlák nící, obecný, kadeřavý (vz. Zábělá [Hanš!]), Pcháč kopinatý, bělohlavý, oset, zelinný, nízký, bahenní, Pupava obecná, bílá.

Štětkovité. Štětka obecná, Chrastavec polní, lesní (vz. Padrť), Čertkus luční, Hlaváč obecný, žlutavý.

Kozlíkovité. Kozlík lékařský (odolen, baldryán), bezolistý (v. vz. Padrť), dvoudomý, Kozlíček jarní (polní salát), ušatý, zubatý.

Mařinovité. Bračka rolní, Mařinka vonná, drsná, (v. vz. Šťáhlavy), psí (vz. Bolevec, Hradiště), Svízel bahenní, mokřadní, chlumní, povázka, syřišťový, lesní, obecný (přítula), trojrohý (vz. Březina), křížatý, okrouhlolistý, severní *a)* genuinum.

Zimolézovité. Kozí list obecný (růže z Jericha) a německý (v zahradách a sadech), Zimoléz černý (vz. Šťáhlavy), obecný, tatarský (v sadech a zahradách), Bez chebdí (vz. Šťáhlavy), černý, červený, Kalina obecná, tušalaj (v sadech sázená), Pižmovka obecná.

Olivovité. Ptačí zob (v sadech a zahradách), Šeřík obecný (bez modrý, pěstovaný v zahradách a sadech), čínský a perský (v zahradách a sadech řidčeji pěstované), Jasan ztepilý.

Brčal[illegible] [illegible] nem [illegible] [illegible]
Tol[illegible] [illegible]
H[illegible] [illegible]
Mirosovy [illegible]
hořepník [illegible]
obecná.

[illegible]

[illegible] Plzeň.

[illegible] thapsi-
[illegible] [illegible] (vz.
[illegible] menší. rolní
[illegible] se v zahradách.
[illegible] Březina). Rozrazil
[illegible] rezekvítek.
[illegible] (vz. Račice. Dou-
[illegible] trojprstý. břečtano-
[illegible] bahenní. Kokrhel
[illegible] huňatý (vz. Kolvín).
[illegible] nemorosa. zdravínek.
[illegible] Druzdová). Pod-
[illegible]

[illegible]

(saturej) pěstují se v zahradách, Marulka (pamětník), stoříšek (klinopád), Šalvěj přeslenatá, lékařská (pěstov.), luční, Oponec obecný, Medovník (doubravník. dobronika), (v. vz. Radyně, Šťáhlavy), Konopice širolistá, úzkolistá, pýřitá, žlutá (vz.), polní, Bukvice lékařská, Čistec lesní, bahenní, přímý (vz. Hradiště, Bílá Hora, Doudlevec), Šedivka černá (měrnice), Hluchavka blamatá, pitulník, bílá (hluchá kopřiva), nachová, objímavá, Srdečník obecný (vz. Doudlevec, Újezd, Šťáhlavy), Jablečník obecný (vz. Bukovec, Trokavec), Šišák obecný, Černohlávek velekvětý (vz. Nadryby), obecný, dřípatý (vz. Sedlecko), Zběhovec lesní, plazivý, Ožanka hroznatá (vz. Chrást, Klabava).

Jitrocélovité. Jitrocél kopinatý, prostřední. větší.

Bublinatkovité. Bublinatka zanedbaná (vz. Bolevec, Vejprnice).

Prvosenkovité. Drobýšek nejmenší, Drchnička rolní, Sedmikvítek (vz. Bolevec), Vrbina penízková, obecná, Dřípatka horní (v. vz. Padrť), Prvosenka bledožlutá (vz. Zábělá), petrklíč (podléska), Pochybek dlouhostopečný (Androsace elongata, v. vz. Padrť), Řebratka (vodní řebříček).

Vřesovité. Vřes obecný, Brusnice obecná, borůvka (černá jahoda), vlochyně (vz. Bolevec), Klikva bahenní (Bolevec, Padrť), Huilák žlutavý, Hruštička jednostranná, menší (vz. Bolevec), okrouhlolistá, zelenokvětá, Jednokvítek velekvětý, Zimozelen okoličnatý (v. vz. Záluží, Bílá Hora), (Hanš!).

3. Prostoplátečné.

Pryskyřníkovité. Plamének plotní (barvínek), v zahradách a sadech pěstovaný, Žlutucha orlíčkolistá (vz. Božkov, Padrť), menší (vz. Zábělá, Šťáhlavy), luční (vz. Richardov, Zábělá), úzkolistá, Koniklec jarní, luční (v. vz. Žďár u Rokycen), Sasanka hajní, pryskyřníkovitá, Jaterník trojlaločný (podléska), Hlaváček letní (ohníček) vz., Myší ocásek nejmenší, Pryskyřník říční, rozevřený (řidčeji), vodní (lakušník), chudokvětý (vz. Vejprnice), litý (litík), plamének, orsej, rolní, zlatožlutý, a) vulgaris, kosmatý, prudký, plazivý (žarouš), bambulinatý, srstnatý (pořídku), Blatouch obecný (boleočko, žluťák), Upolín evropský, Černucha rolní (vz. Nadryby, Doudlevec, Lobzy), Orlíček obecný (v zahradách, též zdivočuje), Stračka polní (kozí brádka), znamenaná (v zahradách pěstovaná), Oměj Šalamúnek (sází se v zahradách), Samorostlík klasnatý.

Dřišťálovité. Dřišťál obecný (v zahradách a sadech).

Leknínovité. Leknín bílý (vz. Žákavá, Šťáhlavy, Sedlec), bělostný (v. vz. Padrť), Stulík žlutý.

Mákovité. Mák setý (pořídku na polích pěstovaný), polní, pochybný (řidčeji), vlčí (pleskanec, ohníček), Vlašťovičník větší.

Dymnivkovité. Dymnivka dutá, bobovitá, Zemědým lékařský.

Křížaté. Penížek rolní, prorostlý, horní, chlumní, Vraní nožka, Řeřicha (Lepidium) polní, rumní, Vesnovka obecná (Cardaria draba Desv.), Kokoška (pastuší tobolka), Osívka jarní (nouze), Tařice šedivá (šedivka), skalní, kališní, Řeřišnice cibulkatá (zubová bylina (vz. Zábělá, Šťáhlavy, Padrť), devítilistá (vz. Blovice, Trokaveč, Zábělá), hořká, luční (žabí květ), nedůtklivá (vz. Šťáhlavy). Strmobýl obecný. Huseník brukvolistý (vz. Bukovec), srstnatý, Hallerův (vz. Bukovec), písečný. Barborka obecná, tuhá, Rukev bahenní, lesní, barborkovitá, obojživelná, Křen polní (pěstovaný a nezřídka zdivočelý), Řepinka latnatá, Lnička maloplodá, Chudina rolní, Hulevník mnohodílný (Sisymbrium sophia L.), lékařský (Chamaeplium officinale Wallr.), Česnáček obecný, Trýzel rozkladitý, škardolistý (vz. Doudlevec). Brukev polní (Brassica campestris L.), sází se na polích a v zahradách v odrůdě γ) řepa (vodnice), Řepka (B. napus L.), odrůda α) olejná (oleifera DC.), pěstuje se na polích; taktéž se pěstují odrůda β) tuřín (kolník). Brukev obecná (B. oleracea L.), odr. α) brukev (kerlubny), β) karfiol, γ) zelí hlavaté, δ) kapusta, Hořčice polní, Ohnice, Ředkev (hojně se sází v zahradách v odrůdě β) černá, γ) ředkvička.

Rýtovité. Rýt (rezeda) barvířský, vonný (rezeda zahradní), pěstuje se hojně v zahradách, žlutý.

Rosničkovité. Rosnička okrouhlolistá (vz. Bolevec, Mirošovy).

Tolijovité. Tolije bahenní (vz. Mirošovy, Skořice, Padrť).

Violkovité. Violka bařinná, divotvárná (v. vz. Březina), vonná, srstnatá, písečná, lesní, Rivinova, psí, trojbarevná (maceška) *b)* arvensis.

Cistovité: Devaterník obecný.

Ptačincovité: Chmerek ozimý (řidčeji), roční, Průtržník lysý (husí mýdlo), Kuřinka červená, Kolenec rolní, tmavokřídlý (v. vz. Bolevec), Úrazník uzlatý, položený, Plevel okoličnatý, Mateřka trojžebrá, Písečnice douškolistá, Rožec pětimužný, krátkoplátečný, obecný, polní, Křehkejš vodní, Ptačinec hajní (vz. Božkov, Březina), obecný (žabinec) *a)* genuina, velekvětý, bažinný, sivý, trávolistý.

Silenkovité: Šater polní, Mydlice lékařská (vz. Bukovec, Doudlevec), Hvozdíček prorostlý (vz. Bílá Hora, Klabava, Rokycany),

Hvozdík kartouzek (slzičky), bradatý (pěstovaný v zahradách a zdivočelý v křovinách Berounky u Richardova), pyšný *a*) silvestris (vz. Bukovec, Vejprnice), kropenatý, Smolnička obecná, Silenka nadmutá, nící, Knotovka lesní *a*) villosum (vz. Blovice, Mirošovy), luční, Kohoutek luční, Koukol polní.

Slézovité: Sléz okrouhlolistý (syrečky), nizounký (vz. Račice), planý, velkokvětý, Proskurník lékařský (ibišek), tu a tam sázený v zahradách.

Lípovité: Lípa šírolistá, malolistá (zhusta v sadech a stromořadích sázená).

Třezalkovité: Třezalka rozprostřená (vz.), tečkovaná (bylina sv. Jana), čtyřkřídlá, čtyřhranná, chlumní (vz. Bukovec, Padrť), srstnatá (v. vz. Zábělá [Hanš!]).

Úporovité: Úpor třímužný (vz. Bolevec Čelak.).

Šťavelovité: Šťavel kyselý, tuhý (pěstov. v zahradách).

Balsaminovité: Netýkavka obecná, malokvětá (vz. Březina).

Kakostovité: Pumpava obecná, Kakost smrdutý (čapí nůsek), holubičí, rozeklaný (vz. Padrť), nízký, krvavý (vz. Bukovec). bahenní, luční, lesní.

Lnovité: Stozrník lnovitý, Len luční, setý (poměrně málo se pěstuje).

Vítodovité: Vítod obecný *a*) genuina, žlutokvětý.

Škumpovité: Škumpa jedovatá, ocetná, ruj (sázeny v sadech).

Žlutodřevovité: Pajasan žláznatý a křídlatec trojlistý (v sadech).

Routovité: Routa obecná (pěstuje se v zahradách).

Javorovité: Javor tatarský (v sadech a stromořadích), mléčný (mléč), klen, babyka (v sadech a v lesích, Padrť, Mešno, Spálené Poříčí, Blovice).

Jirovcovité: Jirovec (kaštan koňský, hojně v stromořadích).

Klokočovité: Klokoč zpeřený (porůznu v sadech a zahradách).

Brslenovité: Brslen obecný, (kvadrátky, kněžské čepičky).

Révovité: Réva vinná (v zahradách, před lety zajisté hojněji u Plzně na Vinicích), Loubinec břečtanový (v zahradách u zdí a u domů hojný).

Řešetlákovité: Řešetlák počistivý, Krušina obecná.

Kyprejovité: Kuřinec kalužní, Kyprej obecný (vrbice).

Pupalkovité: Pupalka obecná (řepka). Vrbka (vrbovka) úzkolistá, malokvětá, chlumní, růžová, Lamyova (v. vz. Padrť. Čelak.).

bahenní, tmavá (vz. Bolevec, Čelak.), Čarovník prostřední (v. vz. Patrť, Čelak.).

Zrnulovité: Stolístek přeslenatý (vz. Lobzy), klasnatý (hojnější předešlého).

Okoličnaté: Máčka polní (v. vz. Radnice), Žindava evropská, Jarmanka větší (vz. Božkov, Hradiště, Padrť), Rozpuk jizlivý, Srpek obecný, Jarous (kozí noha, bršlice), Kmín luční, Bedrník obecný, Miřík (celer, apich, pěstuje se hojně v zahradách), Petržel kuchyňská (pěstuje se hojně), Prorostlík srpovitý (vz. Škvrňany, Koterov), Halucha kmín vodní, Sesel zbarvený (vz. Březina). Kozí pysk (kozí petržel), Fenykl obecný (pěstuje se v kuchyňských zahradách), Kopr zahradnický (v zahradách hojně pěstovaný), Pastinák tmavý (vz. Richardov), Bolševník obecný (bršť), Smldník bahenní, (olešník), jelení (srník), olešníkovitý, Olešník kmínolistý, Děhel obecný (anjelika menší), Mrkev obecná (mrkvous), Dejvorec mrkvovitý (vz. Doudlevec), Tořice třebulovitá, Kerblík lesní, Krabilice bulvatá (krkoška), mámivá, chlupatá, zápašná (vz. Božkov, Richardov), Bolehlav blamatý (vz. Rokycany, Březina).

Aralkovité: Břečtan obecný, (pořídku v lesích, na stráních, skalách, Zábělá, Třemošná).

Dřínovité: Dřín, Svída obecná (v lesích, též hojně sázená v sadech), bílá (v sadech).

Pustorylovité: Pustoryl, jasmín český, (hojně sázený v sadech).

Meruzalkovité: Meruzalka horská a černá (v sadech), červená (rybíz) a srstka (angrešt), v zahradách, plotech; místy zdivočují.

Lomikámenovité: Lomikámen trojlaločný (vz. sv. Jiří), zrnatý, Mokrýš střídavolistý, vstříčnolistý (vz. Padrť).

Tučnicovité: Rozchodnik velký, skalní, ostrý, (tučný mužík), tenkolistý, bílý (v. vz. Vejprnice), huňatý (vz. u Šťáhlav), Netřesk střešní (na zdech, střechách, skalách), skalní (vz. Šťáhlavy).

Jabloňovité: Skalník obecný (mišpulka skalní), vz. Osek, Mišpule domácí (pořídku v zahradách a sadech sázená), Hloh obecný, Jabloň a hruška obecná (velmi hojně pěstovaná), Břek (břekyně) (porůznu u cest a v polích). Jeřáb obecný, Kdoule obecná (zřídka v zahradách a sadech sázená), Růže šípková (šípek), sivá a kožolistá (vz. na březích Mže, Čelak.), horská (v. vz. Padrť, Doudlevec), šedopýřitá (vz. Richardov), vinná (rezavá). Hojně pěstují se: R. stolistá, plazivá a žlutá, Řepík lékařský, Krkavec obecný, Toten lékařský, Kontryhel obecný (husí nožka), polní,

Kuklík obecný (benedykt), potoční (vz. Radnice, Padrť), Mochna husí (stříbrník), nátržník, rozprostřená (vz. Žďár, Padrť), plazivá (pětiprstka), tmavá, jarní, bílá, stříbrná, norvéžská (vz. Dolany, Bolevec), položená (vz. Bolevec, Čelak.), Zábělník bahenní (vz. Spál. Poříčí, Padrť, Radnice, Bolevec), Jahodník obecný truskavec, trávnice, Ostružinník plstnatý (vz.), malinník, řasnatý, vzpřímený (vz. Kotel, Žďár, Radyně, Bolevec, Čelak.), chlupatokmenný, ježinník, hajní b) tomentosus W. N., Tavolník jilmový, tužebník, udatna. (V sadech a zahradách sázejí se z mnoha jiných křovitých tavolníků následující druhy: T. kalinolistý, vrbolistý, jeřábolistý, ožankolistý, jilmolistý, třezalkolistý.)

Mandloňovité: Mandloň nízká (v zahradách pořídku sázená), Trnka, Střemcha, pěstují se: Broskev, meruňka, švestka, slíva obecná, třešně ptačí, višně obecná.

Motýlokvěté: Janovec vítečník, Čilimník černající. V sadech sázeny: Čilimník dvoukvětý, rakouský, táhlý a odvislý (kozí jetel). Kručinka německá, barvířská (vz. Černice, Bolevec, Božkov), Vlčí bob (pěstuje se v zahradách), Jehlice trnitá, (babí hněv), plazivá, Tolice nejmenší (v. vz. v údolí Radbuzy, Hora!), dětelová, vojtěška (lucinka), srpovitá, pestrá (míšenec: Medicago falcata — sativa), Řecké seno (Trigonella foenum graecum), zřídka pěstované v zahradách (Lochotín, Roudná), Jetel položený, kaštanový, polní, chlumní, zvrhlý, plazivý, jahodnatý, žíhaný (vz. v údolí Radbuzy, Hora!), rolní (kočičí), nachový (pořídku setý a zdivočelý), podhorní, luční, prostřední, Úročník lékařský, Štírovník obecný, bažinný, Žanovec obecný (měchýřník) a Čimišník obecný (zhusta v sadech sázeny), Trnovník akát (akacie), v stromořadích, sadech, na stráních, hojně sázený. Kozinec sladkolistý, Čičorka pestrá, Vičenec obecný (ligrus), Fazol obecný (bob) a mnohokvětý (pěstují se v zahradách), Vikev setá (na polích obecně setá), obilní, bob obecný (sviňský), zřídka tu a tam na polích pěstovaný), plotní, pannonská, kašubská (v. vz., nalezena u Račic), hrachovitá, lesní, ptačí, tenkolistá (v. vz. Doudlevec [Hanš!]), huňatá (vz. u Lobez, Hora!), jednokvětá (seje se pořídku), srstnatá, čtyřsemenná, Čočka obecná (zřídka se seje). Hrách setý (dosti hojně na polích pěstovaný), Hrachor luční, oreší (halucha) (vz. Zábělá, u trestnice, Bílá Hora), lesní, chlumní, jarní, černý.

VII.

Zalidnění okresu a životní poměry obyvatelstva.

Uvažujíce o výsledcích několikerého sčítání lidu, shledáváme, že lidnatosti v Plzni valně přibývá, kdežto na vesnicích, zvláště v odlehlejších končinách okresu, kde není průmyslu a obyvatelstvo jedině ku zemědělství jest odkázáno, tohoto počtem ubývá. Má tudíž rozvoj Plzně nepopíratelný vliv na lidnatosť celého okresu. Jeť zřejmo, že zemědělci daleko větší výměru k spracování a k výživě potřebují, nežli průmyslníci a továrníci. Mimo to v nastalých pro zemědělce nepříznivých poměrech počet výhradních zemědělců se zmenšuje; protože průmysl a zaměstnání v továrnách dříve a většího výdělku poskytují než zemědělství, spěchá většina mládeže škole odrostlé do města na učení a pro výdělek. Obyvatelstvo odlehlých vesnic obmezeno počtem na ty, jež k nim víže vlastnictví půdy rolní a zdělávání téže, anebo případné povolání o světové (kněží a učitelé), či úřední (správci velkostatků a lesníci).

Kromě nevyhnutelných několika řemeslníků (kováře, koláře, mlynáře atd.) a některého kupce, který ve vesnici obchoduje, nezůstává nikdo v takových obcích a každý jiný hledí, aby se dostal do města buď na studie, na učení se řemeslu, anebo za výdělkem vůbec. Jen v těch venkovských obcích neubývá počtu obyvatelstva, kde jsou továrny, doly či průmyslové závody, které zaměstnávají hojný počet dělníků. V obcích takových i dělníci po odbytí práce tovární a po skončeném dolování zaměstnávají se zemědělstvím, zdělávajíce půdu rolí, jichž byť i ve výměře skrovné se domáhají koupí anebo dočasným najímáním.

Patrno, že stálým přibýváním obyvatelstva takto úžasně vzrůstá město, jehož továrny a závody průmyslové, rozsáhlý obchod, množství škol a ústavů vzdělavacích poskytují v hojnosti potravy tělesné i duševní a učinily je po Praze nejdůležitějším. Jeho čilý stavební

ruch a četné i vhodné dopravní prostředky usnadňují pobyt v něm nesčíslným, pilným a snaživým rodinám.

Nebývalo tomu tak jindy, kdy zemědělství bývalo u nás hlavním pramenem výživy a kdy průmysl náš netěšil se takovému rozkvětu jako nyní. Tak udávána lidnatosť Plzně ještě v minulém století a na počátku století tohoto čísly skoro nepatrnými.

Roku 1714. udán počet domů v Plzni	255	a jen	2.775	obyvatelů
„ 1820. „ „ „ „	524	„	7.570	„
„ 1830. „ „ „ „	548	„	9.004	„
„ 1840. „ „ „ „	563	„	10.181	„
Počet domů r. 1850. =	640	a	10.302	obyvatelů
Však již roku 1869. =	1056	domů a	25.009	„
„ 1880. =	1681	„ a	38.883	„
„ 1890. =	1968	„ a	50.221	„

Koncem roku 1894. čítalo se však již 54.590 obyvatelů v Plzni a čísla toho stále přibývá, jakož se stále průmysl, obchod a školství v městě tom utěšenou měrou rozvíjejí.

Zvýšení počtu obyvatelstva na venkově nelze očekávati, protože mu neodpovídají dosavádní valně nepříznivé poměry živnostní.

VIII.

Zdravotnictví.

Příznivá poloha našeho okresu, četné řeky a potoky, hlavně pak rozsáhlé lesy jsou zdraví obyvatelstva valně ku prospěchu.

Jako jinde i na Plzeňsku venkovské obce, jichž obyvatelstvo zaměstnává se zemědělstvím, konajíc práce většinou pod širým nebem, v čistém ovzduší, požívajíc pitné zdravé vody v hojnosti všude se pramenící, vykazují také mnohem menší procento nemocí a úmrtí, nežli města a místa průmyslová, jichž vzduch jest otráven dýmem a výpary, jichž voda bývá znečistěna splaškami továrními. Lze sice i četným vesnickým obcím vytknouti zdravotní závady, jmenovitě plýtváním hnojůvkou, odtékající z hnojišť a ze stájů i rozlévající se po návsích a cestách, odporné hromadění mrvy chlévské před okny a dveřmi vesnických příbytků, avšak tyto nepřístojnosti lze zameziti, a pak přece jenom nešíří otravu vzduchu a vody v tom spůsobu, jako jedovaté výpary některých továren a dolů. Mimo to i četné řeky, potoky a rybníky s čistou vodou jsou na venkově hlavně mládeži přístupnými koupelnami a přispívají značně k čistotě těla a tím k zvýšení a rozmnožení podmínek zdravotních pomáhají.

V Plzni, po Praze největším a pokud se průmyslu ve velkém a továren týče, prvním městě v království Českém, dlí většina obyvatelstva skoro po celé dni v přeplněných bytech, v místnostech uzavřených, jsouc zaměstnána v továrnách, dílnách, v obchodních místnostech a písárnách, ve školách a trpíc nedostatkem čerstvého vzduchu, aneb dýchajíc vzduch valně zkažený. Je tudíž úmrtnosť v Plzni, nehledě ani k velikému zalidnění města přece ještě poměrně mnohem větší, nežli v kraji města vzdáleném. I hledí se škodlivým účinkům pokaženého vzduchu v Plzni předejíti pečlivým hleděním a rozšiřováním sadů v městě i mimo ně.

Nákladný městský sad, věnčící město, sady „na Obciznė“, sady Lochotínské, květnaté lučiny na západě i na severovýchodě města,

rovněž i zahrady zelinářské a květinářské valně přispívají k osvěžení a poskytují ve volných dobách jimi se procházejícím obyvatelům čistý, zdravý vzduch. Parních i vanových lázní přístupných po celý rok, pak dvou plováren a několikerých říčních lázní v letní době používá se značně.

Zdravé, pitné vody je dosud v Plzni nedostatek a četní obyvatelé pijí vodu čerpanou z vodovodu, kterým se přivádí tato z řeky Úhlavy, ale byvši náležitě ve vodovodu procezena a všech škodlivých příměsků zbavena, výborně se hodí k vaření a mytí.

Nedostatkem dobré, pitné vody trpí mimo Plzeň i jiná místa průmyslová, zvláště kde se kamenné uhlí těží, jako v Mirošově a j.

Na úkor zdraví lidskému jest i velice nedostačná kanalisace nejen v Plzni, ale i ve všech ostatních městech a obcích okresu našeho. Plzeň nad očekávání velice vzrostla a správa její ani při nejlepší vůli a horlivosti za dosavádních poměrů nebyla s to, aby ve městě vše tak zřídila, jak toho vyžaduje úžasný pokrok a hygiena.

Na venkově pak namnoze zápasiti je s předsudkem lidu, který nevěří, že by výpary z chlévů, mrvišť a hnojůvky byly zdraví na úkor. —

Ve příčině zdravotnictví rozdělen jest politický okres Plzeňský ve zdravotní obvody, v nichž ve všech sídlí obvodní lékaři, a to: 1—6. Městští lékaři plzeňští, 7. Plzeň obvod I., 8. Plzeň obvod II., 9. Plzenec, 10. Hromice, 11. Ledce, 12. Rokycany město, 13. Rokycany obvod, 14. Mirošov, 15. Radnice, 16. Stupno Horní. 17. Šťahlavy, 18. Blovice město, 19. Blovice obvod, 20. Spál. Poříčí.

Vedle toho čítá se v Plzni i na venkově několik lékařů soukromých, k léčení nemocných zvířat jsou zvěrolékaři v Plzni a Blovicích.

Lékáren jest v Plzni tré a po jedné v Rokycanech, v Radnicích a v Blovicích.

V Plzni jest všeobecná nemocnice s 80 postelemi, s denní ošetřovací taxou 67 kr., vojenská nemocnice a soukromá nemocnice pro chirurgické choroby. V Rokycanech jest soukromá nemocnice s 6 postelemi.

Onemocnělým dělníkům dostává se z okresní nemocenské pokladny úplného lékařského ošetření a kromě toho podpory (60% skutečné, neb v místě obvyklé mzdy) po dvacet neděl. Pojišťování nemocenské zavírá v sobě veškeré, zákonu o úrazovém pojišťování ze dne 28. prosince 1887 podléhající dělníky a úředníky závodní a dále všechny dělníky a úředníky podniku, spadajícímu do řádu živno-

stonského, dále při vozbě železniční a plavbě vnitrozemské. Kromě okresních nemocenských pokladen působí ve smyslu ustanovení zákona o nemocenských pokladnách nemocenské pokladny závodní, společenstevní, spolkové, stavební, jakož i pokladny bratrské.

Prameny léčivé vyskytují se u Plzně na Lochotíně, kdež i lázně jsou zřízeny. Voda pramenů lochotínských jest silně železitá i užívá se jí v chudokrevnosti a v nemocech kloubních.

Severně asi půl hodiny od Lochotína blíže obce Kotíkovské nacházíme silnou vrstvu půdy rašelinné, jíž bylo by lze použíti v koupelích slatinných. Město Rokycany zařizuje lázně parní a zvláště rašelinové.

Nakažlivými nemocemi stíženo obyvatelstvo mnohých míst okresu jako: ve století XIV. Mešno morem, r. 1717 Veselá neštovicemi, r. 1830 Dejšina a r. 1836 Radnice cholerou, r. 1890 skoro všechny obce chřipkou.

IX.

Plodiny z říše živočišné.

Při sčítání dne 31. prosince 1890. konaném bylo v pol. okresu Plzeňském napočítáno

koní	4.576	kusů (Od r.	1880.	přibylo	784 kusů)
dobytka hovězího	33.480	„ „ „	1880.	ubylo	3.008 „
ovcí	13.914	„ „ „	1880.	„	18.216 „
koz	4.069	„ „ „	1880.	přibylo	150 „
bravu vepřového	8.580	„ „ „	1880.	„	2.647 „

Vzrůst počtu koní vysvětluje se hojnějším jich používáním ve městech a v průmyslových závodech v krajinách od železné dráhy odlehlých, jakož i nastalými v chovu koní pokroky.

Velice nápadným jest úbytek skotu. Příčiny jeho jsou: schudnutí hospodářů usedlých v dědinách méně úrodných, dále parcelace dvorů v posledním desetiletí tak zhusta prováděná, kterouž pozemky k jiným usedlostem byly připojeny, kdežto dobytek jinam prodán a konečně skrovný výnos chovu dobytka, spůsobený obtížemi, jež obchodu s dobytkem jest překonávati.

Úbytek ovec, který jeví se ve světle ještě křiklavějším, odůvodňuje se tím, že hospodáři chovem skopového bravu nemohou dodělati se nijakého úspěchu. Spotřeba skopového masa v Rakousku jest velmi slabá a nad to snaží se ještě Uhersko, kde chov dobytka skopového racionálně se pěstuje, nalézti zde pro své ovce pole odbytu, jehož v cizozemsku pozbylo. Chovem ovec lze se zabývati ještě jen tam, kde je dostatek pastvišť, jichž jinak nelze zužitkovati. Německo uzavřelo se proti dovozu ovec docela, ba ani průvoz jich v uzavřených vozích železničních se tam nedovoluje. Do roku 1880. odebíralo Německo, zejména Sasko, veliké množství ovec z obvodu obchodní komory Plzeňské a později stal se přístupným jich odbytu i trh Pařížský, avšak zamezením průvozu územím Německa a uvedením v platnost francouzského cla ochranného zbaveny byly Čechy i těchto, pro ně tak důležitých tržišť. Ježto nelze očekávati, že by

u ovec poměry odbytu se zlepšily, nedostoupil úpadek v chovu skopového dobytka ještě svých mezí.

Za to učiněn v chovu dobytka vepřového v okresu Plzeňském hlavně opatřováním a pěstováním osvědčených plemen znamenitý pokrok.

X.

Plodiny z říše rostlinné.

Na pozemcích zdejšího politického okresu pěstují se všechny druhy obilí a to: pšenice ozimá, jará, žito ozimé i jaré, ječmen, oves; taktéž pěstování ostatních rostlin hospodářských děje se tu s náležitým úspěchem. Jsou to: hrách, čočka, vika, brambory, řepa krmná, jetel, seno luční, píce vikvová a směska, zelí, cukrovka, řepka, mák, řidčeji čekanka a len.

Přihlížíme-li k výsledkům sčítání množství sklizených plodin polních shledáváme, že množství obilí pěstovaného za posledních let valně se nezměnilo. Největší výtěžek pšenice ozimní byl r. 1887., největší vytěžek žita ozimního taktéž r. 1887., rovněž i ječmene. Ovsa průměrně nejvíce stěženo r. 1886. Zemáky vykazují největší výtěžek roku 1889. Sena sklizeno nejvíce r. 1889, zelí nejvíce r. 1890, rovněž i cukrovky.

Ježto však ceny obilné spíše klesají, nežli stoupají, věnují hospodáři větší péči chovu dobytka a tím i pěstování pícních rostlin. Z obilí vyplácí se ještě nejlíp osévání rolí ječmenem a ovsem.

Veškerých usedlostí hospodářských čítá se v politickém okresu Plzeňském 10.293.

Lesnictví.

V politickém okresu Plzeňském čítá se veškeré lesní půdy 29.715 *ha* osázené lesem vysokým. Z toho připadá ohledně kategorie držebnosti na lesy obecní 9.917 *ha*[1]), na soukromé 19.798 *ha*. Průměrný roční přírůstek lesů vůbec z 1 *ha* jest 3 pevné metry, úhrnem 89.145 pevných metrů. Z toho připadá na dříví řemeslné 70%, na dříví k palivu 30%.

Kdežto velkostatkářstvo a větší obce za příčinou panujících v obchodě s polními plodinami nepříznivých poměrů méně výnosná

---

[1]) Velkostatek obce plzeňské čítá 5615 jiter a 833□° lesních pozemků. Obce venkovské mají dohromady 4004 jitra a 964□°, úhrnem tedy jest lesů v soudním okresu Plzeňském 9620 jiter 197□°.

role stále víc a více zalesňují, lze u rolnictva drobného pozorovati pravý opak. Rozšířenému zalesňování, neméně pak i přísnému bdění nad zachováváním předpisův lesního zákona sluší přičísti, že v posledním pětiletí neobjevil se značnější úbytek lesní půdy, ač v období tom valně lesa bylo pokáceno.

Pěstují se v našich lesích smrky, jedle, borovice, buky, břízy, duby, javory, lípy, osyky, topoly (vyjímaje Padrť, kde jim nesvědčí a hynou), vrby, olše a modříny, které dle orografických poměrův geologické a agronomické povahy půdy zaujímají zde svá stanoviska. Ze stromů jehličnatých ovládá nejvíce půdy smrk a sice dílem sám, dílem smíšen s jedlí a borovicí.

Průměrná cena 1 m^3 dříví řemeslného obnáší 5·50 zl., prostorového metru dříví k palivu 2 zl. Dle těchto cen representuje průměrná roční těžba dříví v obvodu obchodní komovy Plzeňské obnos 3,337.500 zl. K tomuto hlavnímu užitku dlužno však připočísti ještě různé užitky vedlejší, plynoucí ze zpeněžení steliva, lesní trávy, dubové a smrkové kůry na tříslo, lesních semen, rašeliny, pryskyřice, kamenů atd., jež za hektar za rok 40 až 60 kr. vynášejí. Rovněž dlužno zde míti na zřeteli zisk z prodeje chmelových tyčí, kolů, lesních sazenic atd.

Výtěžek ze zastřelené zvěře bývá každého roku jiný, ježto panují různé poměry, podmíněné jednak povětrností, jinak i vlivy všelikými, na nichž větší, nebo menší zdar zvěře závislým jest.

Seznam velkostatků v politickém okresu Plzeňském.

Jméno velkostatku (Jméno majetníkovo)	Výměra v *ha*	Jména obcí, v nichž jsou dvory a pozemky velkostatků	Pozemková daň zl.	Čistý katastr. výnos zl.
Blovice (Město Blovice)	420·94		489	2167
Hradiště u Blovic (Hrabě Karel Edvard Palffy)	2444·93	Habří Vildstein Domyslice Oujezd Smedrov Ždírec	4161	18.329
Kocenice (Svěřenský statek) (Hrabě Arnošt Waldstein-Wartenberg)	1964·27	Bzí Komorno Oujezd Drahkov Hlubo·á	2630	11.586
Křimice (Kníže František Lobkovic)	1293·69	Vochov Vejprnice Tlucna	4585	20.183

Jméno velkostatku (Jméno majetníkovo)	Výměra v ha	Jména obcí, v nichž jsou dvory a pozemky velkostatků	Pozemková daň zl.	Čistý katastr. výnos zl.
Mirošov (Mirošovské těžířstvo uhelné)	152·31		888	2040
Nebylovy (Svěřenský statek (Hrabě Arnošt Waldstein-Wartenberg)	2709·17	Žákava Kornatice Kamínky Netunice Borek	3732	16 499
Nekmíř (Dr. Stan. Vopršálek, advokát v Plzni, dříve: Hrabě Karel Schönborn)	1380·88	Kokořov Příšov Třemošná	2173	9572
Plzeň (Král. město Plzeň)	4140 86	Doubravka Horomyslice	6344	27.940
Poříčí Spálené (Metropolitní kapitola sv. Víta na hradě Pražském)	6441·58	Dražkovice Mitrovice Hořice Myšov Karlov Lhotka Vlkov Těňovice Záluží Mirošov Chynín Planiny	8881	39.122
Radnice s Darovou (Hrabě Zdenko Šternberk)	2125·34	Křišetice Březina Chomle Darova	4135	18.214
Radnice (Město Radnice)	333·07			
Rokycany (Král. město Rokycany)	3071·59	Čížkov Přešín	1806	18.832
Šťáhlavy (Statek svěřenský) (Hrabě Arnošt Waldstein-Wartenberg)	2823·17	Sedlec Plzenec Nezvěstice Rakova	7746	39.924
Štěnovice (JUDr. Ludvík Frič)	721·61	Nový dvůr Borek	1379	6074
Veselá (Svěřenský statek) (Hrabě Arnošt Waldstein-Wartenberg)	123·17		174	776

XI.

Těžba z říše nerostů.

Uhlí kamenné. Těžba uhlí kamenného byla v létech 1886 až 1890 vzestupnou: vytěžilot se v roce 1886 14,597.166 *q*, v roce 1887 15,413.590 *q* a v roce 1888 16.164.314 *q*.

Roku 1889 klesla však na 15.020202 *q* a roku 1890 dokonce na 13,037.372 *q*.

Značný tento úbytek v posléze uvedených dvou létech vysvětluje se tím, že 1. některé doly zejména v Mirošově, Třemošné, Břasích a Liticích v dobývání uhlí daleko již pokročily, tak že ku dokopání se dalších slojí uhelných zbylo v dolech již jen málo míst, čímž v těžení proti letům dřívějším musil nastati schodek; 2. že soutěž uhlí hnědého, jemuž dostávalo se značných výhod, stávala se stále doléhavější, znesnadňujíc odbyt uhlí kamenného měrou nemalou; 3. že v létech 1889 a 1890 pro veliký nedostatek dělníků dobývání bylo přerušeno.

Pamětihodný jest rozdíl vytěženého množství uhlí hnědého a černého v Čechách vůbec a na Plzeňsku zvlášť.

Roku 1890 vydobyl v Čechách horník v dolech hnědouhelných průměrně 5220 *q* uhlí do roka, kdežto průměrná roční těžba horníkem v dolech kamenouhelných docílená dostoupila pouze 1749 *q* váhy, tak že výkony obou dělníků měly se k sobě jako 3 : 1.

V obvodu komory plzeňské jeví se dobývání uhlí, pozoruje-li se samo o sobě, ještě nepříznivějším a obtížnějším. Vydobylť zde dělník v roce 1890 pouze 1335 *q* uhlí, tak že jeho výkon měl se ku výkonu dělníka v dolech hnědouhelných jako 1 : 4.

Rudy železné vytěžilo se v dolech u Kyšic roku 1890 28.921 *q* a to železné rudy hlinité s kovnatostí 48%.

Rudy skaličné neměly odbytu: celého výtěžku upotřebeno bylo ku výrobě vitriolového kamene v hutích majitelů dolu samých.

XII.

Průmysl.

Sídlem a středištěm průmyslu pol. okresu Plzeňského jest Plzeň. Průmysl zdejší vzrůstal a do nejrozmanitějších odvětví se třídil dle přibývajících a nových potřeb množícího se obyvatelstva. Výroba řemeslná zastoupena tu ve všech oborech; průmysl továrnický pracuje jen v několika specialitách, ale v těchto vyniká a jimi vítězně závodí namnoze po celém světě. Blízkosť uhelných dolů podporuje laciným palivem rozkvět průmyslovy.

Uhelné doly.

V okresu revírního úřadu horního v Plzni nacházejí se následující kamenouhelné doly:

Uh. d. v kat. ob. Kříších, v Horním Stupně, Chomli a Přívěticích u Radnic. 24 j.[1]). Majetníkem jest hrabě Zděnek Šternberk. Zaměstnáno přes 500 dělníků.

Uh. d. v Horním Stupně u Radnic. 8 j. M. hr. Vrbny děd. 120 dělníků.

Uh. d. v kat. ob. Vranovicích, v Kříších, u Svatého Kříže u Břas. 4 d.[2]) 9 j. M. hornická společnosť Maximilianova v Radnicích. 79 dělníků.

Uh. d. v Břasech (obec Kříše) M. akc. společnosť horních a průmyslových závodů dříve J. D. Starck v Dol. Rychnově. 116 dělníků.

Uh. d v Břasech (obec Kříše) M. Hořovicko-Saligerská horn. sp. v Břasech. 117 dělníků.

---

[1]) j. = jednoduchá míra dolová jest obdélník nebo čtverec 45.116 m^2 (12.544 □°) plochy (a do hloubky rozměry ty jdou neobmezeně). Od měr dolových rozeznávají se míry denní, které sahají pouze k nejbližšímu v hloubce pevnému kamení a propůjčují se až do plochy 115·092 m^2. Soubor více najednou propůjčených měr nazývá se pole dolové.

[2]) d = dvojitá míra dolová.

Uh. d. v kat. ob. Vejvanově, Chomli a Skomelně u Radnic 8 d. 29 j. M. akc. sp. hor. a prům. závodů dříve J. D. Starcka. 61 dělník.

Důl Kristianův ve Vranovicích u Břas. 5 j. M. firma Kupfer & Glaser ve Fichtenbachu u Domažlic. 80 dělníků.

Uh. d. v Břasích (obec Kříše), 19 j. v obcích: Vranově, Kříšich, Němčovicích, Skomelně, Horním Stupně, Přívěticích a sv. Kříži u Radnic. M. akc. spol. hor. a prům. závodů dříve J. D. Starck v Dol. Rychnově u Falknova. 59 dělníků.

Uh. d. ve Vejvanově a Vel. Lohovicích u Radnic.

M. děd. Jos. Pistoriusa. 55 dělníků.

Uh. d. v Kamenci (Weissgrün) u Radnic, 3 j. M. kníže Fr. Jos. Auersperg ve Vídni. 20 dělníků.

Marianský důl v Liticích u Plzně, 10 j. M. Kamenouhelné těžířstvo Litické v Brně. 358 dělníků.

Matildin důl v Liticích u Plzně. 17 j. M. kníže A. Thurn-Taxis v Řezně v Bavořích. 74 dělníci.

Uh. d. v Třemošné, Břízsku, Kokořově, Záluží, Zruči u Plzně, 230 j. M. akc. spol. hor. a prům. záv. Dr. J. Starck v Rychnově u Falknova. 263 dělníci.

Uh. d. v Mirošově 222 j. M. Mirošovské těžířstvo kamenouhelné v Brně.

Doly na skalicovou břidlici jsou:

v Hromicích 3 j. M. akc. spol. hor. a prům. závodů dříve J. D. Starck. 117 děl.;

v Kamenci (Weissgrün) 6 j. a 6 d. M. kníže Fr. Jos. Auersperg ve Vídni. 68 děl. v Němčovicích.

Železné doly.

U Timákova, Ejpovic, Litohlav, Klabavy a Voseku u Rokycan. 15 j. M. firma Schoeller & Co. v Rokycanech.

Žel. důl Bartolomějský a Martinský důl v Kyšicích, 2 j. M. obec Plzeňská. 15 děl.

Železné doly v Klabavě, Voseku, Litohlavech, Timákově a Lhotě. 44 j. M. obec Rokycanská.

Výroba kovů a zboží kovového.

Surová litina železná. Pracovala huť Klabavská uhlím dřevěným, zabývajíc se při tom zároveň výrobou litého zboží železného v pecích přetavovacích, kdežto podnik druhý, huť Bedřichova v Rokycanech, pracoval palivem minerálním (koksem) a výhradně jen surovou litinu železnou vyráběl. V činnosti huti Bedřichovy

jeví se pokrok tím, že zásoby surové litiny železné, jež závod ten nyní vyrábí a do obchodu uvádí, musily do té doby odebírány býti většinou z cizozemska.

Lité zboží železné z pecí přetavovacích vyráběno v Plzni, v Klabavě a v Sedlci u Šťáhlav.

Ocel Martinova a litá ocel tyglová ve Škodově továrně v Plzni.

Výroba tato jest proto zajímavou, že se jí podařilo značnému ještě před několika lety dovozu lité ocele z cizozemska, zejména z Anglie a Německa, téměř na dobro učiniti přítrž, nýbrž i neobyčejně veliké množství této ocele do zemí těch vyvážeti.

Stroje a nářadí železné vyrábějí se v Plzni, v Rokycanech, v Blovicích, v Sedlci u Šťáhlav.

Železný drát a železné hřeby v Plzni. Rýče, motyky, lopaty a mnohé hospodářské náčiní v továrnách a hamrech jež jsou: v Hradišti u Plzně, v Nové Huti, v Doubravce, v Chrástu, v Plzni.

Stroje a přístroje v Plzni, v Blovicích, v Rokycanech. V Blovicích jsou tři větší zámečnické dílny.

Výroba vozů proslula v Plzni v továrně Brožíkově.

Výroba děl a zbraní děje se v továrně Škodově v Plzni a jest proto světoznáma. Tu pořizují se zbraně a potřeby válečné pro námořnictvo.

Spracováni kamene, zemin, hlíny a výroba skla.

Spracování kamene, zejména leštění žuly, syenitu, labradorce, mramoru a j. dochází největší dokonalosti v kamenickém velkozávodě Cingrošově v Plzni, kde se vyrábějí skvostné pomníky a provádějí všeliké nejobsáhlejší práce kamenické.

Lomy kamenné (žulové) nacházíme v Borku u Čižic a u Štěňovic. Lámáním kamene zaměstnává se několik set dělníků. Všude, kde nacházíme křemenec (u Timákova, Přívětic) a porfýr (u Lhoty) jsou lomy a mnoho lidí tu roztlouká kámen na štěrk.

Plavírny kaolínu nacházíme v Horní Bříze, v Ledcích, v Horomyslicích, v Kyšicích, v Hromicích, v Nebřemi, v Třemošné a j. Kaolínu z okresu plzeňského používá se z větší části ku výrobě papíru, menší pak měrou ku výrobě síranu hlinitého, ultramarinu, tovarů z měkké kameniny a pozlacených lišt, kdežto kaolín z krajiny karlovarské zpeněžuje se mnohem líp v továrnách na porcelán.

Vápno ku stavbě i k potřebám hospodářským pálí se v Černicích a Letkově. Tamtéž i množství cihel a tašek se vyrábí.

Ohnivzdorná hlína v Ejpovicích, Němčovicích a Kyšicích. Výrobky chamotové v Plzni, v Kyšicích a v Třemošné. V Němčovicích vyrábějí se ze šedého jílu láhve na kyselinu sírovou.

Výroba skla v Plzni, v Břasích, v Nových Mitrovicích, v Třemošné a v Radnicích.

Spracování dřeva.

Tento odbor průmyslový je v zdejším okresu pol. zastoupen 7 pilami o 6 parních strojích. Výroba záležela hlavně ve hranolech, prknech, fošnách, latích, šindeli, železničních pražcích, dužinách k sudům, hrubých sudech, bednách, parketách, vlysech a dřevěné vlně. U nás jsou následující závody na spracování dříví:

Pily. Parní pila v Radnicích, tamtéž i šindelárna a parketárna, výrobna domácího nábytku. Parní pila ve Stupně a v Mirošově, parostrojní dílna truhlářská na nástroje v Blovicích, vodní pily na Planinách u Nových Mitrovic, v Ledcích, na Bzí, v Padrti a v Šťáhlavech, kdež i výrobna dřívek na sirky a dílna na dřevěné zátky do sudů se nacházejí a košíkářství se provozuje. Taktéž v Chrástu pletou se nůše a koše, jež se v Plzni prodávají.

Spracování koží.

Vydělávání koží děje se nyní skoro výhradně v továrnách a velkozávodech v Plzni, v Rokycanech, pak v Lobzích. Menší dílny koželužské většinou zanikly hlavně pro veliké obtíže výrobní. Musíť míti koželuh nadbytek dobré, studené vody říční a ježto se používání této vody, tudíž zakládání koželužských dílen z duvodů znečišťování vody zřídka kde povolí, zaniká koželužství v malém provozované. Továrny zařizují filtry a vodovody mnohdy velice nákladné, což koželuhům jakožto řemeslníkům s malou závodní jistinou jest nesnadno pořiditi.

Výroba tkanin.

Toto odvětví průmyslové jest u nás velmi nepatrné. Větších přádelen a továren, kromě jediné tkalcovny v Doubravce se 200 dělníky, tu není i obmezuje se výroba jen ještě na soukenictví v malém a výrobu prádla hlavně v Plzni a v Rokycanech.

Výroba oděvu a obuvi.

Ježto laciná doprava osob dráhou učinila možným častější styk venkova s Plzní, opatřuje si většina venkovanů příležitostně v Plzni látky na oděv, anebo i oděv a obuv hotové koupí. Tím ovšem utrpěli ujmu řemeslníci venkovští a tak nyní zřídka nalézáme po vesnicích řemeslníky, kteří by se výhradně výrobou oděvu a obuvnictvím zaměstnávali. Řemesla provozují se toliko v městech, na venkově pak spíše jen jako vedlejší zaměstnání se považují, neboť řemeslníci hledí si tu mnohdy spíše hospodářství nežli řemesla.

Podotknouti sluší, že v Blovicích se zhotovují knoflíky nítěné, ježto jako částky oděvu zasílají se hlavně do Vídně.

Průmysl papírnický.

Papír zhotovuje se v papírnách zdejších v každém množství a veškery druhy. Papír vyrábí se nyní nejen z hadrů, nýbrž i ze slámy, ze dřeva a z jiných látek. Tak zvaný „slaměný“ papír vyráběn byl původně jen v Plzni, kde jsou nyní dvě veliké papírny. Zvláště papírna firmy P. Piette jest jedna z největších papíren v Evropě a opatřena jest stroji a přístroji nejnovějších, osvědčených soustav i vyhovuje veškerým požadavkům nové doby v plné míře. Dále nacházíme papírnu v Bukovci.

Příprava potravin.

Ježto se na Plzeňsku daří obilí nad spotřebu, patrno, že k zužitkování téhož založeno hojně mlýnů. Avšak jako v ostatních všech odvětvích průmyslových, je i v tomto znáti úbytek závodů malých, mlýnů českých, jež druhdy bývaly „zlatým dolem“. Nemohouce překonati obtíže vyvolané soutěží velkoprůmyslu, zanikají. Avšak ani velkým závodům nedaří se nyní jako před léty a zápasiti jest jim rovněž s mocnou soutěží hlavně mlýnů uherských. Velké mlýnské závody nacházíme v Plzni tři, po venkově pak jsou parní a umělecké válcové mlýny obyčejně i s pekárnami na chléb v Blovicích, v Rokycanech, v Radnicích, v Šťáhlavech, v Nové Huti, v Bukovci, v Plzenci, v Koterově, v Křimicích a j.

Řeznictví a uzenářství rovněž jako pekařství daří se tam, kde je mnoho obyvatelů a výrobky jdou rychle na odbyt, tudíž výhradně ve městech, nejvíce ovšem v Plzni.

Pivovarství.

Pivovarství srostlo téměř s jménem Plzně tak, že si při vyslovení jména „Plzeň“ cizinec bezděky připomíná výtečný nápoj zde vyrobený a do celého světa rozesílaný. Plzeňský měšťanský pivovar vyrobil roku 1895. piva 602.560 *hl*. První plzeňský akciový pivovar vyrobil roku 1895. 254.300 *hl* piva, jež hlavně do ciziny zasílal. V nejnovější době staví a zařizuje se třetí velký pivovar v Plzni pod firmou „Plzeňský společenský pivovar v Plzni“. Rozsáhlostí a rovněž dobrotou výrobku vyniká pivovar v Plzenci, zřízený na 80.000 *hl*; rovněž i pivovary ve Štěňovicích s výrobou 29.342 *hl* a v Plané. Menší pivovary jsou v Rokycanech, Radnicích, Blovicích, Mirošovech, Šťáhlavech, v Spáleném Poříčí, Křimicích, v Nekmíři a Něm. Bříze.

Lihovarství.

Výroba lihu děje se hlavně na velkostatcích, kde zemáky tímto způsobem nejlíp zužitkují a výpalků pak výhodně ku krmení dobytka upotřebí.

Průmysl chemický.

Rozvoj tohoto průmyslu lze přičísti hlavně zvýšené poptávce po hnojivech strojených, jichž naše rolnictvo nyní valně používá jako náhrady za mrvu chlévní.

Kyselina sírová, solná, dusičná, vitriolový kámen, skalice zelená a modrá vyrábí se v Břasích, Němčovicích, v Hor. Stupně a okolí.

Barvy hlinkové a caputmortuum v Hor. Stupně. Tamtéž i továrna na výrobu umělých hnojiv.

Svítiplyn vyrábí se z kamenného uhlí v městech, jako v Plzni a v Rokycanech a při větších průmyslových závodech. Sirky vyrábějí se ve Spáleném Poříčí. Tamtéž zřízeno i větší mydlářství. Rozkvětu průmyslu v politickém okresu plzeňském valně napomáhají c. k. státní průmyslové školy a školy pokračovací.

Úhrnný přehled živností průmyslových v okresním hejtmanství Plzeňském.*)

Výroba kovů a zboží kovového	Výroba strojů, náčiní, přístrojů, nástrojů a prostředků dopravních	Průmysl pro spracování kamene, zemin a hlíny a průmysl sklářský	Průmysl pro spracování dřeva, kosti, kaučuku a látek podobných	Průmysl pro vydělávání koží a kožešin, pro spracování štětin, srstí a peří	Průmysl textilní a živnosti čalounické	Výroba oděvu a zboží výstrojného	Průmysl papírnický	Průmysl chemický	Živnosti stavební	Živnosti polygrafické a umělecké	Výroba potravin a poživatin	Úhrn živností průmyslových
261	108	134	178	58	43	722	23	41	205	26	492	2291

*) Statistická zpráva o národohospodářských poměrech obvodu obchodní a živnostenské komory Plzeňské v létech 1886—1890.

XIII.

Obchod.

Kvetoucího průmyslu nelze docíliti bez obchodu, rovněž jako obchod podmíněn jest hojností cenných nerostů a hornin, plodin hospodářských a výrobků průmyslových.

Ježto pak příroda kraj tento štědře zásobila uhlím a mimo to i jinými důležitými nerosty a horninami, jež v průmyslu mnohonásobným spůsobem se spracovávají, tož aby došly plodiny a výrobky ty náležitého zpeněžení, musí se postarati obchod. I shledáváme se vedle kvetoucího průmyslu v pol. okresu plzeňském i s rozsáhlým obchodem, jehož středištěm je královské město Plzeň.

Na zdejší týdenní obilní trhy dováží se zdaleka obilí, jež se buď ve zdejších pivovarech a mlýnech spracuje, anebo za hranice vyváží.

Obchod moukou a mlýnskými výrobky utrpěl jako jinde i na Plzeňsku valně soutěží uherskou. Za to vzmohlo se pečení chleba a zasílání téhož i do vzdálenějších míst, ježto se děje zvláště vhodnými a pro dopravu tu zřízenými vozy a není se třeba obávati, že by se přímo z pekáren vyňatý, horký chléb snad pokazil.

Na dobytčí trhy plzeňské přivádějí se koně a hovězí dobytek. Taktéž dopravuje se dobytek i na občasné trhy v Blovicích, Rokycanech, Spáleném Poříčí a Radnicích. Mladší a slabší kusy kupují se na trzích k tahu, nebo se vykrmují v domácnostech; silnější a tučné zužitkují řezníci, anebo je obchodníci dále z okresu zdejšího dopravují.

Rozsáhlý druhdy obchod vývozný bravu skopového hlavně do Německa a Francie zanikl od té doby (r. 1880), kdy Německo zamezilo svým územím průvoz tohoto zvířectva a kdy ve Francii platnosti nabyla ochranná cla.

Lesnictví poskytuje obchodu hojnost dříví stavebního a pro vývoz hlavně do Německa dříví řemeslné, kterýžto obchod

však nyní též obmezen jest následkem vysokých cel říše německé, po většině jenom na dříví okrouhlé.

Vývozný obchod se spracovaným dřívím se taktéž zmenšil hlavně pro značné zvýšení německých cel na řezivo r. 1885, tak že parketů, beden a vlysů do Německa téměř zasýlati nelze. Rovněž u vývozu prken, dříví stavebního a železničních pražců vysokými cly německými obchod valně znesnadněn. Vytlačiloť Německo tento rakouský průmysl z německých tržišť úplně, ba i v Rakousku samém Německo jako mocný soupeř při zakupování surového dříví vystoupilo a zvláště v Čechách neobyčejné zvýšení cen tohoto dříví spůsobilo.

Dřevěné zátky prodávány v Čechách, pak zasýlány do Rakous, Uher a Haliče. Sudů potřebují v hojnosti pivovary, lihovary a obchody s tekutinami vůbec a to tuzemské i cizozemské.

Zvěře zastřelené vyváží se hojně hlavně do Paříže, Bruselu a Lutichu, ačkoli obchodním stykům s Paříží ve směru tomto vadí neobyčejnou měrou zvýšení cla a to 20 franků za 100 *kg* zvěřiny, kdežto tamní ceny tržní v témže poměru nevystoupily a kupní ceny u nás neklesly.

Velice důležitým předmětem obchodním jest kamenné uhlí, jemuž nastala však nyní značná soutěž uhlí hnědého. Pociťuje se tato soutěž od roku 1889, poněvadž v roce tom ceny uhlí hamenného, zejména následkem větší poptávky cizozemska, v přední řadě Bavorska, počaly stoupati, tak že uhlí hnědé přes to, že výhřevnost jeho jest menší a trvanlivost slabší, mohlo mírným zvýšením cen snésti vydaje za dovoz na mnohem větší vzdálenosti a zjednati si takto přístup i ku odlehlým industriím v obvodu komory Plzeňské, které jindy používaly pouze uhlí kamenného, byť i druhů skrovnějších. V získaných takto polích odbytu mohlo se pak tím snáze udržeti, ježto doly hnědouhelné proti dolům kamenouhelným požívají nepoměrně velikých výhod tím, že konkurrenční spůsobilosť uhlí toho mohutní, jelikož těžební poměry v dolech kamenouhelných stále se zdražují.

Zdokonalenou výrobou litiny a oceli vytisknuta valně litina i ocel cizí, hlavně z Anglie a Německa sem druhdy dovážená, ba dokonalá ocel Martinova a litá ocel tyglová v plzeňské Škodově továrně vyrobená hojně do ciziny se vyváží.

Výrobky zámečnické, jako žehličky s vlastním topením a zámky, vyvážejí se hlavně do balkánských států a do Orientu.

Stroje hlavně pro cukrovary, pak parní stroje vyváženy do Ruska, Německa, Italie, Rumunska, Severní Ameriky, Brasilie, Španělska a Srbska.

Výroba kočárů, saní, omnibusů, jakož i vozů poštovních, pohřebních a j. děje se v Plzni tak zdatně, že netoliko potřeba jemných druhů vozů v Čechách se uhražuje nyní v Plzni a nikoli ve Vídni, nýbrž plzeňské výrobky nalézají odbytu v Bavorsku, Sasku, Švýcarsku, Rusku a Orientě.

Výtečné plzeňské výrobky kamenické vyvážejí se za hranice, nyní hlavně na Rus a do Švýcarska.

Kaolín vyváží se do Saska, Durinska, Pruského Slezska, Bavorska, Švýcar a Italie, žíhaný kaolín do Ruska.

Vývoz jemných druhů skla děje se do Německa, Anglie, Francie, Italie, Holandska, Švédska i Norvéžska. Obchod se sklem druhů hrubších valně poklesl pro nesnesitelnou soutěž se sklem belgickým a v novější době i se sklem uherským.

Obchod koželužský taktéž utrpěl soutěží německou a jen jemnější, appretované druhy koží barevných nabývají hojného odbytu v zemích východních.

Obchod s prádlem, oděvem a obuví nazvati lze dosti rozšířeným v Plzni.

Nitěné knoflíky v Blovicích vyrobené zasílají se do Vídně.

Papíru více než třetina veškeré výroby odvážena do Indie, Jižní Ameriky, do Holandska, Norvéžska, Švédska i Dánska.

Obchod pivní je na Plzeňsku obchodem světovým. Jednak množstvím, jinak i jakostí výrobku vynikají pivovary Plzeňské nad veškery pivovary v Evropě.

Zdejší pivní export poškozují hlavně pivovary v Německu, podávajíce obchodu padělaný výrobek, označený Plzeňskou firmou, ale jakostí za ním daleko zůstávající, tak že jím obecenstvo klamáno jest a cizozemské zákony o ochraně známek a označování zboží neposkytují žádné opory, která by možným činila, aby se zakročilo proti tomuto poškozování obchodu pravým pivem Plzeňským.

Obchodu s lihem překážejí velmi Uhry, které pro sebe získaly Orient, Francii a Španělsko, kdežto od nás obmezil se vývoz lihu jedině na občasné zásylky do Hamburku a Švýcarska.

Obchodu s barvami a lučebninami překáží nepříznivá obchodní smlouva s Německem.

XIV.

Doprava.

a) Silnice.

Okresní hejtmanství plzeňské, proslulé průmyslem a obchodem, vykazuje hustou síť silnic. Z těch jsou erárními:

1. Silnice vedoucí z Prahy, Rokycany a Plzní ku hranicím bavorským. Silnice tato jest z nejstarších v Čechách, neboť již na mapě Mikuláše Klaudiana z r. 1518 jest vyznačena.

V okresu našem počíná u Svejkovic, vede Rokycany, Ejpovicemi do Plzně a odtud Novou Hospodou k Chotěšovu délkou 28 *km* na území okresním.

2. Silnice vedoucí z Plzně Škvrňany a Křimicemi ku Stříbru (délka 8 *km*).

3. Silnice vedoucí od jihozápadu Liticemi, Plzní, Lochotínem, Bolevcem, Třemošnou k Plasům (v délce 22 *km*).

4. Silnice Karlovarská směřující od severozápadu od Kotíkova ku Plzni a odtud jako Nepomucká mimo Černice a Losinu ku Chválenicům, Želčanům, Seči, Kotousovu, Chocenicům, Zhůři a k Nepomuku (v délce 35 *km*).

K těmto erárním silnicím připojují se ve všech směrech okresní silnice, jichž délka jest:

v Blovickém okresu	182	*km*
v Plzeňském „	123·3	„
v Rokycanském okresu	160	„
V celku	465·3	*km*.

okresních silnic v hejtmanství Plzeňském.

Od okresních silnic odbočují obecní silnice, které si obce vlastním nákladem pořizují, není v pol. okresu obce, aby nebyla spojena se sousední obcí silnicí okresní neb obecní.

b) Železné dráhy.

Značný vliv na rozvoj průmyslu, obchodu a téměř na veškery společenské poměry jeví železné dráhy, jež územím okresu našeho probíhají všemi směry. Jsouť to:

1. C. k. česká západní dráha od 1. ledna r. 1895 sestátněná. Odevzdána dopravě 15. července r. 1862. Vede z Prahy Plzní do Bavorského Brodu délkou 190·79 *km*. Území zdejšího politického okresu dotkne se poprvé mezi stanicemi Holoubkovskou a Rokycanskou a opouští je v místech mezi zastávkou ve Vejprnicích a Nýřany. Délka trati v okresu měří asi 41 *km*.

Odbočka této dráhy z Chrástu na Břasy a do Radnic otevřena dopravě dne 2. dubna r. 1863 měří nyní 16·54 *km*.

Stanice české západní dráhy v politickém okresu Plzeňském.

Jméno stanice	Vzdálenosť v *km* od Plzně	Ceny za dopravu osob
Rokycany	23	Za vzdálenosť jednoho pásma od 1—10 *km* platí se za jízdu v osob. vlaku v I. třídě 38 kr., ve II. třídě 23 kr., ve III. třídě 13 kr., v rychlovlaku v I. třídě 56 kr., v II. třídě 35 kr., ve III. tř. 19 kr.
Klabava-Ejpovice	16	
Chrást	11	
Zábělá	7	
Plzeň	—	
Ojprnice	9	

2. C. k. rakouské státní dráhy:

a) Vídeňsko-Chebská (dráha císaře Františka Josefa) měří 455·05 *km*. Trať z Plzně do Budějovic otevřena 1. září r. 1868. Zdejším pol. okresem projíždí od stanice Žďáru-Žďírce až do Plzně délkou 28 *km*. Z Plzně pak po území pol. okresu vede až poblíž stanice Touškovsko-Kozolupské délkou 10 *km*.

b) Duchcovsko-Plzeňsko-Eisensteinská.

Směrem k Eisensteinu až ku stanici Litické jede délkou 8 *km*;

směrem k Žatci a Duchcovu až za stanici Horno-Břízskou v délce 25 *km*.

Stanice dráhy Vídeňsko-Chebské.

Jméno stanice	Vzdálenosť v *km* od Plzně	Ceny za dopravu osob
Žďár-Ždírec	28	Jako na dráze západní
Blovice	23	
Nezvěstice	16	
Šťáhlavy	13	
Plzenec	9	
Plzeň	—	
Křimice	7	

Stanice dráhy Duchcovsko-Plzeňsko-Eisensteinské.

Jméno stanice	Vzdálenosť v *km* od Plzně	Ceny za dopravu osob
Horní Bříza	17	Jako na dráze západní a Vídeňsko-Chebské
Třemošná	10	
Plzeň	—	
Litice	8	

3. C. k. priv. česká obchodní dráha z Nezvěstic Mirošovem do Rokycan v délce 26·90 *km* otevřena dopravě dne 1. srpna 1882.

Stanice obchodní dráhy Nezvěsticko-Rokycanské.

Jméno stanice	Vzdálenosť v *km* od Rokycan	Ceny za dopravu osob
Rokycany	—	Za osobu platí se od 1—10 *km* v I. tř. 45 kr., ve II. tř. 30 kr., ve III. tř. 15 kr. Od 1 do 30 *km* platí se v I. tř. zl 1·20, v II. tř. 80 kr., ve III. tř. 40 kr.
Újezd Kamenný (zast.) .	3	
Nová Huť u Rokycan . .	4	
Hrádek-Dobřív	5	
Mirošov	8	
Příkosice	13	
Mešno-Lipnice (zast.) . .	17	
Nezvěstice	27	

Obchodní dráha spojuje se v Rokycanech s dráhou západní. v Nezvěsticích se státní dráhou cís. Františka Josefa. Mimo to jest většina průmyslových závodů vlastními drahami vléčnými přímo s hlavními tratěmi spojena.

Pro tratě: Cmunt-Cheb, Plzeň-Eisenstein, Plzeň-Žatec, Žatec-Duchcov, Žabokliky-Březno, Litice-Nýřany, Obrnice-Duchcov-Ledvice, Horažďovice-Klatovy, Janovice-Domažlice, Plzeň-Brod a pro lokální dráhy: Aš-Rossbach, Kaštice-Radonice. Chodov-Neydek, Loket-Nové Sedlo, Počeradce-Vrskmany, Vodňany-Prachatice, Strakonice-Vimperk, Planá-Tachov, Budějovice-Želnava je zřízeno c. k. dopravní ředitelství v Plzni, pro ostatní dráhy v království českém c. k. dopravní ředitelství v Praze.

Pošta, telegraf a telefon.

V Plzni jest c. k. erární poštovní úřad. Pošta v Plzni byla zřízena roku 1818. Má dvě pobočky: na nádraží Plzeňském a na Pražském předměstí. Mimo Plzeň zřízeny jsou pošty (jež nejsou erárními) v 17 obcích zdejšího pol. okresu a to:

v Blovicích, H. Bříze, Břasích, Čížkově, Dejšiné, Liticích, Mirošově, Nezvěsticích, Nov. Mitrovicích, Plané, Plzenci, Poříčí Spáleném, Radnicích, Rokycanech (zřízena r. 1697.), Šťáhlavech, Štěňovicích, Třemošné.

K jiným, mimo hejtmanství Plzeňské ležícím poštovním úřadům, přiděleny jsou:

Předenice k Přešticům, Hromice a Žichlice ku Kazňovu, Lhotka i Nekmíř ku Všerubům.

Státní telegrafní úřady zřízeny jsou v Plzni, v Rokycanech, v Blovicích, v Poříčí Spáleném a v Radnicích.

Telegramy přijímají a dopravují se též na stanicích drah v místech, kde není státní telegraf.

Telefonní stanice v Plzni na Rokycany spojena s Prahou. Vídní, Kladnem tak zvaným spojením interurbanním, t. j. se stanicemi, které k různým centrálkám připojeny jsou, jakož i spojením lokálním se všemi průmyslovými, obchodními a továrními závody v Plzni i v okolí.

XV.

Osvěta.

1. Církevní zřízení katolické.

Z veškerého obyvatelstva okresního hejtmanství Plzeňského hlásí se k náboženství katolickému 135.149 obyv. (97·15%).

Vyjímaje farnosti Blovickou a Sečskou, které náležejí k diecesi Budějovické, patří ostatní farnosti okresního hejtmanství Plzeňského k arcidiecesi Pražské.

Farních úřadů jest 25, i náležejí ku třem vikariatům: Blovickému, Plzeňskému a Rokycanskému.

K vikariatu Blovickému, který má děkanství v Blovicích, přináležejí 2 fary: Blovická a Sečská.

K vikariatu Plzeňskému náležejí fary: Druzdovská, Ledecká, Litická, Plánská, Plzeňská, Plzenecká a Vejprnická. Celkem 7, jež jsou v obvodu okresního hejtmanství.

K vikariatu Rokycanskému náležejí fary: Čížkovská, Dejšinská, Chválenická, Mešenská, Mirošovská, Novomitrovická, Spáleno-poříčské děkanství, Prusínská, Radnická, Rokycanské děkanství, Skořická, Šťáhlavská, Štěnovická, Stupenská, Těňovická a Vosecká; v celku 16 far, jež jsou v obvodu okresního hejtmanství.

Mimo obvod okresního hejtmanství jiným farnostem přiděleny jsou obce:

Bzí a Drachkov	k farnosti	Letinské.
Jarov	„	Prádelské.
Předenice	„	Přeštické.
Lhotka a Nekmíř	„	Všerubské.

Račice . . . . k farnosti Malesické.
Tatina . . . . „ Krašovické.
Volešná a Žikov . . . . „ Liblínské.

Fary a kostely náležejí 13 patronátům a to:

Král. městu Plzni: Plzeň, Dejšiná a Druzdová.

Král. městu Rokycanům: Rokycany a Čížkov.

Náboženské Matici: Štěnovice a Horní Stupno.

Metropolitní kapitole u sv. Víta v Praze: Nové Mitrovice, Mešno, Poříčí Spálené, Těňovice.

Opatství kláštera praem. Teplského: Litice.

Těžířstvu uhelných dolů v Mirošově: Mirošov.

Hraběti Arnoštu z Waldsteina-Wartenberga: Chválenice, Prusiny, Plzenec, Šťáhlavy.

Karlu hraběti Palffymu z Erdödů: Blovice.

V. hraběti ze Schönbornů: Seč.

Karlu hraběti ze Schönbornů: Ledce.

Hraběti Colloredo-Mannsfeldovi: Skořice, Vosek.

Richardu knížeti Metternichovi: Planá.

Knížeti Františku Lobkovicovi: Vejprnice.

Hraběti Zděnkovi ze Šternberka: Radnice.

Řehole zastoupeny jsou: duchovními učiteli řádu Premonstrátů na německém gymnasiu v Plzni, duchovními řádu sv. Františka v klášteře františkánském v Plzni a kongregací chudých školských sester de Notre Dame.

2. **Církev evangelická** vyznání augsburského má v Plzni seniorat, zvaný západní. Bohoslužbu v evangelickém chrámu v Plzni koná evangelický farář a spolu senior, jemuž přiděleno 17 sborů, čítajících 21.914 duší.

3. **Israelitské vyznání.** Dle zákona ze dne 21. března r. 1890 upraveny vnější právní poměry israelitské společnosti náboženské a r. 1893 dnem 1. září nabylo platnosti rozdělení a ohraničení obvodu israel. obcí náboženských.

Dle toho jsou v okresním hejtmanství Plzeňském israelitské obce v následujících místech: v Blovicích, v Plzni, v Poříčí Spáleném, v Radnicích, v Rokycanech, v Štěnovicích. V Plzni mají židé výstavnou a rozsáhlou synagogu.

4. Přehled katolických farních obcí v okresním hejtmanství Plzeňském.

V soudním okresu Blovickém:

Číslo řadové	Farní obec ♁ farní chrám zasvěcen	Vikariat	Počet duchovních	Přifařené osady	Vzdál. v hodinách	Patron chrámu	Počet obyvatelstva katol.	evang.	židů	celkem	Kostely filialní a kaple
1.	Blovice, děkanství. ♁ sv. Janu Evang. (Osazený již r. 1384 vlastním farářem.)	Blovický (diecese Budějovická)	4	Blovice	—	Karel hrabě Palffy z Erdődů	1643	1	122	6042	V Domyslicích fil. kostel sv. Mikuláše se hřbitovem. V Hradišti kaple sv. Ondřeje. Ve Ždáru fil. kostel sv. Václava se hřbitovem (r. 1384)
				Bousov	—		112				
				Domyslice	3/4		414				
				Hradiště	—		247				
				Hutě	1/2		120				
				Chlumánky	1		77				
				Chocenice	1		512		6		
				Komorno	1/2		101				
				Kotousov	3/4		82				
				Lhota	1		105				
				Lhotka	1 1/4		122				
				Louňava	1 1/2		294				
				Mytí	1 1/2		118				
				Smedrov	3/4		175				
				Struhaře	1		428				
				Štítov	3/4		352				
				Újezd Hradišťský	1		138				
				Vlčice	1/2		356				
				Vildštejn	1 1/2		159				
				Ždár	1		192				
				Ždírec	1		166				

Číslo řadové	Farní obec ♁ farní chrám zasvěcen	Vikariat	Počet duchovních	Přifařené osady	Vzdál. v hodinách	Patron chrámu	Počet obyvatelstva				Kostely filialní a kaple
							katol.	evang.	židů	celkem	
2.	Čížkov ♁ sv. Janu Křtiteli (r. 1352).	Rokycanský	2	Čížkov	—	Král. město Rokycany	521		6		
				Přešín	1		490		—		
				Železný Újezd . . .	1/2		465		—		
				Dožice) okr. Blat.	1/2		595		15		
				Radošice) okr. Blat.	3/4		445		9	2546	
3.	Chválenice ♁ sv. Martinu bisk.	Rokycanský	2	Chválenice	—	Hrabě Arnošt z Waldsteina-Wartenberga	428		10		Na Planinách kaple sv. Vojtěcha. V Nezvěsticích fil. kostel Všech Svatých (od roku 1352) s hřbitovem. V Žákavě filiální kostel sv. Vavřince (od r. 1352) s hřbitovem
				Borek a Planiny . .	3/4		210				
				Chouzovy	1/2		116				
				Losina	1		604				
				Milínov	1 1/2		381		4		
				Nezbavětice	1/4		287				
				Nezvěstice	1		449		9		
				Zelčany	1/4		185				
				Volešná	3/4		127				
				Žákava	1		532			3342	
4.	Nové Mitrovice ♁ sv. Janu Nepomuckému	Rokycanský	1	Nové Mitrovice . . .	—	Metropolitní kapitola u sv. Víta na Hradčanech v Praze	706		14		
				Chynín	[illegible]		234				
				Mýtov	1/2		245				
				Nechánice	1		226				
				Planiny	1		185			1610	
5.	Poříčí Spálené, děkanství. ♁ sv. Mikuláši	Rokycanský	2	Poříčí Spálené . . .	—		1496	1	110		
				Dražkovice	3/4		31				
				Hvížďalka	1/4		11				
				Karlov	3/4		72				
				Lhotka	1/2		5				
				Lipnice	3/4		505				
				Vlkov	1/2		94			2325	

Číslo řadové	Farní obec ♁ farní chrám zasvěcen	Vikariát	Počet duchovních	Přifařené osady	Vzdál. v hodinách	Patron chrámu	Počet obyvatelstva katol.	evang.	židů	celkem	Kostely filialní a kaple
6.	Prusiny ♁ sv. Jakubu apošt. větš.	Rokycanský	1	Prusiny	—	Hrabě Arnošt z Waldsteina-Wartenberga	16				
				Mrtol	$^{1}/_{4}$		34				
				Nebylovy	$^{1}/_{4}$		333		4		
				Netonice	$^{1}/_{4}$		302				
				Předenice	$^{1}/_{2}$		292		5		
				Střížovice	1		428		10		
				Borek	$^{3}/_{4}$		254				
				Čižice	$^{3}/_{4}$		296				
				Háje (okr. Přeštický)	$^{3}/_{4}$		120			2094	
7.	Seč ♁ Na nebe vzetí Panny Marie	Blovický (Dioecese Budějovická)	1	Seč	—	V. hrabě ze Schönbornů	278		2		
				Chlum	$^{3}/_{4}$		296		18		
				Újezd Kocenický	1		191				
				Únětice	1		245			1030	
8.	Těňovice ♁ Na nebe vzetí Panny Marie (od r. 1352).	Rokycanský	1	Těňovice	—	Metropolitní kapitola u sv. Víta na Hradčanech v Praze	266		3		V Čičově filiální kostel sv. Filipa a Jakuba (od r. 1352.)
				Borovno a Koukalka	$1^{1}/_{4}$		324				
				Čičov	1		433		9		
				Hořice	$1^{1}/_{4}$		85				
				Hvíždalka	$^{1}/_{2}$		16				
				Lučiště	$^{1}/_{2}$		375				
				Mišov	$1^{3}/_{4}$		444				
				Vohřeledy	$^{1}/_{2}$		511				
				Záluží	$^{1}/_{4}$		85			2551	

V soudním okresu Plzeňském:

Číslo řadové	Farní obec ♁ farní chrám zasvěcen	Vikariat	Počet duchovních	Přifařené osady	Vzdál. v hodinách	Patron chrámu	Počet obyvatelstva katol.	evang.	židů	celkem	Kostely filialní a kaple
9.	Dejšina ♁ Nejsvětější Trojici a sv. apoštolům Šimonovi a Judovi	Rokycanský	2	Dejšina	—	Královské město Plzeň	517				V Hrádku kaple sv. Martina. V Chrástu kaple sv. Jana a Pavla. V Kyšicích kaple sv. Vavřince. V Bušovicích kaple sv. Josefa. Ve Smečicích kaple sv. Barbory
				Horomyslice a N. Huť	1/4		255		2		
				Hrádek	1		397				
				Chrást	1/2		947		2		
				Kyšice	1/2		630				
				Bušovice	1		447				
				Ejpovice	1 1/2		699				
				Sedlecko	1 1/4		49				
				Smečice	3/4		244			4189	
10.	Druzdová ♁ sv. Maří Magdaleně (od r. 1367).	Plzeňský	1	Druzdová	—		498	1			V Druzdové kaple sv. Jana Nepom. V Dolanech kaple
				Bříza Německá	1		639		4		
				Dolany	1/2		359				
				Habrová	1/2		115				
				Senec	1/2		340				
				Zruč	1/2		518			2474	
11.	Ledce ♁ sv. Jakubu apošt. větš. (od r. 1352).	Plzeňský	2	Ledce	—	Karel hrabě ze Schönbornů	565				
				Bříza Horní	1		455				
				Nebřem	1		382				
				Přišov	1/4		237				
				Stejskaly	3/4		134				
				Třemošná	1 1/4		1741	5	11		
				Záluží a Vorlík	3/4		413				
				Žilov	1/2		275			4218	

Číslo řadové	Farní obec ♁ farní chrám zasvěcen	Vikariat	Počet duchovních	Přifařené osady	Vzdál. v hodinách	Patron chrámu	Počet obyvatelstva katol.	evang.	židů	celkem	Kostely filialní a kaple
12.	Litice ♁ sv. apošt. Petru a Pavlu (od r. 1352). (Bohoslužba pro osadníky české i německé.)	Plzeňský	2	Litice	—	Opatství praem. kláštera Teplského	1077		13		
				Mathildin důl . . .	$^3/_4$		876		6		
				Marianský důl . . .	$^3/_4$		136		6		
				Doudlevce	1		844				
				Lhota (okr. Stříbro) .	$^1/_2$		294				
				Robčice „ „ . .	$^3/_4$		241				
				Slovice	$^1/_2$		382			3875	
13.	Planá ♁ Na nebe vzetí Panny Marie (od r. 1352).		2	Planá	—	Richard kníže z Metternichů	211		10		V Kostelci fil. kostel sv. Jiří V Nadrybech kaple sv. Kateřiny V Čivicích fil. kostel Nejsv. Trojice.
				Chotiná	$^1/_2$		287				
				Hromice	$1^1/_2$		734		6		
				Kostelec	$^3/_4$		67				
				Nadryby	2		262				
				Ninice	$^1/_2$		234				
				Žihlice	$1^1/_4$		390				
				Bříza D. (okr. Králov.)	2		153				
				Čivice „	1		247		5		
				Dobříč „	$1^1/_2$		303				
				Jarov „	1		394				
				Kacerov „	$^3/_4$		178				
				Korýta	2		213				
				Robčice	2		94			3788	
14.	Plzenec ♁ Narození Panny Marie (od r. 900).		2	Plzenec	—	Hrabě Arnošt Waldstein-Wartenberg	1658		6		V Plzenci fil. kostel sv. Jana Křtitele Spustlá kaple roman. na Hůrce sv. Petra V Timákově kaple
				Černice	1		715		3		
				Koterov	$^3/_4$		473				
				Ledkov	$^3/_4$		292				
				Lhota	$1^1/_4$		391				
				Mokrouše	$1^1/_4$		290				
				Sedlec	$^1/_2$		525	2			
				Timákov	1		958		8	5321	

Číslo řadové	Farní obec ♁ farní chrám zasvěcen	Vikariat	Počet duchovních	Přifařené osady	Vzdál. v hodinách	Patron chrámu	Počet obyvatelstva katol.	evang.	židů	celkem	Kostely filialní a kaple
15.	Plzeň arciděkanství. ♁ sv. Bartoloměji (od r. 993). Chrám v klášteře františkánském. ♁ Na nebe vzetí Panny Marie. Chrám při německ. gymnasiu. ♁ sv. Anně.	Plzeňský	20	Plzeň s Lochotínem a Vinicí	—	Královské město Plzeň	47248	429	2527		Školní kaple ve východním obv., v již. a v budově realky a čes. gymnasia. Kaple v sirotčinci. Kaple v chudobinci. Kaple v trestnici na Borech. Kaple u Ježíška. Fil. chrám sv. Jiří. Hřbitovní kostely Všech Svatých a sv. Mikuláše. Fil. kostel sv. Jiří. Kaple sv. Barbory u Františkánů.
				Bolevec	1		1001				
				Božkov	$1\frac{1}{4}$		891		4		
				Bukovec	$1\frac{1}{2}$		401				
				Doubravka	1		945				
				Hradiště	$1\frac{1}{4}$		96				
				Lobzy	$\frac{3}{4}$		776		13		
				Újezd	$1\frac{1}{4}$		474				
				Škvrňany	$\frac{1}{2}$		1808			56613	
16.	Štěňovice ♁ sv. Prokopu (od r. 1753).	Rokycanský	1	Štěnovice	—	Náboženská matice	872		53		
				Útušice	$\frac{1}{2}$		372				
				Radobšice	1		401			1298	
17.	Vejprnice ♁ sv. Vojtěchu (od r. 1352).	Plzeňský	2	Vejprnice	—	Kníže František Lobkovic	1167				Ve Vejprnicích kaple sv. Vavřince. V Křimicích kaple na Hornici a kaple zámecká.
				Nová hospoda	$\frac{3}{4}$		406				
				Křimice	$\frac{3}{4}$		923		4		
				Tlucna	$\frac{1}{2}$		1034		4		
				Vochov	$1\frac{1}{4}$		433				
				Důl Max-Karlův	1		98				
				Sulkov (okr. Stodský)	$\frac{3}{4}$		728			4797	

V soudním okresu Rokycanském:

Číslo řadové	Farní obec ♁ farní chrám zasvěcen	Vikariát	Počet duchovních	Přifařené osady	Vzdál. v hodinách	Patron chrámu	Počet obyvatelstva katol.	evang.	židů	celkem	Kostely filialní a kaple
18.	Mešno ♁ Nejsv. Trojici (od r. 1352).	Rokycanský	1	Mešno	—	Metropolitní kapitola u sv. Víta v Praze	235		3		
				Kakejcov	1/2		265				
				Kornatice	3/4		333				
				Nevido	1		307				
				Příkosice částečně	3/4		196			1339	
19.	Mirošov ♁ sv. Jakubu V. ap. Kaple v místě ♁ sv. Josefu		2	Mirošov	—	Těžířstvo uhelných dolů v Mirošově	1936		36		
				Hrádek	3/4		680				
				Mýtě	3/4		220				
				Příkosice částečně	1		610				
				Veselá	1		360		6		
				Chýlice	1/2		50				
				Holubí Kout	1/4		10				
				Janov	1/2		70				
				Kamínky	1/2		34				
				Peklo	1		32				
				Záborčí	1 1/4		6				
				Dobřív (okr. Zbirov.)	1		1403		19	5472	
20.	Radnice ♁ sv. Václavu (od r. 1352).		3	Radnice	—	Hrabě Zděnek ze Šternberka	2489	1	121		V Újezdě u sv. Kříže fil. kostel sv. Kříže V Chomli fil. kostel sv. Markéty V Přívěticích fil. kostel sv. Martina
				Újezd u sv. Kříže	3/4		764		14		
				Sv. Barbora	1/2		128				
				Chomle	3/4		278		7		
				Moštice	3/4		179				
				Němčovice	1		251				
				Přívětice	3/4		680		21		
				Skomelno	3/4		500		2		
				Kamenec	1		253				
				Příkočov a Skřež	1 1/4		24				
				Lhotka (okr. Králov.)	1 1/2		126			5778	

Číslo řadové	Farní obec ♁ farní chrám zasvěcen	Vikariát	Počet duchovních	Přifařené osady	V. dál. v hodinách	Patron chrámu	Počet obyvatelstva				Kostely filialní a kaple
							katol.	evang.	židů	celkem	
21.	Rokycany děkanství. ♁ P. Marii Sněžné	Rokycanský	5	Rokycany	—	Královské město Rokycany	4862	13	125		V Rokycanech fil. kostel Nejsv. Troj. na hřbitově. V Borku kaple sv. Kříže. Poutnický kostel na Vršíčku zasvěcený Bohorodičce
				Újezd	1/2		512		8		
				Borek	1/2		517				
				Klabava	1		679		5		
				Kocanda	3/4		106				
				Litohlavy	3/4		603				
				Raková	1		261			7691	
22.	Skořice ♁ sv. Václavu		1	Skořice	—	Kníže Josef Colloredo-Mannsfeld	926		21		
				Kolvín	1/2		575		8		
				Padrť	1 1/4		530				
				Štítov	3/4		204				
				Trokavec	1		503				
				Vísky	—		248			3015	
23.	Stupno Horní ♁ sv. Vavřinci (od r. 1352).		2	Stupno Horní	—	Náboženská matice	653	1	9		V Březině kaple
				Bezděkov	1/4		307				
				Březina	3/4		710		10		
				Darová	1 1/4		149				
				Kříše	1/4		1529	1	23		
				Střapol	3/4		173				
				Stupno Dolní	1/4		540		15		
				Vranov	1/2		1503		27		
				Vranovice	3/4		780	1	7		
				Všenice	1/4		314				
				Sklenná Huť (okr. Zbir.)	1 1/4		112			6864	

Číslo řadové	Farní obec ♁ farní chrám zasvěcen	Vikariat	Počet duchovních	Přifařené osady	Vzdál. v hodinách	Patron chrámu	Počet obyvatelstva				Kostely filialní a kaple
							katol.	evang.	židů	celkem	
24.	Šťáhlavy ♁ sv. Vojtěchu	Rokycanský	1	Šťáhlavy . . . . . . Šťáhlavice	— $^1/_2$	Hrabě Arnošt z Waldsteina-Wartenberga	1166 432	1	22	1621	Na Kozlu a na hřbitově 2 kaple
25.	Vosek ♁ Na nebevzetí P. Marie (od r. 1352).		1	Vosek . . . . Vitinka . . . . . . Volduchy	— $^3/_4$ $^1/_2$	Kníže Josef Colloredo-Mannsfeld	1242 312 1552		12 9	3127	Ve Volduchách fil. kostel sv. Bartoloměje

5. Školství.

a) Obecné školy.

Politický okres Plzeňský tvoří zároveň školní okres, který je dle počtu škol, tříd a žáku největším v Čechách. Čítal ve školním roce 1894/95 školních obcí 75 se 27.001 dítkem; českých dítek 25.106, jež v 92 školách navštěvují 349 tříd; má 7 měšťanských škol o 34 třídách se 2055 žáky. Počet zřízených učitelských míst na obecných školách obnáší 314, na měšťanských školách 41 a definitivních katechetů 9. Počet industrialních učitelek jest 82.

Ve školním roce 1895/96 otevřeny již byly nové dvě školy ve Vochově a ve Šťáhlavicích, se 3 třídami a 8 zatimních poboček, tak že je nyní 94 škol, 360 tříd.

Uvážíme-li, že r. 1868 v obvodu nynějšího školního okresu Plzeňského napočítáno pouze 47 škol se 84 třídami a 90 učiteli, užasneme, jak ohromný pokrok učinilo školství na Plzeňsku od těch dob. V přední řadě ovšem velmi chvalně dlužno zmíniti se o král. Plzni. Kdežto roku 1868 měla Plzeň jedinou českou hlavní školu čtyřtřídní pro hochy v budově prabídné a jedinou českou trojtřídní školu dívčí, jest nyní v každém ze čtyř obvodů městských hojně škol, jimž vystavěny nejen vhodné, ale přímo nádherné budovy. Vykazujeť královské město Plzeň nyní po dvou českých měšťanských školách pro hochy a po dvou českých měšťanských školách pro dívky, 6 českých obecných škol pro hochy a 6 českých obecných škol pro dívky vedle čtyř obecných a dvou měšťanských škol německých v celku 110 tříd škol českých a 29 tříd škol německých se 114 učiteli a učitelkami českými a 31 učiteli a učitelkami německými, kteří dohromady vyučují 9.066 dítek. Počátkem školního roku přibude měšťanská škola pro hochy v Radnicích, v Plzni dvě měšťanské a dvě obecné školy, tak že bude ve školním roce 1896/97 již 20 českých škol v Plzni.

Při každé obecné škole zřízena pro dítky opatrovna. I navštěvuje nyní české opatrovny v Plzni 1.399, německé 92 dítek.

Náklad, který obnášel v Plzni r. 1880 23.140 zl. na české a 12.140 zl. na německé školy, vzrostl dle rozpočtu na rok 1896 na 65.106 zl. na české a na 24.664 zl. na německé školy. Prvý vyžaduje 14%, druhý 5% školní přirážky.

V ostatních obcích okresního hejtmanství taktéž pokročilo obecné školství měrou netušenou. Zbudovány školy, rozmnožen počet tříd a učitelstvo a školy opatřeny množstvím vhodných

učebných pomůcek. Pomůcek učebných bylo v celém okresu 29.237; knihovny žákovské měly 22.626 svazků, knihovny učitelské 3.783. Rozumí se, že návštěva školní za těchto poměrů valně se zlepšila a vzdělání lidu na Plzeňsku pokročilo měrou utěšenou.

b) Měšťanské školy zřízeny v Plzni, v Rokycanech a v Blovicích; měšťanská škola v Radnicích se právě zřizuje a o zřízení měšťanské školy v Horním Stupni žádosť jest podána.

K doplnění obecného vzdělání ve směru potřeb živnostenských zřízeny při některých obecných a měšťanských školách školy pokračovací. Stáváť pak řemeslnických pokračovacích škol: v Blovicích, v Plzni, v Poříčí Spáleném, v Radnicích a v Rokycanech.

c) Rolnická škola pokračovací zřízena v Žákavě.

d) Vyšší dívčí školy jsou v Plzni a v Rokycanech.

e) Pokračovací kurs pro dívky školou nepovinné při měšťanských školách dívčích jest v Plzni a v Rokycanech.

f) Industrialní škola pro dívky školou nepovinné jest v ústavě školských sester Notre Dame v Plzni.

g) Střední školy jsou v Plzni a to:

C. k. české vyšší gymnasium (založeno r. 1863).

C. k. německé vyšší gymnasium.

C. k. česká vyšší realka (založena r. 1888).

C. k. německá vyšší realka.

C. k. český učitelský ústav Plzeňský (založen r. 1892).

h) Odborné školy:

Rolnická škola v Plzni (zřízena r. 1892).

Zimní hospodářská škola v Rokycanech.

C. k. česká průmyslová škola v Plzni.

C. k. vyšší německá průmyslová škola v Plzni.

Česká obchodní škola král. města Plzně (založena r. 1886).

Německá obchodní škola v Plzni.

Soukromá škola pro malířství v Plzni.

Prof. Hockeho ústav pro vzdělání kandidátů pro jednoroční službu vojenskou.

Vedle jmenovaných jest ještě několik odborných, zvláště hudebních škol v Plzni.

Časopisy. V Plzni vydává se sedm časopisů českých a dva německé.

Seznam škol v okresním hejtmanství Plzeňském

(Dle úředních výkazů z roku 1894/95).

Číslo řadné	Jméno školní obce	Počet tříd	Počet parall.	Třída služného	Počet žáků	Přiškolené obce
1.	Blovice . . .	5 2*	3	III. a V.	620	Boušov, Hradiště, Domyslice, Vlčice, Huť, Komorno
2.	Bolevec . . .	3	—	V.	226	
3.	Božkov . . .	2	—	V.	123	
4.	Bříza Horní . .	2	—	V.	96	
5.	Bříza Německá	2	—	V.	124	
6.	Bušovice . . .	3	—	V.	209	Smečice, Sedlečko
7.	Černice . . .	3	—	V.	170	Hradiště
8.	Čičov	3	—	V.	186	Hořice, Borovno
9.	Čižice	2	—	V.	123	Čížice, Borek Štěnovický
10.	Čížkov	3	—	V.	175	Měrčín, Zahrádka
11.	Dejšina . . .	3	—	V.	165	Horomyslice, Nová Huť
12.	Doubravka . .	4	—	V.	354	Bukovec, Újezd
13.	Druzdová . . .	5	—	V.	410	Dolany, Habrová, Senec, Zruč
14.	Ejpovice . . .	2	—	V.	139	
15.	Hrádek Červený	1	—	V.	72	
16.	Hromice . . .	3	—	V.	250	Žichlice
17.	Chocenice . .	2	—	V.	156	Kotoušov, Bzí, Zhůře
18.	Chrást	3	—	V.	209	
19.	Chválenice . .	4	—	V.	285	Nezbavětice, Chouzov, Lelčany, Olešná
20.	Jarov	2	—	V.	110	
21.	Kbava . . .	3	—	V.	128	
22.	Kolvín	2	—	V.	142	
23.	Koterov . . .	2	—	V.	98	
24.	Křimice . . .	4	—	V.	231	Radčice
25.	Kyšice	2	—	V.	128	
26.	Ledce	3	—	V.	222	Přehýšov, Žilov, Struhaře

*) 2 třídy při měšťanské škole nově zřízené.

Číslo řadové	Jméno školní obce	Počet tříd	Počet parall.	Třída služného	Počet žáků	Přiškolené obce
27.	Lhota	2	—	V.	87	
28.	Litohlavy . .	2	—	V.	130	
29.	Lobzy	2	—	V.	144	
30.	Losina	2	—	V.	128	
31.	Mešno	3	—	V.	201	Kakejcov, Příkosice
32.	Mirošov . . .	10	—	IV.	692	Mýtí, Hrádek, Nová Huť, Příkosice
33.	Míšov	2	—	V.	80	
34.	Mitrovice Nové	3	—	V.	262	Chynín, Planiny, Mýtov
35.	Nadryby . . .	1	—	V.	49	
36.	Nebřem . . .	1	—	V.	63	
37.	Nechanice . .	1	—	V.	51	
38.	Nekmíř . . .	2	—	V.	168	Lhotka, Tatina
39.	Němčovice . .	3	—	V.	226	Kamenec, Olešná, Lhotka, Chockov
40.	Osek	4	—	V.	316	Vitinka
41.	Padrť	2	—	V.	205	Záběhlá
42.	Planá	2	—	V.	140	Chotina, Nynice, Kostelec
43.	Plzeň . . . . (české školy)	52	50	I.	7298	Doudlevce
44.	Plzenec . . .	5	1	V.	471	Ledkov, Sedlec
45.	Poříčí Spálené	5	2	V.	536	Karlov, Vlkov, Lipnice, Štítov, Struhaře
46.	Prusiny . . .	3	—	V.	242	Netunice, Předenice, Nebylov, Háje, Borek
47.	Přešín	2	—	V.	104	
48.	Přívětice . . .	2	—	V.	167	Sklenná Huť
49.	Radnice . . .	10	—	IV.	644	Sv. Barbora, Chomle, Skomelno
50.	Radobyčice . .	1	—	V.	62	
51.	Rokycany . .	16	7	III.	1183	Borek, Kamenný Újezd
52.	Seč	3	—	V.	251	Chlum, Lhota, Újezd, Vlčtýn, Chlumánky
53.	Skořice . . .	3	—	V.	258	Štítov
54.	Střížovice . .	2	—	V.	95	

Číslo řadové	Jméno školní obce	Počet tříd	Počet parall.	Třída služného	Počet žáků	Přiškolené obce
55.	Svejkovice . .	2	—	V.	78	
56.	Stupno Horní .	6	7	IV.	953	D. Stupno, Vranov, Březina, Bezděkov, Kříše, Všenice
57.	Škvrňany . .	4	1	V.	296	
58.	Šťáhlavy . . .	4	—	V.	332	
59.	Štěnovice . . .	3	—	V.	270	
60.	Těňovice . . .	2	—	V.	150	Záluží, Lučiště
61.	Tlucná	3	—	V.	235	
62.	Trokavec . . .	2	—	V.	154	Vísky
63.	Třemošná . .	5	—	V.	326	
64.	Tymákov . . .	4	—	V.	287	Mokrouše
65.	Újezd u sv. Kříže	2	—	V.	127	
66.	Újezd Železný .	2	—	V.	99	
67.	Útušice . . .	1	—	V.	76	
68.	Vejprnice . .	4	—	V.	334	Nová Hospoda
69.	Veselá	3	—	V.	221	Nevido, Raková
70.	Vohřeledy . .	2	—	V.	88	
71.	Volduchy . . .	4	—	V.	301	
72.	Vranovice . .	3	—	V.	220	Darová
73.	Záluží	1	—	V.	78	
74.	Žákava	3	1	V.	283	Žákava, Milínov, Nezvěstice
75.	Žďár	3	—	V.	233	Lhotka, Louňava, Hradištský Újezd, Ždírec, Smedrov, Mýtí

XVI.

Zřízení.

A) Samosprávné.

Obecní zastupitelstva politických či místních obcí složena jsou ze zákonitého počtu členů, volených na 3 roky ve 2 neb 3 sborech voličských. Dle počtu voličů určuje se počet členů tak, že obce do 100 oprávněných voličů volí 8—9, od 100—200 12, od 201—400 18, od 401—600 24, od 601—1000 30, přes 1000 36 členů.

Náhradníků nemá býti více než polovina členů zastupitelstva. Vedle těchto volených členů jest členem zastupitelstva každý, kdo nejméně šestou část veškeré přímé daně v obci předepsané platí.

Představenstvo (městská rada) voleno jest ze zastupitelstva a skládá se ze zvoleného starosty a nejméně ze dvou, nejvíce ze třetiny údů zastupitelstva (obecní starší nebo městská rada).

Úřadů obecních jest v hejtmanství celkem 144 a to: v Blovicku 50, v Plzeňsku 49 a v Rokycansku 45.

Působnost obecních úřadů je dílem samostatná: obec spravuje jmění obecní, záležitosti obecní, přihlíží k bezpečnosti majetku, pečuje o zachování obecních cest, silnic a mostů, koná policii polní, tržní, zdravotní, mravnostní, stavební i požární, pečuje o chudé a dobročinné ústavy obecní, má účastenství ve správě místních škol, urovnává spory mezi stranami v obci a provádí dobrovolné dražby věcí nemovitých; dílem přenesená, jež týká se záležitostí soudních, politických, vojenských, berních i důchodkových.

Dohled nad obecními úřady přísluší dílem okr. zastupitelstvu a zemskému výboru, dílem c. k. okr. hejtmanství a c. k. místodržitelství.

Honební výbor o 3—5 členech (na 6—12 let) volí obce, jichž katastr jest přes 200 jiter (115 ha) a to tak, že za pozemek do 20 měřic a o každých 20 měřic výše přísluší vždy jeden hlas. Katastr o více jak 2000 jitrech může býti rozdělen v jednotlivé revíry. Právo honební pronajímá se obyčejně dražbou neb z ruky na 6 neb 12 let.

Místní školní rada jest v každé školní obci.

Obchodní a živnostenská komora podává žádaná dobrozdání, aneb z vlastního popudu činí návrhy na prospěch obchodu a průmyslu směřující, vypisuje ministeriu obchodu každoročně zprávu o stavu průmyslu a obchodu a vždy po pěti letech předkládá mu statistické zprávy o výrobních a obchodních poměrech svého obvodu komorního.

Jí náleží vésti stálé seznamy obchodníků a živnostníků svého obvodu spolu se vzorky a známkami, jichž oni na ochranu svých výrobků nebo předmětů obchodních užívají. Dále přísluší jí spolupůsobiti při zkoušení a jmenování dohodců (sensalů) obchodních a směnečných, navrhovati přísedící obchodních soudů a senatů a rozhodovati jako soudy smírčí, když toho sporné strany živnostenstva žádají.

Obvod Plzeňské obchodní komory tvoří okresní hejtmanství: Blatenské, Domažlické, Horšovotýnské, Klatovské, Královické. Písecké, Plzeňské, Prachatické, Přeštické, Strakonické, Stříbrské. Sušické.

Obvod komory má plochy 9442·52 *km* a čítá 775.645 obyv. Má sekci obchodní a živnostenskou.

Počet voličů obchodní komory Plzeňské obnáší 8199, kteří volí dva zemské a jednoho říšského poslance.

Potřeby obchodní komory na r. 1895. obnášely 22.186 zl. 50 kr., k jichž uhražení vypsána 4% komorní přirážka z daně živnostní a z daně příjmů, po případě z poplatků měr dolových.

Okresní zastupitelstva jsou v Čechách zákonem ze dne 25. července r. 1864. vřaděna mezi obec a sněm k tomu účelu, aby se radila a usnášela o všech společných zájmech a záležitostech přikázaných jim obvodů. Skládají se ze zástupců velkostatků, největších poplatníků průmyslu a obchodu, měst a městysů a venkovských obcí. Volební právo podmíněno jest v I. a II. skupině placením daně aspoň 100 zl. a vykonávají je ve městech a městysech členové obecních zastupitelstev, ve venkovských obcích představení obecní a delegáti výborů obecních.

Okresní zastupitelstva skládají se z 18—36 členů dle počtu obyvatelstva okresu a sice takto:

Je-li obyv. méně než 20.000, čítá okres zástupců 18,
" " do 30.000, " " " 24,
" " " 40.000, " " " 30.
" " přes 40.000, " " " 36.

Rozdělení počtu členů na jednotlivé skupiny děje se dle poměru veškeré daně přímé k obnosu daní, které platí ta která skupina.

Okresní zastupitelstvo Blovické čítá 24 členů.

Roku 1895. mělo rozpočet příjmů 230 zl., vydání 16.922 zl. Nedostatek uhradil se 25% přirážkou okresní k přímé dani 66.905 zl.

Okresní zastupitelstvo Plzeňské čítá 36 členů.

Roku 1895. mělo rozpočet příjmů 58.700 zl., vydání 128.593 zl. Nedostatek uhražen okresní přirážkou 12%, k přímým daním 589.752 zl.

Okresní zastupitelstvo Rokycanské čítá 30 členů.

Roku 1895. vykazovalo rozpočet příjmů 3262 zl., vydání 33.670 zl. Nedostatek uhradilo 21½% okresní přirážkou k přímým daním 140.423 zl.

Působnosť okres. zastupitelstva vztahuje se ku prospěchu okresu vůbec, spravuje okresní jmění, ústavy a silnice, dává své dobrozdání, činí návrhy vládě a zastupitelstvu zemskému ku prospěchu okresu, jedná o rozpočtu pro okres, stanoví okresní přirážku školní do výše 10% a okresní přirážku správní, uzavírá okresní půjčky, pečuje o zachování majetnosti okresní, zasahuje v záležitosti obecní; rozhoduje o sporných věcech obecních a ustanovuje své úředníky.

Okresní výbor jest výkonným orgánem okresního zastupitelstva, zvláště koná dohle na chudinství v obcích, sestavuje rozpočet, zastupuje okres na venek, vykonává nad podřízenými moc disciplinární a je za veškeré jednání zodpovědným okresnímu zastupitelstvu.

Dohled k okresnímu zastupitelství přísluší zemskému sněmu a výboru, jednak politickému úřadu okresnímu a c. k. místodržitelství.

Do zemského sněmu království českého volí velkostatky společně v Praze 70 poslanců.

Ve skupině měst a průmyslových míst volí:

1. Plzeň o sobě 1 poslance.
2. Rokycany, Radnice. Beroun a Hořovice 1 poslance.

Ve skupině venkovských obcí:

3. Rokycanský okres a Blovický okres 1 poslance.
4. Plzeňský okres a Královický okres 1 poslance.

Obchodní komora:

5. Dva poslance.

Do říšské rady volí:

Ve skupině měst a průmyslových míst:

1. Plzeň o sobě 1 poslance.

2. Rokycany, Radnice, Blatná, Dobříš, Hostomice, Beroun, Hořovice, Březové Hory a Příbram 1 poslance.

Ve skupině venkovských obcí;

3. Rokycany, Hořovice, Zbirov, Dobříš, Příbram 1 poslance.

4. Plzeň, Blovice, Královice, Klatovy, Plánice. Přeštice, Nepomuk 1 poslance.

5. Obchodní komora Plzeňská 1 poslance.

B) Zeměpanské zřízení správní.

1. Politické.

Nejvyšším politickým úřadem okresu jest c. k. okresní hejtmanství, jež jako úřad první stolice rozhoduje ve všech záležitostech správy politické, pokud nejsou některé věci pro větší důležitost svou místodržitelství vyhrazeny. Politickým úřadům náleží dohled k veřejným stavbám a pečovati jest jim o veřejné zdravotnictví a o vojenství, bdíti nad hospodářstvím lesním. vésti v evidenci správu katastru pozemkového a daně pozemkové. přihlížeti ku školství obecnému a dbáti o veřejnou bezpečnost. Jsou tudíž okresním hejtmanstvím přiděleni okresní školní inspektoři, úřadníci stavební, c. k. okresní lékař a okresní zvěrolékař, c. k. lesní komisař, geometer evidenční správy katastru daně pozemkové. berní referenti pro vyměřování daní přímých a okresní šikovatel.

C. k. okresní hejtmanství Plzeňské, jemuž byla do 1. září 1896 svěřena politická správa tří soudních a berních okresů, má v čele c. k. místodržitelského radu, jemuž podřízeni jsou: 1 c. k. komisař, 2 c. k. místodržitelští koncipisté a 2 c. k. místodržitelští praktikanti, 1 tajemník, 1 c. k. vrchní okresní lékař, 1 okresní ingenieur a 1 stavební adjunkt, pak 1 c. k. vrchní lesní komisař. Dnem 1. září 1896 zahájena činnost nově zřízeného c. k. okr. hejtmanství v Rokycanech.

Správu veškerého obecného školství má na péči c. k. okresní školní rada v Plzni, jíž podřízeny jsou veškery místní školní rady ve všech obcích škol. okresu zřízené, správy škol obecných a ředitelstva škol měšťanských.

Předsedou c. k. okresní školní rady v Plzni jest c. k. místodržitelský rada. Členové jsou: c. k. okresní školní inspektoři dve

(jeden pro české, druhý pro německé školy), zástupci náboženských vyznání křesťanského a židovského. zástupci učitelstva, zástupci města Plzně, členové volení okresními zastupitelstvy: Plzeňským a Blovickým.

Ježto je v Plzni jeden ze 60 zaměřovacích okresů evidenční správy katastru daně pozemkové v Čechách, obstarává práce tyto na Plzeňsku vrchní geometr.

Pro vyměřování daní přímých ustanoven jest orgán berní správou jako referent finanční rada.

2. Hornické a hutnické.

Záležitosti hornické a hutnické řídí v Plzni c. k. horní hejtmanství.

3. Finanční.

V záležitostech daní nepřímých v pol. okresu Plzeňském jest první stolicí finanční okresní ředitelství (jedno z 10 v Čechách).

C. k. berní úřady, jimž náleží vybírati a účtovati veškery státní daně, zemské a okresní přirážky, veškeré úředně předepsané poplatky a po případě vypláceti státní úroky a veškery úředně poukázané platy jsou: Hlavní berní úřad v Plzni, úřadující spolu jako c. k. puncovna. podřízená puncovnímu úřadu v Praze; berní úřady v Blovicích a v Rokycanech.

4. Živnostenské.

Dohled k továrnám a závodům po živnostensku provozovaným, pokud se týče provádění zákona i předpisů. vydaných na ochranu dělnictva živnostenským řádem z r. 1885. přísluší živnostenskému inspektoru X. dozorčího okresu, jenž zahrnuje okresní hejtmanství Ašské, Domažlické, Falknovské, Chebské, Jáchymovské, Kadaňské, Kralovické, Plánské, Plzeňské, Podbořanské, Přeštické, Stříbrské, Tachovské, Tepelské, Horšovotýnské, Karlovarské, Žlutické.

Dozor k měrám a vahám v místnostech obchodních a živnostenských, pověřování obchodu sloužících měřidel přísluší úřadu cejchovnímu v Plzni.

5. Soudní.

Pro záležitosti soudní jest v polit. okresu Plzeňském nejvyšší instancí c. k. krajský soud (jeden ze 14 krajských soudů v Čechách), zároveň horní senát a obchodní soud. V sídle soudu sborového jest městský delegovaný okresní soud.

Plzeňský krajský soud sestává z předsedy, 9 radů zemského soudu, 2 radních sekretářů, 9 soudních adjunktů, (2 osob. sekretářů), 2 přednostů pomocných úřadů, 1 listovního a 1 báňského listovního. Pro soudnictví obchodní, jež krajské soudy zastávají, jsou jim přidáni přísedící ze stavu obchodního.

Kromě delegovaného městského soudu Plzeňského jsou v obvodu polit. okresu Plzeňského okresní soudy: v Blovicích (okresní soudce, soudní adjunkt a listovní); v Rokycanech (okresní soudce, 3 adjunkti a listovní).

Při c. k. krajském soudu je státní návladnictvo (1 státní zástupce a 2 náměstkové), při okresních soudech mimo sídlo soudního dvoru jsou vrchním státním zástupcem za funkcionáře státního zastupitelství jmenovány osoby rozličného povolání v místě okresního soudu usazené, neodvislé a přiměřeného vzdělání.

Na Borech u Plzně jest rozsáhlá trestnice pro mužské, kde kol 900 vězňů stále bývá.

6. Vojenské.

Okresní hejtmanství Plzeňské je doplňovacím okresem c. k. řadového vojska pěšího pluku čís. 35., svob. pána Doudlebského ze Šterneku. Polní prapor myslivců čís. 6. má v Plzni stanici kádru náhradní setniny, a mimo to jest zde velitelství 7. pluku zeměbrany a sice jsou zde prapory čís. 35. plzeňský a čís. 36. klatovský. V Plzni jest sídlo XIX. pěší divise a 37. brigady a od r. 1896 přeložen sem z Rokycan dělostřelecký pluk.

XVII.

Spolky a jednoty.

S rozvojem společenského a hospodářského života vzrůstal přirozeně ruch spolkový a tím i počet spolků na Plzeňsku. Čítáť jedině Plzeň přes 140 spolků. Avšak ani na venkově spolků a jednot neschází, ba místy jest jich až přes příliš, neboť majíce týž účel, drobí síly a obyčejně pouze živoří.

Jsouť pak spolky peněžní: záložen ské a úsporní v Plzni, v Rokycanech, v Blovicích, v Radnicích, v Spáleném Poříčí, v Šťáhlavech a v Žákavé.

Spolky hospodářské, potravní, obchodní a p. v Plzni. v Rokycanech, v Blovicích, v Radnicích, v Spál. Poříčí. v Šťáhlavech, v Oseku, v Dejšiné, v Doubravce, ve Škvrňanech, v Hrádku Červeném atd.

Sbory dobrovolných hasičů: v Blovicích, v Černicích, v Dejšiné, v Ejpovicích, v Hromicích, v Chotiné, ve Chválenicích, v Klabavé, v Křimicích, v Kříších, v Litohlavech, v Lipnici, v Mihnově, v Mirošově, v Mitrovicích, v Nebylovech, v Nezvěsticích, v Poříčí Spál., v Plzenci, v Plzni, v Rokycanech, v Radnicích, v Sedlci, v Skořicích, ve Stupně Horním, ve Škvrňanech. v Štěnovicích, v Trokavci, v Třemošné, v Tymákově a Volduchách.

Spolky podpůrné a dobročinné: v Břasích, v Božkově, v Křimicích, v Mirošově, v Radnicích, v Rokycanech, v Plzni, v Třemošné.

Odbory Ústřední Matice školské jsou: v Plzni, v Blovicích, v Rokycanech, v Spál. Poříčí, v Radnicích, v Šťáhlavech.

Odbory Národní jednoty Pošumavské jsou: v Křimicích, ve Vochově, v Plzni, v Radnicích, v Šťáhlavech, v Rokycanech a Třemošné.

Spolky literární jsou: v Blovicích, v Plzni a v Radnicích.

Jednoty učitelské jsou: v Blovicích, v Radnicích, v Rokycanech a v Plzni (2).

Jednoty Cyrillské: v Plzni, v Radnicích, ve Chválenicích.

Musejní družsta v Plzni a v Radnicích.

Spolky rybářské v Blovicích a v Plzni.

Obchodní gremia v Plzni, v Blovicích, v Radnicích a v Rokycanech.

Řemeslnická a živnostenská společenstva v Plzni, v Rokycanech, v Radnicích, v Mirošově, v Blovicích.

Politické kluby v Plzni, v Radnicích. v Rokycanech.

Čtenářské a zábavné besedy směru hospodářského a dělnického: v Ejpovicích, v Klabavě, v Litohlavech, v Bolevci, v Božkově, v Černicích, v Doubravce, v Chrástu, v Koterově. v Plzenci, v Plzni, v Štěnovicích, ve Škvrňanech, v Třemošné, ve Vejprnicích, v Borku, v Blovicích, ve Chválenicích, v Losiné, v Lipnici, v Pořičí Spáleném. v Nebylovech, v Netunicích, v Přešíně, v Žákavě, v Ejpovicích, v Litohlavech, ve Lhotě, v Mirošově, v Příkosicích, v Hrádku, v Němčovicích, v Kamenci, v Radnicích, ve Skomelně, ve Skořicích, ve Stupně, v Svejkovicích, v Sedlci, v Šťáhlavech, ve Vískách, v Tymákově, v Mokroušich, v Újezdě u sv. Kříže, ve Veselé, ve Volduchách, ve Vranovicích, několik v Plzni atd.

Tělocvičné jednoty jsou: v Blovicích, v Břasích, v Radnicích, v Pořičí Spáleném, v Plzni, v Rokycanech.

Zpěvácké spolky jsou: v Plzni, v Rokycanech, v Pořičí Spáleném. v Radnicích.

Ochotnické divadelní jednoty jsou: v Plzni, ve Škvrňanech, v Třemošné, v Mirošově, v Němčovicích, v Radnicích.

Sbory ostrostřelecké jsou: v Plzni. v Radnicích a v Rokycanech.

Spolky vojenských vysloužilců jsou: v Blovicích, v Křimicích, v Plané, v Plzenci, v Plzni. v Hromicích, v Rokycanech, v Radnicích, v Mirošově, v Třemošné, ve Volduchách, v Žichlicích a ve Vranovicích.

Některé spolky mají cenné knihovny. Zvláštní zmínky zasluhuje knihovna Puchmajerova v Radnicích, vykazující množství kněh, z nichž mnohé jsou velmi cenné.

XVIII.

Humanitní opatření.

Velikou důležitosť mají ústavy zaopatřovací pro chudé, nemocné, ku práci neschopné a všelikými nehodami stížené lidi.

Rovněž důležitá jest pomoc, která se poskytuje pilným, nadaným a chudým žákům kterýchkoli škol, aby se náležitě vzdělati a lidstvu vědomostmi a prací prospěti mohli.

V obém směru vyniká královské město Plzeň, vykazující humanitní ústavy a četné nadace pro chudé i pro studující v míře značné.

Ústavy chudých nalézáme v Plzni, v Rokycanech, v Plzenci, v Ledcích, v Radnicích, v Mirošově, kde ve zvláštních budovách k tomu určených přebývají chudí. V ostatních obcích, zvláště na vesnicích, kde mají vlastní budovu, tak zvanou „pastoušku“, vykazují v ní místo chudým ku přebývání, pokud místo stačí.

Dodatek.

Plzeňsko vynikalo druhdy vlastním krojem, obyčeji, nářečím, úpravou příbytků a j. Nyní těchto zvláštností Plzeňsko valně pozbylo a to vlivem vzmáhajícího se průmyslu a obchodu, kteráž odvětví živností lidských bývalý starý ráz rolnického Plzeňska až na nepatrné výminky setřely.

O některých, dosud na Plzeňsku se jevících zvláštnostech, budiž promluveno tuto několika slovy:

Obyčeje, jako chodění Řehořem, Třemi králi, koleda, maškarní průvody v dnech masopustních, dětské hry a s nimi spojená říkání neliší se nyní valně od obyčejů v jiných krajích království Českého.

Rovněž pokud se pověr týče, věří starší lidé na Plzeňsku, jako v tak mnohých jiných krajích, v platné účinky zaříkávání, čarování dobytka, zvonění proti mračnům, uhranutí a mají větší důvěru

k pohodným a mastičkářům, nežli k lékařům. Neuvádíme tudíž proto popisů různých těch pověr a čarodějních formulí a odkazujeme k časopisu „Český lid“ a k národopisnému museu, kde lze důkladného v tomto oboru poučení nabyti.

Omezujeme se zde toliko na popis selského stavení, kroje a vylíčení svatebního veselí, jakož i k některým zvláštnostem lidové mluvy na Plzeňsku poukazujeme.

Selský statek

vystavěn jest obvyklým po celém kraji vesnickým slohem. Obydelné stavení má strany dvě. Na přední straně je velká sednice, k níž přiléhá výstupek. Na zadní straně je malá sednice, určená obyčejně pro výměnkáře. Mezi oběmi bývá čeledník, letní to kuchyně, s níž souvisí komora.

Ku každému většímu statku přiléhají pod jedním krovem stáje a komora na píci. Dále jsou na zadní straně dvorů stodoly, naproti obydelnému stavení přes dvůr dřevárny, kolny, sýpky, jimž lid na Plzeňsku „sruby“ říká. Sklep na mléko oddělen jest od obydelného stavení a bývá někdy pod srubem. Za stodolou bývá větší ovocná zahrada, před obydelním stavením menší zahrádka zelinářská a květinářská. Na dvoře ovšem nescházejí kurníky a holubníky. Místy mají na dvoře studni, obyčejně s okovem. Dvůr uzavřen jest vraty, kterými se do dvora vjíždí. Vedle vrat anebo ve vratech bývají dvířka, kterými se vstupuje do dvora a po „zápsi“ do statku.

Kroj.

Plzeňsko vynikalo druhdy krásným, malebným krojem, který velice se lišil od městského veselými barvami a vkusnou úpravou svou.

Vážný, rázovitý kroj mužů i lehčí oblek jinochů již téměř zúplna jest odložen a zachovány v jednotlivých rodinách jen památky; malebný kroj žen a dívek udržuje se v některých částech svých dosud, však měněn bývá dle vkusu a doby roční.

Obyčejný oblek domácí byl jednoduchý. Mužové i jinoši oblékali punčochy vlněné, dlouhé až nad kolena, na nohy navlékli buď trepky nebo pantofle. Krátké jelenice (kožené kalhoty), lajbl, kazajka a vydrovka byly jim šatem pro veškerou práci i veškerou roční dobu; jen v parném létě odložena kazajka. Oblek sváteční vždy čistý, vážný. Krátký lajbl (vesta) krytý dlouhým, až po kotníky dosahujícím kabátem, jelenice krátké, u předu nezřídka bohatě (dle majetnosti) vyšívané a žlutě (hlinkou) natřené, až po kolena dosahující, tvořily ladný kontrast vysokým botám s lesklými holeněmi.

Kabát, lajbl jakož i kazajka, která v domácnosti, nebo jinochy k tanci byla nosena, zhotoveny byly z modrého sukna, kolem červeným suknem obšity (obroubeny) a žlutými, mosaznými a co možno hustě v jedné řadě přišitými knoflíky posázeny. Z kapsy kazajky visel cíp červeného (rozmaryšového) šátku. Kabát býval zapínán jen poutkem z hedvábí zeleného, přivázaným v jedné z hořeních dírek. Vydrovice ze sukna červeného s prýmky a se zlatým třapcem, obroubena v přední polovici širší, v zadní polovici nižší vydrou, aneb nízký klobouk kulatý (kastor) se střechou rovnou, pod bradou černou hedvábnou pentlí přivázaný, doplňovaly rázovitý kroj. Na krku nosili menší bílý šátek, který byl krytý větším černým šátkem, jehož konce dosahovaly obyčejně až přes prsa.

Při svatbě oblekl ženich dva kabáty; na klobouku připínána jemu jakož i družbům kytka s fábory (dlouhé široké pentle), pod kloboukem měl vydrovici. Při velmi chladném nebo deštivém počasí oblékali muži plášť z modrého sukna, který míval límec (krogn) přes půl metru dlouhý a zapínal se pouze pod krkem sponkou nebo knoflíkem.

Oblek žen a dívek byl pestřejší, malebnější. V domácnosti nosily dívky i ženy sukně (šerky, lemované úzce) krátké, jen málo po kolena, punčochy červené, trepky nebo pantofle, šňarovačku čili lajblík (šněrovačku), která se u předu šněrovala a zástěru, v zimě oblékaly ještě kabátek. Košili měly až ke krku, kde se límeček vázal bílou neb červenou pentličkou, rukávy při košili byly velmi široké, (sváteční notně naškrobené) a dosahovaly jen po lokte, kde staženy byly do modrého límečku, svázaného jako u krku, na hlavě šátek.

Sváteční oblek vzbuzoval podivení v každém, kdo poprvé tento kroj spatřil. Množství krátkých sukní spodních (flandy) ze šerky, pak svrchnější (mezulánky) a 3 i 4 nejvrchnější (herbinky) z látek světlých, lehčích, dražších, bývaly nesmírně široké, dole lemované pentlí širokou na 10—15 cm. Aby sukně, které složeny do mnohých záhybů (faldů) jen uzounký límec měly (a dosud mají), dolů se nesmekly, uvazovány byly přes jelita, t. j. polštářky řezankou neb plevami naplněné a k šněrovačce neb ku živůtku přišité.

Místo zástěry nosily fěrtuch květovaný nebo hedbávím protkaný a přivázaný tkalounkem do zadu. Na tkalounku připevněny byly pentle též hedbávné. Bílé, vyšívané zástěry uvazovány bývaly kalounem bílým, jehož konce rovněž vyšity bývaly. Punčochy červené, střevíce s malými, vysokými špalíčky s kličkou ze zelené

pentle již vymizely a ustoupily bílé punčoše a botkám vysokým, šněrovacím.

Tělo vtěsnávalo se v živůtek. Živůtek z látky brokátové, co možná nejdražší, nejskvostnější, s květy stříbrnými i zlatými neměl žádných náramků jako šněrovačka. V místech, kde u šněrovačky náramky počínaly, upraveny byly v zadu malé růžky. U růžků připevněny byly kl čky z pentlí drahých, květovaných a vedeny jako náramky k přední části živůtku. Živůtek, užší těla, stahován u předu přes punt, který jsa ušit z téže látky živůtkové, obšit byl drahými stříbrnými prýmy. V zimě nosen přes šněrovačku kabátek z bílého sukna, v zadu složen do varhanek, modře vyšívaný, a lemovaný králíkem šedivým.

Hlava upravena bývala jednostejně

Dívky i ženy česaly se hladce, vlasy do čela (klapky) a upevňovaly účes sametkami úzkými (3—4 řady); svobodným visel cop (vrkoč) volně po zádech, vdané točily copy v drdol. Na účesy posazeny holubinky (čepce), pro svobodné dvoudílné, kulaté, pro vdané ze tří dílů, chocholaté. Nevěsta a drůžičky (droužky) neměly o svatbě ničeho na hlavě. jen několik pentlí propletených ve vlasech a v jehlici (tenký pruh mosazný, okrášlený rytím neb pupínky).

Čepce namnoze pracně vyšívané buď hustým uzlíčkovaným stehem neb prolamované byly naškrobeny a v zadu opatřeny kličkou velikou z bílých, širokých a na $1^1/_2$ m. dlouhých tkalounků, jichž konce velmi skvostně vyšívány bývaly. Kličky u čepců pro vdané bývaly menší.

Jdouce v neděli neb ve svátek do kostela, braly ženské přes čepec vyšívané bíle šátky (pleny), obyčejně z kamrtuchu zhotovené a mnohá dívka celou zimu i déle pracovala, jen aby skvostnou svou plenou pochlubiti se mohla.

Na krku nenosily nižádných šperků, jen šátek hedbávný, třepením i zlatými květy ozdobený, zahaloval šíji. Dívky a ženy podržely dosud krátké sukně a fěrtochy s pantlemi, na šněrovačku novomodní oblékají jupky, na hlavu šátek hedbávný, vlněný neb bavlněný, na nohy bílé punčochy. Jinoši i muži nosí se po městsku.

Svatební obyčeje.

(Z dob dřívějších.)

Svatbu předcházely námluvy (připověď). Když hoch (jinoch) dospěl a rodiče ho již oženiti mínili, vyhlídl si děvče, bera ohled na mohovitost a byla-li dívka přespolní, odebral se (neb koňmo

odjel) obyčejně k muzice do vsi, v které vyhlídnutá bydlela a dával na jevo, kterou vyvolil. To se hned doneslo rodičům dívky, kteří, přáli-li spojení, pozvali mladíka k večeři a k častější návštěvě. Když mladík seznal, že by nebylo překážek, oznámil vše svým rodičům a s nimi, jakož i s tlampačem (faktorem) se smluviv, dal oznámiti rodičům dívky, že v určitý den přijdou na připověď. Stávalo se to obyčejně v neděli neb ve svátek odpoledne. Ženich, jeho otec, tlampač a častěji též někdo z příbuzenstva odebrali se k rodičům nevěstiným. Zde zatím připravovala se jídla, otevřena byla vrata a příchozí vítáni byli hned na dvoře. Tlampač pozdravil rodiče nevěstiny delší řečí, v které účel příchodu oznamoval. Na pobídnutí otce nevěstina zasedli ku připravené večeři (pečeně, koláče pivo — rosolka). Když přinesené pivo dopili, dal ženich sám na pivo a nevěsta je přinesla. Po jídle počalo pomocí tlampače vyjednávání o věně a po ujednání dal ženich nevěstě tvrdý tolar co závdavek. Když ujednán byl i den svatby, konány přípravy s obou stran.

Připravován byl šat (výbava), roucho (peřiny), krmeny husy a p., napsána smlouva svatební. V týdnu před třetí ohláškou chodil zvát tlampač s pacholíkem as 12letým, majíce oba na levé ruce červenou mašličkou přivázaný prut rozmaryny. Zváni byli nejbližší příbuzní s obou stran, kmotři, sousedé, duchovní a učitelé. Ve čtvrtek před svatbou, kteráž obyčejně v úterý po třetí ohlášce konána byla, pečeny u nevěsty koláče a rozesílány všem pozvaným, kteříž posílali navzájem pomoc, t. j. husy, slepice, kachny, kuřata, vejce, máslo a jiné potřeby. Při svatbě pořádal vše tlampač, též družbovi a droužce (mládenci a družičce) vykázán byl čestný úkol.

Ženich obstarával družbu, nevěsta droužku jednu i více. U večer před svatbou dával ženich s družbou hráti nevěstě štandrle. Hrávala a spolu zpívala se píseň: „Pod okénkem stával...“ Svatba trvala 2 i 3 dni.

Počala v úterý po třetí ohlášce u nevěsty, ve středu po celonočním tančení jelo se odpoledne k ženichovi a po opětném celonočním tanci rozejeli se hosté domů ve čtvrtek odpoledne.

V prvý den svatby sešli se příbuzní a známí ženichovi — jsouce znova družbou zvaní — u ženicha, ostatní, otcem nevěstiným a řečníkem pozvaní, u nevěsty. Když hosté u ženicha byli se nasnídali, a ženich obdržel k žádosti družby požehnání od rodičů svých, vsedli do vozu čtyřspřežního i odejeli s hudbou (dudák, houslista a klarinetista) k nevěstě. Hosté nevěstini posnídavše, čekali na příjezd ženichův. Když ženich se svými hosty do statku rodičů nevěstiných

přijel, poprosil družba rodiče nevěstiny o dovolení, by nevěstu, která v komoře s družičkami a ženami byla uzavřena, směl k ženichovi přivésti. Obdržev dovolení, odebral se družba s hudebníky a některými svatebníky ku komoře, zatloukl na dvéře a prosil o vydání nevěsty, jak jest udáno ve svatebních obyčejích, sepsaných od JUDr. Jakuba Škardy.

Na to uvítala družička nebo některá z žen družbu, avšak nevydala jemu nevěstu až po mnohém smlouvání a konečném „vykoupení“.

Když byla nevěsta vydána, uvedl ji družba před její rodiče, kde již ženich stál a prosil řečí (jakž udáno jest ve „svatb. obyč.“), by dceru jejich ženichovi za manželku vydali a snoubencům požehnání udělili.

Pak klekli snoubenci před rodiče, kteří položivše jim ruce na hlavu, jich žehnali. Snoubenci poděkovali políbením ruky a nevěsta loučila se s bratry a sestrami. Mezitím vkročila družička do světnice nesouc na talíři pozlátkem polepenou a pentličkami obvázanou rozmarynu, kteráž zastrčena byla v kapesním šátku a promluvila následovně:

Pochválen buď Pán Ježíš Kristus! Vítám vás všecky napořád, ať je vás sto nebo padesát, ať je vás sto nebo dvě, my vás s nevěstou vítáme obě dvě. Vás já se ale pane ženichu ptám, než Vám ten šáteček s tou kytičkou dám, co je Vám milejší, ten šáteček, ta kytička, nebo panna nevěstička? (Ženich odpoví: „Všecko vespolek“.) To se mi pane ženichu líbíte, že ode mne všecko vespolek přijímáte! Tu máte šátek, v tom šátku kvítí, ať se Vás ta láska chytí, ať se Vás drží až do smrti. Dej Vám Pán Bůh štěstí a mně ještě lepší. A vy páni muzikanti zostra hrajte a Vy pane družbo se mnou k tanci pojďte. Já si Vás nezvu na jeden ani na dva, ale od večera do rána, to bude Vaše chvála.“

Když pak družička s družbou as třikrát se byla otočila, přinesla i družbovi podobný šátek s rozmarinou i po malém proutku všem svatebníkům, hudebníkům a vozkům, kteří se jimi ozdobili. Byl-li kostel v místě, ubírali se svatebníci pěšky na oddavky, byl-li vzdálen, jelo se na vozích. Nevěsta celou cestu plakala. Po mši sv. chvátalo se přímo do hospody, kde se oddávali svatebčané i jiní, které hudba svatební přilákala, veselosti. Ženské, jakmile jeden nebo dva kousky přetančily, odcházely nepozorovaně, aby převlékly se do šatů méně skvostných. Muži a jinoši dávali pilně nalévati, pijíce na řad a zpívajíce písně oblíbené buď jednotlivě nebo sborem, dávali písně opakovati hudbou.

Veselost nenucená trvala do pozdního odpoledne, až řečník a konečně i otec nevěstin svatebníky k obědu zváti a pobízeti přišel.

Nevěsta posazena byla do kouta ode dveří nejvzdálenějšího. vedle ní ženich po jedné, mládenec po druhé straně, dále družičky se svými mládenci a ostatní hosté. Za hosty natrousily se do koutů i blíže ke stolům babičky (chudé) a děti, kterým se dostalo zbytků, začež odnášely vejslužky k různým známým ve vsi, kteří svatbě přítomni nebyli.

Když hosté se byli usadili, vešel řečník a uvítav hosty, pomodlil se. Na to přinesena byla polévka, obyčejně nudlová, hovězí maso s křenem smetanovým, drůbky z drůbeže, slepice zadělávané (též kuřata a kapouny), skopové maso, kaše krupičná nebo pšanová*). telecí, vepřová pečeně, husy i kachny, konečně koláče a homole.

Když přinesena kaše, která hojně hrozinkami a perníkem posypaná byla, položil řečník vařečku s trochou kaše na stůl a mluvil takto: „Hola. hola, vážení pánové, šlechetné paní, milostné panny a ctní panicové! Padla moucha do capoucha a z capoucha do rampoucha. Kuchařky ji vyndavaly, až se celý počernily. Potřebují na benátské mýdlo, aby ruce a nohy umýti si mohly a na pár tanečků do hospody podívat se mohly.“ Na to každý host zapíchl dle libosti do kaše nějaký peníz pro kuchařky.

Když pečeně (vepřová, telecí, husy) na výslužky byly krájeny, přinesl řečník talíř na stůl a požádal hosty o příspěvek na kolíbku, povíjánek neb plinčičky. Tyto příspěvky. mnohdy velice značné, obdržela nevěsta a vsypala peníze sobě do klína. Konečně byly přineseny mísy čisté vody, do kteréž hosté, řečníkem vybídnutí, vházeli příspěvek pro myčky.

Ku konci hostiny přinesena homole. Homole byla buchta (bábovka) upečená ve zvláštních hrncích, které měly podobu homole soli. Do buchty zapíchnut byl trn (keřík) ověšený jablky, ořechy i cukrovím.

Když nevěsta počala stromek obírati, každý z hostí dral se. aby něčeho s trnu pro sebe utrhl. Na to byla homole rozdělena mezi svatebníky, kterým se dostalo vejslužky: koláče a kusu z každé pečeně. Mezi tím prováděl řečník různé šprýmy a ženy i družičky zpívaly buď zvláštní písně svatební, nebo různé písně národní. Po skončené hostině zval řečník hosty na druhý den k obědu k rodičům ženichovým a ujišťoval, že se tam zabilo 9 uherských volů, že se bude strojit na 9 mis, na 4 málo, na 5 nic

*) Pšano = proso či jáhly.

a končil oznámením, že i pan hospodský žádá, by páni hosté jej navštívili. Než hosté do hospody odešli, oblečena byla nevěsta v komoře v šat nejlepší, čepení (mosazný plíšek propletený pentlí) sejmuto a posazen na hlavu čepec (pro svobodné). Ženich čekal ve světnici sedě uprostřed na židlici. Družba přivedl ženichovi ženu starou, ošumělou, jakoby nevěstou byla.

Když ženich se k ní hlásiti nechtěl, přivedl družba nevěstu pravou, načež vše hrnulo se za novým párkem a za hudbou do hospody, kde již i nezvaní vesničané se shromáždili, aby brali podíl na taneční zábavě. Hudbu platil ženich s družbou.

Druhý den svolával o polednách družba a ženich s muzikou hosty k snídani (polévka, droby vepřové, chléb, máslo a pivo). Po snídani připravovali se svatebníci na odjezd k ženichovi.

Formani, vždy sousedé, kteří měli pěkné koně, přijeli do dvora s vozem fasuňkovým, obyčejně novým, pěkně malovaným.

Forman sám seděl na podsedním koni zadního páru, levicí řídil pár přední, v pravici držel na krátké rukovítce dlouhý bič, kterým práskal, až se to po návsi rozléhalo.

Čtyřspřeží dobře řídíti a hlučně práskati bylo ctí i uměním, kterým ne každý soused chlubiti se mohl.

Forman měl zvláštní kalhoty (rajthůzny) černé, kožené, dlouhé, které posázeny byly po straně mosaznými knoflíky, dále kazajku a klobouk. Ústrojí čtyřspřeží lišilo se též od obyčejného tím, že řemení bylo široké, vyleštěné, posázené hojně velkými, mosaznými plechy (kotouči) a kroužky, a ozdobeno kousky červeného sukna. Na straně vnější viselo několik užších, okrášlených řemenů téměř k zemi.

Obyčejně bývali dva formani (čtyřspřežní) a mazanec (s párem). Přední forman vezl nevěstu se ženichem, družby, droužky a svatebníky, druhý vezl roucho (peřiny), které bylo do veliké výše naloženo na veškostnu, (prádelníku) a drženo pomocí pruhu plátna nebo prostěradla ženami, které v předu a v zadu vozu stály; na mazanci vezena byla almara (šatník) a obyčejně nejbližší příbuzní (ženy a děti) nevěstiny.

Různé písně (viz: „Svatba selská z Plzeňska na Národopisné výstavě českoslovanské“ a „Svatební obyčeje z okolí plzeňského od JUDr. Jak. Škardy“) bývaly zpívány při nakládání roucha, při čemž nevěsta loučila se s domovem.

Po různých obřadech, při kterých i tlumpač za žida přestrojený účinkoval, vyjelo se z domova nevěstina a jelo se tryskem za hlučného zpěvu a výskotu do budoucího sídla novomanželů. I ten-

kráte, zůstala-li nevěsta v obci samé, vyjeli formani se svatbou za ves a otočivše se (aby prý nevěsta domů netrefila), vrátili se zpět do vsi. Odjížděla-li nevěsta do vsi jiné, zatáhla domácí chasa cestu provazem opentleným a ženich musel nevěstu vykoupit.

Když svatba přijela do domova ženichova, přivítal otec ženichův svatebníky a družba uvedl nevěstu i ženicha do světnice před rodiče ženichovy.

Jak předkové vybranými slovy uměli promlouvati, stůjž zde řeč družby k rodičům ženichovým:

„Nejmilejší pantáto a panímámo! Pan otec a paní máti od strany nevěstiny laskavě Vás pozdravují a všechno dobré podle duše i těla upřímně Vám přejí a posílají Vám tuto svou nejmilejší dcerušku, jménem N., kterou jste Vy spolu se svým milým synáčkem za svou dcerušku a nevěstu vyvolili. Odevzdávají Vám tuto růžinku k pěstování, k vychovávání a zachovávání, též k jejímu i k Vašemu potěšení. I mají tu důvěrnosť k Vám, že ji jako své vlastní dítě laskavě přijmete, ji milovati, všecko dobré přáti a ke všemu dobrému vésti budete. Má ona také od svých milých rodičů přikázáno, aby Vás jako své nejmilejší rodiče ctila, poslouchala i Vámi se řídila, Vás milovala, ochotně Vám sloužila a samou radosť a potěšení jak Vám, tak i manželi svému působila. I já nyní na jejím místě žádám, byste Vy jí své otcovské a mateřské požehnání spolu s jejím manželem neodepřeli, ale laskavě uděliti ráčili. Což když Vy učiníte, i Pán Bůh, nejvyšší náš panovník, jim svého božského požehnání udělí. Pak jejich manželství, jejich práce i hospodářství budou požehnány a jich žití vždy šťastné, veselé, radostné, svaté, což aby se stalo, já i se všemi přítomnými pány, paními, panici i panami, vzácnými to pány hosty, upřímně a srdečně přeji a od Pána Boha žádám!“

Na to počal družba dle své povinnosti odnášeti rouchu. Však ženy nevydaly peřin, dokud družba téměř každý kus nezaplatil buď penězi nebo rosolkou a zapoměl-li k odnášení roucha kabát svléci, poházely jej ženy peřím.

Mezi tím odešla nevěsta do sedničky, kam donesena byla truhla neb veškostn a dala ženichovi košili, nejbližším příbuzným (v domě) a chase po šátku. Když vše bylo na místě i postel ustlána, odebrali se svatebníci s hudbou buď do hospody, nebo byl-li oběd připraven, zasedli ke stolu. I zde bývalo plno „čumičů“, (na třependě) jedlo se a zpívalo, zpívalo a pilo se, hudba opakovala každý verš písně, až konečně opět do hostince vše odešlo, kde se bavilo tancem a zpěvem. Před odejitím do hospody odvedly ženy

nevěstu do komůrky. kde jí při zpěvu případných písní vlasy upravily jako ženě vdané, jí čepec pro vdané na hlavu posadily a tím za sobě rovnou ji uznaly.

Ve čtvrtek vrátili se svatebčané do svých domovů a noví manželé buď počali hned hospodařiti, nebo, což častěji se stávalo, pomáhali ve všech pracích rodičům ženichovým, až dle smlouvy hospodářství jim odevzdáno bylo.

V neděli po svatbě býval u rodičů nevěstiných přátelský oběd, kteréhož jen nejbližší příbuzní a družba s družičkou se súčastnili a kterým svatební obyčeje se skončily.

Odprava kohouta.

Svatební veselí končívalo nezřídka odpravou kohouta, což se dělo ve čtvrtek po svatbě, než hosté se rozešli do svých domovů.

Mladší svatebníci (mužští) vyhledali, neb již dříve připravili si různé obleky i maškarní. oblekli se v hospodě, jeden z nich také za žida, druhý za bábu, pokryli obličej buď škraboškou zpotvořenou, neb očernivše si obličej, vyšli na dvůr hostince, kde tlampač oblečený co nejsměšněji, očekával svatebníky s kohoutem, zvláště k popravě vyhlídnutým a přineseným.

Když byl tlampač z chlapců, žádostivých tu švandu spatřiti, vybral čtyři z nejsmělejších, a je veteší a černidlem směšnými učiniv, dal jim držeti povřísla, kterými kohout byl uvázán, vydali se všichni u slávě na náves. U předu kráčela hudba, za hudbou bral se vážným krokem tlampač, za tím kluci s kohoutem a pak ostatní svatebníci; průvod končil žid s bábou a hostinský s korbelem piva. Celá ves sběhla se a doprovázela u veselosti průvod. Uprostřed návsi zastaveno, utvořen kruh a když řečník různé přečiny kohoutovy jako žalobce před soudem byl uvedl a též rozsudek smrti nad kohoutem vynesl, přistoupil družba za myslivce přestrojený k samému kohoutovi, vytáhl z pasu bambitku a kohouta zastřelil. Vše vrátilo se pak za hlučného povyku a výskotu do hospody.

* * *

Statek, t. j. obydlí českého sedláka z okolí Plzně, nelišil se asi valně od statků (dvorů) rolnických v krajích jiných.

Velkými vraty vjíždělo se do dvora. obyčejně prostranného. Vedle vrat nebo ve vratech samých zřízena byla vrátka (dvířka) pro stálý průchod, vrata byla otvírána jen povozům nebo dobytku. Budovy obydelné a hospodářské obkličovaly téměř celý dvůr. Ku předu do návsi stávalo obydelné stavení, v kterém nacházela se

světnice s výstupkem, kuchyně, sednička, nebo komora pro rodinu rolníkovu a v případě i pro výminkáře, dále stávala komora pro čeleď a stáje, vše pod jednou střechou.

Proti vratům nalezala se stodola s kůlnou, proti obydelnému stavení ovčín, srub, t. j. sýpka. Blíže kolny postaveny byly chlívce pro vepřový dobytek a drůbež.

Podél obydelného stavení a stájí zřízena byla zásep, nad rovinu dvoru někdy značně vyvýšená.

Studnice nescházela na žádném dvoře, hnojiště bývalo před stájemi.

Veškeré budovy stavěny za dřívějších dob ze dřeva na kamené podezdívce a střechy pokrývány slamou.

Trámy, držící půdu (ponebí), nebyly podbíjeny, ale dáván byl na ně půval olepený lepenicí, tak že podlaha půdy byla stropem světnic.

Strop a stěny světnic bývaly obíleny vápnem, trámy zůstaly neobíleny a upraveny na různých místech připevněnými prkénky za schránky (skrýše) potřeb psacích, knih a drobnějších nástrojů. Ze dvora vcházelo se po záspi do domečku (síně), ze které vedly jedny dvéře do černé kuchyně, druhé do sednice velké, třetí do sednice malé (výminku).

Kuchyně bývaly černé a klenuté. Nad klenutím vystavěn komín. Pod komínem zřízeno bylo ústí pece, která nacházela se obyčejně ve výstupku, dále ohniště, na němž se v létě vařilo a ústí kamen, ve světnici postavených. Na ohništi stávala třínožka a plech z litiny ku pečení dolků a lívanců.

V sednici (též segnici) upraveny lavice podél stěn a okolo kamen, obyčejně zelených, kachlových.

V rohu naproti dveřím postaven stůl, v druhém nejvzdálenějším ode dveří v koutě lože s nebesy, nedaleko dveří štoček na brambory a suden na nádobí, truhla a almara (halmara) blíže lože.

Lože i nebesa bývala natřena různými barvami a ozdobena větévkami, ptáky, květy a. pod. V koutě nad stolem býval obyčejně zavěsen kříž nebo obrazy neb sošky světic v skřínkách zasklených, značících místo posvátné, k němuž při společné modlitbě celá rodina se obracela.

Blíže stropu upevněna bývala police na skvostnější talíře a džbány.

Ve vejstupku stávalo lože, truhla a almara; malé děti spávali na peci.

Sednička (výminek) obsahovala nábytek jen nejnutnější. Ve srubě upraveno bylo přízemí v komoru, ve kterou ukládány potraviny a rozmanité potřeby hospodářské; na sýpku vedly schody z komory.

Sklepy bývaly dva: pod komorou na brambory a pod stodolou na mléko.

Před stavením obydelným zřízena bývala zahrádka na květiny, za stodolou upravena velká zahrada, do které se vcházelo malými dvířkami vedle stodoly. Ze zahrad vycházelo se humny do polí.

Ukázky zvláštností lidové mluvy na Plzeňsku.*)

I. Samohláskové odchylky.

Dloužení: *tám*, dv*á*, k*á*šel, sem*á*n = semen (gen.), na kr*á*ji, t*ů*ze, h*ou*vězí, r*ou*žnout, pl*ou*h, p*í*ju, kr*á*luvat, š*í*bal, d*ó*le, na h*ó*ře, m*ó*ře, na mou vi*é*ru, podob*í*zna, j*í*trocel a j. V koncovkách: selck*ý* chlapc*í*, ftác*í* a pod.

Krácení: p*e*ro, m*e*no, d*e*šť, c*i*rkev, kř*i*dlo, sn*ě*h, m*u*kou, klob*u*k, hn*u*j, m*u*j, p*u*č (půjč). z*u*stal, na m*i*m = mém, s naš*i*m, s jedn*y*m, s každ*y*m, v zahrad*a*ch, ftáк*o*m, ryb*a*m a t. d.

Přehlasování: zač*e*l, chl*e*stá, č*e*dí, — pš*a*no = proso, j*a*hla, vč*a*ly, hř*a*blo, hřeš*a*to, č*a*lo, sem*a*na, p*a*ntle, kůž*a*lky, zapj*e*tej (kabát).

Zaměňování samohlásek: dar*u*val, mil*u*val, rad*u*val, trošt*u*val se a t. d. — neb*u*j se, t*u*lik, st*u*h = stoh, k*a*dy pak pudem? d*e*mů, d*e*lů = domů, dolů, d*ý*l = déle, v ň*o*m, v č*o*m, na naš*o*m = v něm, j*í*štěrka, obilí se víje. pes věje, v*e*dět = věděti, v*e*t, v*e*te = viď, viďtež (spis. viz, vizte). (Na Plassku „vit, vite".) Vete, že jo. S*í*k = sekal, tř*í*s, uv*í*z, z*í*bst.

Rozpouští se *ý* v *ej*: v*ej*minek, b*ej*k, m*ej*lka atd.

Vypouští se samohláska: chalup = chalupa, cibul, tabul, mlnář (někde též mynář).

Vsouvá se samohláska: hř*i*bet, sed*u*m, vos*u*m, sl*u*ze = slzy.

II. Souhláskové odchylky.

Přisouvá se *v* a *h* k zamezení hiatu: *v*obec, *v*okno, *v*obočí, *v*oheň atd., ale: oroduj, ovoce, oficír. — *H*oujevec = Újezd, *h*ouvrat, *H*anna, *H*anka, *h*almara, *h*uzel, *h*ouvin = úvín, *h*arest, *h*uzda, *h*ourabky (na Plassku droby). Též se říká: *h*nízko, *s*třída = třída, *b*řasa = vřes, *h*řídký = řídký.

*) Plzeňskem rozumíme zde nejbližší okolí Plzně, tedy asi bývalé panství plzeňské. — Větší sbírku lidové mluvy v okolí radnickém pořídil p. J. Hylák, řídící učitel v Němčovicích.

Vsouvá se *c*: je*c*t, *d*: přičin*d*livý, *ch*: pra*ch*málo, *j*: a*j*ť, bu*j*ď, chu*j*ť, na*j*ť — nať, odve*j*ď, pamě*j*ť, vod něka*j*ď = od někud, ve*j*půl.

Odsouvá-li se *h*: řídel, řích, řebík, římá = hřmí, řeben, říbě, řib = hřib, řožeň-ně = hrozen, *j*: meno, du, esli, eště, mění, mélí = jmélí, *k*: de pak? do pak? *l*: žíce, hář, *s*: třibro, třevíc, tředa, křivánek, třapec, křemcha = střemcha, třádat se = střídat se, krz, *v*: šecko, vž = dycky, dyt — vždyť.

Vysouvá se *d*: zvihnu, to mi přide věk = vděk, *j*: pučí = půjčí, pudu, pote sem! (Na Plassku pojte) = pojďte, *k*: něde, nědo, *l*: jabko, mynář, *p*: korotev, *t*: kerý, *v*: Bušojice (na Plassku Bušojce), zláště.

Zaměňování souhlásek: fa*l*ář, K*r*ála, moča*r*, to*r*al, *s*choř, *b*rabenec, pa*b*ouk (brabouk), po*b*říslo. *b*edle, *b*rabec, škej*b*a chleba, dare*b*nej, ro*ch*le, tra*ch*tace, *ch*časnej, *ch*čestí, *k*řešně, mláde*ř*, kráde*ř*, drůbe*ř*, *ř*eřáb, *ř*ebřík, pa*r*ez, *h*íva = jíva, *j*esiti se = děsiti, muchovírka, štvrtek, škála, muší = (musí), ten*d*le, ta*d*le, též hin = tamhle, tu*d*le a j.

III. Význačnější odchylky ve sklonbě.

Podstatná jména.

Nom. a vok. plur.: chlap*í*, (ale holub*i*), kluc*í*, oráč*í*, oráčov*é*, kost*ě* — kosti, dva hektolitr*e*.

Gen. sing.: půl litr*e*, plur.: chlapů*ch*, host*ích*, pol*ích* (ale jen u starších lidí), zel*ího*, dřív*ího*, uhl*ího*.

Dat.: chlap*o*m, ryb*a*m, ale: Přidej krav*o*m! = Dej jim žráti! — kol*a*m, pol*o*m, kuřat*o*m.

Lok.: o chlap*a*ch, na ryb*a*ch, ve měst*a*ch, v kost*í*ch (i v kost*ě*ch).

Instr. sing.: s psan*i*m, v plur. převládá přípona ama, ma: chlap*ama*, ryb*ama*, s kost*ěma*, měst*ama*, za kamn*ama*. Tu a tam i bouchá dveřm*ama* a t. d.

Přídavná jména.

U přídav. jmen rozpouští se z pravidla *ý* v *ej* a místo *é* bývá *ý*: dobr*ej* člověk = hodnej člověk, hodn*ý*ho chlapce, hodn*ý* dívčky = hodné dívky (gen.), hodn*ej* dívce, s hodn*y*m chlapcem, hodn*ý* chlapcí, hodn*ý* dívčky (též i děvčata), dobr*ý* jabka, hodn*ej*ch chlapců (ch), hodn*y*m chlapcom (ale též hodn*ej*m, zvláště na Plassku). S hodn*ejma* chlapcema.

Přídavná jména přisvojovací mají ve všech pádech příponu *-ovo* nebo *-íno*: bratrovo kabát, bratrovo zahrada, ma*č*íno šátek, Marján*íno* zástěra, báb*íno* pole, bratr*ovo* kabátu (gen.) atd.

Zájmena.

Já mívá zhusta v acc. *mi*: Kolíbej m*i*! Vobleč m*i*!

Říká se: Dali n*a*m, v*a*m, ale: Přijte k nám! k vám. (Na Plaště: Tam n*a*s bylo. Potkali v*a*s.)

Zájmeno ten má odchylky: s tym — s tím, ty sousedí, tych, tym, o tych, s tyma. Místo tento říká se tuten, tu ta, tuto. Vaše a naše užívají starší Plzeňané ve všech rodech na př.: naše dům, vaše čas!

Říká se: na naš*o*m, s vaš*i*m, naše kmotří. (Na Plassku význačné jest n*á*še.)

Pozoruhodná jsou též rčení: Přijel se š*í*stou, se s*í*dmou, s v*ů*smou (t. j. vlakem v 6 hodin.)

Rodinná jména.

Dufek (sedlák), Dufík (chalupník). Dufíček (domkář). Říká se: De pak zustávají Řihánkojic? (i Řihánkojc?) Pudem Řihánkom (bez předložky), krz Řihánkojc. Pod Řihánkojcma.

Jména synů a dcer: Vojta Fenclojc (Fenclojic), Marjána Kepkojic. Také však, zejména na Plassku: Fenclík, Vaišlík — (syn Valešův), Kepčička a p.

Zvláštnosti lexikální.

Baba — husa plemenice,
báci = těžké střevíce,
bolaví = bolest,
brko (n.) = brk,
břítoví = spodní část stébel proti klasum.
Cetlík = kruhadlo na zelí.
Divčka — dívka (na Plassku holka),
dřípat = trhat,
drndat = párati.
Elent — zmatek, nepohoda.
Fuchr = vichr.
Hároval = pospíchal.
hejcuk — stoka,
holt —? To holt bylo tak = To jistě bylo tak!
hourabky = ouhrabky při mlácení. (Na Plassku droby.)
hourabák — koš na ouhrabky. (Na Plassku drobovák.)
houvar — pastvisko.
houvad — ovad (moucha). (Na Plassku bzikavka.)
v chumlu = shrbený.
'ikont = (ičkot, ničkont) = nyní.

Kantárek = ohlávka na koně. (Na Plassku jen vohlávka.)
kašket = čepice,
klest = chvoj osekaná.
kor moc = velmi mnoho,
krahulík = krahujec,
kuna = dřevený sloup ve plotě,
kvalt = kvap, spěch,
kvíčeří, kvíčerou = konec odpoledne.
Loch = sklep.
Medák — čmel. (Na Plaště brumbál.)
merfán = modřín,
mětynka = hnětynka.
míchanice = směska — krmivo. (Na Plaště směčka.)
mlíč = míč,
mukat = kývat hlavou.
Nabančit = natlouci někomu,
nasobíkal, nasobkoval si = pomohl si sobecky.
Pasna = spodnička. (Na Plaště jen spodnička, pasna neznámo.)
pasinka = zástěra,
petrák = petrolej,
plínná pšenice = která hojně sype,
póbr = plášť,
poklízeti dobytek = krmiti. (Na Plaště pouze spravovat.)
přidati koňom = dáti jim obroku,
půlko = malé pole,
punebí — půda.
Radvanec = kolečko,
rachtají žáby = skřehotají,
rejpucel = točenka (při pečení chleba.) (Na Plaště rozpek.)
remenda = rozvařené syrové švestky,
roubení = plot z klád. (Na Plassku tejn.)
Sek = paseka,
síct = sekati,
stelíště = rozházená kupa sena. (Na Plassku kopiště.)
strejčku, teto! říká čeleď hospodáři, hospodyni. (Na Plassku sedláku, selko!)
suden — misník.
Šouf = nabírka na vodu,
šprajda, sekna, šprajcka = vystrojená dívka,
štípá (vosa) = píchá,
štochá (kráva) = trká,

švér = tchán.
Tačky (na tačky jíti = na návštěvu). (Na Plassku jíti táč.)
tepřive = teprve.
tratar = trakař.
třepat = tleskat.
Vlašina = žíně.
vodr = patro ve stodole. (Na Plassku přatra.)
votípka = otep.
Zásep = zápraží.
Žemličky = strboule jetelové.

Zvláště význačná pro Plzeňsko jsou rčení: hyn. hyndle, hyndlenc = tam. tu (ač v poslední době již méně užíváno), punebí, demů, delů, vet, vete, vedže jo? a j., jimiž se liší i od nejbližšího okolí. Též často užíváno bývá slova „mordyje“, jímž má řeči dodáno býti důrazu.

Ku konci podáváme tři pověsti, které zaznamenal doslovně v dialektu zdejším pan J. Mozr, řídící učitel v Bušovicích.

1.

Dyž putoval Pán Ježíš se svatym Petrem, šel po selnici a přišel do Smečic. Tám byli v hospodě, drželi tám ševci modrý pondělí, byli tám vopilí. Svatej Petr byl zvědavej, co je to tám za hluk. Ten jeden se na něj vobořil, co tám chce. Svatej Petr vytáh meč a uťal mu hlavu. Pán Ježíš mu domlouval a řek: „Ve jmenu mem vsaď mu jí.“ Svatej Petr se vomejlil a vobrátil jí z vobličejem do zadu. Pán Ježíš mu pravil: „Cos to učinil, tys jej zohavil.“ Vod tý doby počali říkat ševcom ohavníci. Z toho ševce se stal provazník, poněvač provazníci dycky couvají a ten šel přímo ku předu dle vobličeje.

2.

U Skoku v Dejšinej na dvoře byl náramně velkej kámen. Toho sedlaka moc mrzel na tom dvoře. Dal se čertu zapsat, aby mu ten kámen z toho dvora vodklidil, než kněz mši svatou vodslouží, a aby ho vodnes na rokycký mezníky do lesa. Čert vzal kámen na malíček a letěl s kamenem. Za tou dobu ho nemoh donest na určitý místo. Pustil ho tedy v plzenskej lesích. Čert neměl právo k člověku, dyž kámen na určitý místo nedal. Kámen, kerý čert nes, dosud je v plzenskejch lesích. Je to „Vostrý kámen“.

3.

V plasskym klášteře měly bejt ukradený zlatý anděle. A ten zloděj, co je ukrad, — byli snad tři — ten je dones až k Vostrýmu

kamenu a tám je zakopal na rokyckejch mezníkách. Potom toho zloděje chytili a vezli ho na to místo, aby jim vokázal, kam je zakopal. Než ho tám dovezli, von zemřel, a tak tám ty zlatý anděle zustaly. Vo (d) tych čas moc se tám hledalo, ale nic se nenašlo. Do dnes lidi vo pašijích v tych místach hledají. Sou prej ty zlatý anděle deset krokůch vod rokyckejch hranic.

XIX.

Praehistorická doba na Plzeňsku.

Napsal Fr. X. Franc, tajemník histor. musea plzeňského.

Plzeňský kraj obydlen jest člověkem již od pravěku. O tom usvědčují nás zde nalézající se bývalá sídliště, hradiště, jednotlivé mohyly a hroby, až i velké nekropole pradávných těch předchůdců našich. Nejdávnější době náležejí objevená zde sídla člověka neznalého ještě žádného kovu, když nejtvrdší nástroje z kamene si robil. V době této, dle toho nazvané kamenné, či neolitické, rozeznáváme zde velmi přesně různé dvě kultury, totiž: starší a mladší dobu neolitickou. Po těch následuje doba kovová, vyskytující se v celých nekropolích i osamělých mohylách. Počátek činí stará bronzová doba, po ní následuje bronzová doba mladší, kterouž následuje doba prvního objevení se železa v Evropě — doba železná, zastoupena jsouc kulturou hallstattskou a postupně až ténskou = gallskou čili keltickou, kteráž nás pozvolna uvádí na půdu skutečné historie, ač i zde dosud mnoho jest nejistoty.

Nejdávnější době — starší neolitické — náleží sídlo, kteréž objeveno a prozkoumáno jest r. 1882 na „veliké skále“ na temeni vrchu Bzí, mezi Chocenicemi a Letiny. Tato buližníková „veliká skala“ sloužila člověku tehdáž za přirozenou tvrz a byla vystavením na ní chýší z přírodního dříví hlinou omítnutých — jak z množství zlomků vzešlým tehdáž požárem vypálených souditi lze — dle všeho dlouho obydlena. Kultura tato vyznačuje se zde množstvím broušených, žádným otvorem neopatřených, tudíž neprovrtaných, kamenných dlát a seker, které zhotoveny jsou z různých tvrdých kamenů, které však v blízkém okolí se nenalézají. Tvarem svým podobají se pazourkovým broušeným dlatům skandinavským. Z pazourku byly zde též různé menší nástroje nalezeny, na př. pilky, malé hroty, kopí i šípek. Nalezeno zde též množství rozličných brusů a brousku z pískovce rozličného zrna i žuly k broušení oněch rozmanitých dlát a seker i různých nástrojů a kostí a tomu pod.

Střepů z více než 2000 nádob zvláštního pevného rázu, rozmanitých tvarů a jemností, vesměs s rovnými, nikdy kotlovitými dny, ze kterýchžto střepů slušná kolekce v bývalý celek slepena a restaurována jest. Mnoho různých velikých přeslenů hliněných, pálených, prostých i ozdobných a hojnost jiných různých předmětů.

Veliká skála na vrchu Bzí jest v Cechách první objevené a důkladně prozkoumané sídlo dosud málo známé kultury neolitické, starší. Sídlo toto požárem zaniklo a nebylo nikdy více člověkem obydleno, čímž nám poskytují zmíněné nálezy tamní celistvý neporušený obraz oné kultury, což jest velikou vzácností.

Současně s velikou skálou taktéž obydlena byla buližníková, východně od Šťáhlavic v lese se nalézající skála, na které asi ve XIV. století vystaven hrad Lopata, který roku 1433 v sutiny obrácen byl. Vystavením hradu toho porušeny jsou kulturní vrstvy a prozkoumání jejich předcházek muselo odstranění rumu sesutého hradu; nicméně výsledek pátrání byl velice vděčný a doplněna jím platně kolekce z veliké skály na Bzí ve všech směrech; zejména obohacena jest kostmi zvířat tehdáž zde divoce žijících, na př. losa, divoké kočky, vlka, medvěda, bobra, tura a jiných tří druhů skotu; koně, prasete divokého i bahenního; tří druhů psa; mimo to zastoupen jest jelen, srna, kuna, tchoř i jiní, kteří nám dokazují, že krajina tato v době příchodu člověka nebyla všude neproniknutelným lesem pokryta. — Ve střepech nádob z Lopaty i ze Bzí objeveny otisky i zuhelnatělá zrnka pšenice, náhodou při vyrábění nádob do měkké hlíny se vmáčknuvších; když pak nádoby vypáleny byly, zůstaly otisky ty tak zachovány, že nám dávají výmluvné svědectví, že již tehdáž člověk zde pšenici pěstoval a tím již dosti vysoké kultuře se těšil. Ve vypálené požárem omítce budov tehdejších zjištěny jsou též plevy pšeničné, které z těchže příčin, jak se to nyní ještě stává, do hlíny přimíseny byly.

Dle všech těchto nálezů jeví se nám tehdejší člověk již velmi dovedný, pracovitý, vynalezavý a zkoumavý. Ozdobení nádob z volné ruky zhotovených prozrazuje nejen nevšední stupeň dovednosti ale i krasocitu.

Mladší neolitické době náleží sídliště, které objeveno a z části prozkoumáno bylo r. 1883 v polích u Šťáhlavic, kteréž sáhá i do vesnice samé. Dle všeho stávaly zde kdysi různé chaty, které podobně jako na Bzí z dříví přírodního zrobeny a hlínou olepeny byly. Požárem celá ta skupina zanikla. My nalézáme hluboko pod ornicí různé prohlubiny vyplněné a vespolek spojené dosti mocnou vrstvou černého popela, v němž různé před-

mety nacházíme. Kultura tato vyznačuje se hlavně broušenými, jedno-vrtanými i provrtanými, [illegible] opatřenými [illegible] a sekerami, [illegible] nožíky a pilkovitě [illegible] od jádra od-štěpenými, nádobami po většině [illegible] formou [illegible] i velice jemných, charakteristickými ornamenty jen této kul-tuře vlastními, zdobenými.

V [illegible] této kultury [illegible] byla [illegible] neda-leko [illegible] [illegible] jediný [illegible] se [illegible] kultury — s [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ne-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] kamenná [illegible] po vět-šině [illegible] a [illegible] [illegible] a [illegible]. Tato kultura objevena jest [illegible] a [illegible] na [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] této kultury [illegible] [illegible] [illegible] na [illegible] a [illegible]. [illegible] a po [illegible] jinde. [illegible] jest kultura tato po větší části [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] která se [illegible] do [illegible] před Kristem. Kultura tato objevena [illegible] [illegible] v [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a [illegible] v průměru a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] se [illegible] [illegible] jen [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] se [illegible] [illegible] se [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] z kamene [illegible] na [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] kámen [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] se [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a [illegible] [illegible] a [illegible] se [illegible] a [illegible] kamen [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

to shnilo buď náhle neb postupně a tak nalézáme dnes místo dutých cel hromady všelijak shrouceného kamení mezí, pod nímž jest nám bedlivě a nejvýš obezřetně pátrati po předmětech z původního místa posunutých, poškozených a rozbitých, což vše přesně v plán nakresleno, zapsáno, pak teprvé vyzdviženo a uchováno býti smí. Rozmanitosť staveb nevadí poznání jediného rázu. Žel, že množství těchto starobylých mohyl mnohdy lehkomyslně různými diletanty, postrádajících všeho nutného vědění a nějaké spůsobilosti, mnohdy jen ze zvědavosti i jen k vůli zábavě rozkopáno, zvandalisováno a pro vědu navždy úplně ztraceno jest.

Rozebírání a prozkoumání mohyl zvláště staré doby bronzové jest velmi nesnadná a nákladná práce, která vyžaduje — zvláště jsou-li mohyly přetvrdé, jako z cementu ulité s různými pohřby v jedné mohyle — k prozkoumání nejen dobrou vůli, lásku i píli — ale především bystrého, vše postřehujícího pronikavého ducha. Jinak se podobá práce taková tapání v čiré tmě a nálezy nahodilé mají cenu kuriosity.

Předměty pro starou bronzovou dobu charakteristické jakožto výstroj mužů i žen nalézáme v mohylách tyto, na př.: čepele mečů, dýk, sekerky čili t. zv. palstávy neb celty prastarých primitivních tvarů; hroty kopí, šipek; jehlice dlouhé (k spínání šatů) různě utvářené; ženské šperky: náhrdelníky, ozdoby k přišití na šat, spiralkové prsteny na prsty u rukou, ploché na prsty u nohou, různě utvářené zdobné náramky, zlaté ornamentované plechy, jemné jak pozlátko roztepané plíšky, tkaničky, zlaté svitky z nekonečného drátu v podobě prstenů (jež však za prsteny nesloužily) a jantarové korálky. Nádobky přidávány buď jedna až nejvýše 3, 4, 5. Často žádná nenalezena, jsou ve sbírkách dosud vzácné, jelikož jsou vždy již úplně rozbité a nejsou snadno neznalci viditelny a tím řidčeji jednotlivé střípečky z nich pečlivě vybírány a sceleny bývají. Nádobky ty jsou vesměs jemně provedeny, lepých tvarů a jsou čárkovým ornamentem různě zdobené.

Střední cely větších mohyl byly zde však skorem vždy již v době předhistorické — nejspíše za příčinou hledání zlata — vyloupeny. Na zříceninách těchto vyloupených cel — ve kterých se nám poštěstí mnohdy nějaký úlomek neb zbytek z výstroje původního pohřbu nalézti — byly často nové cely s pohřby železné již době náležející zbudovány, tím se stává, že v okrajních neporušených celách nalezneme prastaré bronzové, s vrchu naznačené předměty, střední celu vyloupenou a na jejích zříceninách zbudovanou celu s pohřbem a výstrojem mladé kovové době svědčícím. Na př.

dlouhé železné hroty kopí, nože, tesáky, uzdy koňské a t. p. s nádobami úplně jiných tvarů, zdělání, ozdob a po většině tuhovaných. Zbytky koster nasvědčují, že i zde ještě pochovány jsou těla nespálená, ale mnohdy již žárový pohřeb zjistiti lze.

Taková s největší akkuratesou a svědomitostí prozkoumaná mohyla s veškerými, po celý čas rozebírání mohyly stále v plánu ihned zanášenými předměty více nám sděliti dovede, nežli sta oněch různými pseudoarchaeology zvandalisovaných mohyl.

Ve větších nekropolích nalézáme mnohdy mezi velikými, staré bronzové době náležejícími mohylami, též mohylky malé s nálezy železné kultuře příslušícími.

Stopy sídel doby bronzové, ani železné staré nepodařilo se zde dosud vypátrati, tak jako se nepoštěstilo pohřeb nějaký z doby kamenné zde objeviti.

Doba železná zastoupena jest v našem kraji co nejčelněji; začíná (jak již řečeno) kulturou hallstattskou (dle nálezů r. 1846 objeveného velikého a bohatého pohřebiště u Hallstattu). Postupný vývin této kultury až ke kultuře tènské (dle r. 1858 a později objevené a prozkoumané gallské stanice na jezeře Neuchâtelském) jest zde velmi zajímavý. Nálezy této, celé první tisíciletí před Kristem zaujímající doby (ač dosud nikomu se nepodařilo a ztěží kdy zdaří zjistiti století, do kterého na př. počátek železné kultury klásti lze) jsou velmi četné.

Mohyly a hroby nebyly nikdy nikým vyloupeny a poskytovaly by již dnes celistvý obraz, kdyby se bylo bývalo ještě nedávno lépe nádob cenilo a šetřilo, kdyby aspoň veškeré střepiny z mohyly dobyté vypocínovány, vybrány a uschovány byly. Kovové předměty jsou hlavně zbraně, železné hroty, kopí, tesáky, hallstattské i tènské = gallské meče, nože, koňské uzdy a výstroj, kování dvoukolých vozíků, bronzové jelení (nejspíše) uzdy, bronzové plechové turbanovité věnce, nejspíše k ozdobě hlavy, háčkovité sponky, náramky rozličných tvarů.

Nádoby těch nejrozmanitějších forem, vesměs z volné ruky, bez pomoci hrnčířského kruhu zhotovené — až pak počátkem gallské kultury tu i tam i nádoby na kruhu zhotovené se vyskytují. Od malinkého koflíčku počínaje až k velikým okrasným nádobám, místně a vkusně zdobeným miskám a t. d. — všecky nám podávají tolik látky k uvažování a přemýšlení, že nelze se o tom zde ani zmiňovati. Zřídka kdy však některá takováto nádoba za popelnici sloužila, a proto jest obvyklý název — „popelnice“ pro veškeré nádoby,

které do mohyly neb hrobu — mnohdy v počtu více než dvaceti — nejspíše že s nápoji a pokrmy — (kdož dnes toho dovede dokázati?) uloženy byly — velice nesprávný, jelikož nepravdivý, a jen laikovi obvyklý, jelikož jest pohodlný. Název ten svádí mnohého učně k té chybné domněnce, jakoby popelnice byly nádoby jen k uchování popelu zhotovovány.

Nám slouží skorem jedině nádoby ku posouzení veliké dovednosti a uměleckého vkusu těchto našich předchůdců, jelikož kovové předměty byly sem do Čech původně vesměs importovány a jen nádoby doma vyráběny byly. — Do hrobu ukládány mnohdy i již upotřebované, staré, obroušené, otlučené ba i spravované nádoby a proto budiž příště heslem nastávajících, kéž vždy bystrým rozumem obdařených archaeologů: Vše zachovat! Veškeré střepy sebrat a scelit. Každou na sta kusů nádobu lze v bývalý celek stmelit a zachovat. Kdo toho nedovede, nechť aspoň vše uchová a dovednějším sebe tuto práci — dosud nedosti oceněnou a váženou svěří. Potomní badatelé, až již žádných mohyl nebude — a doba ta je nedaleká — vděčně ho vzpomínat budou zvláště, bylo-li vše měřicky správně (tedy ne jen tak oka) — do plánu postupem rozebírání mohyly okresleno, označeno, s udáním hloubky od nejvyššího bodu mohyly, hrobu počítaje. Dle tohoto pravidla jest se řídit a jiného nedbat.

Jak hustě obydlen byl plzeňský kraj v pradávných dobách, o tom nás poučuje zbytek až na naše časy zachovaných nekropolí a jednotlivých mohyl. Obraťme se k oblasti řeky Úslavy, kde na jihovýchodním svahu vrchu, na němž stával kdys památný hrad Plzeň, nyní Hůrka zvaném, nad Sedlcem nalezala se nekropole z více než 44 mohyl se skládající, která však až na 16 nás došlých mohyl již úplně rozkopána a rozorána byla. Těch 16 mohyl však dosvědčuje, že to byla jedna z nejbohatších nekropolí v kraji. Nalezeno v jediné mohyle (s vyloupeným středem!) ve 4 celách kolem na obvodu v mohyle zbudovaných 16 zlatých závitků, zlatý ornamentovaný kruhový vydutý plech, tenounce roztepané plechy, jeden bronzovy meč, dvě bronzové dýky, 20 bronzových hrotů šipek, jedna bronzová sekerka ozdobná s tulejí, tři rozličné jehlice, pinceta, kování z pochvy od dýky a krásně provedené hliněné nádobky. Mimo jiné nalezeno zde ve dvou mohylách po bronzovém meči. V jedné opodál se nalezající, již na úroveň s polem srovnané, bývalé mohyle nalezeno železné kování z dvoukolého vozíku, bronzové dvě, nejspíše jelení uzdy s výstrojem sestávajícím ze šesti skládaných zdobených bronzových puklic, mimo to železný hrot

kopí, podobný tesák, 200 bronzových malých kroužků z opasku nějakého, bronzový šperk a 13 různých nádob.

Jednotlivé mohyly jsou na př. u Stálav naproti Lhotovu mohylka, na níž kaplička stávala, která k vůli prozkoumání mohyly přenesena jest. U Stálavic v polích tři mohylky. V lese naproti Stálavům na Podmíškách 1 mohylka; v lobče kozelské pod Stráňou tři mohyly; zároveň v [illegible] 1 mohyla; taktéž na Háj[illegible] veliká 31 mohyl čítající nekropole; východně odtud v lese na Javrce nekropole 42 mohyl obsahující. Podobně [illegible] potoka naproti Stálavicům na Bezděkově nekropole s 18 mohylami, pak na Skalce 7 mohyl, na Vrchu nad Nezvěsticemi [illegible] tři mohyly. Na pravém břehu Bradavky naproti Lážavě nekropole „Stražiště" s 42 mohylami, kousek cesty dále k [illegible] na místě Stará ves zvaném, zbytky [illegible] mohyl. Na levém břehu Chocenického potoka nedaleko Chotoušova nekropole „Chejliny" s 11 mohylami, která dříve uvedena jest do literatury pod zkomoleným jménem Hlaiomir — dle lajovny H [illegible] nazvané. Posud sedmi mohyl, které lid [illegible] prokopal, posud se marně [illegible] musea království Českého do Prahy. Posud [illegible] též posud [illegible] posud vyjmenovaných mohyl a [illegible] jest posud na zámku Kozlu u Stálav a jest majetkem hraběte Arnošta Karla z Valdšteina, jemuž též na [illegible] zaslouží [illegible] nejpřesnější [illegible] nejcennější získané předměty z mohyl a [illegible] jakož i jiných mohyl nekropolí a [illegible] s podrobným [illegible] [illegible] jest. [illegible] nejsvědomitější [illegible] [illegible] zachováno. [illegible] z [illegible] [illegible] prozkoumán [illegible] památníků [illegible] na [illegible] [illegible] až do 1890. Mimo nekropoli na Háj[illegible] a Javrce [illegible] [illegible] [illegible] se [illegible] [illegible].

[illegible] se z [illegible] k západu [illegible] na severní straně [illegible] Kozla [illegible] Humna [illegible] v lese [illegible] [illegible] se [illegible] [illegible] a v lese jest [illegible] nekropole.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible] mohyly [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] se [illegible] mohyly [illegible] [illegible] nekropole [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a nekropole [illegible] mohyly na [illegible] a [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pod [illegible] jménem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

kterouž však v nejnovější době nepovolaní nemyslitelé na Berounku překřtíti se snaží, nedaleko známého, rozkošného plzeňského výletního místa Zábělé jest v lese, Černá mýť zvaném, nekropole 54 mohyl obsahující. Blíže této jest jiná, 20 mohyl čítající nekropole, na vršku Kostelík zvaném. Prozkoumání obou těchto nekropolí dělo a děje se nákladem král. města Plzně a získané předměty jsou v městském historickém museu vystaveny. Totéž platí o veliké, více než 230 mohyl kdys čítající nekropoli na pravém břehu říčky Klabavy v lese Kokotsko zvaném. Nedaleko této nalézá se u Nové Huti v lese Háji též dosud zachovalá nekropole neprozkoumaná. Mezi Kyšicemi a Dýšinou nalézaly se v polích některé vzácné mohyly, jichž obsah v museu uchován jest. Totéž platí o mohylách u Sedlecka a Dolan.

Veškeré praehistorické době náležející, kdekoliv se vyskytující památky, zasluhují zajisté co největší pozornosti, neboť v nich uložen jest archiv dějin našich předchůdců, který jen pozvolna rozřešen a čten býti může; na nás jest, abychom tomu, co dosud zachováno jest, na zmar přijíti nedali a vše svědomitě, dle pravdy nové této vědě uchovali. Jen tím získáme si vděk budoucích vědců, jimž dáno bude bystřeji a snadněji dnešní záhady řešiti a pravdu zjistiti.

Objevy nálezů po různu kultury gallské čili keltické přibližujeme se, jak svrchu podotknuto, historii známější, psané.

V okolí Plzně jsou též objeveny předměty gallské a sice: v mohylách u Litic a nejnověji v nekropoli u Kralovic. V obou nalezištích objeveny jsou galské železné meče, mimo jiné předměty, nádoby po způsobu římském na kruhu zhotovené. Snad se jednou poštěstí nálezem nějaké mince při podobných objevech přesněji stanovit dobu předmětů nalezených. Osamocené římské mince již častěji i na Plzeňsku nalezeny byly.

Velmi sporé jsou zde však nálezy kultury merovejské, za to četně jest zde hradišť a tvrziček, ovšem že vesměs jen ze zbylých valů, náspů a zřícených zdrží sestávající. Jimi počíná zde kultura slovanská. Mnoho jich vůbec objeveno, ale málo dosud prozkoumáno. Kdekoliv se v takových hradištích jaké výkopy udály, vždy se na obdobné nálezy uhodilo.

Jsou to střepiny nádob typu hradišť, kteréž byly na kruhu hrnčířském vyrobeny, s ovaleným okrajem, ponejvíce vlnovými, jednoduchými, neb ozubeným rýhovadlem provedenými čárami, různými vpichy a otisky zdobené. Dna jsou buď hladka neb jsou různými vypouklými otisky kruhu křížem protknutého i jinými obrazci

označena. Železné různé nože, podkovy malých koní, hřeby, kostěné roubíky a střenky nožů pěkně rytbou zdobené, brusle kostěné, hliněné přesleny, korálky skleněné i karneolové, bronzové záušnice, kosti domácích i divokých zvířat a j. předměty. Přesně stanovit dobu, kdy které hradiště založeno bylo, nesnadno jest dosud. Dělo se dle dosavadních výzkumů asi ponejvíce v druhé polovici prvního tisíciletí po Kristů. Některá místa bývalých hradišť do dnes jsou obydlena. Na příhodných těch místech byly mnohdy ve středověku až i do novější doby nové hrady a zámky vystaveny.

Nás zde zvláště zajímá nad Úslavou bývalý památný hrad Plzeň, jehož původ neznám sice, ale byl jako všecky s ním soudobé starobylé hrady též dřevěný. Požárem v dosud neurčené, nám však nepříliš vzdálené době, zanikl. Zbyly zde z něho jen valy, ve kterých ještě dříví tkví a hluboké vrstvy popela a kolem rozházené škváry.

Jediná památka, která se až na naši dobu zachovala, jest zděná, zajisté v mladší době u hradu vystavená rotunda sv. Petra. Hrad býval občas i členy panovnického rodu Přemyslova obýván a ještě r. 1109 vévoda Vladislav „strávil v plném bezpečí vánoce s komonstvem svým v Plzni“. Zkušebné výkopy na spáleništi hradu, prof. Jos. Strnadem provedené, poskytly veškeré vyjmenované nálezy typu hradišť a mimo ně denár Jaromírův (1004) a Vratislavův (1086—92).

Zajímavé jest též hradiště na tak zvaném „Holém vrchu“ nad Bukovcem nade Mží, z něhož zachovaly se obsáhlé valy a místy i žárem, z dola působícím, částečně seškvařené nakupeniny z bývalých, zajisté že mohutných dřevěných hradeb a zdrží, kamením kdys vyplněných a k odrazu útočícího nepřítele též dostatečně zásobených, kteréž prudkým požárem zkázu vzavše, nedůsledného pozorovatele k osudnému omylu svádějí, jakoby valy ty zúmyslně tak původně staveny a místo malty ohněm na povrchu rozdělaném seškvařeny byly. Při bližším ohledání shledáme však, že si naši předkové při stavbách svých hradišť moudřeji počínali. Výzkumnými výkopy, podobně jako na hradu Plzni provedenými — mimo denarů — s Plzněm stejné a tudíž i soudobné starožitnosti zjištěny byly. Žel, že jméno hradu tohoto z paměti úplně vymizelo. Zajímavo jest, že téhož rázu památky též na Vyšehradě (dle Kosmy dříve Chvrasteň zvaného), v hradišti na Levém Hradci a na mnoha místech jinde objeveny byly. Bedlivým prozkoumáním a porovnáváním všech hradišť a sídlišť v Čechách se nalézajících, lze bude

bohdá příště přesněji stanoviti dobu příchodu a rozšíření se Slovanů a zvláště Čechů v naší vlasti.

V Plzeňsku s dostatek jest hradišť i malých tvrzí kruhovým příkopem i valem obehnaných, z nichž některé zde uvádíme: Veliké hradiště na vrchu Žďáru u Rokycan, Hradiště nad stejnojmennou vsí nad Úhlavou, jihovýchodně od Plzně.

Hradiště se zříceninami hradu nade vsí Březinou, severovýchodně od Plzně, upomínají svým jménem, jako Hradiště u Blovic a mnoha jiných místech, na někdejší svůj původ. Malých kruhových tvrziček jest též s dostatek již známo, ač zajisté mnohé dosud svých objevitelů čekají. Kruhový příkop i valy takové bývalé tvrze nalézají se ve Šťáhlavech v zahradě hostince „U Radyně“; nedaleko odtud v oboře, u zaniklé osady Dolních Neslív, tvrzička „Kostelík“ zvaná. Této podobná, avšak větší tvrz „Zámeček“ u zaniklé osady Javor blíže Kornatic. Podobná tvrzička jest v zahradě hostince v Ouněticích, tvrzička „Hrádek“ mezi Přešínem a Čížkovem; zdivem ohražená tvrzička kruhová „Pokonice“ u Žákavé, kolem níž řeka Úslava teče; téže stavby tvrzička v Nezvěsticích nad Úslavou. Blíže Plzně Hrádek u sv. Jiří pod jménem „Pecihrádek“ zvaný (levý břeh Mže blíže vtoku Úslavy do Mže) a j. v.

Množství jest na Plzeňsku zaniklých osad, jichž jména buď již jen v listinách se vyskytují, aneb jako názvy lesů, luhů a lánů na nás uchovány jsou. Mnohdy jsou dosud ssutiny jich lesem porostlé dobře znatelny, jinde opět nalézáme ssutiny podobné, ale již beze jména. Vše to nasvědčuje, jak hustě Plzeňsko ode dávna Čechy zalidněno bylo a vábí k bližšímu poznání a ohledání. Práce tu zajisté veliká a záslužná jest ještě před rukama.

Zříceniny hradů středověkých zdobí podnes mnohé výšiny; tak na př. celému Plzeňsku vévodící hrad od Karla IV. vystavený a Karlskrone pojmenovaný, dle vrchu však prostě co hrad Radyně všeobecně známý. Dále Litice, Vildštejn, Lopata, Vížka a mnohé jiné zříceniny kamenné čili zděné novější doby hlásají, tak jako rozsáhlá prastará hradiště a tvrze dějiny národa pracovitého, ostražitého i bojovného, na který málo se hodí novější praedikát národa holubičího.

„Stůj noho! posvátná místa jsou, kamkoliv kráčíš.“

XX.

Stručný nástin historický.

Do r. 1848 náleželi obyvatelé všech osad v dnešním hejtmanství plzeňském — mimo Plzeň a Rokycany, které jakožto města královská měly zřízení zvláštní — pod pravomoc vrchností, t. j. majitelů panství, kteří byli první instancí právní i soudní.

V celém plzeňském kraji (r. 1848 bylo v Čechách 16 krajů) byla 54 panství, z nichž v dnešním okresním hejtmanství 12 úplně jest obsaženo, totiž: panství královského města Plzně s 29 osadami, panství královského města Rokycan (10), panství mirošovské (12), osecké (3), radnické (14), šťáhlavské a nebylovské (22), chocenické (10), poříčské (17), hradišťské (19), štěnovické (3), nekmířské (10), křimické (6), kdežto z bývalých panství liblínského, plasského, chotěšovského a lukavického jen některé osady v plzeňském hejtmanství se nalézají.

Toto rozdělení na panství, které skoro po 200 let v podobném rozměru jako r. 1848 trvalo, jest velmi důležité pro dějepis jednotlivých obcí.

Vrchnostenské úřady a soudy vzaly za své r. 1848, a místo nich zřízeny byly úřady a soudy zeměpanské. Nejmenší obvod úřadu a soudu tvořil okres, větší počet okresů slul kraj.

Toto rozdělení země trvalo až do r. 1862, kdy rozdělení na kraje vůbec přestalo a politická správa okresů přidělena okresním soudům. Tak bylo do r. 1868, kdy království české rozděleno bylo na 89 okresních hejtmanství tím, že 2, 3 až i 4 okresy v jeden větší celek byly spojeny. Politická správa okresního hejtmanství leží v rukou c. k. okresního hejtmana, který po zákonu z r. 1870 jest též předsedou c. k. okresní školní rady.

Mluvíme-li tedy o Plzeňsku, musíme rozeznávati hejtmanství plzeňské, okres plzeňský, někdejší kraj plzeňský, jak se udržel do r. 1862, a v dávných dobách někdejší župu plzeňskou a krajiště ...ské, čili provincii plzeňskou.

Plzeňsko, co provincie, záleželo ze tří žup a dekanátů rokycanského, plzeňského a klatovského. O úřadech klatovských a rokycanských v starých listinách se mlčí; lze se tedy domýšleti, že všecky tři župy bývaly v područí úředníků plzeňských vůbec.

Župa plzeňská hraničila na polední straně s Práchenskem, na východní s Bozeňskem a Rokytenskem, na severní s Mežskem a Žateckem, proti jihozápadu dělil ji les pohraničný od Němec.

Župa plzeňská pokládána za jednu z nejdůležitějších v zemi, jmenovitě že byla — aspoň za Kosmovy paměti pomezní župou proti říši Německé a to při vstupu do Čech (u Domažlic), potřebujícího tolikeré ostrahy a obrany. Odtud vysvětluje se také, co pravil Přemysl Otakar I. roku 1212 o Děpoltovi knížeti, řka, že jemu jako věrnému svému svěřil opatrování župy plzeňské. Jsou také paměti, že plzeňská župa byla dávána za úděl synům knížecím nebo členům knížecí rodiny, jak na př. Břetislav I. dal ji synu svému Spytihněvovi, a r. 1224 nazýval se králevic Václav knížetem Plzeňským.

V 13. století úřadníci pražští stali se vyšší instancí proti súdám krajským a moc jejich vztahovala se na celou zemi českou s výminkou kraje plzeňského, jehož úřadové až do 14. století zůstali pražským nepodlehlí.

Plzeň byla spolu sídlem archidiakona, z kterých známe zejména Zdeslava, kanovníka pražského r. 1172—1177. R. 1131 byl arcipryštem plzeňským, ač nepravě, kanovník Herold. Z úředníků župních jsou nám povědomi: županové Drslav r. 1160, Sezema r. 1172, Suda r. 1177, Drslav 1189 a j. Cúdaři neboli soudci Jimram 1146, Jan 1190; komorník r. 1229; vladaři uvozují se k r. 993.

Z hradu a župy plzeňské měly vykázané platy: 1. klášter břevnovský požitek z desátého trhu v Plzni a desátý peníz ze všech soudních věcí; kromě toho odváděl mu vladař o vánocích, letnicích, velikonocích a na den sv. Michala pokaždé 300 peněz dle listiny z r. 993; 2. kanovníci kostela vyšehradského měli přikázaný sobě desátek berně zemské z Plzeňska, totiž desátou hřivnu stříbra z berně; 3. klášter kladrubský měl dle listiny z roku 1186 darovaného sobě koželuha v podhradí plzeňském.

Plzeňsko velmi záhy bylo zalidněno, což dokazuje veliké množství osad v Plzeňsku, které v listinách 10—12 století při zakládání klášterů v Břevnově, Kladrubech, Chotěšovech a Plasích se jmenují. Jsou to jmenovitě Ojprnice r. 993, Bušovice, Tlucná, Kamenice, Lobzy r. 1115, Újezd sv. Kříže 1177, Hromice, Sedlecko, Třemošná

r. 1181, Chrást, Nynice r. 1186. mimo župní hrady Plzeň a Rokycany. Nejmocnějším rodem v župě plzeňské byli Drslavici. Stáli v čele župy plzeňské již v šedé dávnověkosti; určitě možno r. 1144 Drslava pokládati za praotce rodu Drslaviců. Jmenuje se tehdáž v čele šlechty a slynul rodem i bohatstvím.

Drslavici rozdělili se v 13. století na několik větví, z nichž nejmocnějšími byli potomci Oldřicha Drslavice, zakladatele hradu Litic, později ze Švihova a Ryzmburka zvaní, dále Černínové.

Část Drslaviců s Holeněm z Vildšteina v čele vystěhovala se r. 1284 do Králové Hradecka, vystavěla tam hrady a založila osady stejnojmenné (Litice, Buben, Potenštein a jiné). Zbylí Drslavici dostali v držení Velký Bor v Prácheňsku, od které doby i nad Otavou se usazovali.

Sídly, jmény a erbem patří k Drslavicům pánové ze Šťáhlav, Šťáhlavští z Ejpovic a Čičovcové z Čičova. Povážíme-li, jak záhy Drslavici v 13. a 14. století veškerou krajinu okolo Plzně zaujali, musíme říci, že asi velikým jměním vládli, snad co lechové nějakého znamenitějšího rodu slovanského, jenž na třech řekách u Plzně se usadil, jehož jméno se však z paměti vytratilo.

Podobně mocný rod byli Dobrohostové. Jméno Dobrohost podobně jako Drslav známo v Plzeňsku v nejdávnějších dobách. Mutina s bratrem Dobrohostem již v létech 1174—85 mezi svědky na listinách kláštera plasského se připomínají. Prvotním sídlem byla jim krajina při řece Mži na západě od Radnic a mezi nejstarší osady jejich patří Planá a Újezd sv. Kříže. Když se dostali na horní Mži, založili tam stejnojmenné osady.

Že Plzeňsko velmi značně již v dávné době bylo zalidněno, toho svědkem jest, že mimo dnešní osady stávalo tu množství tvrzí a vesnic, o kterých dnešního dne jen přibližně lze udati, kde stávaly. Tak na příklad v nejbližším okolí Plzně zanikly vesnice: Týnec, Kostelec, Borek, Bor, Bukšice, Dubnice; dále tvrze: Kunčin, Hrádek, Hrádek, Roudná. Ještě více pak zaniklých osad známe na Šťáhlavsku a Mirošovsku.

V dnešním hejtmanství plzeňském měl v století 14. nejvíce far dekanát rokycanský. Fary, stávající již mezi r. 1344—1350 podle rukopisu z r. 1384 byly v dekanátu rokycanském: Rokycany, Radnice, Stupno, Planá, Nezvěstice, Žákavá, Těňovice, Újezd sv. Kříže, Kostelec u Nadryb, Mešno, Osek, Skořice, Chomle, Seteč, Poříčí, Dýšina, Čičov.

V plzeňském dekanátu byly tyto fary: Plzeň, Plzenec. Litice, Chválenice, Březí, Kostelec u Doubravky, Ojprnice, Ledce, Druzdová; z dekanátu klatovského v hejtmanství plzeňském byly: Čížkov, Prusiny, Blovice.

V dnešním Plzeňsku již v století 10. a 11., pokud nám známo, o osudech země České se rozhodovalo, hlavně roku 976; ale nejvíce vynikla krajina okolo Plzně v první polovici století 15., kdy právě Plzeň s nejbližším svým okolím postavila se v boj s celými skoro Čechami, nepatrné množství katolických pánů, majíc v čele Plzeň, odvážilo se v boj proti straně husitské, ku kteréž, vyjma Budějovice, stála všecka královská města a největší část stavu rytířského.

Podobně v krajině té na počátku války třicetileté sveden tuhý boj mezi přívrženci panovnického rodu Habsburského a odbojnými stavy protestantskými.

K lepšímu porozumění sluší uvážiti, že ve válce husitské všichni šlechtici mimo Petra z Chrastu stáli k straně katolické, a na konci 16. věku mimo Sp. Poříčí všecky fary osazeny byly kněžími katolickými a ze šlechty jen Karel ze Svárova, Markvard z Hrádku a Černín z Chudenic odboje proti Ferdinandovi II. se súčastnili.

O těchto dvou pro Plzeňsko nejdůležitějších dobách pojednáno jest při dějinách města Plzně.

V století 14. nalézáme značnou většinu Plzeňska v rukou menších držitelů; téměř v každé vsi byla tvrz, a majitel její vladyka nebo panoše skoro žádným jiným zbožím nevládl mimo ves, na níž seděl. Ostatní dědiny mimo královské město Plzeň a některé statky královské byly do válek husitských hlavně majetkem klášterů. Těm během války husitské byly odňaty a různým světským držitelům zastaveny.

V době století 15—16 držitelé drobných statků mizejí a jmění jejich sceluje se ve větší panství; značná část pozemků stává se také majetkem královských měst Plzně a Rokycan. Po válce třicetileté některé statky klášterům byly navráceny, ale v míře nepatrné. V století sedmnáctém pyšné hrady a útulné tvrze ponechány již spustnutí a noví držitelé staví sobě zámky ku svému bydlení, pranic se nestarajíce o osud starých tvrzí a hradů, památníků boje a slávy rodů v Plzeňsku dříve osedlých.

Práva a výsady svobodných někdy osad a držitelů svobodných popluží v století 17. a 18. zcela přišly v zapomenutí a obyvatelé

vesnic a městeček upadali v nevolnictví, které zrušeno 1. listopadu 1780, po němž jim v století nynějším do roku 1848 zbyla ještě robota.

Jediné, co z dávných dob nezkráceně zůstalo v dnešním Plzeňsku zachováno, jest národnost česká; mimo Litice všecky osady v hejtmanství plzeňském mají správu českou.

Jak z přehledu na konci připojeného viděti, ubývá obyvatelstva hlavně v okresu blovickém, kdežto v okresu plzeňském mnohé osady blíže města Plzně se nalezající jeví značný, v nejnovější době přímo úžasný přírost. Ten zjev snadno vysvětliti jest tím že obyvatelstvo z krajin, kde průmyslu není, táhne se k Plzni, kde v průmyslových závodech nalézá lepší obživy, a zároveň tím, že byty menší, o něž v Plzni jest nouze, v sousedních obcích snáze jsou k dostání.

XXI.

Místopis.

I. Soudní okres Blovický.

Blovice, město, leží v údolí při levém břehu Úslavy, kde malý potok Cecima se do ní s pravého břehu vlévá 408 m. nad hladinou mořskou; část města zvaná Boušov. o 12 čís., rozkládá se při břehu pravém. Obec skládá se z města a předměstí „na Hájku“, čítající ve 226 domech 1765 obyvatelů, z nichž je 1764 Čechů, 1 Němec, 1643 katolíků a 122 israelitů.

Sestavení domů jest pravidelné v řadách těsně stavěných. Uprostřed města jest náměstí tvaru obdélníka, do něhož vedou dvě hlavní ulice od jihu a severu; z těch vybíhá šest uliček krátkých. Děkanský chrám sv. Jana Ev. vystavěn byl v nynější své podobě hrabětem Prokopem Krakovským z Kolovrat r. 1760; jako farní připomíná se již r. 1374; děkanským se stal r. 1846.

Škola obecná 5třídní s 3 pobočkami a chlapecká měšťanská škola 3třídní měly 256 hochů a 282 dívky. V městě jest soukromá opatrovna, zřízená hrabětem Palffym, v níž vyučují řeholnice z kongregace Školních sester.

Blovice jsou sídlem okresního soudu, berního úřadu a okresního zastupitelstva; mimo to jest zde městská spořitelna, notářství, dvě advokátní kanceláře, dva lékaři, zvěrolékař, lékárna, nádraží, pošta, telegraf. Hřbitovy jsou v Blovicích dva křesťanské a jeden israelitský. Na starém hřbitově křesťanském, od r. 1892 zavřeném, odpočívají tři spisovatelé čeští: bývalý děkan blovický František Jaroslav Kamenický (Vacek), pěvec písní prostonárodních, V. M. Vejskrab-Bělohrobský a Vojtěch Heinrich-Jirota; rovy jejich zdobí pomníky. Nový hřbitov v rozměru 83 arů leží severně města, a židovský, přes 200 roků starý, na straně východní při potoku Cecimském.

Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím, řemesly a obchodem. Větší průmyslové podniky jsou: 2 parní válcové mlýny s pekárnou, pivovar, stavba hospod. strojů, parostrojní truhlářská dílna na nástroje, 2 cihelny a pec k pálení vápna.

Výročních trhů je 5. Týdenní trhy konají se vždy v pondělí; připadne-li na pondělí svátek, následujícího dne.

K obci blovické náležejí samoty: mlýn „na Chudince“ a myslivna v lese Kamensku.

Znak města: Na štítě modrém stříbrná hradba se stínkami a červenými stříškami, s branou otevřenou, v níž černá mříže vytažena. Z hradby vynikají tři stříbrné věže, každá o dvou oknech s červenými střechami a zlatými makovicemi; v pravo od prostřední jest zlatý půlměsíc, v levo zlatá hvězda.

Dějiny. Blovice byly zboží kláštera zelenohorského až do roku 1420, kdy klášter od vojska husitského byl vypálen. Již ve 13. století byly osadou značnou. K žádosti opata kláštera nepomuckého svolil král Václav II. roku 1284, aby poddaní kláštera nepodléhali pravomoci župní, nýbrž aby od soudců opatem ustanovených v Nepomuku neb Blovicích souzeni byli.

Roku 1383 obec blovická tak byla zámožná, že jí náležela ves Podhoří; na té vsi zapsali purkmistr a konšelé plat pěti kop grošů oltáři sv. Brikcí ve farním kostele, který obec zřídila.

Roku 1420 zapsal císař Zikmund zboží kláštera nepomuckého Bohuslavovi a Krušinovi bratřím ze Švamberka, a tím dostali Bloviční nového pána.

Po smrti Bohuslavově roku 1425. jmenují roku 1427. Jaroslav z Javora seděním na Blovicích a po něm r. 1454. Vilém z Netunic, který držel Blovice po svém otci, a jemuž držení to od krále Jiřího bylo potvrzeno. Od roku 1465—1566 byly Blovice pod panstvím pánů ze Šternberka na Zelené Hoře. V té době zmáhala se majetnost občanstva, a roku 1509. povolil král Vladislav II. Blovicům na přímluvu Jana ze Šternberka výroční trh a svobodu volení purkmistra. Že jmění obecní v té době dosáhlo značné výše, dokazuje, že po shoření desk zemských roku 1541. dali si Bloviční vložiti do desk zemských právo na les Kamensko, Suchý důl a jiné pozemky, které nyní velkostatku hradišťskému náležejí; též jim náležela již prvé připomenutá ves Podhoří mezi Nepomukem a Kasejovicemi.

Po r. 1566 podstoupili Bloviční nového pána Kryštofa z Roupova na Vildštejně, který jim udělil r. 1587 svobodu, aby o statcích

svých řídili, a pustil jim piva vaření a šenkování. Potom dostaly se Blovice Janu Hradišťskému z Hořovic. R. 1618 dcera Janova Markéta postoupila Blovice manželu svému Petru Tobiáši Karlovi ze Svárova, který též Blovicům mnohých svobod udělil. Tento Petr ze Svárova pro účastenství na vzpouře proti Ferdinandovi II. všech statků byl zbaven, které z rozkazu knížete Lichtenšteina správcům statků konfiskovaných byly odevzdány; ale r. 1628 statky ty navráceny byly jeho synu Janu Václavu, který již r. 1632 zemřel. Dcera Kryštofova Kateřina provdala se za Maxmiliana hraběte z Gutenšteina, za něhož mezi vrchností a měšťany blovickými nastaly mnohé nevůle. Rudolf ubíral Blovicům práva a k poddanství a robotování je nutil, což potrvalo pak po celé století 18., a hrabě Kolovrat ještě r. 1791 nařizoval magistrátu blovickému, aby o potvrzení výsad vždy řádně žádal, a aby se Blovice nenazývaly městečkem ochranným, nýbrž poddaným, protože prý podle výsad jeho pravými poddanými jsou. R. 1793 potvrzeny Blovicům jejich výsady, pokud by proti zřízení zemskému nečelily, a poslední potvrzení těch výsad dostalo se Blovicům od císaře Ferdinanda Dobrotivého.

Borek zvaný Nebylovský tvoří s Chválenicemi obec místní a čítá 30 čísel pop. s 209 obyvately národnosti české, náboženství katolického. Obyvatelstvo živí se většinou polním hospodářstvím, část nalézá výživu prací v blízkých žulových lomech.

V obci jest poplužní dvůr velkostatku šťahlavského. K obci náleží samota Planiny s myslivnou a kaplí sv. Vojtěcha vystavěnou roku 1685.

Borek (pod jménem Dolejší Borek) náležel klášteru dominikánskému v Plzni, kterýž jej r. 1543 obci plzenské postoupil, aby tato ročně 5 kop gr. klášteru platila a klášter potřebným dřívím k palivu a stavbě opatřovala. Roku 1599 na žádost převora Ondřeje vrácen klášteru.

Borovno, vesnice vzdálená od Blovic 15 *km* sv., čítá 48 čísel pop. s 324 obyv. a dělí se ve dvě části: Borovno Hořejší a Dolejší.

Farou náleží do Těnovic, školou do Čičova. Samoty: Koukalka, mlýn a 2 pily.

Bzí, vesnice ležící u paty hory Bzí 5·5 *km* jz. od Blovic, čítá 17 čísel pop., v čemž zahrnut jest poplužní dvůr velkostatku šťahlavského a myslivna. Obyvatelé v počtu 155 jsou národnosti české, náboženství katolického a živí se polním hospodářstvím. Obec náleží farou do Letin a školou do Chocenic.

Bzí patřilo od dávna klášteru nepomuckému a potom panství zelenohorskému. Později dostalo se k Chocenicům a tu před rokem 1624 nový dvůr byl vystaven.

Na sv. od Bzí hory jest strmá skála, řídce stromy porostlá a lesem obklopená, na kteréž kustos musea plzeňského pan Franc objevil sídliště pradávných obyvatelů z mladší doby kamenné.

Čičov, vesnice na potoce Bojovka zvaném, leží 14·5 *km* sv. od Blovic v krajině hornaté a lesnaté 565 *m* vys. nad mořem při silnici vedoucí z Nových Mitrovic k Mirošovu. Dělí se ve 3 části: hořejší část od kostela až ku svahu, na němž kdysi stála tvrz pánů z Čičova, sluje vlastní Čičov; část na levém břehu Bojovky slove Bouňov, na pravém břehu až ku svahu hradnímu Bergán (parkán). V obci jest 69 domů a 441 obyvatelů národnosti české, z nich pak 428 katolíků a 13 israelitů. Filiální kostel sv. Filipa a Jakuba na hřbitově vystavěn jest v slohu románském a připomíná se již roku 1352. Nyní patří Čičov farou do Těnovic. Trojtřídní škola.

Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím a prací v uhelných dolech.

Ke katastru Čičovskému náležejí Hořice $1^1/_2$ *km* vzdálené s 8 domky a 85 obyvately.

Roku 1272 měl tu statek klášter chotěšovský. V století 14. a 15. vládli Čičovem Čičovci z Čičova, z nichž připomínají se k r. 1360 Petr s Petříkem, r. 1379 i Ješek z Čičova. V století 15. známe 1414—1425 Jana a 1442 Petra z Čičova. Jeden z nich Jan nabyl Těňovic, k nimž Čičov před r. 1520 připojil. S Těňovici dostal se Čičov k panství Sp. Poříčí. Po roce 1623 fara v Čičově zanikla.

Čížkov, ves při dvou křižujících se silnicích 15 *km* jz. od Blovic, rozložena jest dílem na svahu k potoku Čížkovskému, dílem rovnoběžně s potokem, téměř již na hranicích hejtmanství plzeňského. Celá obec dělí se na 3 části: hořejší ves, dolejší ves a draha a čítá 81 číslo pop. s 541 obyvateli národnosti české, z nichž jest 535 katolíků a 6 israelitů. Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím.

Farní chrám sv. Jana Křtitele jest vystavěn v slohu renaissančním; z dolní části obce vede k němu 16 schodů. Služby Boží obstarávají dva duchovní. Chrám byl farním již r. 1384, v nynější podobě vystavěn r. 1735. Škola čížkovská připomíná se již r. 1774; budova nynější vystavěna r. 1822; r. 1872 stala se trojtřídní.

Čížkov byl před r. 1183. jměním kláštera kladrubského, kterému věnován byl Vladislavem II.; toho roku postoupen knížeti Bedřichovi. Později dostal se klášteru plasskému, který jej zaměnil s Drslavem a Rúsem z Litic za Lomany. R. 1237. postoupil jej klášteru kladrubskému opět Havel z Markvartic. R. 1310. držel Č. s jinými statky Budislav, syn Protivy z Rožmitála, maje hrad na blízké skále. Od nástupce jeho Sezemy dostal se Čížkov s polovicí Rožmitála r. 1347. arcibiskupství pražskému, avšak podací farního kostela zůstalo při Rožmitálu. R. 1420. dostal se Č. držitelům zápisným. Obec města Rokycan koupila r. 1558. polovici Čížkova od královské komory a druhou polovici r. 1567. od Maurice Chanovského z Dlouhé Vsi.

Čtvrt hodiny od Č. zdvihá se ohromná buližníková skála, na níž býval hrad, z něhož jen příkop asi 16 *m* široký, ve skále vylámaný se zachoval, kterýž hradiště od sousedních polí odděluje. Ostatní části hradu stály na strmině, kdež spatřují se stopy kulaté věže. Lid místu tomu říká Strašná skála.

K školní obci čížkovské náležejí dvě obce okresu nepomuckého Měrčín a Zahrádka.

Měrčín leží na nepatrném svahu severně od potůčku vytékajícího z rybníků dožických při erární silnici z Nepomuka do Rožmitála vedoucí a čítá 23 pop. č. se 147 obyv.

Zahrádka leží na svahu nad potokem Čížkovským 10 *km* od Nepomuka a dělí se na 3 části: vlastní ves, Chalupy a Smetalky. Čítá 49 domů většinou zděných s 282 obyv.

V Z. jsou dva mlýny, jeden v Chalupách, druhý na cestě k Smetalkám.

Domyslice leží při řece Úslavě 3 *km* sz. od Blovic na okresní silnici a čítají 68 domů v nepravidelných řadách sestavených se 414 obyv. národnosti české, nábož. katol., živícími se polním hospodářstvím.

Filiální kostel v němž služby Boží se konají při rozličných příležitostech a dle fundace, byl r. 1384. farním. Nyní náležejí Dom. farou a školou do Blovic.

Poplužní dvůr velkostatku hradišťského. Přes řeku vede kamenný most zřízený okresním zastupitelstvem r. 1883.

Drahkov 5·5 *km* jz. od Blovic má 42 čísla popisná a 264 obyvatelů národnosti české, náboženství katolického, přifařených a přiškolených k Letinům.

Samoty: Dubiny, Na samotě, hájovna Pozorka a mlýn. Poplužní dvůr patří velkostatku šťáhlavskému.

R. 1379 držel Drahkov zeman Ondřej.

Dvěma dvorům ve vsi říkalo se v Mokří nebo Mokřice: ty náležely r. 1549 k Ujezdu Šatavovu a odprodány r. 1581. Byly pak statkem samostatným a postavena při nich tvrz jménem Drahkov. Jáchym Loubský prodal jej s tvrzí r. 1626. Do r. 1650 byl statek ten samostatným, pak držen k Prádlu a r. 1671 přikoupen k Chocenicům. Albert z Mokří připomíná se r. 1415.

Hradiště tvoří s částí Boušova obec čítající 50 čísel popisných s 359 obyv. přifařenými a přiškolenými do Blovic. Leží při okresní silnici do Nepomuka vedoucí u samých Blovic na levém břehu Úslavy, která je pod parkem hradišťským rozšířena jako rybník a zove se Berdovnou. Boušovem, který leží na pravém břehu Úslavy vede silnice do Spál. Poříčí. Hradiště má domy sestavené pravidelně v řadách, domky v Boušově jsou rozestaveny různě mezi ovocnými stromy a zahradami.

V zámku hradišťském, vystavěném r. 1775, jest skvostná kaple sv. Ondřeje, zřízená hrab. Janem Kolovratem Krakovským r. 1853, v níž se každodenně služby Boží konají. Proti zámku jest náves s pěkným křížem a skupinou stromů. Přes stoku mlýnskou vede železný můstek, přes řeku železný most z r. 1885. Na západě od Hradiště jest rybník zvaný Popluží. K obci náleží též dvůr poplužní zvaný Habří.

V létech 1480.—1498. držel Hradiště Beneš Častolár, jehož potomci zvali se Hradišťskými z Hořovic (Jan r. 1545., Častolár r. 1566., Jan r. 1594.) Markéta, dcera Janova, získala Vildštejn a postoupila r. 1618 oboje svému manželu Petru Tobiáši Karlovi ze Svárova. V rodě tohoto (Jan Václav r. 1632., Kryštof Rudolf r. 1649.) zůstalo spojené panství až do r. 1678. Vdova po Kryštofovi ze Svárova Kateřina, provdala se za Maxmiliana z Gutnštejna, kterýž po smrti její, vyrovnav se s nevlastními dcerami, podržel celé panství Hradišťské. Druhá jeho manželka Polyxena Kateřina roz. Hraběnka Vratislavová z Mitrovic ovdověvši, provdala se znovu za Jana Josefa Jeníška z Újezda, jemuž povoleno přenesení jména i znaku na Viléma Albrechta Krakovského z Kolovrat, jenž závětí r. 1728 dědicem jeho byl ustanoven. Potomci Vilémovi vládli zde až do r. 1872.

Poslední potomek toho rodu Hanuš Karel, šlechetný a horlivý zastavatel práv národa českého, odkázal jmění své (Hradiště, Březnici a Merklín) synovci svému hraběti Edvardovi Palffymu z Erdődu.

Chlum, vesnice 5·5 *km* sz. od Blovic ležící má 52 čísla pop. a 314 obyvatelů, z nichž jest 296 katolíků a 18 israelitů. Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím. Farou a školou náleží do Seče.

Chocenice leží po obou stranách erární silnice 4·5 *km* jižně od Blovic na potoce Chocenickém. Mají 74 čísla pop., různě sestavená s 518 obyvateli, z nichž jest 512 katolíků a 6 israelitů. Jest zde dvoutřídní škola a nově postavená kaplička. K Chocenicům patří samota Chýlava, obecně Loudava řečená, sestávající z 6 čísel pop. Většina půdy v Chocenicích náleží panství chocenickému. které tu má poplužní dvůr s velikým, nyní skoro neobydleným stavením, zvaným zámek; mimo to jest tu lihovar a 2 mlýny.

Chocenice patřily r. 1115 klášteru kladrubskému, později dostaly se nepomuckému klášteru. Když císař Zikmund zboží kláštera nepomuckého rozdával, dostaly se Chocenice k Zelené Hoře a pak k Prádlu, až je Kryštof Kokořovec z Kokořova za díl dostal a tu tvrz postavil (před r. 1623). Od dcery jeho koupil Chocenice Jan Václav Koc z Dobrše r. 1650 a od vdovy jeho r. 1662 Jindřich hrabě z Gutnšteina. Pak je drželi r. 1666 Ferdinand Ludvík z Vopinku a r. 1685 Marek hrabě Lanoy; v století 18. připojeny k Nebylovům, později k Šťahlavům.

Chouzov leží při potoku Střížovickém nedaleko zříceniny hradu Vildšteina 6·5 *km* sz. od Blovic, na okresní silnici vedoucí z Nezvěstic do Netonic a čítá 21 čísel pop. vesměs starých, dřevěných, slamou krytých se 116 obyvateli, živícími se polním hospodářstvím. Školou i farou patří ke Chválenicům.

Chválenice leží při erární silnici vedoucí od Plzně k Budějovicům 13 *km* j. od Plzně, 9 *km* sz. od Blovic a čítají 69 čísel pop. se 438 obyvateli národnosti české, z nichž je 431 katolíků a 7 israelitů. Farní chrám v nynější podobě vystavěn byl r. 1753, ale již v století 14. byl zde farní kostel. Škola ve Chválenicích již v minulém století se připomíná; stávala původně pod křížem u hřbitova. Nynější budova školní vystavěna byla r. 1827., ale rozšiřována ustavičně, r. 1831. v dvoutřídní, r. 1872. v trojtřídní a r. 1880. v čtyřtřídní. Ve školním roce 1896.—97. otevřen při této škole zimní kurs hospodářský. Od roku 1810. působí při škole rodina Breychova.

S Chválenicemi jednu místní obec tvoří Borek Nebylovský. Přiškoleny jsou obce: Chouzov, Nezbavětice, Volešná a Želčany. Chválenice připomínají se r. 1275. jsouce sídlem vladyky Semislava

dobrodince kláštera kladrubského. Ve století 14. drželi Chválenice Vilém z Fussperka r. 1379, Aleš z Pokojnic r. 1383., Anna, vdova po Tomáši Pabiánkovi r. 1395. (kromě drobných vladyčích statků). Na Pabiancích dobyty od Plzeňských jimž je císař Zikmund r. 1525 daroval. V století 16. byly příslušenstvím statku Hradiště, od něhož odděleny a přidány k Nebylovům, když tyto odlučovány. Po spojení Nebylov se Šťahlavy přiděleny opět k Nebylovům r. 1624. Matriky byly založeny r. 1645.

Chynín, katastrální obec náležející k místní obci Novým Mitrovicům 3 *km* od nich vzdálená, čítá 33 pop. čísla s 200 obyv. živícími se polním hospodářstvím. Má v zásadě povolenou jednotřídní školu.

Samota „Na pasekách."

Jarov (prvotně Rájov) leží ve výběžku okresu blovického 8·6 *km* od Blovic vzdálen 540 *m* nad mořem, při okresní silnici vedoucí ze Zhůře k Žinkovům. Obec čítá 67 čísel pop. a 492 obyv. Čechů, katolíků, živících se polním hospodářstvím. Vesnice dělí se na dvě části: horní a dolní. V horní části jsou pouze selské statky, v dolní mimo 6 čísel samé chalupy. Farou náleží k Prádlu. Škola založena r. 1873., o druhou třídu rozšířena r. 1886.

Nedaleko Jarova stávala ves Bzík, o níž se děje zmínka ještě r. 1521; roku 1560 uvádí se již co pustá.

Komorno (místní obec Kotousov-Komorno) leží při okresní silnici 2 *km* záp. od Blovic a má 16 čísel pop. se 101 obyv., kteří se živí polním hospodářstvím. V obci jest poplužní dvůr panství chocenického. Nedaleko Komorna jest rašeliniště.

Kotousov leží 4 *km* jz. od Blovic a čítá 9 čísel pop. s 82 obyv. Správu obecní má společnou s Komornem a to tak, že starosta volí se z Komorna a prvý radní z Kotousova. Farou patří do Blovic, školou do Chocenic.

Samoty: Suš, myslivna a hájovna.

Lhota Chocenická 3 *km* jz. od Blovic při erární silnici čítá 17 čísel pop. a 105 obyv. živících se polním hospodářstvím. Přifařena jest do Blovic, přiškolena do Seče.

Lhotka Hradišťská leží 4 *km* jv. od Blovic a má 19 čís. pop. se 129 obyv. Č., katol.; zaměstnání obyvatelstva jest polní hospodářství. Farou náleží do Blovic, školou do Seče. Na návsi stojí zděná kaple sv. Václava.

Mezi Lhotkou a Struhaři stávala vesnice Malinec.

Lipnice leží 2 *km* s. od Sp. Poříčí při okresní silnici z Blovic do Rokycan při obchodní dráze a čítá 82 pop. čísla s 505 obyv. Č., katol., živícími se polním hospodářstvím.

Vesnice tato stavěna jest do kruhu. Ve středu obce jest veliký, lipami vroubený rybník. Na návsi jest veliký kříž a stará zvonice. Se všemi okolními obcemi spojena jest silnicemi obecními. Farou i školou náleží do Sp. Poříčí.

Po prvé připomíná se L. co nová ves r. 1391., kdy prodána byla s Poříčím od Racka a Buška ze Švamberka Jindřichovi z Elsterberka. Tento prodal ji s jiným zbožím Habartovi z Vinařec r. 1413.; odtud pak bývala spojena s Poříčím. Až do r. 1758. náležela část L. farou k Mešnu, část k Poříčí; od toho roku jest celá k Poříčí přifařena.

Losina leží jz. od Radyně asi 10 *km* sz. od Blovic při erární silnici z Plzně do Nepomuka vedoucí. Čítá 86 domků, většinou zděných, rozložených po obou stranách okresní silnice ze Šťáhlav do Štěňovic vedoucí a má 628 obyv. Č., katol., živících se zemědělstvím. Na nepravidelné návsi stojí kaple, kříž a socha sv. Jana Nep. Přifařena jest do Chválenic. Škola založená r. 1872. jest dvoutřídní.

Část obce „Bambousek" vzdálená asi $^1/_2$ *km* v. od Losiny na návrší čítá 17 čís. pop. Losina připomíná se r. 1272. co zboží kláštera chotěšovského. R. 1425. daroval císař Zikmund Losinu a Chválenice obci plzeňské za škody, které obléháním od Husitů utrpěla.

Louňava leží při potoce Přešínském 6 *km* jv. od Blovic a 2 *km* od Žďáru a čítá 54 čísel pop., různě a nepravidelně sestavených s 294 obyv., národnosti české, náboženství katolického přifařených do Blovic a přiškolených do Žďáru.

Samoty: Krahulice a mlýn na potoce Přešínském s jednou chalupou $1^1/_2$ *km* východně. V okolí Louňavy a Žďáru stála ves Vrtěšice, která se ještě roku 1435 připomíná. Na místě, kde Vrtěšice stály jest jehličnatý les a poblíže zaniklé osady nalezají se pohanské hroby.

Lučiště leží 13 *km* sv. od Blovic a 2 *km* od Těnovic při okresní silnici z Poříčí do Mirošova vedoucí a má 61 číslo pop. s 365 obyv. národnosti české, náboženství katolického, živících se polním hospodářstvím a prací v uhelných dolech. Vesnice dělí se na 3 části: Na Drahách, ves a Na Pátku. Náves jest okrouhlá, má

uprostřed rybník a kovárnu. U prostřed vesnice stojí kaple Panny Marie se zvoničkou, vedle ní železný kříž.

V katastru obce stávala ves Zárubín, při níž prý býval panenský klášter. Před nedávnými lety našel se tu klenutý trativod.

Milínov vzdálen jest od Plzně 21 *km*, od Blovic 7·5 *km* a leží na křižovatce dvou okresních silnic. Čítá 61 pop. čísel v obci a 7 na samotách, celkem tedy 68 s 422 obyv. národnosti české, z nichž jest 417 katolíků a 5 israelitů. Katolíci přifařeni jsou do Chválenic. Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím.

Škola jednotřídní od r. 1887 exp., od r. 1896 samostatná dvoutřídní. Pila a výroba dřevěných zátek do sudů. Samoty: Myslivna a hájovna „Hádek“, hájovna „Kudlička“, pila, hájovna Marienruh, hájovna kornatická.

Nedaleko Milínova směrem severozápadním zříti lze stopy zaniklých osad Hořejších a Dolejších Nesliv, severněji pak bývalé osady Javora. Ve směru severním v lese téměř ukryty jsou zříceniny hradu Lopaty. Zříceniny tyto, jak je nyní spatřujeme, jinak vyhlížejí nežli před lety, kdy velká část jejich rumem zasypána, oku pozorovatelovu skrytou zůstávala. Přičiněním nynějšího kustosa musea plzenského pana France zříceniny nabyly nynější podoby.

R. 1379.—1400. seděl na Lopatě Heřman z Litic maje v držení hrad Lopatu, části Šťáhlav, Nezvěstic, Šťáhlavic, Nezbavětic a Horních i Dolních Nesliv. R. 1400 byl pánem hradu Heřman z Lopaty, který se zapsal císaři Zikmundovi proti správci země české Prokopovi Moravskému. Potomci jeho Vilém a Jan r. 1419., pak Jan a Habart příjmím z Hrádku a na Lopatě r. 1424. přidržujíce se strany katolické, stavěli se na odpor hnutí národnímu a plenili statky sousedících pánů, kteří k husitismu přilnuli. Za tou příčinou vypravil se Přibík z Klenového s Janem Zmrlíkem a Svojšem ze Zahrádky v čele značného vojska dne 27. září 1432. proti Habartovi na Lopatě a nemohouce hradu děly dobyti, vyleželi ho hladem, až Habart dne 6. února 1433 sám jej zapáliv, útěkem se spasil. Od té doby zůstal hrad v rozvalinách ležeti.

Po smrti Habartově r. 1457. obdržel od krále Jiřího zbořený hrad Bedřich z Donína. Později dostal se pánům z Rožmitála, kteří jej Doupovcům z Doupova, držitelům zboží šťáhlavského prodali. Od těch dob zůstal hrad Lopata se Šťáhlavy spojen.

V levo od cesty z Mil. do Nevida spatříme v lese vyvýšené místo, obehnané v kruhu vysokými valy s hlubokými příkopy. Tam

stávala tvrz Javor. Rod rytířů z Javora připomíná se často v stol. 15. a 16., zvláště pak se jmenují: Časlav z Javora, jenž 1373.—1377. bývá podepsán jako svědek na listinách, chovaných v plzeňském archivu, podobně 1409.—1415. Cajcha z Javora, Jaroslav a Kunrat z Javora, onen seděním v Blovicích, přidržovali se r. 1420. strany katolické. Nejznámějším byl Olfart z Javora, který jako stranník Husitů byl purkrabím na Vildštejně a r. 1428 a později na Radyni. Císař Zikmund zapsal mu r. 1436. všecka zboží kláštera Skalického. Mimo to jmenují se Drslav, řečený Javor r. 1391. v Šťáhlavicích a Otík řečený Javor ze Všenic r. 1406. Tvrz byla pusta již r. 1587.

Míšov jest nejvýchodnějším místem okresu blovického, 17 *km* sv. od Blovic. Leží u potoka Borovenského v obci známého pod jménem Koukalka ve výši 620 *m* nad mořem a skládá se ze čtyř částí: horní a dolní části, Huti a dvoru, zvaného Bělehrad. Má 59 čísel pop. a 444 obyvatelů, národnosti české, náboženství katolického, živících se polním hospodářstvím. Obec náleží farou k Těňovicům. Škola r. 1873. založená, byla r. 1885 rozšířena ve dvoutřídní.

Mitrovice Nové leží nad potokem Jalovým nedaleko vrchu Kokšína 13·5 v. od Blovic při silnici, vedoucí z Plzně do Písku a mají 104 čísla pop. se 706 obyvateli národnosti české, z nichž je 690 katolíků a 16 israelitů. Obyvatelstvo živí se hlavně polním hospodářstvím. K obci náleží poplužní dvůr kapitoly Svatovítské.

Farní chrám zasvěcen jest sv. Janu Nepomuckému. Byla to původně kaple, vystavěna r. 1722. Annou Polyxenou. hraběnkou z Clary Aldringen. R. 1747. založil její syn Karel Josef při kapli té faru. R. 1801. zapálil blesk kapli a při opravě přistavěna loď chrámová.

Škola povstala hned při založení kaple a jest trojtřídní.

V Nových Mitrovicích jest sklárna; vyrábí hlavně duté sklo a zaměstnává asi 30 dělníků. Samoty: myslivna a hájovna, obora a samota Hutmaň.

Mýtov, vesnice na samém úpatí vrchu Kokšína čítá 43 čísla pop. a 238 obyvatelů, Čechů, katolíků, živících se polním hospodářstvím. V Mýtově narodil se r. 1821. český spisovatel Bedřich Moser.

Nebylovy leží na svahu dvou kopců Rajče a Želny nad potokem Nebylovským, který vtéká do Úhlavy. Čítají 58 čísel pop.

a 353 obyvatele, z nichž jest 348 katolíků a 5 israelitů, živících se polním hospodářstvím a prací v lomech. Obec proslulá jest množstvím krásných ovocných stromů a ježto v kotlině zdejší stromoví bývá chráněno před mrazy, daří se tu ovoce hojně a jest znamenitým zdrojem příjmů.

Zámek nebylovský vystaven byl hrabětem Adamem ze Steinau na počátku stol. 18.; slynul skvostnými malbami na omítce rozsáhlých síní, nyní však jest valně sešlý.

K Neb. náleží samota Prusiny s kostelem, farou a trojtřídní školou. Škola připomíná se již r. 1774.; r. 1866 přibyla třída druhá, r. 1873. třída třetí. Zde učitelovala rodina Špilarova od r. 1774. až do r. 1894.

Farní kostel, při němž jest hřbitov s kostnicí vystavěnou r. 1714., má oltář obrácený k východu a jest zasvěcen sv. Jakubu Menšímu. Připomíná se co farní již r. 1384.

Přifařeny jsou k němu: Nebylovy, Čižice, Borek Neb., Střížovice, Netunice a Předenice.

Na severu při vozové cestě jest kaplička se sloupem Nejsv. Trojice, něco dále pak kaple sv. Barbory.

Zámek Neb. stojí na místě někdejší tvrze, jejíž nejstarší držitelé byli Racek z Nebylova r. 1354. a Vilém r. 1364. R. 1379. seděli tu Racek a Vilém z Neb., a patřila jim nyní zašlá ves Záhoří a Netunice.

Mezi šlechtou na počátku 15. stol. jmenuje se Vilém z Neb. r. 1420. a r. 1426. Hrzka z Neb. R. 1487. připomíná se Jindřich z Drahobuze a v Neb., r. 1503. pak Jindřich z Neb.

V 16. stol. dostaly se Neb. blízkým sousedům Netunickým z Netunic. Před r. 1634. připomíná se co pán na Neb. a Net. Petr Hertenberský z Hertenberka a v druhé polovici 17. stol. rytíř Adam Kokořovec z Kokořova. R. 1673. koupil Neb. Jan Arnold sv. pán z Engelflussu, který je již r. 1685. prodal hraběti Jindřichu Kokořovci z Kokořova, držiteli Šťáhlav. Od té doby zůstala obě panství spojena.

Nechanice leží 7·5 *km* vých. od Blovic při okresní silnici do N. Mitrovic a mají 38 čísel pop. s 229 obyv. Č., katol., živícími se zemědělstvím. Farou náležejí ku Spál. Poříčí; jednotřídní škola zřízena r. 1892.

Netunice leží 1 *km* jihozáp. od Nebylov a Prusin a čítají 46 čísel pop, s 320 obyv. národnosti české, náb. katol., živícími se

polním hospodářstvím a prací v lomech a uhelných dolech. Poplužní dvůr velkostatku nebylovského.

Samota Mrtol vzdálená od Netunic $^1/_2$ *km* čítá 5 čísel pop. a leží při silnici do Přeštic vedoucí.

První zprávu o Netunicích máme z r. 1379.; držiteli jejich byli Racek a Vilém z Nebylova. S dalšími držiteli setkáváme se v stol. 15. a 16. Vilém z Netunic podepsán jest mezi pány katol. při sjezdu na Žebráce r. 1427. Tento držel již před r. 1420. některé zboží od opata nepom. Arnolda, o čemž svědčí listina, na základě jejíž domáhal se jeho syn Vilém r. 1454 držení rybníka Myslivského (na Plánicku) a vsi Zdemyslic (u Blovic). Zároveň zdědil po svém otci i ves Střižovice, Lhotu a městečko Blovice. Vdova po posledním pánu z Netunic Dorota odkázala Netunice r. 1575. Petrovi z Hertenberga, který Netunice s Nebylovy spojil.

N e z b a v ě t i c e leží 10 *km* od Plzně jihových. na svahu, jejž tvoří pakorek Skalky směrem k Nezvěsticům a čítají 47 čísel pop., většinou nových, v kruhu řídce sestavených, s 287 obyvateli nár. české, nábož. katol., živícími se polním hospodářstvím. Farou a školou patří k Chválenicům. R. 1379 držel část Nezbavětic Heřman z Litic seděním na Lopatě.

N e z v ě s t i c e, obec při řece Úslavě 18 *km* od Plzně a 6·5 *km* od Blovic vzdálená, leží na křižovatce okresních silnic při státní dráze a čítají 60 pop. čísel s 458 obyv., z nichž jest 448 katolíků a 10 israel. Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím.

Filiální kostel Všech Svatých byl již r. 1369. zvláštním farářem osazen; mezi r. 1369.—1409. vykonávali při něm patronátní právo páni z Rožmberka. Školou náležejí Nezvěstice do Žákavy. Z nádraží státní dráhy vede odbočka české obchodní dráhy do Mirošov. V obci jest poplužní dvůr velkostatku šťahlavského. Samoty: obecní cihelna, panská cihelna, hájovna a 2 mlýny.

Přes Úslavu vede kamenný most.

Naproti skalnaté Vartě u panského dvora bývala tvrz, po níž dosud val i příkop a skrovné zbytky zdí pozůstaly. Zdá se, že rod pánů Nezvěstických byl téhož původu se sousedními Pokojnickými a Žákavskými. R. 1379. držel část Nezvěstic Heřman z Litic na Lopatě. R. 1381. Nachval řečený Kolvín z Kolvína dostal odúmrť v Nezvěsticích a Nezbavěticích po Jindřichovi z Nezvěstic. R. 1414. koupil Oldřich z Nezvěstic s Bavorem ze Žinkova plat ve vsi Strhařích. R. 1526. připomíná se Jan Žichovec z Duban seděním na Nezvěsticích a r. 1529. Jan z Roupova. Ku konci 16.

věku náležely Nezvěstice Jiřímu Příchovskému z Příchovic; náhrobek jeho s mosazným znakem a nápisem českým z r. 1598. nalézá se v kostele nezvěstickém.

Planiny, vesnice ležící 14·5 *km* sv. od Blovic, mají 31 číslo pop. se 130 obyvateli národnosti české, přifařenými a přiškolenými k Novým Mitrovicům. Parní pila a poplužní dvůr zřízeny r. 1700. Václavem Vratislavem z Mitrovic.

Poříčí Spálené, městys, leží v údolí po obou březích potoka Bradavy při okresní silnici z Plzně do Blatné. Čítá 228 domů a 1726 obyv. národnosti české, z nichž jest 1616 katolíků a 110 israelitů. Uprostřed městyse jest náměstí tvaru obdélníkového, ve východní části jeho stojí děkanský chrám sv. Mikuláše, při němž ustanoveni jsou dva duchovní. Israelité mají zde též svou synagogu. Škola zdejší jest pětitřídní s 2 pobočkami. Společenstvo smíšených řemesel vydržuje si pokračovací průmyslovou školu pro učně. Israelité mají soukromou jednotřídní školu německou. Severně od obce jest hřbitov katolický; hřbitov israelitský jest na straně sv. těsně u městyse.

Panský pivovar, 3 mlýny, pila, 2 cihelny, továrna na sirky a mýdlo; pošta, telegraf, lékař, záložna. Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím, obchodem a drobnými řemesly.

Samoty: Dražkovice, poplužní dvůr a ovčín, Otčenáška, pohodnice 3 *km* jv., Karlov, poplužní dvůr a 7 čísel pop., 2 *km* jz., Lhotka, poplužní dvůr 2 *km* záp., Rohrschmiedův mlýn asi $1/2$ *km* vých. a dále na východ Hvížďalka s pilou a 6 čísel pop.

Znak obecní záleží z červeného štítu, v němž je stříbrná hradba městská s cimbuřím a za ní tři čtyrhranné věže se špičatými střechami a žlutými makovicemi. Prostřední věž jest něco vyšší ostatních.

Nejstarší známí držitelé někdejší tvrze byli páni ze Švamberka. Roku 1379 držel je s Hořehledy a Novou Vsí (Strhaře nebo Lipnice) Ratmír z Krasíkova, který zaplatil královské berně 8 hřiven stříbra a 1 lot. Co patron kostela připomíná se r. 1360. a 1366. Bohuslav ze Švamberka. Ratmír a Bušek ze Švamberka prodali městečko Poříčí s vesnicemi Hořehledy, Lipnicí, Strhaři a Rakovou i s částmi v Zárubině r. 1391. Jindřichovi z Elstrberka za 1800 kop gr., který již r. 1413 městečko Poříčí opět prodal Habartovi z Vinařec za $1047 1/2$ kopy gr. Tento dlouho Poříčí nepodržel. Již r. 1446. byl majitelem jeho Petr Brada z Nekmíře,

po jehož smrti vdova po něm se svým synem Janem z Vysokého Poříčí, Lipnici, Hořehledy, Záluží a Strhaře prodala Jindřichovi z Lipna a Mikuláši z Dlouhé Vsi a Pokojnic. Od tohoto přešlo Poříčí na Fridricha z Donína, který rozmnoživ zboží poříčské prodal je Janu Roupovskému z Roupova, jehož potomci zde až do roku 1587. vládli. Kryštof starší z Roupova prodal Poříčí tvrz a městečko, pak vesnice Žakavou a Nezvěstice, tvrze pusté Homberk, Pokojnici, Javor a Kamýk s mnohými pustými vesnicemi Karlu Kokořovci z Kokořova a na Šťahlavech. Od něho získal statek ten Jan Horčice ze Prostého a brzy na to stal se majitelem Poříčí Adam starší Vratislav z Mitrovic.

Většina obyvatelstva Sp. P. přiznávala se tehdáž k náboženství protestantskému a donutila faráře Daniele Klemensa, že opustil faru, kterou si protestanté i s chrámem přivlastnili. Za to ztrestáno bylo Poříčí r. 1620. od vojska katolického tím, že město bylo zapáleno a celé popelem lehlo. Odtud má přívlastek Spálené. Adam st. z Mitrovic rozmnožil statek P. znamenitě a odkázal obci P. 500 kop gr. míš.; rovněž i manželka jeho Salomena Poříčským byla nakloněna.

Až do skončení války třicetileté bylo městečku snášeti útrapy válečné v míře vrchovité, ač zatím obyvatelé jeho ke katolickému náboženství se navrátili.

Syn Adamův Jiří ustanovil, by manželka jeho Maxmiliana Kateřina na místě svého syna Eusebia až do smrti své vládla. Tato provdala se po druhé za Kryštofa Karla ze Svárova, kterýž nejen lid vesnický, ale i měšťany poříčské velmi sužoval a městečku mnohé svobody odňal. Dozvěděvši se to Maxmiliana Kateřina, která tehdáž v Praze bydlela, ochránila poddané své od dalších násilností a věnovala obci P. hojně pozemků. Za nezletilého Jiřího Zdeňka, vnuka Kateřinina, spravoval panství P. Václav Hynek z Mitrovic, který zvelebiv kostel v P., prodal celý statek ten pí. Polyxeně, ovdovělé hraběnce Clary-Aldringen r. 1715. za 188.000 zl., jejíž r. 1719. zemřelý syn pochován jest v kostele P. R. 1749. prodal hrabě Karel Josef celé panství kapitole sv. Víta za 461.500 zl.

V okolí Sp. P. zanikly během 16.—17. stol. vesnice Tysovec a Lhota; tato stávala tam, kde dnešního dne dvůr Lhotka se nalézá.

Předenice leží 2 *km* záp. od Nebylov v údolí při řece Úhlavě a čítají 46 čís. pop. s 296 obyv. nár. české, z nichž jest 290 katol. a 6 isr. Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím. Samota: Nový mlýn.

Ve 14. a 15. stol. byla tvrz zdejší (na místě jejím stojí statek čís. 23.) rodinným sídlem Předenických z Předenic. Zejména uvádí se Petr z Předenic, který r. 1406. daroval kostelu v Prusinách kus řeky od lávek u Př. až na hranice štěňovické. V stol. 15. uvádějí se také Otík r. 1483. a Oldřich r. 1496. V 16. stol. drželi Předeničtí Dnešice; tak podpisuje se Adam z Předenic a na Dnešicích r. 1598. Jindřich z Předenic stál na straně stavů českých proti Ferdinandovi II. Po bitvě bělohorské vystěhoval se ze země a jeho zboží připadlo částečně k Lukavicům, částečně k Šťahlavům.

Přešín leží 590 *m* nad mořem při okresní silnici 8 *km* jihových. od Blovic a čítá 61 čís. pop. s 463 obyv. Č., katol., živícími se polním hospodářstvím. Farou náleží k Čížkovu. Skola založena r. 1880. a rozšířena o druhou třídu r. 1893.

Samota: Krahulice.

Polovic Přešína náležela klášteru v Ostrově, který ji r. 1532. ryt. Janovi z Vitence prodal. R. 1558. zakoupen Přešín od obce města Rokycan k špitálu městskému a r. 1622 dostal se v držení Adama st. z Mitrovic.

Seč, vesnice při erární silnici 2 *km* záp. od Blovic na potoce Podhrázském, čítá 56 domů většinou dřevěných a 278 obyv. nár. české, z nichž jest 266 katol. a 12 israelitů. Uprostřed obce jest náves tvaru obdélníka. Farní chrám Na nebevzetí P. Marie, připomíná se již roku 1384.; později náležel jako filiální k Blovicům až do r. 1691.; Jan Rudolf hrabě z Morzinů faru opět vyzdvihl a nadal.

V kostele nalézá se obraz Panny Marie, který pořídil r. 1659. Kryštof Karel ze Svárova. Kolem kostela jest hřbitov v rozloze 10 *a*. Nynější školní budova vystavěna byla r. 1832; před tím nacházela se škola v chalupě, kde panský pekař obýval, a která se posud pekárnou nazývá. R. 1834. byli zde učitelé dva, r. 1884. zřízena třída třetí.

Seč, dle staršího pojmenování Seteč, bývala samostatným statkem s tvrzí, která již dávno zanikla. R. 1318. jmenuje se Oldřich ze Seče, r. 1358. Jan, r. 1379. Přech. R. 1408. učinil Oldřich ze Seče nadání při kostele v Seči. Přech ze Seče zdědil r. 1427. po Sigmundovi, faráři v Chylicích, zboží v Chylicích. R. 1545. prodali bratři Jiří a Albrecht z Nebylova tvrz a ves Seč, dvory a vsi pusté Sádek a Blažtice Sigmundovi a Václavovi bratřím z Tryclaru. V 17. stol. patřila Seč Morzinům, kteří získavše ještě Řenče a Lukavic, tyto statky v jedno spojili.

S e l č a n y, vesnice ležící v úžlabí potoka Střižovického 6·5 *km* od Blovic vzdálená, leží při erární silnici z Plzně do Nepomuka vedoucí a čítají 26 čísel pop. se 159 obyv. národnosti české. náboženství katolického, živícími se polním hospodářstvím.

Farou i školou náleží obec do Chválenic.

R. 1379. obdržel část Selčan Martin Mladota. R. 1401. patřily k proboštství rokycanskému, s nímž dostaly se v majetek města Rokycan r. 1546. Rokycanští prodali ves Selčany r. 1630. Karlovi Kokořovci za 200 kop gr. míš.

R. 1883 našlo se ve statku č. 25 náhodou při kopání 2116 mincí ve váze 2 kg. a 4 malé stříbrné naušnice. Mince pocházely z doby vévodů Oldřicha a Břetislava 1012—1055.

S m e d r o v náleží k místní obci Žďáru a leží na pravém břehu Úslavy 4 *km* jihových. od Blovic při okresní silnici. Čítá 24 čísla pop. a 175 obyv., přifařen do Blovic, přiškolen do Žďáru. Celým Smederovem táhne se kaštanové stromořadí. Poplužní dvůr velkostatku hradišťského.

S t r u h a ř e (v století 15. vždy Strhaře) leží na okresní silnici z Blovic do Sp. Poříčí 3 *km* od tohoto města vzdálené, a čítají 52 čísla pop. většinou zděná se 283 obyv. národnosti české, katolíky. Zaměstnání obyvatelstva jest zemědělství. Farou náležejí Struhaře do Blovic, školou do Sp. Poříčí.

Nedaleko Struhař jest rašeliniště a panská myslivna.

R. 1391. připomínají se Struhaře jako nová ves, která s Poříčím prodána byla Jindřichovi z Elstrberka. Ten prodal je Habartovi z Vinařec a r. 1414. Vilém ze Zvířetic prodal plat 19 kop gr. na vsi Struhařích Bavorovi ze Žinkov. Do r. 1453. spojeny byly Struhaře s Poříčím; r. 1587. dostaly se k Hradišti a náležely k němu až na naše doby.

S t ř i ž o v i c e leží na křižovatce okresních silnic 7 *km* od Blovic a čítají 77 čísel pop. se 438 obyv. národnosti české, živícími se polním hospodářstvím. Uprostřed prostranné návsi nalézá se dvoutřídní školní budova. Obec přifařena jest k Prusinám. V čísle 50. byla až do let sedmdesátých israelitská modlitebna; toho času bylo v Střižovicích 7 rodin israelitských, nyní zbyla tu jen jedna.

Před r. 1420 držel Střižovice od kláštera nepomuckého Vilém z Netunic.

Š ť a h l a v i c e leží 2 *km* jihozáp. od Šťahlav a čítají 60 čísel pop. se 431 obyv. národnosti české, náboženství katolického, živí-

cích se polním hospodářstvím. Farou náležejí Šťahlavice k Šťahlavům. Škola dvoutřídní.

Samoty: Hájek, bývalý poplužní dvůr a myslivna Hladká.

V Šťahlavicích narodil se r. 1816. spisovatel profesor Václav Zikmund.

Štítov, vesnice při okresní silnici z Blovic do Žákavé vedoucí 3 *km* severně od Blovic a 3 *km* jihozápadně od Spál. Poříčí vzdálená, má 52 čísla pop. s 312 obyv. Čechy, katolíky, živícími se polním hospodářstvím.

Farou náleží do Blovic, školou do Spál. Poříčí. Má v zásadě povolenou jednotřídní školu.

Samoty: Habří dvůr 1 *km* jv., pohodnice 2 *km* jižně a hájovna „v Kamensku“ 1 *km* severozáp.

Těnovice leží na návrší při okresní silnici ze Spál. Poříčí do Mirošov vedoucí a mají 38 pop. čísel s 268 obyv. národnosti české, z nichž jest 265 katolíků a 3 israelité. Obyvatelstvo živí se hlavně polním hospodářstvím.

Farní chrám Na nebevzetí Panny Marie má gotické presbyterium a v goticky ozdobných oknech zachovaly se ještě zbytky maleb na skle. Dvoutřídní škola založená r. 1665; nynější školní budova vystavěna byla r. 1842.

Poplužní dvůr kapitoly sv. Víta.

Samoty: Pod strání a Labšův mlýn.

R. 1379. drželi Těnovice, Záluží a Lučiště Zdeněk z Těnovic a Ondřej z Čičova, kteří též r. 1374. vykonávali patronátní právo ke kostelu těnovickému. R. 1407 byl patronem kostelním Václav ze Švamberka řečený Tiavák. Na počátku století 17. dostaly se T. Václavovi st. Karlovi ze Svárova a na Suchomastech manželkou jeho Ludmilou Muchkovnou z Bukova. K Poříčí připojeny r. 1718.

Újezd Hradišťský leží při okresní silnici 3 *km* vých. od Blovic na levém břehu potoka Jiříkovského, který vyvěrá pod Struhaři a ústí do Úslavy u Blovic. Čítá 25 čísel pop. a 138 obyv. přifařených do Blovic a přiškolených do Žďáru. Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím.

Poplužní dvůr velkostatku hradišťského, při němž v století 18. stála draslárna.

Újezd Chocenický leží $2^1/_2$ *km* jihoz. od Seče při okresní silnici a má 34 čís. pop. s 213 obyv. národnosti české, ...ími se polním hospodářstvím. Farou a školou náleží do Seče. ...žní dvůr panstvi chocenického.

Samoty: Mlýn v Podhrází 1 *km* severových., panská pila $1/2$ *km* jihových.

Újezd Železný, vesnice ležící 649 *m* nad mořem, blíže hory Třemšína pod Chlumem „Skála" řečeným, při rybníce v Oulíčkách zvaném a 12 *km* od Blovic vzdálená, čítá 71 čís. pop. a 466 obyv., živících se hlavně polním hospodářstvím. Obec dělí se na starší Ves a novější Draha. Farou náleží do Čížkova; škola dvoutřídní zřízena r. 1889.

Samota „na Kbelích", opuštěné doly na železnou rudu.

R. 1379. náležel Ú. Ž. Zdeňkovi z Rožmitála.

R. 1596. držel jej Václav Ježovský z Lub a po bitvě bělohorské Severin Thalo rytíř z Horšteina.

Únětice leží $2^1/_2$ *km* západně od Seče a mají 38 čís. pop. většinou zděných s 246 obyv., přifařenými a přiškolenými k Seči. Uprostřed obce jest nepravidelná náves, na ní jest rybníček a kaple r. 1885. vystavěná.

Vlčice $1^1/_2$ *km* jižně od Blovic a Stará (Železná) Huť 1 *km* jižně od Vlčic tvoří dohromady místní obec čítající 74 čís. pop. a 476 obyv. Vlčice samy 356 obyv., Huť 120 obyv. Vlčicemi protéká řeka Úslava a potok Chocenický, který přichází od strany severozápadní. Ve Vl. jest malá kaple sv. Jana Nep. z r. 1847.

U samé Huti jest rybník ve výměře 8·78 *ha*, při němž jest mlýn a pila. Vlčicemi vede silnice k Nepomuku. Přes potok Chocenický postaven byl r. 1881. kamenný most. Do r. 1848. náležely Vl. k panství hradišťskému. R. 1379. náležely Heřmanovi z Litic, jemuž tehdáž náležel též Bukovec (u Plzně).

Vildštejn a Chlumánky tvoří místní obec čítající 36 čísel pop. a 237 obyv, Vildštejn sám má 21 číslo a 159 obyv. Obyvatelstvo živící se hlavně polním hospodářstvím, náleží farou a školou do Seče.

Poplužní dvůr panství hradišťského.

Jihovýchodně od vesnice vypínají se na skále 15 *m* vysoké zříceniny hradu Vildštejna. První známý držitel Vildštejna byl Holeň z Vildštejna z rodu Drslaviců r. 1284., který se vystěhoval s jinými svého rodu do severovýchodních Čech, načež se dostal Vildštejn v držení Petra ze Sternberka a později Rožmberků, kteří hrad v nynější podobě asi r. 1360. vystavěli. Purkrabími na Vildštejně jmenují se v té době Aleš z Pokojnic a Bušek z Dlouhé Vsi. R. 1412. odkázal Jindřich z Rožmberka Vildštejn své choti Elišce z Kravař, jejíž druhý syn Oldřich byl jeden z největších odpůrců kalicha. Žižka, táhna r. 1421. k Plzni, dobyl hradu a osadil jej

Vilémem Kostkou z Postupic, jemuž pak Olfart z Javora následoval. R. 1429. postoupil Olfart hradu jemu svěřeného Svojšovi ze Zahrádky, který r. 1438. přinucen byl Vildštejn Oldřichovi z Rožmberka navrátiti. Oldřich odevzdal hrad v opatrování Zbyňkovi z Kocova, po jehož smrti r. 1443. Svojše hradu opět se zmocnil. Když pak někteří páni strany katolické se strojili hradu brannou rukou se zmocniti, Svojše, vydrancovav hrad, tajně jej opustil a odtáhl na Tábor. Oldřich z Rožmberka svěřil nyní hrad Vildštejn Bedřichovi z Donína, za jehož vlády r. 1450. konal se na Vildštejně památný sjezd pánů katolických, na němž učiněno příměří mezi Jiřím Poděbradským a stranou jemu odpornou.

Po smrti Elišky z Kravař zdědil Vidštejn právem odúmrtním vnuk její Jindřich z Rožmberka, který postoupil hradu potomkům Donínovým, z nichž ještě r. 1501. připomíná se Bedřich z Donína seděním na Vildštejně.

Na počátku století 16. dostal se Vildštein v držení pánů z Roupova a r. 1588. stal se majetkem Jana Hradišťského z Hořovic, od jehož rodu sňatkem přešel na rod pánů ze Svárova a v tu dobu trvale k panství hradišťskému byl připojen.

Vlkov náleží k místní obci Sp. Poříčí a leží v kotlině na pravém břehu potoka Bradavy při silnici vedoucí z Nezvěstic do Sp. Poříčí 2 *km* od tohoto městyse vzdálen. Čítá 10 pop. čísel a 94 obyv., živících se polním hospodářstvím.

Poplužní dvůr kapitoly sv. Víta, parní mlýn.

Vlkov jest nepochybně ves Vlková, která r. 1601. pustou se připomíná.

Volešná, náležející k místní obci Nezvěsticům, leží v úžlabí potoka Střižovického při okresní silnici z Chválenic do Nezvěstic vedoucí 7 *km* od Blovic vzdálená a čítá 19 čísel pop. se 127 obyv., živícími se polním hospodářstvím. Fara a škola ve Chválenicích.

Domky, skoro vesměs dřevěné, sestaveny jsou ve dvou řadách podél silnice těsně a nepravidelně. Náves uprostřed vesnice má tvar obdélníka, v jehož středu jest kaplička.

Vohřeledy (v starých památkách Hořehledy) leží při okresní silnici na úpatí vrchu Kokšína a čítají 75 čísel pop., většinou zděných s 511 obyv. národnosti české, náboženství katolického, živícími se polním hospodářstvím. Farou náležejí do Těňovic; škola dvoutřídní založena 1888.

Samoty: Na Palasce, kde bývala cihelna, hájovna u lesa, myslivna na Kokšíně, mlýn, dvě cihelny, železné hamry s lopatárnou. Asi hodinu od Vohřeled naproti vrchu Kokšínu nad rybníkem a

částí údolí Bryndovka zvanou jest jedna z nejpříkřejších skal na své hořejší ploše příkopem 15 kroků širokým od sousedících polí oddělena, tvoříc pahorek v průměru 25 kroků. Zde stávala tvrz a říká se tam dosud „Na zámečku".

R. 1379. náležely Vohřeledy s Těnovicemi a Záluží Rackovi z Krasíkova. R. 1391 bratři Racek a Bušek ze Svamberka (Krasíkova) prodali V. Jindřichovi z Elstrberka. R. 1418. prodal Aleš z Nezvěstic dědiny své ve Vohřeledech Přibislavovi z Přehořína za 23 kopy gr.

Záluží náležející k místní obci Těnovicům, $1^1/_2$ *km* severoz od Těnovic, čítá 14 čísel pop. a 85 obyv.

Poplužní dvůr kapitoly sv. Víta.

Samoty: Kudeláskovna, Pod strání.

Zhůř, vesnice ležící po obou stranách erární silnice 6·5 *km* od Blovic vzdálená, čítá 21 číslo pop. a 150 obyv., přifařených do Prádla a přiškolených k Chocenicům. Obyvatelé živí se polním hospodářstvím.

Žákava, vesnice ležící při okresní silnici v dolině mezi Úslavou a potokem mlýnským od Sp. Poříčí tekoucím, vzdálená od Plzně $19^1/_2$, od Blovic $5^1/_2$ *km*, čítá 78 čís. pop. a 557 obyv., živících se polním hospodářstvím. Domy sestaveny jsou v dosti pravidelný obdélník, který rozdělen jest třemi ulicemi. Náves s rybníkem 28 *a* měřicím, má délky 190 *m* a šířky 75 *m*. Čtyři chaloupky na konci vsi při potoku nesou s okolím jméno Kudlín.

Filiální chrám sv. Vavřince náleží k farnosti chválenické. Trojtřídní škola v nové budově z r. 1881. má 208 žáků, s ní spojený pokračovací kurs hospodářský (20 žáků).

Žákava byla někdy sídlo Žakavců ze Žakavy, jmenovitě připomíná se co držitel Ž. r. 1379. Ondřej ze Ž. a jeden Žakavec jako věřitel Jana z Rožmberka r 1461. Václav Žakavec ze Žakavy r. 1526. mimo řád vkročil v práva a statek svého otce Lva ze Ž., kterýž byl právní mocí opět v držení Žákavy uveden. R. 1541. mělo Jindřichovi Žákavci ze Žákavy býti vyplaceno 500 kop grošů dle závěti Oldřicha z Bukové. Patronátní právo v Žákavě měl r. 1380. Heřman z Lopaty, r. 1397. Aleš z Pokojnic.

Asi 10 minut od Žákavy, v záhybu řeky Úslavy, stávala tvrz Pokojnice, kde sousedním panským polím dosud v Pokojnicích se říká. Vyvýšenina v louce olším pokrytá jest místo bývalé tvrze. Na východní straně mezi poli pozorovati jest val, příkop již dávno zanesen jest.

Vilém Fussperk z Pokojnice svědčí v arch. plzeňském r. 1377. R. 1384.—1405. připomíná se Aleš z Pokojnic purkrabím na Vildštejně a co patron v Žakavě. R. 1409. hlásil se po smrti Ofky, vdovy po Vilémovi z Pokojnic, k dědictví v Pokojnicích a Chválenicích Racek z Bradáčova, jménem Cajchy z Javora. Léta 1413. seděl v Pokojnicích Bušek z Dlouhé Vsi, po němž následoval Mikuláš, který se vkoupil Poříčí s příslušenstvím. Léta 1453. a ještě 1475. seděli Dlouhovesští na Pokojnicích; v 16. stol. byla tvrz již pusta.

Žďár, vesnice ležící na pravém břehu řeky Úslavy 5 *km* jihovýchodně od Blovic, čítá 30 čísel pop. nepravidelně sestavených a 192 obyv. národnosti české, nábož. katol. živících se polním hospodářstvím.

Filiální kostel sv. Václava má presbytěř v slohu gotickém, loď a věž v slohu románském a přifařen jest k Blovicům. Služby Boží konají se tu každou neděli a svátek a v postě i každý pátek; r. 1815 byl obnoven nákladem hrab. Josefa Krakovského z Kolovrat.

Trojtřídní škola.

Samoty: hájovna, Klady a Podeždárský mlýn.

Někdejší tvrz rytířů ze Žďáru stávala na stráni pod nynějším panským dvorem ve blízkém Smedrově na skalnatém ostrohu, kdež ze zbytků zdiva postaveno několik chalup, tak že pouze nepatrná zeď po panském sídle zůstala. Předkové vladyků Žďárských byli Zdeslav a Vilém r. 1326., z nichž Vilém do r. 1358. v rozmanitých pamětech se připomíná. Dále znám jest Vilém a Púta až do r. 1401. R. 1409. připomíná se Vilémek ze Žďáru, který prodav Žďár, byl vladařem kláštera chotěšovského a purkrabím na Horšově Týně. Václav ze Žďáru nalézá se ve spolku katolických pánů proti Prazanům r. 1419. R. 1435. svědčí Arnušt z Metelska panně Katruši ze Žďáru, dceři nebožtíka Púty, o položení jistých pozemků kostela Žďárského na blízku Luňavy a Vrtěšic.

Vilém ze Žďáru jmenuje se častěji mezi r. 1447.—1454. Bratři Petr a Václav ze Žďáru prodali mezi rokem 1523.—1540. tvrz Žďár a jiné zboží Častolarovi z Hořovic. V prvé polovici století 17. koupil Žďár Petr Jiří Přechovský z Přechovic a r. 1694. spojen byl s panstvím hradišťským.

Ždírec, vesnice při trati státní dráhy a při okresní silnici na levém břehu Úslavy 4 *km* jihovýchodně od Blovic a 1 *km* jihovýchodně od Žďáru, čítá 24 čísel pop. se 166 obyv. Farou náleží do [illegible], školou do Žďáru.

Místní obec Ždírec, k níž náleží i Smedrov a Myť čítá 72 čísel s 459 obyv.

V Ždírci jest stanice státní dráhy z Plzně do Vídně vedoucí.

2. Soudní okres Plzeňský.

B o l e v e c, vesnice ležící při erární silnici z Plzně do Žatce vedoucí a státní dráze 3 *km* severně od Plzně, čítá 127 čís. pop. a 1001 obyv. národnosti české, náb. katol., živících se většinou polním hospodářstvím. Čtyřtřídní škola v nové budově z r. 1893. Škola založena již r. 1811.

Vlastní Bolevec leží mezi silnicí státní a silnicí okresní vedoucí do Manetína. Část obce na Košůtce dotýká se silnice Karlovarské, jiná část Bílá Hora jest při silnici Plánské; Malý B. jest mezi státní drahou a Velkým rybníkem.

Mimo to nalézá se na katastru boleveckém: Zavadilka, skupina domů mezi Plzní a Bol. a samoty: myslivna „Na hrázi", hájovny Dostalka a Sofronka, Kočandrlův lom a tři velké cihelny.

Bolevec byl majetkem kapitoly sv. Apollináře na Novém Městě v Praze. R. 1460. koupila jej obec plzeňská se vším příslušenstvím za 200 kop gr. s tou podmínkou, že obyvatelé této vsi budou povinni platiti 20 kop gr. ročně zmíněné kapitole, pokud by obec plzeňská ten plat nezjednala kapitole na jiných statcích na 10 mil od Prahy ležících.

Katastr bolevecký sahá až k řece Mži naproti kostelu sv. Jiří. Na příkrém vrchu při samé řece stávala tvrz, jejíž stopy totiž bývalý příkop zcela znatelny jsou. Název této tvrzi „H r á d e k" žije do dnes ve formě Pecihrádek, kteréžto jméno r. 1788. Schaller po prvé ve své topografii uvádí. V památkách století 15. a 16. jmenuje se tvrz jen H r á d e k. R. 1493. koupila obec plzeňská Hrádek od Jana Harapraska a vložila si jej v desky zemské.

B o ž k o v, vesnice $3^1/_2$ *km* jihovýchodně od Plzně ležící na svahu vrchů Chlumku a Kolešovky při řece Úslavě, čítá 110 čís. pop. a 910 obyv. Č., katol. náležejících k farnosti plzeňské, dvoutřídní škola. Božkovem vede silnice z Plzně do Letkova. Většina obyvatelů živí se polním hospodářstvím, ostatní dělníci a řemeslníci nalézají práci v Plzni.

Řekou Úslavou a potokem rozdělen jest Božkov na tři nestejné díly, z nichž střed, nejstarší část vesnice, jest největší.

Samoty: Buková 1 *km*, hájovna „v Pytli" 2 *km* od Božkova a Kristinov, kde se do nedávna vyráběla skalice zelená.

Buksice, někdejší tvrz a ves u Božkova, stávala severně od lesa Bukřiště, v jehož názvu, ač skomoleném, jméno její se udrželo. Nejstarší zmínku o Buksicích máme z r. 1327, kdy se připomíná jako svědek vladyka Racek z Buksic. R. 1379. byli v Buksicích tři vladykové: Protiva, Valtr a Markvard. Jiný snad Markvard byl 1432.—35. ve službách pana Oldřicha z Rožmberka. R. 1453. držel část Buksic Jindřich Rus z Čemína, jemuž král Ladislav daroval r. 1454. popluží spadlé na král. komoru po smrti Jana z Buksic.

Kolem r. 1500. náležely Buksice Vilémovi z Přestavlk, jenž je prodal r. 1504. měšťanu plzeňskému Janu Kladrubskému. Pak se dostaly v držení plzeňského měšťana Jindřicha Raušara, po jehož smrti r. 1530 král Ferdinand I. všecko právo své v Buksicích daroval Janu Šťahlavskému z Doupova. Tehdáž byla ves již pustá. R. 1540. zakoupila pustou ves Buksice obec plzeňská za 400 kop gr. míš. a připojila pozemky k svému dvoru v Doubravce.

Za Buksici hned dále na východ bývala v téže době osada Dubnice, o níž se jen sporé zprávy zachovaly. Tvrz Dubnici držel r. 1377. Habard, který pojistil manželce své věno na tvrzi, půl popluží a půl vinici v Dubnici. Mimo Habarda připomíná se r. 1379. také Děpold v Dubnici. R. 1413. plzeňský měšťan Kabelec vyměnil svůj dvůr v Dubnici za dvůr v Malicích. Tím všecky zprávy o vsi přestávají. R. 1556. koupila obec plzeňská les Dubnici s loukou, chmelnicí a kusem řeky Úslavy; ještě r. 1605. připomíná se les Dubnice za Božkovem, později jméno Dubnice vůbec přišlo k zapomenutí.

Bříza Horní leží 9 *km* severně od Plzně v údolí potoka Bělského při dráze státní. Čítá 61 čísel pop. z největší části zděných a 453 obyv., z nichž jest 447 národnosti české a 6 německé, živících se zemědělstvím a prací v továrnách. Škola jest dvoutřídní; farou náleží k Ledcům. Obec dělí se na dvě části potokem rozdělené; na pravém břehu říká se prostě ve vsi, na levém břehu „V černém" (zkomoleno ze slova Čermná).

Továrna na kaolin a pece k výrobě chamotových cihel a výrobků keramických zaměstnává 200 dělníků a jest toho druhu jedna z největších v Rakousku.

Samoty: Na Čabalkách 2 chalupy as 1 *km* vzdálené při cestě k Trnové, Na horách, zbytek po někdejší výrobě kyseliny sírové

Horní Bříza patřila r. 1181. nějakému Arnoltovi a byla r. 1232. od vladyky Ratmíra odkázána klášteru plasskému. Po r. 1420. byla od něho odcizena a dostala se do rukou světských. R. 1421. zapsal

ji císař Zikmund s mlýnem Dubským a kopou platu na krčmě v Ledcích Rackovi a Zikmundovi ze Žilova ve 100 kopách gr., kteréžto jim byl dlužen za službu v zachování hradu Karlštejna. Jan ze Žilova (Ilova) prodal list zápisní, na to zboží r. 1462. Hroznatovi z Vrtby. R. 1499. náležela Kolovratům a v 16. století držena ke Kacerovu, s nímž po bitvě bělohorské dostala se zase klášteru plasskému.

N ě m e c k á B ř í z a leží 8 *km* severně od Plzně a 1 *km* vzdálená od pravého břehu potoka Třemošenského, při němž v údolí jest pouze mlýn a pivovar. Čítá 82 čísel pop. s 620 obyv., z nichž je 612 katolíků a 8 israelitů. Obyvatelé živí se mimo polní hospodářství hornictvím a prací tovární. Farou náleží do Druzdové. Dvoutřídní škola založena r. 1869.; budova školní vystavěna byla roku 1886.

Samota: cihelna 1 *km* východně při silnici do Plané.

Horní Bříza byla zbožím kláštera plasského, od něhož r. 1421. dostala se zápisem císaře Zikmunda Fridrichovi a Hanušovi z Kolovrat. R. 1499. dal Albrecht z Kolovrat obyvatelům volnost stěhování pod jiné pány. Později držena ke Kacerovu a dostala se po bitvě bělohorské opět klášteru plasskému.

B u k o v e c leží 5 *km* severovýchodně od Plzně na pravém břehu řeky Mže při trati západní dráhy nedaleko výletního místa Zábělé. Čítá 42 čísel pop. s 380 obyv., Čechy, katol., živícími se polním hospodářstvím a prací v továrnách. Přifařen jest k Plzni, školou náleží do Doubravky.

Umělecký válcový mlýn, výroba papíru psacího a tiskacího, zaměstnávající 126 dělníků.

R. 1379. byl Bukovec majetkem Heřmana z Litic, v 16. stol. Malesických z Poutnova. Při rozdělení jejich jmění dostal se k Červenému Hrádku, s nímž přikoupen k obci plzeňské r. 1724.

Nedaleko obce východně od trati západní dráhy na Holém vrchu jsou obsáhlé valy a místy žárem z dola působivším, částečně seškvařené nakupeniny z bývalého praehistorického hradiště.

Č e r n i c e leží na pravém břehu řeky Úhlavy při okresní silnici z Plzence do Litic 4 *km* jižně od Plzně a čítají 103 čísla pop. s 718 obyv., živícími se hlavně polním hospodářstvím. Farou náležejí do Plzence; škola trojtřídní v budově vystavěné r. 1887.

K obci černické náleží samota Bručná při silnici z Plzně do Nepomuka asi 1 *km* od Černic vzdálená; dále cihelny na jižní straně. Vápencové lomy.

Černice náležely do r. 1848. k panství města Plzně.

Čižice leží na pravém břehu řeky Úhlavy 10 *km* jižně od Plzně při okresní silnici z Plzně do Přeštic (nově zřizované) a čítají 42 čísla pop. většinou zděná s 296 obyv. národnosti české, náboženství katolického. Farou náležejí do Prusin, dvoutřídní škola zřízena r. 1890. K Čižicům náleží:

Borek Štěnovický, ležící 2 *km* východně od Čižic s 32 čísly pop. a 258 obyv. Obyvatelé živí se polním hospodářstvím a prací v lomech.

Poplužní dvůr velkostatku štěnovického, mlýn. Čižice připomínají se již r. 1115; klášter kladrubsbý měl tu popluží. R. 1379. držel Čižice vladyka Miřínek. R. 1437. dal král Zikmund Čižice Martinovi Rendlovi a jeho dědicům se všemi úroky a požitky, které Jan Strniště až do toho roku v Čižicích měl. Okolo roku 1530. patřily k Snopoušovu, s nímž připojeny k Lukavicům. Od 17. století patřily k Štěnovicům.

Dejšina (v starých spisech Dýšina) leží 8 *km* od Plzně severových. při křižovatce dvou okresních silnic a čítá 107 čísel pop. se 772 obyv., Čechy, katolíky, živícími se polním hospodářstvím.

Farní chrám ve slohu gotickém zasvěcen jest ke cti Nejsvětější Trojice a apoštolů Šimona a Judy; při něm ustanoveni jsou dva duchovní. Trojtřídní škola v budově z roku 1818. vystavěné. K Dejšině náležejí též Nová Huť a Horomyslice, tvoříce s ní jedinou místní obec. Nová Huť leží 1 *km* vých., Horomyslice 1 *km* jihových. při řece Klabavce.

V Horomyslicích jest poplužní dvůr obce plzeňské.

Dejšina připomíná se již r. 1242.; tehdáž daroval ji král Václav I. klášteru chotěšovskému. Ve 14. století byl tu farní kostel, jehož farář byl patronem kostela druzdovského. R. 1379. byla ves rozdělena; část patřila k Smečicům, část k Újezdu, ostatek drželi farář a čtyři vladykové. Lipolt z Oseka, maje tu část již od r. 1367. prodal ji lidem svým právem zákupním r. 1386. Skupoval díly a statek D. držel po něm Johánek Týnský r. 1414—27, jenž lidem ve vsi kus lesa odprodal a katolické řády v D. udržel. V 15. století učiněna pro kostel všelijaká obdarování. Tak r 1457. dal Jan řečený Chřasta z Olešné 2 lány a $^1/_4$ dědiny ve vsi Kokotě kostelu dejš. a Lipolt ze Švamberka a ze Střapole téhož roku odváděl kostelu plat. V 16. století držena D. s podacím právem k statku Horomyslickému, s nímž přikoupena r. 1563. ke statkům města Plzně.

Horomyslice (Hořemyslice) ves dříve na několik vladyčích statků rozdělená, na nichž seděli r. 1367.—79 Amcha a Lipolt, r.

1379. také Drslav, l. 1414. Jan. Později držel H. s tvrzí Johánek z Nové Plzně, který je r. 1444. zastavil v dluhu Burianovi z Gutšteina a r. 1446. Pavlovi Ebrzvinovi z Hradiště a z Nekmíře, kteří oba r. 1448. právo své k nim postoupili Janu Muchkovi z Bukova. Potomek jeho Jan seděl tu okolo r. 1543. a potom dědili Horomyslice synové jeho, z nichž Adam prodal H. i s příslušenstvím obci města Plzně. V 17. století zřídila tu obec plzeňská železnou huť.

Dolany a Habrová tvoří místní obec ležící asi 9 *km* severových. od Plzně na levém břehu řeky Mže. Dolany leží na návrší obráceném k jihozápadu, Habrová pak pod tímto návrším asi 2 *km* od Dolan. Obě obce mají 81 čís. pop. a 476 obyv. živících se polním hospodářstvím. Farou a školou náležejí k Druzdové. Umělecký válcový mlýn při Mži. Přes řeku jest přívoz.

Habrová až do r. 1420. náležela k proboštství rokycanskému; r. 1421. byla zapsána Fridrichovi Hanušovi z Kolovrat. Albrecht z Kolovrat udělil obyvatelům r. 1499. milosť volného stěhování pod jiné pány.

Doubravka, vesnice ležící $3^1/_2$ *km* severovýchodně od Plzně asi $^3/_4$ *km* od ústí Úslavy do Mže při okresní silnici a trati české západní dráhy, čítá 110 čísel pop. a 1209 obyv., z nichž 1200 jest Čechů, 9 Němců, 1206 katolíků a 3 israelité. Filiální chrám sv. Jiří při řece Mži 1 *km* vzdálen od Doubravky, náleží k farnosti plzeňské. Má presbytéř slohu gotického a připomíná se co farní již 1361. Tehdáž náležel klášteru břevnovskému, od něhož r. 1564. koupen s právem podacím od obce plzeňské.

Při kostele tom stávala vesnice Kostelec, kteráž se při něm připomíná stále až do 16. století. Kdy vesnice zanikla, nedá se určiti.

V Doubravce jest poplužní dvůr města Plzně. Na katastru doubravském stojí sladovna měšťanského pivovaru plzeňského, sušírna na mláto, sklárna, tkalcovna (s 200 dělníky); všecky tyto závody jsou při okresní silnici z Plzně do Doubravky vedoucí při samých hranicích katastru plzeňského.

Mimo to náležejí k Doubravce lopatárna a mlýn, zvaný papírnický při řece Úslavě, též Nová hospoda při silnici do Rokycan.

Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím a prací v továrnách.

Škola stála prvotně u kostela sv. Jiří; r. 1848. vystavěna nová budova školní v Doubravce. Až do r. 1872. byla zde škola jednotřídní, r. 1886. rozšířena byla o třetí a r. 1892. o čtvrtou třídu.

Mimo Kostelec stávala na dnešních pozemcích doubravských ještě v století 16. vesnice Týnec s tvrzí, kterou obec plzeňská r. 1540. od Sigmunda a Václava z Tryclaru a Tejnce za 950 kop gr. míš. zakoupila. Zprávy o této vsi sahají až do r. 1377. Hledati ji sluší na vrchu za bývalou šibenicí směrem k sv. Jiří.

V 15. století drželi Týnec nejčastěji měšťané plzeňští. Roku 1480. oženil se Sigmund z Tryclar s Dorotou z Týnce a zmocnil se bezprávně patronátu blízkého kostela sv. Jiří v Kostelci, a jeho syn ještě r. 1524. osoboval si právo podací. Po roce 1540. nečiní se více žádná zmínka o tvrzi, ale činí se až do r. 1560. zmínky o prodeji dvorů v Tejnci. Po tom roce zmínky dějí se o dědinách v Tejnci, u Tejnce neb pod Tejncem, až i pojmenování někdejší osady zcela přišlo v zapomenutí. Po zaniknutí osady Týnce přestěhovala se asi největší část osadníků do blízké Doubravky, a pozemky týnecké připojeny k Doubravce.

Doudlevce, vesnice ležící $^1/_2$ *km* pod vtokem Úhlavy do Radbuzy na levém břehu této řeky 3 *km* jižně od Plzně, čítají 86 čís. pop. a 770 obyv. Č., katol. přifařených k Liticům a přiškolených k Plzni. V roce 1895. byly Doudlevce přeškoleny do Radobyšic. Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím a prací v továrnách plzeňských.

Parní cihelna Škodova vyrábí 30 000 cihel denně. Naproti Doudlevcům na pravém břehu Radbuzy jest vrch Homolka, na němž umístěny jsou nádržky vodovodu plzeňského; čerpací a hnací stroje nalézají se pod vrchem při řece Úhlavě.

Doudlevce připomínají se již r. 1228. mezi statky kláštera svatojirského. V druhé polovici 13. století patřily nějaké role v D. ke kostelu sv. Vavřince v dnešním Plzenci. Po založení města Plzně patřily k šosu městskému a v 16. století vyskytují se jako majetek města Plzně.

Druzdová, vesnice ležící as $^1/_2$ *km* od levého břehu řeky Mže při potůčku přicházejícím z rybníka Drahotínského 8 *km* severně od Plzně pod vrchem Kaplicí, čítá 69 čís. pop. s 520 obyv. Č., katol., živícími se polním hospodářstvím a hornictvím. Ve vsi jest kaple sv. Jana Nep. vystavěná r. 1745. a pětitřídní školní budova vystavěná r. 1857. Před tím stála škola při farním kostele naproti zřícenině hradu Vížky. Farní kostel vystavěn prvotně r. 1351. od Racka z Věžky ke cti sv. Máří Majdaleny a podací právo k němu měl farář dejšinský.

Druzdová náležela v 14. století pánům z Věžky. Zbytky hradu toho nalézáme při samé Mži nad potůčkem tekoucím z rybníka

Drahotínského do Mže. Ke hradu nebylo přístupu z údolí, nýbrž po hřebeně vrchu, který se táhne od Dolan podél řeky. Hřeben, odkud most šel na hrad, jest posud překopán hlubokým valem.

Prvním známým držitelem Věžky byl Racek z Věžky, který r. 1351. vystavěl a nadal kostel sv. Máří Majdalény. K Věžce náležel tehdáž i Chrást; r. 1378. jmenují se bratří Otík z Věžky a Petr z Chrástu seděním na Věžce. R. 1380 Hynek Jan a Bušek z Věžky patronovali v Stupně. Od r. 1407. až do počátku války husitské byl držitelem Věžky Petr z Věžky, jemuž císař Zikmud všecko zboží jeho Vížku, Chrást i Štěňovice r. 1422. odňal a plzeňským vyjma vsi Losinu a Chválenice zastavil v dluhu 2000 zl. za škodu, kterou ve válce pro něho utrpěli a r. 1433. toho zboží jim zcela postoupil. Ve válkách husitských vzala Věžka za své. Petr z Věžky, jinak z Chrástu, byl potom v Praze purkmistrem a měl tam několik domů. Později dostala se Druzdová v držení pánů z Libštejna; Jan a Bernart z Liebštejna zastavili Druzdovou s jiným zbožím, jmenovitě Dolany a Sencem r. 1514. obci plzeňské, která r. 1517. ty vesnice za 1992 kopy grošů od nich pak zakoupila.

Hrádek Červený, ležící 5 *km* vých. od Plzně, při někdejší silnici z Plzně do Prahy vedoucí, od nynější $1^1/_2$ *km* vzdálený, čítá 68 čís. pop. většinou zděných s 397 obyv. Č. katol. Farou náleží do Dejšiny; jednotřídní škola založena byla r. 1873. Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím.

Do r. 1407. náležel Hrádek křižovníkům s červenou hvězdou v Praze. V 16. století patřil Malesickým z Poutnova, v kteréž době tvrz zdejší zpustla. Při dělení jmění jejich r. 1553. dostal se Hr. Jiříku Malesickému, jehož potomci jej drželi k Bukovci; od nich dostal se v držení Štampachův. Roku 1641. prodala jej Anna ze Štampachu Janu Gorichovi, měšťanu plzeňskému. Od té doby býval majetkem plzeňských nebo pražských měšťanů. R. 1685. prodal jej Kryštof Jindřich Winkler z Heimfeldu Jiříkovi Karlovi Steinbachovi z Kranichštejna, jehož rodu do r. 1715. náležel; pak se dostal rodu Harnochovu, od něhož r. 1724. přikoupen k statkům města Plzně za 45.000 zl.

Hradiště, vesnička ležící za vrchem Homolkou, 5·5 *km* jižně od Plzně, na pravém břehu řeky Úhlavy, čítá 13 čís. pop. vesměs zděných a 95 obyv. přifařených k Plzni a přiškolených k Černicům. Obyvatelé živí se polním hospodářstvím. Železný hamr a lopatárna.

V 14. století drželi některé pozemky v Hr. měšťané plzeňští; Vojslav, měšťan z Plzně, odkázal r. 1395. na dvoře svém v Hr.

5 kop ročního platu klášteru minoritskému v Plzni. Roku 1510. koupil Hradiště s tvrzí (která stávala nad vesnicí) klášter dominikánský v Plzni od vladyk Štěpána a Jiříka Junišů z Poutnova a prodal je obci plzeňské za 330 kop gr. r. 1531. Tehdáž byla tvrz již pustá.

Hromice, vesnice ležící na potůčku Bykovském při okresní silnici z Kaznova do Břas 10 *km* severovýchodně od Plzně, čítá 100 čís. pop. a 870 obyv., z nichž jest 866 Čechů a 4 Němci. Obyvatelstvo živící se polním hospodářstvím a hornictvím přifařeno jest do Plané. V obci jest škola trojtřídní. Obec skládá se z Hromice vlastní a z Hromice Malé (Fidlačky).

Kaple sv. Prokopa na návsi vystavěna r. 1887.

Samoty: Bykov, poplužní dvůr velkostatku plasského, Jalovčiny, Kamenice, olejna.

Továrna na chemické výrobky; ložiska kamence na haldách kamenečných břidlic. Doly kamenouhelné v Jalovčinách. Již r. 1578. vyráběl se zde kamenec.

Po vsi Hromicích psal se l. 1181. Sulivoj z Hromice, svědek na listině kláštera plasského. L. 1283 prodal Ota z Kařeza ves Hromici klášteru plasskému, jemuž náležela až do válek husitských. V století 16. držena ke Kacerovu, s nímž vrácena klášteru plasskému r. 1623.

Bykov daroval r. 1181. Čéč ze Železnice klášteru plasskému. Tehdá povstala vesnice, jež zůstala do r. 1420. v držení kláštera; v 16. století ves ještě stála, ale zanikla během války třicetileté.

Chotina, vesnice asi 2 *km* od Plané, rozkládá se na svahu k potoku třemošenskému a jest se tří stran obklopena lesy. Čítá 45 pop. čísel s 287 obyv., přifařenými a přiškolenými do Plané. Zaměstnání obyvatelstva jest orba a hornictví.

Samoty: Chotinský mlýn a myslivna.

Chotina náležela již roku 1250. klášteru plasskému; po válce husitské byla v rukou světských až do r. 1623., kdy vrácena klášteru opět.

Chrást rozkládá se po obou březích řeky Klabavky při silnici z Plzně do Radnic a při dráze západní 8 *km* severovýchodně od Plzně. Čítá 137 čísel pop. a 943 obyv., Čechů, katolíků, mimo jednu rodinu israelitskou a jednu bez vyznání. Obyvatelstvo katolické náleží farou do Dejšiny. Zaměstnáním jest rolnické a hornické.

Chrást dělí se v Horní na levém a Dolní na pravém břehu Klabavky.

Škola byla založena r. 1805. a jest nyní trojtřídní.

Lopatárna, železný hamr, Kouřímský mlýn, Dobříkovský mlýn, továrna na výrobu trhacího prachu a šňůr zápalných, výroba haloxylinu. Z Chrástu vede odbočka západní dráhy do Radnic.

Samota: hájovna asi 2 *km* záp.

Mezi Bukovcem a Chrástem jest rozsáhlý les, v němž se nalézá výletní místo Zábělá.

Na Chrasti sídleli příbuzní pánů z Oseka a Volduch; v Horním Chrástu posud lze zbytky tvrze jejich stopovati. První zvěsť o Chrástu a sousední Dýšině sahá do r. 1243., kdy král Václav I. tyto vesnice s povolením majitele jejich Adama daroval klášteru chotěšovskému. Jak klášter ten statek ztratil není známo, ale roku 1283. nacházíme tu statek Lipolta a tvrz, na níž seděli r. 1318. Beneda, roku 1326. Lipolt, který prodal ves Kříše klášteru plasskému, roku 1359. bratři Beneš a Ota, kteří patronovali v Očihově a Drahounově Újezdě. Otík z Chrastu byl roku 1381. místosudím komory královské, v kterémž úřadě mnoho odúmrtí získal. R. 1400. hlásili se Otík starší z Chr. a Racek z blízkých Bušovic o dědictví v Bušovicích a Střapoli. R. 1410. týž Otík a Racek jeho syn a Petr z Chrasti prodali louku lidem v Bříze za $6^1/_2$ kopy gr. Druhý syn Otíka z Chr. Petr dostal r. 1415. od krále Václava IV. v 400 kopách zápis na ves Třemošnou proboštství mělnického a r. 1420. od krále Zikmunda ves plasskou Ninici, na kterémž zboží zapsal Přibíkovi z Klenové 2000 kop gr. Týž Petr byl pak mezi šlechtou husitskou, což jako zvláštnosť na Plzeňsku znamenati sluší, a statky jeho byly mu od krále Zikmunda odňaty a postoupeny obci plzeňské v náhradu za škody válkou utrpěné.

R. 1476. držel Chrást Jan z Klenové. Pozdější držitelé Chrástu píší se Žďárskými z Chrástu. Okolo r. 1500 drželi Ch. Jan a Bernart bratři z Libštejna, kteří jej r. 1510. obci plzeňské prodali.

K o s t e l e c leží na levém břehu Mže 14 *km* severovýchodně od Plzně; čítá 10 čís. pop. a 67 obyv. přifařených a přiškolených do Plané. Obyvatelé živí se polním hospodářstvím.

Filiální kostel sv. Jiří připomíná se již r. 1384. Náležel klášteru plasskému, jemuž i podací právo příslušelo. Přestaven a opraven byl r. 1741. Blíže kostela nad řekou říká se „na zámku".

K o t e r o v rozkládá se na mírném svahu na pravém břehu Úslavy 5 *km* jihových. od Plzně a čítá 78 čís. pop., většinou zděných, s 473 obyv.. náležejícími farou do Plzence. Škola dvoutřídní zal. r. 1873. Obyvatelé živí se hlavně polním hospodářstvím. Válcový mlýn.

Nejstarší zmínka o Koterově činí se roku 1369; měšťan plzeňský Vavřinec z Kralovic zakoupil ves od bratří Mikuláše a Jakše z Újezda a vysadil ji poddaným právem zákupním. Lánů bylo 12 s dvěma vrchy Kolešovkou k Božkovu a Mešnicí k St. Plzni. Z lánu platilo se 93 gr., držitel mlýna platil 100 gr.

Křimice, vesnice ležící na pravém břehu Mže, 4 *km* záp. od Plzně při erární silnici a státní dráze, čítají 84 čís. pop., většinou zděná a podél silnici pravidelně sestavená, s 941 obyv. národ. české, z nichž jest 928 katol. a 13 israelitů. Obyvatelé živí se zemědělstvím a řemesly. Čtyrtřídní škola, založená r. 1867.

Zámek knížete z Lobkoviců vystavěný r. 1750. s bohatou knihovnou a cennými obrazy; při něm jest rozsáhlý park. Zámecká kaple zasvěcena jest Kristu Ukřižovanému.

Asi 1 *km* jižně od Křimic jest filiální chrám Panny Marie s hrobkou knížat Lobkovických zvaný „Hornička“.

Při silnici stojí socha sv. Jiří; umělecké dílo zhotovil Lazar Widmann před r. 1756.

Před zámkem jest sousoší bolestné Panny Marie.

Pivovar, zaniklý cukrovar, umělecký mlýn, rozsáhlá cihelna, nádraží, pošta, telegraf.

Západně od Křimic $1^1/_2$ *km* jest ovčín s 2 obytnými staveními. V okolí Křimic pěstuje se výborné zelí.

R. 1251 usadil se na Křimicích syn Oldřicha ze Žinkova (Drslavic) jménem Póta, kterýž byl županem plzeňským a vystavěl hrad Pótenštein v lese nad nynějším žinkovským zámkem. V století 14. náležela ves Křimice častěji měšťanům plzeňským. Pertold Nuessel, měšťan plzeňský, ubíraje se r. 1385 na pouť k Božímu hrobu, odkázal kostelům plzeňským roční plat 15 kop grošů na své vsi Křimicích; všechen ostatní statek v Křimicích pak stejným dílem synům svého bratra Martinovi, Henzlovi a Blažejovi. Na počátku století 15. byly Křimice rozděleny, část náležela Švamberkům, z nichž Václav řečený Tiavák r. 1413. hlásil se k dědictví v Křimicích po smrti Frozy ze Švamberka. Roku 1415.—16. hlásili se o statek odumřelý ($^1/_3$ vsi) po dceři někdy Jana z Křimic, jenž na krále spadl, měšťané plzeňští Mikuláš Koranda a Bláha Nuessel, a dáno jim za právo.

Pozdější majitelé Křimic v 15. stol. a na počátku 16. stol. nesou jméno Točník. R. 1483. Uršula Točníková z Křimic a syn její Václav postoupili 11 kop dluhu klášteru chotěšovskému v Střižovicích a Křimicích. R. 1486 připomíná se Václav Točník, který s Janem z Bratronic měl spor o dědictví Křimické. Týž Václav

r. 1489. byl žalován, že proti právu držel některé pozemky po faráři malesickém Blažkovi. Purkhart Točník z Křimic připomíná se r. 1510.—1511. R. 1533. byla majitelkou Křimic Markéta Kocovská na Chodové Plané, a v rodě jejím udržely se Křimice do počátku 17. století. Po bitvě bělohorské dostaly se Křimice trhem hrabatům z Vrtby, kteří zde až do r. 1830 vládli. Toho roku zemřel poslední mužský potomek rodu toho Josef hrabě z Vrtby, nejvyšší maršálek a dědičný pokladník král. Českého, odkázav v poslední vůli panství Křimické knížeti Janu Karlovi z Lobkovic.

Kyšice leží 7 *km* východně od Plzně asi 1 *km* od levého břehu řeky Klabavky a čítají 98 čísel pop. s 678 obyvateli přifařenými do Dejšiny.

Škola dvoutřídní.

Samoty: mlýn Nouzov 1 *km* sev. a Mýtě či Hory sv. Jana Nepomuckého 2 *km* jižně.

Roku 1336. odkázal měšťan plzeňský Pavel klášteru minoritskému v Plzni roční plat ze 3 lánů v Kyšicích a sice po 72 gr. z jednoho lánu. Roku 1379. náležela část Kyšic Sezemovi a Bořkovi ze Smečic a část Jindřichovi z Letkova a v Kyšicích. Petr z Kyšic ucházel se r. 1381. po smrti Děpolta z Dubnice o zaplacení 50 kop grošů, které Děpolt zapsal jakožto věno matce Petrově na zboží svém v Dubnici.

Ledce, vesnice ležící na úpatí vrchu Krkavce na potoku Všerubském 8 *km* severně od Plzně při okresní silnici z Plzně do Manetína vedoucí, čítají 75 pop. čísel s 565 obyvateli, Čechy, katolíky živícími se hlavně polním hospodářstvím. Potokem Všerubským dělí se obec na vlastní ves a Malou stranu. Na návsi Malé strany stojí socha sv. Jana Nepomuckého.

Farní chrám sv. Jakuba má presbytéř slohu gotického; ostatní části přistavěny ve slohu renaissančním. Obnoven byl roku 1769. Špitál pro 10 osob založený roku 1797. Škola připomíná se již roku 1718.; nynější budova vystavěna r. 1822. a jest trojtřídní.

Samota: Dubský mlýn.

Ledce připomínají se již roku 1181.; odtud podepsáni jsou kněží co svědkové na listině plasské. Roku 1290. koupil klášter plasský Ledce od Budivoje z Isenberka a při něm zůstaly až do počátku válek husitských. Roku 1421. zapsal císař Zikmund Ledce a Záluží s mlýnem Dubským Burianovi z Gutšteina, a roku 1501. obdržel Wolf z Gutšteina stvrzení na bezpečnější držení Ledec.

V druhé polovici 16. století dostaly se v držení Diviše Markvarta z Hrádku seděním na Bělé a r. 1622. přešly na Viléma Vře-

sovce z Vřesovic. Na počátku století 18. dostaly se hrabatům z Vrtby a spojeny s panstvím nekmířským. Část Ledec roku 1848. náležela panství města Plzně.

L e t k o v, vesnice asi 4 *km* severně od Plzence ležící, čítá 48 čísel pop., rozdělených na ves a Hradčany. a 296 obyv. národnosti české, náboženství katolického, přifařených i přiškolených do Plzence. Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím, hornictvím a prací v lomech.

Kaplička ku cti sv. Gotthardа vystavěná pochází z r. 1771.

Vápencové lomy, plavírna kaolinu a kamenouhelné doly.

První zmínka o Letkově děje se r. 1325. Král Jan daroval ves Letkov svému věrnému služebníku Bohuslavovi z Letkova se vším příslušenstvím ve svobodné držení a r. 1339. propustil ji dědičně synům Bohuslavovým Oldřichovi, špižírníku královskému a jeho bratrům, aby ji i prodati mohli, jen s tím povinni že budou, aby konali služby v úřadě špižírnickém. Roku 1379. držel Letkov Jindřich z Pístova a v Kyšicích, jemuž náležela i část Sedlce a Lobez. Oldřich z Letkova postoupil dědiny své v Sedlci v dluhu 150 kop grošů Mikulášovi Korandovi, měšťanu plzenskému r. 1419. Léta 1442. prodal měšťan plzeňský Tomáš Pabianek právo své, které měl po Mikulášovi Korandovi z Plzně na tvrzi Letkově, za 60 kop gr. Vilémovi z Račína.

L h o t k a, vesnice ležící 2 *km* severozápadně od Nekmíře, čítá 17 pop. čísel a 126 obyv. živících se zemědělstvím. Náleží farou do Všerub a školou do Nekmíře.

L i t i c e, vesnice při řece Radbuze, čítá 178 čís. pop. a 2110 obyv. většinou národnosti německé, z nich je 2094 katolíků a 16 israelitů. Farní chrám sv. Petra a Pavla. Dva duchovní bývají ustanovováni prelátem kláštera v Teplé. Trojtřídní německá škola ve vsi a trojtřídní škola něm. v Matildině dole $^{3}/_{4}$ hodiny od Litic vzdáleném obývaném hlavně horníky. Farní kostel v nynější své podobě pochází ze středu 17. století; opodál na vršku jest daleko viditelná kaplička z r. 1737.

Cihelna, kamenouhelné doly (r. 1891. dobylo se 518.916 *q* uhlí), výroba koksu, mlýn, stanice dráhy.

Nad mlýnem litickým viditelny jsou nepatrné zbytky po hradě, který založil Oldřich syn Oldřicha ze Žinkova mezi r. 1193.—1216. Po smrti Oldřichově r. 1216. přešel majetek jeho na Protivu ze Žinkov, jehož syn Protiva s bratrem Rúsem seděl na Liticích r. 1232. Soběhrad z Litic byl r. 1285.—87. purkrabím v Domažlicích.

Roku 1343. vyměnila si obec plzeňská s Růsem z Litic, který r. 1356. byl podkomořím královským, a syny jeho bratra, pozemky; část pastvin svých (na Borech) postoupila pánům z Litic, a ti postoupili jí část svých pozemků směrem k Doudlevcům.

Roku 1358., 1375. připomíná se co patron kostela litického Boreš z Ryzmburka, r. 1395. Boreš starší a mladší z Ryzmburka, r. 1414. Eliška, vdova po Boršovi z R., r. 1415. Jindřich z Elstrberka na Plané. Na počátku století 15. dostaly se Litice klášteru chotěšovskému, který je postoupil v dluhu Vilémovi z Ryzmb. odjinud ze Švihova. Tento prodal právo své Fridrichovi z Donína a na Vildštejně, který je postoupil Janu Cičovcovi z Čičova a v Těňovicích dle zápisu z r. 1515.

Lobzy leží v údolí řeky Úslavy 2 *km* jihových. od Plzně a čítají 68 čís. pop. většinou zděných s 1200 obyv. národ. české, nábož. katol.

Farou náležejí k Plzni; škola čtyřtřídní založena byla r. 1893.

Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím, řemesly a prací tovární.

Jižně od obce jest vojenská střelnice.

Části obce jsou Vyšehrad na levém břehu Úslavy a Letná, skupina činžovních domů při silnici rokycanské.

Osada tato připomíná se již r. 1115. při založení kláštera kladrubského.

Roku 1379. náležela část Lobez Jindřichovi z Letkova, část držel farář, část náležela klášteru dominikánskému v Plzni, mimo svobodné popluží, jež patřilo vladykovi Jakubovi.

Po smrti Havla Bubna v Lobzích daroval král Václav IV. zboží jeho nemovité jmění svým věrným Martinu Stašovcovi z Nezabylic a Jaroslavovi z Nevida r. 1394. Roku 1395. prodal kněz František z Plzně 4 kopy a 20 grošů ročního platu v Lobzích za 45 kop grošů Václavovi, měšťanu plzeňskému. Témuž Václavovi prodal Oldřich z Letkova roční plat 4 a půl kopy v Lobzích a 2 kopy platu z řeky tamtéž za 63 kopy grošů.

Tento Václav odkoupil i Markvartovi z Bukšic 72 groše ročního platu v Lobzích za 15 kop grošů, tak že skoro celá ves mu náležela. Po smrti Václavově zdědila všecky jeho statky dcera Barbora, provdaná za Jakuba ze Všerub r. 1427.

Roku 1428. prodal plzeňský měšťan Petr Čermenský dědinu s chmelnicí a louku u řeky pod Lobzy Matějovi a Maretě z Lobez za 15 kop grošů.

Nadryby leží při okresní silnici na levém břehu Mže 12 *km*. severovýchodně od Plzně a čítají 34 pop. čísla s 262 obyvateli, živícími se polním hospodářstvím. Farou náležejí do Plané; jednotřídní škola zřízena r. 1873. Kaple sv. Antonína Pad. Přes řeku Mži jest přívoz.

Samoty: mlýn Valentův na levém břehu Mže a Korečník na pravém břehu.

Nadryby darovali Oldřich a Drslav z Litic se svolením krále Přemysla Ot. I. klášteru plasskému r. 1216., jemuž s malými přestávkami náležely až do jeho zrušení.

Nebřem (v starých spisech Nevřeň) leží 11 *km* severozápadně od Plzně na pravém břehu potoka Všerubského a čítá 57 čísel pop. s 382 obyv., z nichž jest 353 Čechů a 29 Němců, živících se polním hospodářstvím a hornictvím. Farou náleží do Ledec; jednotřídní škola založena byla r. 1883.

K obci nebřemské náleží též Kokořov, vyjma 4 čísla, příslušná k Nekmíři.

Samoty: Nová hospoda, 2 *km* jihozáp. při silnici Karlovarské a Toflův mlýn, 1 *km* západně

Plavírna kaolinu a ložisko kamenného uhlí.

R. 1364. zakoupili bratři Racek a Sezema ze Švamberka, patroni kostela v Bělé, 6½ kopy gr. platu pro oltář v Bělé na vsech Nevřeni a Štěňovicích. R. 1379. náležela část Nebřema Rackovi a Sezemovi ze Švamberka. část faráři v Bělé, část vladykovi Ješkovi a ½ lánu Jindřichovi.

Kokořov, někdy tvrz, nyní poplužní dvůr, náležel r. 1225. Podivovi z Kokořova, prvnímu známému předku rodu Kokořovců z Kokořova, kteří r. 1607. do panského a r. 1680. do hraběcího stavu byli povýšeni. R. 1379. seděli na Kokořově Sezema a Martin. Mezi jinými jmenuje se r. 1409. Petr a r. 1452. Jan z Kokořova.

Nekmíř, vesnice ležící při okresní silnici z okresu Manetínského do Plzně vedoucí, na potůčku Nekmířském 15 *km* severozápadně od Plzně, čítá 65 čísel pop., zděných, cihlami krytých a 495 obyv., národnosti české, náboženství katolického mimo 4 rodiny israelitské. Farou náleží Nekmíř do Všerub, kam také až do r. 1868. školou náležel. Obyvatelstvo živí se z největší části polním hospodářstvím. Dolní část obce, starší, poblíže zámku osazena jest starousedlými sedláky, v horní části, které přezdívají Hradčany, jsou chalupníci, opodál silnice, směrem severním vzniká nová část, jíž se na Rusech říká.

Trojtřídní škola; zámek, pivovar a lihovar. Na blízku jest lovecký zámek Lipovice s myslivnou a několika hospodářskými budovami.

První známí držitelé Nekmíře jsou Racek z Nekmíře r. 1384., Jindřich r. 1392., Sezema r. 1409., Václav 1411. a Kancek z Nekmíře r. 1419. Když r. 1419. dne 2. prosince Žižka s 300 bojovníky a 7 vozy z Plzně vyrazil, vrhl se na něj u Nekmíře Bohuslav ze Švamberka s 2000 muži vojska královského. Žižka odraziv útok jeho, učinil mu velikou škodu. Roku 1442 byl majitelem Nekmíře Pavel řečený Ebrzvin, roku 1446. Petr Brada z Nekmíře seděním na Poříčí a r. 1453 Jan Petr Brada z Nekmíře.

Roku 1530. drželi Nekmíř Jiřík a Hanuš Leitoltové ze Žebrnic a na Nekmíři. Před vypuknutím války třicetileté seděl na tvrzi Nekmíři Diviš Markvart z Hrádku a na Bělé, jeden z 30 direktorů zemských. Po bitvě bělohorské prodán Nekmíř Vilémovi z Vřesovic. Okolo roku 1670. držela jej hraběnka Isabella Marie z Götzu a od počátku 18. století hrabata z Vrtby. Po vymření rodu toho dostal se Nekmíř v držení knížat z Lobkovic a od těchto hrabatům ze Schönbornu. Nynější majitel N. jest Dr. Stanislav Vopršálek, advokát v Plzni, který jej r. 1895 koupil.

Ninice leží při okresní silnici z Plzně do Plané a čítají 38 čísel pop. s 234 obyvateli národnosti české, nábož. katol., živícími se polním hospodářstvím.

Kaple sv. Kateřiny připomíná se již r. 1417; v nynější podobě má sloh renaissanční.

Samota: obecní cihelna.

Oldřich z Litic daroval ves Ninice r. 1216. klášteru plasskému, který ji držel do r. 1420. Toho roku zapsal Ninice císař Zikmund Petrovi z Chrástu a dle jiného zápisu téhož roku Fridrichovi Janovi z Kolovrat. V rodě tom zůstaly Ninice do konce 15. století a ještě r. 1499. udělil Albrecht z Kolovrat obyvatelům milost volného stěhování pod jiné pány. Roku 1516. držel Ninice Bohuslav Muchek z Bukova a v Dejšině, který postoupil některé poddané v Ninicích klášteru plasskému na vyrovnání dluhu.

Planá, vesnice ležící na planině místy hlubokými koryty prorvané na levém břehu Mže, asi 1 *km* nad ústím potoka Třemošenského, čítá 26 čísel pop. s 221 obyv. národnosti české, náboženství katolického.

Od Plzně vzdálena jest 18 *km* a spojena jest s ní okresní silnicí, která dále vede do okresu kralovického.

Farní chrám Na nebevzetí Panny Marie má gotickou presbytéř; ostatní části byly r. 1753. v slohu renaissančním přistavěny.

K farnosti zdejší náleží 14 vesnic a služby Boží obstarávají 2 duchovní.

Dvoutřídní škola; parostrojní pivovar. Obyvatelé živí se polním hospodářstvím a hornictvím.

Farní chrám uvádí se již r. 1384.

Na pravém břehu Mže nalézá se hradiště, jehož prostora až k třetímu náspu jest majetkem obce plánské. Čelem sklání se do Mže, v levo jest od ostatního lesa odděleno potokem, který od sv. Kříže do Mže spěchá. Tvrz slula Radná a založena byla Dobrohosty z Plané, majícími štít rozdělený vodorovně ve dvě polovice, z nichž hořejší jest vyvýšenější než dolejší. Zde sídlela rodina stejného jména, z nížto známe Sezimu, který r. 1309 byl usmrcen. Stejného erbu užívali páni z Chrástu, Oseka a Volducha, což zárukou stejného původu jest.

Na počátku století 15. náležela Planá klášteru plasskému. Ve válkách husitských dostala se hrabatům z Kolovrat, od nichž obyvatelé obdrželi volnosť stěhování pod jiné pány. Na počátku 16. stol. nalézá se Planá opět v držení kláštera Plasského, který ji Albrechtovi z Gutštejna s jiným ještě příslušenstvím r. 1520 zastavil v dluhu 2500 kop grošů českých dobrých.

Dalšími držiteli Plané byli Griespekové v Kacerově až do bitvy bělehorské. R. 1623. připadla Planá opět klášteru plasskému. Po zrušení kláštera toho r. 1783. spravováno bylo jeho jmění maticí náboženskou, a r. 1826. dostalo se v majetek knížat z Metternich-Winneburku.

Plzeň, královské město, leží v rozsáhlé kotlině při stoku Mže s Radbuzou (49° 45′ severní šířky 31° 2½′ vých. délky) ve výši 313 *m* nad hladinou mořskou. Čítá dle sčítání z r. 1890. domů 2009 s 50.221 obyv., z nichž jest 41.613 Čechů, 8071 Němců, 47.248 katol., 438 protestantů a 2527 israelitů; průměrný přírůst obyvatelstva jest 1150 duší ročně, takže dnes možno říci o Plzni, že má 57.000 obyvatelů.

Skládá se z vlastního města, druhdy obehnaného hradbami, z nichž jen nepatrné zbytky u kláštera františkánského a bývalé vojenské nemocnice dosud se udržely, a tří předměstí těsně k němu přiléhajících, pražského na východě, saského na severu a říšského na jihu a západě. Běžnější nyní rozdělení jest na pět okresů, z nichž město tvoří 1., říšské předměstí na jihu až po silnici

klatovskou 2., západní část říšského předměstí 3., saské předměstí 4. a pražské 5. okres.

Kolem prvního okresu upraveny jsou na místě bývalých příkopů sady v délce 2 *km*, z nichž nejprostrannější a nejúpravnější jsou sady Kopeckého a Smetanovy s pomníky Martina Kopeckého a Josefa Smetany.

Vnitřní město má polohu rovinnou, říšské předměstí na západě jest s městem v stejné výši, na jihozápadě půda znenáhla stoupá.

Pražské předměstí mezi ramenem mlýnským a řekou Radbuzou a největší část předměstí saského při obou březích Mže jest v terrainu inundačním; za Radbuzou zdvihá se půda značně do výše, tvoříc u sv. Mikuláše opět pláň, na níž tvoří se rychle nová část města. Podobně i části saského předměstí u Všech Svatých, Lochotín a Košutka jsou na výšinách.

Poloha půdy na předměstí říšském a výše položené části předměstí pražského dovoluje stavbu domů v pravidelných souvislých řadách; avšak na předměstí saském takové sestavení možné není. Domy v této části města tvoří hlavně čtyři delší ulice Plánskou a pokračování její na Roudné, Luční, ke Všem Svatým a Lochotínskou; zcela nesouvislé části tvoří tak zv. Janská, Lochotín, Košutka a Amerika.

Vnitřní město vyniká úplně pravidelným svým založením, jakým málo měst nejen v Čechách, ale vůbec vykázati se může. Rozkládá se na čtvercové téměř ploše měřící 500 *m* délky a 400 *m* šířky, tudíž na 20 *Ha*. Uprostřed města nalézající se náměstí vyniká vedle své pravidelnosti i značnou rozsáhlostí, měříc v délce 192 a v šírce 138 *m*. Z něho na všecky strany světové vybíhají přímé, skoro vesměs 16 *m* široké ulice, z nichž Saská na sever, Pražská na východ, Říšská na západ, Františkánská a Školní na jih vedoucí jsou nejdůležitější a nejživější. Mimo hlavní náměstí jsou v Plzni ještě: Palackého náměstí za kasárny c. a k. 35. pěšího pluku, Radeckého náměstí, při c. k. vojenské zásobárně a Dobytčí trh při kasárnách c. k. zemské obrany náměstí značné velikosti. Nejširší ulice celého města jsou třída Ferdinandova směrem silnice do Klatov a třída Husova.

Z budov sluší jmenovati: arciděkanský chrám na hlavním náměstí s věží 102 *m* vysokou, tudíž nejvyšší v Čechách. Vystavěn jest ve slohu gotickém a sahá nejstarší svou částí, totiž presbyteří, do konce století 13., kdežto loď s krásnými vysokými okny a bohatou klenbou pochází ze století 14.

V přesbyteři jsou latinské nápisy, vztahující se na šťastně přestálé obléhání města od Husitů r. 1433.—1434; na stěnách lodi pak jest několik náhrobních kamenů, mezi nimiž jest pomník Šimona Plachého, zemřelého r. 1609. Z venčí chrámu zasluhuje povšimnutí kaple Šternberská, nyní velmi sešlá, vystavěná v pozdní gotice ze stol. 16., a hora Olivetská, sousoší dřevěné z 15. stol. mezi dvěma opěracími pilíři, představující Krista a tři spící apoštoly.

Kostel františkánský s klášterem v ulici dle něho pojmenované má lodi, jež zachovaly ráz basiliky, prostřední vysokou a širokou a dvě poboční nižší a úzké. K nim pojí se dlouhé presbyterium v slohu první gotiky. Kostel má mnohé přístavby z doby renaissanční. Ve velkém refektáři klášterním chová se obraz sv. Lukáše od Skrety. Dosti bohatá knihovna klášterní má mnohé prvotisky a jiné cenné památky.

K budově německého gymnasia připojen jest kostel sv. Anny a za ním nacházíme bývalý konvent zrušeného ženského kláštera dominikánského, založeného a vystavěného i s kostelem hraběnkou Alžbětou Vratislavovou z Mitrovic r. 1711.

Na předměstí pražském jest hřbitovní kostel sv. Mikuláše vysoko na pravém břehu řeky Radbuzy vystavěný plzeňským měšťanem Vojtěchem, malířem, roku 1406.; nedaleko něho pod hřbitovem jest kostelíček „u Ježíška" založený r. 1745.

Na saském předměstí taktéž na hřbitově stojí kostel Všech Svatých z roku 1360.

Mimo to jsou kaple: sv. Václava v chudobinci městském, v budově reální školy, při českém gymnasiu a v budovách obecných a měšťanských škol na pražském a říšském předměstí.

Ze světských staveb vynikají: starobylá radnice na severní straně náměstí vystavěná v slohu renaissančním r. 1559.; císařský dům v levo od radnice, mající jméno své od toho, že v něm císař Rudolf 1599—1600 bydlel, meškaje v Plzni za moru v Praze zuřícího; arciděkanství, budova provedená v slohu barokním na západní straně náměstí; budova reální školy v sadech Otakarových; budova obecné školy ve východním obvodu, české divadlo, městská spořitelna, pošta a mnoho soukromých domů, vystavěných v posledním desítiletí s bohatým a krásným průčelím.

Mnohé domy ve vnitřním městě zachovaly jestě starobylý ráz se svými vysokými štíty a krásnými portály.

Zastavené plochy bylo r. 1891. 101·0746 *Ha.*, hřbitovy měří 3.7447 *Ha.*

Na hřbitově u sv. Mikuláše odpočívají zasloužilí spisovatelé: Jos. Vojtěch Sedláček, Josef Smetana, J. Kajetán Tyl, Bernard Guldener a Karel Kunz; u Vš. Svatých: Dr. Antonín Major, Pavel Jehlička a Julius Koráb.

K farnosti plzeňské náležejí též osady: Bolevec, Božkov, Hradiště, Doubravka, Lobzy, Újezd, Bukovec a Škvrňany. Duchovní správu vede arciděkan se čtyřmi kaplany.

Evangelíci mají v Plzni kostel vystavěný r. 1868.

Israelitská synagoga na Štěpánském náměstí vystavěna byla r. 1894, hřbitov israelitský nalézá se na severu od města nedaleko silnice do Třemošné.

V Plzni jest ústav učitelský, vyšší česká a německá průmyslová škola, česká a německá realní škola, české i německé gymnasium, česká a německá škola obchodní. škola rolnická, česká a německá vyšší dívčí škola.

Mimo to jest zde 6 pokračovacích průmyslových škol, zřízených při obecných a měšťanských školách, dvě pokračovací školy průmyslové při školách průmyslových a přes 20 hudebních ústavů.

Ve příčině českého školství obecného rozdělena jest Plzeň na čtyři obvody: Ve východním jsou 2 samostatné dívčí a 2 chlapecké školy obecné, v jižním 2 dívčí, 2 chlapecké obecné a 2 měšťanské školy (jedna dívčí, druhá chlapecká), v západním obvodu 2 obecné (dívčí a chlapecká), v severním 3 obecné a 2 měšťanské (chlapecká a dívčí). Všech tříd českých bylo v roce 1895./96. 110.

Německé školy tvoří dva obvody a mají 4 školy obecné a 2 školy měšťanské s 29 třídami; mimo to jest na pražském předměstí soukromá škola německá. vydržovaná spolkem školským.

Pro děti ještě školou nepovinné vydržuje obec plzeňská 12 mateřských školek českých a 2 německé.

Vzdělanosti obyvatelstva napomáhá obecná knihovna, bohatá na spisy české i jinojazyčné; musea historické a průmyslové jsou též důležitým zdrojem poučení.

O zábavu obyvatelů postaráno divadlem městským a letním divadlem v sadech městských, obojí jest české; německé divadlo založeno r. 1868. stojí v ulici Götheově.

Ze 140 spolků plzeňských stará se převážná většina nejen o vzájemnou zábavu, šíření vlasteneckých a dobročinných snah, o vzdělání svého členstva zřizováním čítáren, ale i pořádáním koncertů a přednášek poučných, k nimž skoro vždy i širší obecenstvo má přístup.

Živnost. Příznivá poloha města v středu pánve kamenouhelné a středisku starých obchodních cest, kteréž přirozeně stalo se i střediskem moderních komunikací, všech důležitějších drah západní Čechy probíhajících, jsou zajisté nejplatnější podmínky značného rozkvětu průmyslového a obchodního v Plzni Četné komíny průmyslových závodů svědčí o velmi čilém ruchu továrním. Z nejdůležitějších závodů sluší na prvém místě uvésti měšťanský pivovar, založený r. 1842.. jenž vyráběje ročně 600.000 *hl* piva, požívá pověsti světové. Těsně při něm zbudován jest pivovar akciový založen r. 1870. s výrobou 250.000 *hl*. Severovýchodně od města u Bílé hory dostavěn právě pivovar společenský, jenž vaří denně 400 *hl*.

Světové pověsti také získal si velkozávod Emila ryt. ze Škodů, záležející ze strojovny, mostárny, slévárny železa, ocelárny, továrny na děla, kulomety, kryty pancéřové a z kotlárny, opodál za městem umístěné, která zvláštní drahou s továrnou vlastní spojena jest.

K těmto závodům druží se akciová továrna na výrobu vagonů a stavbu uměleckých mlýnů, továrna na zboží emailové, 2 továrny na výrobu drátu a hřebíků drátěných, čtyři parní mlýny, dvě papírny, sklárna, velkozávod kamenický, koželužny a kožišnické dílny, továrna na výrobu kočárů, dílny na zhotovování hospodářských strojů a j., které zaměstnávají veliké množství dělníků a rozesílají výrobky své do všech končin.

Mimo to i menší závody řemeslné jsou velmi četné. Tiskáren jest v Plzni 5, a vydávají se tu 4 časopisy. Z toho patrno, že jako průmysl i obchod je velmi čilý podporován jsa mimo to četně navštěvovanými trhy týdenními a trhy na dobytek; v nedávné době zvláště proslulé bývaly trhy výroční.

Z Plzně rozbíhají se paprskovitě silnice erární do Nepomuka, Rokycan, Třemošné, Stříbra, Karlových Var a Klatov; k nim řadí se silnice okresní, kterými skoro každá značnější obec s Plzní jest výhodně spojena.

V Plzni jest ředitelství c. k. státních drah, které vedou do Chebu, Budějovic, Prahy, Brodu nad Lesy. Žatce a Eisensteinu.

O chudé příslušníky, sirotky a nemocné vede se v Plzni náležitá péče. Pod správou obecní nalézá se měšťanský chudobinec sv. Maří Majdaleny, z něhož poskytuje se úplné zaopatření 6 mužům a 12 ženám; chudobinec sv. Martina pro chudé stavu nádennického; městský sirotčinec, založený na oslavu stříbrné svatby Jejich Veličenstev r. 1879., jehož správu vedou školní sestry. Mimo to blahodárně působí spolek pro obecné kuchyně a pro stravování školní

mládeže, krejcarový spolek, spolek lásky k bližnímu sv. Antonína a jiné dobročinné a podpůrné ústavy a spolky.

Ve příčině zdravotnictví jest město rozděleno na 5 zdravotních okresů, z nichž má každý svého městského lékaře, který veškerou zákonem zdravotním předepsanou službu vykonává a v něm též bydlí. Mimo to jest v městě ještě 31 lékař, 2 zvěrolékaři, 2 zubní lékaři a 2 zubní technikové.

K stálému léčení slouží veřejná nemocnice.

Vodou k povšechnému užívání způsobilou opatřuje Plzeň moderně zařízený na vrchu Homolce a pod ním umístěný vodovod; pitnou vodu přivádí vodovod ze studní za Všemi Sv. se nalézajících.

K ukládání úspor slouží městská spořitelna a několik záložen.

Plzeň jest sídlem c. k. okresního hejtmanství a c. k. okresní školní rady, c. k. krajského a městského delegovaného soudu, c. k. státního návladnictví, finančního ředitelství, hlavního berního a celního úřadu, c. k. horního hejtmanství, c. a k. místního vojenského velitelství, místního velitelství c. k. zemské obrany, ředitelství c. k. státních drah, obchodní a průmyslové komory a okresního zastupitelstva. K Plzni náleží též c. k. státní věznice pro mužské na Borech.

Dějiny města.

Město Plzeň zaujímá, co příběhů politických, církevních a kulturních se týče, vedle měst Pražských první místo. Založeno bylo za krále Václava II. asi r. 1290 a na rozdíl od původní Plzně nad řekou Úslavou nazváno Novou Plzní. R. 1292. položen byl základ k farnímu chrámu sv. Bartoloměje, a snad již tehdáž uveden byl do města řád rytířů německých, kterému r. 1310. král Jindřich Korutanský udělil patronátní právo k farnímu chrámu. Podobně ještě na sklonku stol. 13. uvedeni do Plzně minorité, kteří si vystavěli dosud stojící chrám Panny Marie, a dominikáni, kteří při svém klášteře založili kapli sv. Ducha a v stol. 16. přistavěli k němu kostel sv. Markéty.

Výhodná poloha města a výsady jeho lákaly hned na počátku obyvatelstvo, jak z blízkého tak i z dalekého okolí do Plzně, a jednotliví obyvatelé jeho jměním svým přispívali záhy k účelům dobročinným Tak již r. 1320. založil měšťan plzeňský Konrád z Dobřan na předměstí špitál sv. Máří Majdaleny a bohatě jej nadal.

Dle jmen prvních měšťanů souditi lze, že byli původu německého, ale během 14. století nabyl živel český rozhodné převahy nad německým.

Měšťané plzeňští již v první této době velmi byli dbalí rozmnožování výsad a práv, zvláště pak vymohli si na králi Janovi

roku 1341., aby nebyli nuceni platiti clo v Domažlicích, v Přimdě a Tachově ze žádného zboží, jež by ku své potřebě vezli, a řezníci plzeňští obdrželi téhož roku táž práva, kteráž měli řezníci pražští.

První trh výroční povolil obci plzeňské r. 1363. Karel IV. na den sv. Bartoloměje. Týž král dal r. 1372. měšťanům plzeňským právo, aby mohli statky své v městě nebo mimo město ležící buď odkázati neb prodati komukoliv, a syn jeho Václav IV. ustanovil, aby veškeré statky měšťanů plzeňských, kteří by zemřeli bez závěti a žádných dědiců nezanechali, na opevnění města obráceny byly.

I o vzdělání mládeže dbalí byli Plzeňští velmi záhy; tak aspoň svědčí zmínka o správci školy M. Jiřím r. 1331. a o M. Janovi, rektoru škol plzeňských r. 1362. Jaké důležitosti magistrát plzeňský již v století 14. nabyl, ukazuje, že král Václav IV. měšťanům plzeňským svěřil právo popravy v kraji plzeňském r. 1381.

Před válkou husitskou záleželo město Plzeň z města vlastního a čtyř předměstí: Škvrňanského na jihu a západě, Malického na severu po obou březích řeky Mže, kde před založením města stávala osada Malice, Špitálského na východě, mezi stokou mlýnskou a řekou Radbuzou a Pražského za Radbuzou. Počet domů v městě činil 278 a na předměstích 69 mimo četné hospodářské dvory, pivovary a některé sladovny.

Hnutím husitským na samém počátku dotknuta i Plzeň. Návodem Václava Korandy, kazatele při farním chrámu, přibyl Žižka r. 1419. do Plzně, chtěje z ní učiniti první místo nové strany náboženské. Kněží pod obojí prohlašovali, že při obecné zkáze světa, která dle jejich propovídání tehdáž přijíti měla, budou věrní vyznávači zákona božího zachováni jen v pěti městech, a jedním z těch byla Plzeň, zvaná sluncem. Také kláštery plzeňské utrpěly na počátku hnutí husitského; dva z nich ztečeny. Avšak pobytu Žižkova v Plzni nebylo na dlouho. Roku 1420. sevřen byv ve městě silným vojskem královským, vedeným Václavem z Dubé, a vida, že protivní živlové v městě s královskými se smlouvají, rozhodl se odejíti z Plzně, a s přívrženci svými uchýlil se na Tábor.

Po odchodu Žižkově a přívrženců jeho bylo pomocí královského vojska upevněno v Plzni panství strany katolické, kteréž od té doby zůstala Plzeň vždy věrnou a zaujala odtud výlučné a vynikající postavení v dějinách země.

Strana pod obojí pokoušela se několikráte o dobytí města. První obležení r. 1421., 1427. a 1431. trvala krátce a nebyla vedena s dostatečným důrazem; za to tím nebezpečnější bylo obležení poslední.

R. 1433. usneseno ve straně Táborské pokusiti se všemi silami o dobytí Plzně. Již v červenci přitáhli první zástupové vedeni Bedřichem ze Strážnice a Janem Pardusem z Horky a položili se u Škvrňan, aby zamezili zásobování města. K nim přibývalo vždy nových a nových zástupů, že vojsko obléhající konečně čítalo 36.000 mužů. Sám Prokop Holý s předními vůdci řídil obléhání; měl to býti poslední a rozhodný boj, měl-li v Čechach vedle husitismu i katolicismus své oprávnění.

Vojsko husitské rozložilo se v 5 opevněných táborech, pustilo na město hrubou střelbu ze 40 děl a častými útoky hledělo zlézti hradby městské. Plzeňští šťastně odrazili všecky útoky, ale nedostatek potravy hrozil městu zkázou.

V největší tísni podařilo se vpraviti do města dne 30. března 700 korců obilí, při čemž nápomocen byl i jeden z předních vůdců táborských Přibík z Klenového, dav se uplatiti od strany katolické. Dne 5. května dodal Plzeňským pomocí Zdeňka Drštky a Hrdoně z Dubňan novou spíži, tak že mohli zase na delší dobu nepřátelům odpírati. Když pak zvěděli vůdcové vojska husitského u Plzně, že vojsko strany šlechtické zmocnilo se Nového města Pražského, odhodlali se po desítiměsíčním obléhání město opustiti dne 8. května 1434.

Tato vytrvalost a statečnost zjednala Plzni slavné jméno. Císař Zikmund v odměnu za přestálá nebezpečí a prokázanou udatnost osvobodil plzenské měšťany ode všech cel a mýt po Čechách a vší říši německé.

V upomínku na toto památné obležení slavívali pak Plzenští okázale Nový svátek a přijali do znaku svého velblouda, kterého při jednom výpadu se jim podařilo ukořistiti.

V dobách následujících stála Plzeň vždy při straně katolické. R. 1449. přistoupila k jednotě Strakonické, a když tato jednota zvedla boj proti králi Jiřímu, prohlásila se také Plzeň proti němu, a zůstala v odboji i proti jeho nástupci Vladislavovi II., přidržujíc se krále Matyáše až do míru Olomúckého r. 1479.

V odměnu za svou věrnosť a poslušenství k papežské stolici obdržela Plzeň r. 1466 rozhojnění svého znaku od papeže Pavla II., totiž dva zlaté klíče v stříbrném poli a polovici orla černého se zbrojnošem v poli zlatém.

Tato doba stala se památnou pro město Plzeň také tím, že tu byla vytištěna první česká kniha r. 1468., a tak honosí se Plzeň, že měla první tiskárnu nejen v Čechách, nýbrž v celém Rakousku. Tiskárna udržela se v Plzni až do r. 1553.

Vláda slabého krále Vladislava II. byla plna sporů mezi jednotlivými stavy v Čechách, plna neblahých domácích půtek, kdy zase právo ustoupilo moci a síle. Velmi nebezpečným nepřítelem stal se Plzeňským v té době Jan Bavůrek ze Švamberka, který maje veliký dvůr na předměstí Malickém, působil svým spoluobčanům samé nepříjemnosti a stal se jim pravou metlou. Ubiv jednoho měšťana, prohlásil se za zodpovědníka Plzeňských, přepadal je na cestách a obíral o majetek, až tito nemohouce se žádné ochrany u krále dovolati, sáhli k sebeobraně. Přepadli tvrz Křínov, kde právě Bavůrek meškal; podařilo se jim tvrze dobyti, Bavůrka zajati i s jeho pomocníky, a odsoudili jej k ztrátě hrdla, kterýžto trest r. 1506. na něm vykonali.

Za to pak někdejší pomahači Bavůrkovi se jim vymstili tím, že několikráte r. 1507. v Plzni oheň založili, při čemž celá jižní a západní část města, jakož i všecky domy na předměstích popelem lehly.

Při vzpouře měst královských r. 1546. zůstala Plzeň králi Ferdinandovi I. věrna a odměněna od něho právem, že vyslanci plzeňští na sněmu hned po městech pražských měli nejpřednější hlas. O toto bezvýznamné právo veden byl pak mezi Kutnou Horou, jíž právo prvního hlasu po Pražských městech dříve náleželo, a Plzní dlouhý spor.

V druhé polovici 16. století hostila Plzeň často panovníky a jiné členy rodiny panovnické; hlavně pobyl tu delší dobu císař Rudolf II. 1599.—1600. a bydlel v domě, který po něm nazván byl císařský.

Válka třicetiletá dolehla na Plzeň hned v samém počátku krutě. Město zůstalo věrno císaři Matyášovi a nechtělo uznati nové zřízení v zemi, ani poddati se odbojným stavům protestantským. Proto přikázáno hraběti Arnoštu Mansfeldovi, aby se Plzně zmocnil. Plzeňští dostali pomoc od klášterů plasského, teplského a chotěšovského, a sám opat plasský Vasmucius postavil se v čelo branné moci městské.

Dne 16. září r. 1618. přibyl Mansfeld s 8000 vojska před Plzeň a stálou střelbou velice hradby městské poškozoval. Po devítinedělním obležení podařilo se mu prostříleti dva průlomy v hradbách, jeden u kláštera františkánského, druhý naproti Mansfeldově ulici, a těmi vedralo se pak vojsko jeho do města dne 22. listopadu. Měšťané bránili se udatně ještě v ulicích a na náměstí, avšak musili se vzdáti a byli pro neupřímné chování k stavům

protestantským a pro tuhý odpor odsouzeni k pokutě 120000 zl., z nichž Mannsfeldovi hned 52329 zl. zaplatiti, a ostatní v týdenních lhůtách po 4500 zl. měli doplatiti.

Obec vypůjčila si 17.500 kop gr. míš. a zastavila některé své zboží, aby mohla závazkům těm dostáti; ale když v městě jen 150 usedlých měšťanů zůstalo, bylo dáno obci ulehčení, aby kontribuci válečnou po 1000 zl. týdně splácela.

Vojsko Mansfeldovo, zůstavši v Plzni posádkou, muselo na útraty města býti vyživováno, což zavádělo obec vždy do větších a větších dluhů; tyto valně se zvýšily, když vůdce vojska císařského generál Tilly v březnu r. 1621. se zbylou posádkou vyjednal, že tato odtáhne a město císařským vydá proti zaplacení 140.000 zl., které opět obec musila zaplatiti. Tím a dalšími ještě nehodami ve válce třicetileté utrpěla Plzeň ohromnou škodu, která se na dva milliony zlatých páčila.

Z dalších událostí války sluší připomenouti delší pobyt vůdce císařského vojska Albrechta z Valdštýna. V Plzni sešli se k jeho vyzvání dvakráte generálové vojska císařského a podepsali mu zde památné reversy r. 1634.

Jak Plzeň ve válce třicetileté utrpěla, seznati lze z toho, že v městě samém ze 337 domů po válce r. 1654. zbylo pouze 239, z nichž 10 pustých, 1 pohořelý a 13 na živnosti zkažených. Podobně i vesnice městu poddané během války velmi utrpěly.

Po válce třicetileté změnil se ráz dějin městských vůbec; samospráva jejich byla zkracována, výsady jim byly odnímány, živnosti tím poklesly a města chudla nad míru. Také osudy Plzně, ač vždy věrně k vládě stála, nelišily se mnoho od osudů jiných měst královských.

Roku 1653. jednalo se o zřízení biskupství v Plzni, ale sešlo s něho pro odpor obce, kteráž se obávala státi se snad biskupovi poddanou.

Teprvé doba císaře Josefa II. způsobila novotami svými podstatné změny v Plzni. Zrušeny tu 2 kláštery ve městě (dominikánský mužský a ženský), 3 kostely na předměstí (sv. Máří Majdaleny, sv. Rocha a sv. Martina), a na místě jazyka českého, až do té doby jedině vládnoucího, zavedena všude do úřadů němčina.

Že Plzeň až do té doby zachovala ráz český, svědčí hlavně to, že když vláda r. 1776. chtěla v Plzni zříditi gymnasium, žádala obec, aby gymnasium bylo české, čemuž arci v té době vyhověno nebylo.

V prvních desítiletích století 19. zbořeny hradby s věžemi a baštami, a tím pozbylo město drahně starobylých a vynikajících památek stavitelských. Na místě příkopů zřízeny okružní sady a nedaleko města založen sad Lochotínský; hlavní zásluhu o to měl tehdejší purkmistr Martin Kopecký.

Také ruch vlastenecký v době té budil se ve městě přičiněním profesorů a spisovatelů českých Vojtěcha Sedláčka a Josefa Smetany, k nimž družili se hlavně mladší měšťané. Úsilím vlasteneckých těchto mužů podařilo se, že r. 1819. založena byla škola česká a že Plzeň stírala se sebe nátěr německý, jejž sobě od doby císaře Josefa byla osvojila.

Od r. 1860. vstoupila Plzeň v dobu novou.

Vystavěním západní dráhy spojena byla výhodně s Prahou a Bavory a tím počal se v Plzni rozmáhati průmysl a obchod, čímž obyvatelstvo rychle vzrůstalo. A jako dříve Plzeň v 15., 16. a 17. stol. zápasila o závod s druhými městy českými o přednosť politickou, zaujala nyní po Praze první místo co do průmyslu, obchodu a lidnatosti, a ruch ten neustává nýbrž mohutní a vzrůstá, o čemž svědčí, že dosavadní závody se rozšiřují a nové zakládají.

Znak města Plzně patří k nejbohatším znakům městským v Čechách a jednotlivosti jeho úzce souvisí s dějinami města, činíce jej zajímavým nad jiné. Jest to štít na pět polí, jedno střední a čtyři postranné rozdělený.

V levém dolním poli červeném vypodobněn jest chrt bílý se zlatým obojkem v pravo obrácený. Protější pole zelené nese ve středu svém velblouda jednohrbého v levo běžícího; hořejší pole levé (nad chrtem) je zlaté a spatřujeme v něm zbrojnoše, držícího v pravé ruce polovici černého orla. V poli protějším stříbrném vypodobněny jsou dva zlaté klíče vzhůru obrácené a dole svázané. V prostředním červeném poli znamenáme bránu bílou s cimbuřím, otevřenou. Nad ní stojí prostovlasá žena v bílém rouchu, držící v pravé ruce praporec červený s bílým lvem, v levé bílý s černou orlicí. V bráně spatřuje se postava krále s korunou na hlavě, s mečem v pravici a červeným štítem s bílým lvem v levici.

Nad štítem znakovým vidíme tři zelené hory s nápisem „In hoc signo vinces“; po obou stranách přidány jsou dvě přilbice od sebe odvrácené. V rozích štítu jsou ven obráceny halapartna v pravém a buzikán v levém rohu. Nad prostředním pahorkem vztýčen zlatý kříž mezi dvěma ratolestmi. Celý štít drží stojící, okřídlený anděl.

Na pozemcích plženských stávaly ve čtrnáctém století tvrze Mitterwald a Kunčin Hrádek a vesnice Bor.

Mittervald jmenovala se ta část předměstí v Plzni, kde nyní kostel sv. Mikuláše stojí. V 14. století stávala zde tvrz, na níž bydlela větev Drslaviců, erbem sourodná s blízkými pány z Litic; zejména Oldřich z Mitterwaldu se jmenuje r. 1343. Léta 1406. postavil na své vinici řečené Mitterwald kostel ke cti sv. Mikuláše plzeňský měšťan Vít.

Vesnice Bor stávala na pozemcích, které se dnes jmenují Bory, jižně od Škvrňan. Roku 1352. zakoupil na ní plat plzeňský měšťan Scheczl, a císař Karel IV. nařídil konšelům v Plzni, aby svého spoluobčana v pokojném držení vesnice té podporovali, a podobně roku 1356. nařídil totéž královskému podkomořímu Rusovi z Litic. Avšak v létech 1360.—62. odňal Scheczlovi ves tu násilně Dětřich, probošt vyšehradský a postoupil ji pánům z Vilhartic, Janovi a Václavovi. Karel IV. nařídil pak r. 1370. Blahutovi, purkrabímu na Radyni, a Radimovi, místosudímu královskému, aby uvedli Jiřího Scheczla (syna Oldřichova) v držení vsi Boru, což se však stalo teprv roku 1373., když jmenovaný měšťan Jiří Scheczl a jiný plzeňský měšťan Gocl Motler proboštu Janovi vyplatili 60 kop grošů.

Později tato ves se již nepřipomíná, nýbrž r. 1413. připomínají se pozemky na Boru neb později pole k potůčku až k Boru. V století 16. mluví se pak jen o pozemcích na Borech neb k Borům.

Kunčin Hrádek stával za kostelem Všech Svatých, poblíž něho byla stavení, kde podruzi při městě bydleli, kteří se pak jen z Hrádku jmenují, asi tam, kde se dnes říká v Americe a tvořil část předměstí Malického.

O tomto Hrádku máme první zprávu z r. 1385., kdy Mikuláš z Týnce prodal dvě louky u Kunčina Hrádku. Roku 1408. Ofka z Hrádku vydala muži svému Janovi Hrádek s vinicí poblíž Všech Svatých. Podobné zprávy dějí se až do r. 1461, později nalézáme jen poznámky v knihách berních „pod Hrádkem“, u Hrádku až do r. 1494, kdy docela pojmenování Hrádku zaniklo.

Z mužů znamenitých, kteří se buď v Plzni zrodili aneb tu působili, nejdůležitější jsou:

1. Martinus de Plsna, výborný theolog, který již před založením university pražské svou učeností vynikal.

2. Václav Koranda, kněz táborský, někdejší kazatel při farním chrámu plzeňském, stál v čele hnutí husitského v Plzni do r. 1420.

3. Jan Doubřavský (Skála) nar. 1486 v Plzni, studoval ve Vídni a v Padui theologii. R. 1517. povýšen byl do stavu rytířského a stal se r. 1540 biskupem olomúckým. Sepsal 33 knihy české historie jazykem latinským.

4. Kášpar Kropáč (Kropacius) nar. v Plzni na počátku 16. století, latinský básník, byl od císaře Maxmiliana korunován za veršovce.

5. Jindřich Píšek (Scribonius) nar. 1510. v Plzni, spisovatel český, zemřel 1586.

6. Vojtěch Šebastián Berlička (Scipio) narozen v Plzni r. 1565., theologický spisovatel.

7. M. Šimon Plachý byl radním písařem v Plzni. Od něho pocházejí důležitá registra o soudu konšelském a jiná mezi r. 1591.—1606. Týž sepsal jazykem českým paměti města Plzně od nejstarší doby do r. 1604.

8. Jiří Plachý (Ferus) theologický spisovatel v 17. století.

9. Bartoloměj Stehlík z Čenkova a Treustädtu, primator plzeňský, vyznamenal se při dobytí města r. 1618.

10. Jan Bartoloměj Tanner nar. v Plzni r. 1623., rektor konviktu akademického v Praze, sepsal mimo jiné dějiny města Plzně do r. 1680.

11. Václav Widemann nar. v Plzni r. 1720., první učitel jazyka českého na akademii v. Novém Městě za Vídní, vydal r. 1768. slovník českoněmecký.

12. Bernard Říha, doktor filosofie a lékařství byl v druhé polovici 18. stol. znamenitým badatelem a spisovatelem.

13. Josef Vojtěch Sedláček, profesor na gymnasiu plzeňském a spisovatel český, zemřel v Plzni r. 1836.

14. Martin Kopecký, zasloužilý purkmistr města Plzně mezi r. 1828.—1850., má největší zásluhu o založení sadů okružních a Lochotínských. R. 1861. byl mu postaven pomník v sadech dle něho pojmenovaných.

15. Josef František Smetana profesor na gymnasiu plzeňském a spisovatel český, byl se Sedláčkem hlavním buditelem národního ducha v Plzni. Zemřel r. 1861., a pomník jeho nalézá se před německým gymnasiem.

16. Josef Škoda, doktor lékařství a profesor na univercitě ve Vídni, narodil se v Plzni r. 1805.

Plzenec, městys 8 *km* jihovýchodně od Plzně ležící, rozkládá se po obou březích řeky Úslavy a jest jí rozdělen na dvě nestejné části. Větší část, vůbec městečko zvaná, s prostranným

náměstím, leží na levém břehu, menší část „Malá strana“ na pravém břehu řeky. Obě části spojeny jsou 58 *m* dlouhým železným mostem.

Plzenec čítá 186 čísel pop., většinou přízemních, s 1672 obyv., z nichž jest 1660 Čechů a 12 Němců, 1662 katolíků a 6 israelitů.

Obyvatelstvo živí se dílem polním hospodářstvím, dílem prací v továrnách a uhelných dolech.

Farní chrám Narození Panny Marie připomíná se již roku 1348. co farní. Presbytéř je vystavěna v slohu gotickém. Kolem kostela rozkládá se starý hřbitov, na němž se až do r. 1850 pohřbívalo; nynější hřbitov jest poněkud severněji položen.

Na náměstí „městečka“ stojí starobylý kostel sv. Jana Křtitele a poblíž na oblém sloupu socha Panny Marie uprostřed čtyř jiných soch.

Pětitřídní obecná škola s jednou pobočkou. Již r. 1790. byla rozšířena o druhou třídu; budova školní vystavěna byla r. 1846. Ve školním roce 1896/97 otevřena při obecné škole pokračovací škola pro učně řemeslné.

Parostrojní pivovar, poplužní dvůr velkostatku šťahlavského, pošta, telegraf, nádraží státní dráhy.

Nad městysem na Hůrce stojí románská kaple sv. Petra, jediný zbytek z někdejšího župního hradu Plzně.

Městský znak nese v pravé polovici štítu černou orlici v poli zeleném a v levé bílého lva v poli červeném.

Dnešní Plzenec byl podhradím župního hradu Plzně. O župě plzeňské dějí se časté zmínky v století 10.—13., ale o hradu a budovách jeho mnoho zpráv se nezachovalo.

Hrad se připomíná poprvé u Dětmara Meziborského při zmínce o bitvě svedené r. 976. mezi knížetem Boleslavem a císařem Ottou II., v které Boleslav obdržel vrch. Po druhé uvozuje hrad Plzeň Kosmas, mluvě o návratu sv. Vojtěcha z Italie, že přišel ke zdem Plzeňským. R. 993. jmenuje se Plzeň v darovací listině kláštera břevnovského. R. 1109. strávil na hradě Plzni v plném bezpečí vánoce vévoda Vladislav, jsa na cestě k císaři Jindřichovi V. R. 1142 položil se na polích u Plzně německý král Kunrát, povolaný Vladislavem II. proti Kunrátovi Znojemskému, avšak k bitvě nedošlo. Když vojsko Kunráta Zn. přiblížilo se k Plzni, vyzvědači, spatřivše ležení německé, podávali o počtu vojska zprávy přehnané; Kunráta opustila odvaha a vrátil se do Moravy.

Župní hrad lze dosud dobře stopovati na vrchu Hůrce; táhne se od východu na západ k Malé straně a rozeznáš dobře dosud podle ohromných valů a hlubokého příkopu hlavní hrad od před-

hradí i od nádvoří, i místo, kde hlavní chrám byl nad kostelíčkem sv. Petra, snadno nalezneš. Pod hradem na Malé straně k řece zbyl též ohromný val, jehož příkopu se co zahrady užívá. Jediná budova župního hradu dosud se udržela; jest to kostelík sv. Petra. který představuje rotundu byzantinskou beze všech okras; apsis je též rotunda. Okna jsou čtyři okrouhlá, zeď 1 *m* silná. Mimo tento kostelíček připomíná se r. 1266. na hradě kostel sv. Kříže, který se sessul na počátku tohoto století.

Z bývalých kostelů v podhradí, jichž známe šest, totiž sv. Vavřince, sv. Jana Křtitele, Panny Marie, sv. Blažeje, sv. Václava a sv. Martina, zbyly dnes pouze dva.

Kostel sv. Blažeje, za městem, zrušen byl od císaře Josefa II., a místo jeho připomínají dosud čtyři lípy a uprostřed nich soška toho svatého. ze zrušeného kostela sem postavená. V městečku v zahradě při čísle 81. stával též kostel, nelze však určiti byl-li to kostel sv. Martina nebo sv. Václava.

Hlavním kostelem byl kostel sv. Vavřince pod hradem: tomuto kostelu král Václav I. r. 1239. za dědinu Benešovice, kterou klášteru kladrubskému postoupil, daroval dědinu Šťahlavy. Kostel ten i se všemi k němu příslušejícími kostely s právem patronátním a vším příslušenstvím daroval Přemysl Otakar II. r. 1266. klášteru chotěšovskému.

Jelikož mimo Prahu žádné místo v Čechách tolik kostelů nemělo, můžeme se domýšleti, že Plzeň tehdáž byla místem zajisté znamenitým. Avšak na konci století 13. a v století 14. změnilo se zřízení zemské docela; důležitosť župních hradů přestala a úřady a soudy přenášeny do královských měst.

Listiny století 14. znají hlavně již jen Novou Plzeň, na konci 13. věku založené město královské, kdežto o Plzni Staré dějí se již jen zmínky nepatrné.

R. 1351. vystavěn znovu kostel Panny Marie, a v době té jmenuje se městys Stará Plzeň mezi místy nejdůležitějšími v Čechách, které od koruny nikdy nemají býti odloučeny.

Když r. 1361. stavěn byl na vrchu Radyni hrad Karlskrone, potahováni byli obyvatelé Staré Plzně k mnohým pracím a ukládána jim nezvyklá břemena. Císař Karel IV. k prosbě jejich sprostil je všech povinností k tomuto královskému hradu, jen měli královskému purkrabímu platiti ročně 28 kop grošů.

Ve válkách husitských stáli obyvatelé Staré Plzně při straně katolické a musili od protivné strany zvláště za dob obléhání Nové Plzně mnoho vytrpěti.

Podací právo farního kostela nále*elo v druhé polovici století 14. a na počátku století 15. proboštům kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě; roku 1434. uvádějí se co patroni kostelní Hrdoň z Dubňan a Dobeš z Modřejovic na Radyni.

Až do té doby nalézáme všude pojmenování Stará Plzeň. v druhé polovici století 15. přichází již nové jméno Starý Plzenec, které se až do let sedmdesátých našeho století udrželo, od které doby městys prostě sluje Plzenec. V století 16. Plzenec vždy více pozbýval svého významu a své důležitosti; výsady a práva přicházely v zapomenutí a r. 1567. nalézáme městys již v držení Jiříka Kokořovce z Kokořova a r. 1710. dostal se co část panství šťahlavského Černínům z Chudenic. Občané plzenečtí odvolávajíce se na svá práva a zaručené svobody nechtěli se podrobovati robotě a jiným na ně ukládaným povinnostem. Vedli s vrchností dlouhé spory, a když r. 1753. byl jim nepříznivý výsledek sporů a žalob jejich ohlášen, zbraní v ruce úřadům se postavili; avšak vše bylo marno. Hlavní původcové a podněcovatelé vzpoury byli v okovech do káznice odvedeni, a ostatním nezbylo nic než se podrobiti. V té době jmenuje se Plzenec již jen vesnicí.

Roku 1826. přešel Plzenec se Šťáhlavy do rukou hrabat Waldštýnů.

Na počátku století 19. vzmáhal se počet obyvatelstva a jeho zámožnosť měrou značnou. Proto Plzenečtí opět usilovali o vrácení svých dřívějších práv a vymohli sobě na císaři Ferdinandu Dobrotivém. že Plzenec na městys povýšil r. 1846.

Nad Plzencem zvedá se 575 *m* vysoký vrch, a na něm stojí zřícenina královského hradu Radyně, původně od zakladatele jeho císaře Karla IV. nazvaného Karlskrone. Hrad vystavěn byl na buližníkové skále na temenu vrchu, takže jen od západu byl přístup k němu možný v podobě obdélníku 32 *m* dlouhého a 9 *m* širokého. Hradní budova byla obehnána vysokým valem a hlubokým příkopem. Na východní straně byla věž polokruhovitá, na západní věž čtyrhranná, dosud 27·5 *m* vysoká; pod ní nalézá se ve skále tesaná studně. Nyní jest přístup do hradu dosti obtížný; avšak kdo vystoupí na věž, tomu naskytne se krásný rozhled daleko na všecky strany.

Hrad vystavěn byl v létech 1360.—61. Jak již při dějinách městyse Plzence podotknuto, stěžovali si obyvatelé tohoto města na mnohá jim ukládaná břemena a mimo to i na to, že pastev na vrchu Radyni a všudy vůkol, kterých navykli od dávna užívati, jsou zbaveni. Z purkrabí hradu Radyně, jimž bylo spravovati statky

královské na Plzeňsku, prvním připomíná se r. 1362. Zdislav. Po něm jmenuje se purkrabím Blahuta, za něhož hrad také „Karlshut“ nazýván, kterému Karel IV. r. 1371. nařídil, aby s Radimem, místosudím královským, uvedl v držení vsi Boru měšťana plzeňského Scheczla, jemuž jmenovanou ves odňali páni z Vilhartic.

R. 1407. byl purkrabím na Radyni (jméno Karlskrone se dlouho neudrželo) Oldřich z Letkova, držitel blízkého Sedlce, který učinil nadání k oltáři sv. Kateřiny ve farním kostele plzeneckém.

Týž purkrabí súčastnil se v létech 1413.—1418. vzpoury pánů z Oseka a Ryzmberka proti králi Václavovi, kteří z hradu Přimdy a jiných svých hradů četná násilí na silnicích prováděli.

Za válek husitských všickni purkrabí na Radyni drželi se stranou katolickou a tím též byli spojenci Nové Plzně v bojích jejich s vojsky husitskými. R. 1427.—1431. byl zde purkrabím Jindřich ze Sedlce, který ve spolku s jinými pány katolickými uzavřel r. 1427. se stranou husitskou příměří. R. 1431. v okolí Radyně a jiných hradů, kdež katolíci se ukrývali, od vojska husitského od obléhání Plzně se vracejícího mnoho škod na polích a stodolách bylo učiněno.

Pro obleženou Plzeň r. 1434. vykonal velmi platné služby purkrabí Hrdoň z Dubňan, který činně pomáhal Přibíkovi z Klenového zásobiti Plzeň dne 5. května t. r., a tím město to před vzdáním se pomohl zachovati. R. 1436. zapsal císař Zikmund Olfartovi z Radyně a jeho dědicům některá zboží kláštera sázavského a skalického.

Od r. 1442.—1450. zastával úřad purkrabský na Radyni Dobeš Vrš z Modřejovic, kterýž byl věrným stoupencem správce země Jiřího z Poděbrad a padl při obléhání saského města Gerova r. 1450. Ten zdá se býti posledním purkrabím královským, neboť mezi l. 1454.—1465. seděl na Radyni Oldřich z Rakové, který se také z Radyně píše, kteréhož hradu asi držel zástavou. Po smrti Břeňka Drštky dostal od krále Ladislava tvrz Drštku s Mirošovy a Skořicí.

Od r. 1470.—1484. měl Radyni v zástavě Petr Kořenský z Terešova, kterýž byl horlivým stoupencem uherského krále Matiáše a činil s čeledí svou zhoubné nájezdy na statky přívrženců Jiřího z Poděbrad.

R. 1487. držel Radyni Oldřich z Radyně. Od té doby všecky zprávy o Radyni mlčí až r. 1557., kdy královským povolením zboží kláštera nepomuckého dostalo se Adamovi ze Šternberka, uvádí se Radyně již co zámek pustý. Od Šternberků přešla Radyně na Kokořovce z Kokořova, kteří ji k Šťáhlavům připojili; od těch se

Šťáhlavy dostala se v držení Černínů z Chudenic, a od r. 1816. jest majetkem hrabat Waldštýnů z Wartenberka.

Příšov, vesnice ležící na potoce Všerubském 10 *km* severozáp. od Plzně, 2 *km* záp. od Ledec, čítá 26 čísel pop. s 237 obyvateli, z nichž jest 231 Čechů a 6 Němců.

Obyvatelstvo přifařené a přiškolené k Ledcům živí se hlavně polním hospodářstvím. Poplužní dvůr velkostatku nekmířského.

Samoty: hájovna, mlýn a pohodnice.

V 14. století náležel Příšov několika vladykům, z nichž roku 1379. jmenují se Petr, Vícemil a Román. R. 1409. uvádí se jako svědek na listině kláštera plasského Věch z Příšova a r. 1452. Petr z Příšova. R. 1484. náležel Příšov Markvartovi z Ulic a na Příšově.

Račice, vesnice na levém břehu řeky Mže $3^1/_2$ *km* západně od Plzně, čítají 50 čísel pop. s 369 obyv. přifařenými k Malesicům a přiškolenými ke Křimicům. V roce 1894. povolena byla v zásadě jednotřídní škola v Račicích.

Na samotu Zámeček s dominikánským lesíkem, nad řekou Mží na pískovcové strmé skále stojící, konají se z Plzně po lukách časté vycházky.

Na severozápadě od Račic jest vrch Kyjov s někdejší tvrzí, pohanskými hroby a nyní kaplí.

Radobyčice, vesnice v údolí na levém břehu řeky Úhlavy, $5^1/_2$ *km* jižně od Plzně, čítají 60 čísel pop. s 401 obyv. Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím a náleží farou do Štěnovic.

Jednotřídní škola založená r. 1866.

Senec, vesnice ležící v kotlině asi 6 *km* severov. od Plzně při okresní silnici do Kacerova vedoucí, čítá 51 číslo pop. s 351 obyvateli. Obyvatelstvo národnosti české a náboženství katolického živí se hlavně polním hospodářstvím a náleží farou i školou do Druzdové.

Na samotě „Čertův mlýn“ zvané, zřízen vodovod společenského pivovaru v Plzni.

Do roku 1701. náležel Senec k farnosti plzeňské ke kostelu sv. Jiří.

Senec připomíná se r. 1295., kdy s Třemošnou prodán byl klášteru plasskému. Ve válkách husitských byl od něho odcizen a r. 1517. k panství obce plzeňské přikoupen.

Na katastru obce senecké stála v 15. století tvrz Růdná a ještě v 16. století vesnice Borek.

Roudnou hledati sluší směrem od Bílé hory ke Kačí louži, kdež se do dnešního dne v Roudné říká. První zprávu o tvrzi máme z r. 1416.; majitel její slul Pavel. R. 1433. uvádí se jako rukojmí Jiřík z Roudné. V druhé polovici 15. století byla v držení plzeňskych měšťanů a obec plzeňská zakoupila ji r. 1495. R. 1543. uvádí se Roudná již co zámek pustý.

Les na výšině nad rybníkem Seneckým směrem k Třemošné sluje Borek a jméno to má od vesnice, o které ještě r. 1548. určité zprávy v knihách města Plzně se nalézají. První zmínku o Borku máme z r. 1454., kdy darem od měšťana Václava Pumby dostala se klášteru sv. Františka v Plzni, ale již r. 1460. uvádí se při zboží toho kláštera co ves pustá. Mezi r. 1520.—1548. byl Borek opět obydlen a náležel obci plzeňské. R. 1560., kdy založena pro vsi městské nová pozemková kniha, neděje se o vsi Borku již žádná zmínka.

Škvrňany, vesnice ležící západně od města Plzně v bezprostředním jeho sousedství po obou březích potoka Vejprnického, čítají 166 čísel pop. s 1935 obyv. českými, katolickými, náležejícími k farnosti plzeňské.

Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím, řemesly a prací v plzeňských továrnách. Silnice od Plzně k západu vedoucí dělí se ve Škvrňanech trojím směrem a podle těchto silnic stavěny jsou budovy v jednotlivé ulice. Část obce zvaná Žižkov přiléhá těsně k Plzni. Škola čtyřtřídní s jednou pobočkou. Škola založena byla r. 1828., nynější budova vystavěna r. 1857. Obec staví novou nádhernou školní budovu s kaplí.

K Škvrňanům náleží 6 čísel na tak zvaném Zeleném dvoru nedaleko Nové Hospody, důl Maxův, 3 cihelny a hájovna.

V století 14. náležely Škvrňany obci plzenské a mnozí měšťané měli tu své dvory a zahrady, jako na př. Mikuláš, někdy písař městský, r. 1369. R. 1446. vypůjčila se obec plzeňská od panoše Jana Struiště z Jabloné 140 kop gr. a zapsala mu roční plat 14 kop gr. na svých vsech Škvrňanech a Lobzích.

Ve Škvrňanech narodil se proslulý právník JUDr. Jakub Škarda.

Štěňovice, vesnice, ležící na obou březích řeky Úhlavy 11 *km* jižně od Plzně, čítá 129 čís. pop. s 926 obyv., z nichž jest 884 Čechů, 42 Němců, 873 katolíků a 53 israelitů.

Farní chrám, vystavěný ve slohu románském r. 1753., zasvěcen jest sv. Prokopovi.

Israelité mají tu svou synagogu.

Škola trojtřídní byla založena již r. 1789., nová školní budova se staví; kromě ní jest tu soukromá israelitská škola německá.

Před úpravným zámkem stojí tři sochy svatých, za ním směrem k řece jest zahrada a obora.

Parostrojní pivovar, lihovar a válcový mlýn. Obyvatelstvo živí se zemědělstvím a prací v žulových lomech zdejších.

K obci štěnovické náležejí samoty: Nový dvůr, cihelna, myslivna a hájovna.

V Štěnovicích stávala tvrz vedle samé silnice k Plzenci vedoucí, prostora 200 kroků nese se 2—4 *m* vysoko nad ostatními poli. S jedné strany k Úhlavě jsou ohromné valy čtyrnásobné, odkud jméno blízkého vrchu „na Valích“: s druhé strany jdou hluboké srázy do potoka tudy tekoucího.

Nejstarší majitelé Štěňovic byli erbem Buzici. K roku 1327. připomíná se Jaroslav ze Štěňovic. R. 1421. obořili se Plzenští se šlechtici s nimi spojenými na tvrz štěňovickou, kterou Žižka svým lidem osazenou měl, a dobyvše jí, vše, co živého v ní bylo, pobili.

R. 1447. Pabianek ze Štěňovic zastavil bratru svému Jiříkovi ze Štěňovic ve 200 kopách gr. dědiny své v Chotíkově a Mazíně. Týž Pabiánek vedl r. 1465. spor s obcí plzeňskou o louku zvanou Maziny (pod Zámečkem), kterážto patřila k záduší kostela plzeňského.

Mezi léty 1497.—1526. držel Štěňovice Jan ze Štěňovic, který odkázal kostelu sv. Petra v Liticích, kde předkové jeho odpočívali, kalich pozlacený a některá roucha kostelní. Napotom dostali se v držení tvrze Štěňovické rytíři z Kadova, kteří se odtud Štěňovští z Kadova zvali. Rod tento byl v držení tehdáž již pusté tvrze, až celé zboží Jiří Štěňovský z Kadova prodal Arnoštovi Pernklobovi ze Šenreitu. Později vystřídali se tu rozliční majitelé. Na začátku století 18. byla majitelkou Štěňovic hraběnka Anna Dorota ze Schirndingu, která vystavěla nynější zámek.

Hraběnka Anna z Pötingu založila klášter pro tři členy řádu Trinitářů (nynější fara) a vystavěla při něm kostel (dnešní farní) r. 1753.

Klášter dlouho netrval; 1786. byl zrušen a Štěňovičtí byli opět odkázáni k faře v Liticích až do r. 1858. V první polovici tohoto století vystřídalo se v Štěňovicích mnoho držitelů, až je zakoupil svobodný pán ze Starcků; dědictvím po něm drží je nynější majitel Dr. Ludvík Fritch.

T a t i n a, vesnice ležící 3 *km* od Nekmíře východně na hranicích okresu plzeňského a manetínského při okresní silnici do

Manetína vedoucí, čítá 29 čísel pop., postavených ve dvou řadách rovnoběžných, s 229 obyv., náležejícími k faře v Krašovicích a ke škole v Nekmíři. Na návsi jest rybník a kaple sv. Jana. Obyvatelé živí se polním hospodářstvím. R. 1379. držel část Tatiny Stach z Kokořova a přikoupil r. 1380. ostatní pozemky a tím připojena Tatina ku statku nekmířskému.

R. 1387. zapsal Mikuláš měšťan tachovský klášteru dominikánskému v Plzni na vsi Tatiné plat 48 gr.

Tlucná, vesnice ležící 10 *km* jihozápadně od Plzně při potoku Vejprnickém, čítá 81 č. pop. s 1038 obyv. národnosti české, z nichž jest 1033 katol. a 5 israel. Obyvatelé živí se polním hospodářstvím a hornictvím.

Farou náleží Tlucná do Vejprnic; škola založena byla r. 1890. a r. 1892. rozšířena o třetí třídu.

Poplužní dvůr knížete Lobkovice.

Samota „Kroužky" leží 2 *km* severně od obce.

V Tlucné narodil se paedagogický spisovatel ředitel paedagogia v Jičíně, Josef Valtr.

Tlucná připomíná se r. 1239 mezi statky kláštera kladrubského. R. 1379 náležela několika vladykum, z nichž Zachariáš měl též dva dvory ve Vejprnicích. R. 1423 prodali panoši Zachař z Tlucné a Jan z Hořejší Lukavice dvůr i s poplužím v Tlucné Havlovi z Kozolup.

Později náležela Tlucná opět klášteru chotěšovskému, který r. 1516. postoupil v dluhu plat peněžitý na poddaných v Tlucné Hendrychovi Loskýmu z Rabštejna. V pozdějších dobách přišla Tlucná v držení pánů z Gutšteina, pak z Vrbky a připojena ke Křimicům.

Třemošná, vesnice ležící při erární silnici z Plzně do Žatce po obou březích potoka Třemošenského, 8 *km* severně od Plzně, čítá 138 č. p., z největší části zděných, s 1741 obyv. Dle národnosti jsou 1401 Češi a 340 Němců, dle náboženství 1726 katol., 4 protestanté a 11 israelitů. Farou náleží do Ledec.

Obyvatelstvo živí se polním hospodařstvím, prací v továrnách místních a dolech kamenouhelných.

Vlastní Třemošná leží na levém břehu potoka (99 čísel), na pravém břehu jsou průmyslové závody, totiž továrna na chamotové zboží a sklárna, uhelné doly, poplužní dvůr velkostatku nekmířského, nádraží státní dráhy a železný hamr.

Pětitřídní škola česká založena r. 1827 a soukromá jednotřídní škola německá.

V Třemošné (v hamru) narodil se slavný český malíř Václav Brožík.

Třemošná náležela až do válek husitských proboštství mělnickému. R. 1415. zapsal ji král Václav IV. Václavovi Petrovi z Chrastu a jeho dědicům. V druhé polovici 15. století dostala se Kolovratům, od nichž obdrželi r. 1499. obyvatelé milost volného stěhování pod jiné pány. Další osudy sdílela s Nekmířem.

Újezd, vesnice 1 *km* východně od Doubravky vzdálená, čítá 65 čís. pop., skoro vesměs zděných s 510 obyvateli, živícími se polním hospodářstvím.

Školou náleží do Doubravky, farou do Plzně.

Na prostranné návsi jest pěkná nová kaple.

Továrna na nerostné barvy.

R. 1379 byl Újezd v držení vladyky Jindřicha, který držel též část Dejšiny a zaplatil berně královské 7 hřiven.

R. 1731. koupila lenní dvůr v Újezdě, zvaný Šaškovský, obec plzeňská za 6400 zl.

Útušice leží 20 minut cesty severozápadně od Štěňovic na potůčku Divokém při okresní silnici, která odtud zahýbá severně k Plzni, a čítají 60 čísel pop. s 382 obyvateli.

Dvoutřídní škola od r. 1894.

Kaplička zasvěcena jest k uctění sv. Prokopa.

Obyvatelé živí se polním hospodářstvím.

Vejprnice (v starších spisech Ojprnice) leží 8 *km* západně od Plzně při okresní silnici a dráze západní po obou březích potoka Nýřanského a čítají 105 čís. pop., většinou zděných, s 1167 obyv. národnosti české, náboženství katol.

Farní chrám sv. Vojtěcha vystavěn byl r. 1725. v italském slohu od hraběte Františka z Vrtby dle vzoru kostela Sta. Maria Maggiore v Římě; při něm ustanoveni jsou dva duchovní.

Čtyřtřídní obecná škola.

Obyvatelstvo živí se zemědělstvím a prací v uhelných dolech.

Zastávka české západní dráhy.

K místní obci vejprnické náleží Nová Hospoda $2^1/_2$ *km* východně od Vejprnic ležící s 33 čísly pop. a 406 obyv. Nalézá se na erární silnici do Chotěšov vedoucí, a obyvatelstvo její živí se většinou prací v uhelných dolech.

Vejprnice připomínají se již r. 993., kdy dány Boleslavem II. klášteru břevnovskému u Prahy. R. 1228. vyhlídl si Sasín, sudí plzeňský, z rodu Drslaviců Vejprnice za své sídlo; po Sasínovi následoval Ratmír a oba jmenují se ještě r. 1243. Nedrželi však celou ves, neboť půl Vejprnic již r. 1239. náleželo klášteru chotěšovskému.

Roku 1318. držel Vejprnice Bohuslav z Ojprnic, jehož tvrze Ojprnic zmocnil se Miroslav z Vochova, začež byl pohnán před komorní soud. R. 1379. drželi Ojprnice panoši Zachariáš a Ratmír.

Na počátku 15. století náležely Vejprnice pánům z Bubna, kteří mezi r. 1407—1415 uvádějí se jako patroni kostela vejprnického. S hradem Bubnem dostaly se r. 1415. Viléмovi a Janovi z Nečtin. R. 1437. uvázali se ve statek Vilém z Nečtin a Vilém z Volfštejna, kterýžto prodal právo své Janovi a Mikuláši, bratřím z Gutštejna r. 1446., od nichž přešly Vejprnice na hrabata z Vrtby a později na Lobkovice.

V o c h o v H o r n í a D o l n í, vesnice ležící západně od Křimic asi 2 *km* při erární silnici do Stříbra, čítá i s Červeným mlýnem při řece Mži 39 čísel pop. a 359 obyv. nár. české.

Farou náleží do Vejprnic; jednotřídní obecná škola založena byla r. 1894.

Vochov držel r. 1318. Miroslav z Vochova, který násilím zmocnil se tvrze Ojprnic. R. 1379. drželi Vochov vladykové Sezema, Martin a Pavel, po některém pak z nich táhl se r. 1384 k dědictví ve Vochově Heřman z Hradku. Na počátku 16. století drželi Vochov Jan a Bernard z Valdštejna, kteří pusty tehdaž dvůr prodali roku 1512. Václavovi z Roupova s jiným ještě zbožím.

Z á l u ž í, vesnice ležící na pravém břehu potoka Všeruoského, 7 *km* severně od Plzně, čítá 52 čís. pop. s 403. obyvateli národnosti české, nábož. katol., náležejícími farou do Ledec.

Jednotřídní škola založena byla r. 1893.

Kaple zasvěcena jest sv. Janu Nep.

Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím a prací v okolních dolech.

Záluží náleželo klášteru plasskému. Od tohoto pronajal Bořek z Nekmíře r. 1358. na pět let vrch blíže Záluží, v němž dobývali a lámali kameny mlýnské. Platil z těch lomů 70 gr. každého roku, což předpokládá 11 kop gr. jistiny, které sobě klášter v těch lomech pokládal.

V katastru zálužském dobývá se množství kaolinu a žluté hlinky dobré jakosti. Jedna plavírna kaolinu jest pod Krkavcem při okresní silnici do Ledec vedoucí, druhá, zvaná na Orlíku s továrnou na chamotové cihly při erární silnici do Třemošné.

Z r u č, vesnice ležící 9 *km* severovýchodně od Plzně při okresní silnici do Kaceřova vedoucí, čítá 67 čís. pop. s 507 obyv. národnosti české, náboženství katolického, živícími se polním hospodářstvím.

Farou a školou náleží do Druzdové.

Na návsi jest kaplička a malý rybník.

Stranou, asi 1 *km* východně, jest myslivna náležející obci plzeňské a rybník Drahotínský.

Žichlice, vesnice, 2 *km* jihovýchodně od Hromic, na pravém břehu potoka Třemošenského, ležící při okresní silnici do Kazňova, čítá 52 čísla pop. s 390 obyvateli národnosti české, náboženství katolického.

Farou náležejí do Plané, školou do Hromic.

Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím a prací v dolech. Na návsi postavena r. 1861 kaplička sv. Jiří.

Žichlice náležely klášteru plasskému od jeho založení. V Třemošnici (nyní poplužní dvůr panství plasského) držel rychtářství mistr Jan. To rychtářství prodal klášter plasský r. 1413. dědičně Oldřichovi, synu Smilovu z Třemošnice s pozemky v Hromici a Žichlicích.

Žilov, vesnice ležící na návrší 2 *km* severně od Ledec při silnici z Plzně do Manetína, čítá 36 čísel pop., většinou zděných s 275 obyv., živícími se polním hospodářstvím a prací v lomech.

Kaplička k uctění sv. Jana Nepomuckého.

Samota Ostrašovský dvůr nebo jinak Bouchalka náleží faře všerubské.

K místní obci žilovské náležejí:

Stýskaly, ležící 1 *km* západně od Žilova na svahu mírného návrší, čítají 17 čísel pop. a 124 obyv.

Celá místní obec náleží farou i školou do Ledec.

R. 1379. náležel Žilov několika vladykům, z nichž Otík, Ješek a Jindřich drželi největší části. R. 1401. Racek ze Žilova svědčí s Petrem z Kokořova a Otíkem mladším z Chrastu seděním na Všerubech v dlužním úpise Sulka, probošta Chotěšovského. R. 1409. připomínají se Beneda a Racek ze Žilova.

3. Soudní okres rokycanský.

Bezděkov, vesnice ležící při okresní silnici z Rokycan do Radnic vedoucí na úpatí vrchu Hradiště 10 *km* severně od Rokycan, čítá 37 čísel pop. s 306 obyv. národnosti české, náboženství katolického. Obyvatelstvo živí se prací tovární a polním hospodářstvím; přifařeno jest ke Stupnu. přiškoleno k Březině, k níž až do r. 1868. vůbec náleželo; toho roku byl Bezděkov vyhlášen za obec samostatnou.

B o r e k, vesnice ležící 2 *km* východně od Rokycan, čítá 71 čísel pop. a 544 obyv., Čechů, katolíků, náležejících farou i školou do Rokycan.

Zaměstnání obyvatelstva jest polní hospodářství a práce v dolech a v hutích.

Železný hamr s lopatárnou, mlýn.

Uprostřed vesnice malebně na skále nad rybníkem Boreckým, jímž protéká Hamerský potok, vypíná se úhledná kaple.

B ř e z i n a, vesnice ležící 2 *km* jihových. od Horního Stupna při silnici z Radnic do Rokycan, čítá 90 čísel pop. se 720 obyv. národnosti české, z nichž jest 709 katol. a 11 israelitů.

Západní část obce nazývá se „ve vsi“, východní „na drážkách“.

Obyvatelstvo živí se hornictvím a polním hospodářstvím. Farou náleží do Stupna; v obci jest jednotřídní škola.

Zámek hraběte Šternberka s krásným parkem.

Samoty: ovčín, panský dvůr a obydlí lesního dozorce.

Hrad Březina postaven byl od Jindřicha z Elsterberka, který tu ještě r. 138?. seděl. Po něm následovali r. 1398. Jan Žid z Vetlé, r. 1402. Václav ze Švamberka. r. 1410. Něpr Duč, r. 1439. Harant a Lvík bratři z Vařin. Potomek jejich Jan Harant prodal Březinu r. 1498. Zbyňkovi z Buchova, a tento r. 1499. Bohuslavovi ze Svinař za 1500 kop grošů. Tehdáž náležely k Březině: Volduchy, část Přívětic, Stupno. Kříše, Chomle a Darov, ves pustá. Právo podací vykonávali majitelé panství v Stupně, Přívěticích a Chomli.

Dlouho nezůstala Březina novým majitelům; Jiří Litevský ze Svinař prodal ji před r. 1518. Kateřině ze Slatiny, manželce Drslava z Chudenic, po níž drželi statek společně její čtyři synové Při dělení r. 1562. dostal Březinu za díl Václav Černín, který ji roku 1576. prodal Jeronýmovi Hrobčickému z Hrobčic, po jehož smrti syn Vilém musel ji, nemoha býti věřitelům práv, prodati. Dostala se Janu z Klenového a roku 1628. opětně koupí Lidmile Příchovské z Příchovic, od níž ji nabyl její manžel Petr. Po jeho smrti r. 1642. prodána Petrovi Malovcovi z Chýnova. jenž přikoupil také Přívětice a Radnice. Ustavičným střídáním majitelů spustl hrad Březina a noví majitelé dleli raději v Radnicích. Nový zámek povstal na počátku 19. století.

B u š o v i c e. vesnice ležící 8 *km* severových. od Rokycan, čítají 74 čísel pop. se 488 obyv. národnosti české, z nichž jest 483 katolíků, 5 israelitů. Obyvatelé živí se polním hospodářstvím [illegible]nictvím.

Kaple sv. Josefa, trojtřídní škola založená r. 1827. Farou náležejí Bušovice do Dejšiné.

Samota „Kolna“ (druhdy panský ovčín) $2^1/_2$ *km* vzdálená.

V Bušovicích měl již r. 1115. klášter kladrubský dědiny, jež mu dal Bohuchval; majetek ten byl klášteru r. 1239. potvrzen.

Ve 14. století nalézaly se Bušovice v držení několika pánů; část drželi svobodní vladykové, z nichž roku 1379. připomínají se Martin a Kunrád, část náležela Švamberkům. Racek ze Švamberka odprodal některé dědiny právem zákupním, avšak Rackův syn skoupil část statků těch zpět.

R. 1540. připomíná se Muchek z Bušovic a na Vosece, jemuž též některé kmetcí dvory náležely. R. 1615. dostaly se Bušovice Petru Kavkovi Říčanskému, jemuž pro účastenství ve vzpouře proti Ferdinandovi II. byly skonfiskovány a prodány Janu z Klenové a Janovic.

Janův syn Vilém prodal je r. 1628. s jiným zbožím Ludmile Příchovské z Kokořova; po ní je zdědil Petr Jiří Příchovský, avšak prodal je r. 1660. Petru Pavlovi Malovcovi. R. 1694. náležely Buš. co zvláštní statek rytíři Petrovi z Wiedersperka, po jehož smrti zakoupeny obcí města Plzně.

V okolí Bušovic stávaly druhdy vesnice K o k o c k o a M y š í Ú j e z d v místech, kde se dosud na Kokocku a v Oujevcích říká.

Randák z Újezda zapsal r. 1378. jednu kopu platu ve vsi Kokocku klášteru dominikánskému v Plzni. R. 1379. držel 5 lánů v Kokocku Habard. Jindřich z Rožmberka odkázal r. 1407. konventu v Rokycanech 2 lány ve vsi Kokocku. R. 1457. dal Jan z Chrástu kostelu v Dejšině 2 lány v Kokocku.

O Myším Újezdě máme zprávu z r. 1450., kdy Lipolt ze Švamberka a Harant z Vařin seděním na Březině urovnali spor mezi lidmi z Bušovic a M. Újezda o louku a pole.

Roku 1619. postoupila obec plzeňská vsi pusté Kokocko a Myší Újezd Bedřichovi Švihovskému z Ryzmberka.

E j p o v i c e, vesnice ležící při erární silnici z Plzně do Rokycan v kotlině na potoku Tymákovském, čítá 94 čís. pop. se 700 obyv., Č., katol., živícími se polním hospodářstvím a hornictvím.

Farou náleží obec do Dejšiné; dvoutřídní škola založena r. 1881. Válcový umělecký mlýn s pilou a pekárnou. V okolí Ejpovic doluje se na rudu železnou a ohnivzdornou hlinu.

Nejstarší zpráva o Ejpovicích pochází z r. 1331. Zakladatel špitálu sv. Maří a Majdaleny v Plzni Konrad z Dobřan přikoupil tomuto špitálu Ej. a král Jan osvobodil držení to od placení krá-

lovské berně. Na někdejší tvrzi (Hrádek u Klabavy) seděli r. 1375. Stěpán a Žibřid. R. 1379. držel Ej. Ctibor ze Švamberka, l. 1398. seděl tu Beneš z Ejpovic. Na počátku 15. století náležela tvrz Bozděchovi, předku Vejpovských ze Šťahlav, z nichž i Mareš r. 1427.—60. a Jan r. 1477. tu seděli. R. 1487. vedl Mikuláš z Ejpovic při s Kateřinou ze Šťahlav. R. 1505. držel Ejpovice Staněk z Pavlovic. R. 1537. prodali Kryštof a Václav bratří Točníkové z Křimic s Janem strýcem svým Ejpovice: tvrz (ve vsi) dvůr a ves, pak Hrádek, dvůr pustý, obci král. města Plzně.

V okolí Ejpovic pod Velkou skalou nalézá se mnoho mohyl.

H r á d e k, vesnice 3 *km* severových. od Mirošov vzdálená, leží v kotlině, táhnoucí se od Dobříva k Rokycanům, jíž se vine Černý, čili Padrťský potok. Čítá 54 čísla pop. s 468 obyv., Čechy, katolíky, přifařenými a přiškolenými k Mirošovům.

Zastávka české obchodní dráhy, 2 mlýny, hamr.

Samoty: Louka dlouhá a Račov, nedaleko Pavlovsko.

H u ť N o v á tvoří s Hrádkem místní obec a leží při okresní silnici 1 *km* severovýchodně od něho vzdálena; čítá 30 pop. čísel a 212 obyv. Obyvatelstvo živí se hlavně hornictvím.

Ves Hrádek připomíná se již r. 1325. co pustá; tehdáž daroval ji král Jan Petrovi z Rozmberka. R. 1380. držena k panství strašickému.

R. 1557. byl tu dvůr a víska Hrádecko, které Anežka ze Snopoušov obci města Rokycan prodala. Rokycanům r. 1622. zabrán mlýn v Hrádku a postoupen Adamovi staršímu z Mitrovic ke statku mirošovskému.

C h o m l e, vesnice 2 *km* severových. od Radnic při potůčku Chomelském, částečně též na vrchu nad ním ležící, čítá 45 čísel pop. s 283 obyv. národnosti české, mimo jednu rodinu israelitskou náboženství katolického, živícími se hornictvím a zemědělstvím.

Filiální kostel se hřbitovem byl již r. 1361. farním; zasvěcen jest sv. Markétě.

Farou a školou náleží obec do Radnic.

Poplužní dvůr, mlýn, kamenouhelné doly.

Samota zvaná Čeňkov.

Ves náležela r. 1361. Otikovi z Chrástu, r. 1387. byl majitelem Chomle Beneš z Chrástu na Zvíkovci, r. 1398. Otík z Chrástu a r. 1411. Lev z Jivjan, kteří také patronátní právo v Chomli vykonávali. Později držel ves Ondřej Čapek ze Sulova a po jeho [illegible]ti r. 1453. dal král Ladislav své právo odúmrti Harantovi [illegible] bratřím z Vařin. Od té doby patřila Chomle ke hradu

Březině. Při dělení zboží březinského přikázán samotný kostel (ves byla tehdáž pustá) ke statku přivětickému, s nímž připojen k Radnicům.

Kakejcov, vesnice rozložená na svahu 1 *km* severových. od Mešna při okresní silnici ze Sp. Poříčí do Rokycan, čítá 33 čísla pop. s 265 obyv. národnosti české, náboženství katolického, živícími se polním hospodářstvím a hornictvím.

Farou a školou náleží k Mešnu.

Samoty: Dražky a v Kukárně.

Mezi r. 1400.—1603. náležel Kakejcov farou do Rožmitálu, pak ke Sp. Poříčí a r. 1786. dostal se k farnosti mešenské.

Klabava, vesnice ležící na návrší na pravém břehu řeky Klabarky 4 *km* západně od Rokycan, čítá 100 čísel pop. s 686 obyv. národnosti české, náboženství katolického, živícími se většinou prací tovární.

Trojtřídní škola.

Zastávka české západní dráhy, mlýn, železárny, výroba surového železa a litiny z vysokých pecí přetavovacích, dílna na stroje. doly na železnou rudu. Závody klabavské jsou majetkem města Rokycan.

Kolvín, vesnice ležící na jihozápadním úpatí hory Palcíře, vzdálená 3 hodiny cesty od Rokycan při okresní silnici do Rožmitálu, čítá 72 čísel pop. s 576 obyv. národnosti české, náboženství katolického.

Obyvatelstvo živí se zemědělstvím a rolnictvím a náleží farou do Skořic.

Dvoutřídní škola.

Asi $1/4$ hodiny od vsi na třech skaliskách jsou nepatrné zbytky hradu Drštky (u lidu zvané Losumberk, což na německé Ramsperk poukazuje).

R. 1353.—1376. připomíná se Dobrohost z Ramsperka, jenž posledně na Dvorci seděl. R. 1390. drželi hrad Nachval, Sezema, Břeněk a Zdeněk, synové Dobrohostovi, z nichž Břeněk r. 1431. Drštku sám měl. Když odúmrť po něm vyhlášena, připovídali se k Drštce Dobrohost z Ramsperka a syn jeho Břeněk. Po smrti Břeňka, řečeného Drštky, dal král Jiří hrad s vesnicemi Mirošovem, Skořicí a jiným zbožím Oldřichovi z Rakové na Radyni, však tento postoupil jej Václavovi Lukavcovi z Račína r. 1455. Hrad tehdáž stál, ale spustl rychle.

Kornatice, vesnice ležící v hluboké kotlině na potoku Mešenském při trati obchodní dráhy a okresní silnici z Mirošova

do Šťáhlav vedoucí, čítá 40 čísel pop. s 330 obyv., Čechy, katolíky, živícími se zemědělstvím a prací v dolech. Dolejší část vesnice sluje Uhry.

Farou a školou náležejí do Mešna.

Poplužní dvůr velkostatku šťáhlavského.

Samota „Kukárna“ $^1/_2$ *km* východně.

Kornatice, druhdy Konratice zvané, byly sídlem vladyk soujmenných, kteří erbu Lažanských z Bukové užívali. Tvrz jejich stála buď tam, kde nyní panský dvůr jest nad vesnicí, neb pod rybníkem blíže mlýna u samé vesnice.

R. 1379. drželi Konratice bratři Přibík a Jindřich. Bušek z Konratic patronoval s pány z Homberka v Mešně r. 1395. Přech z Konratic jmenuje se zhusta v letech 1421.—56. R. 1483. připomíná se co svědek Abraham z Konratic.

Na pozemcích kornatických stávala tvrz a ves J a v o r; lesnímu oddílu, kde bývala ves, říká se dosud Javor a kde tvrz bývala „na zámečku“. Tvrziště jest dosud valem i příkopem obklopeno. Rod pánů z Javora připomíná se zhusta ve století 14. a 15., zejména Časlav z Javora r. 1373., 1377., Cajcha z Javora 1409. a 1415. jako svědkové se uvádějí. Jaroslav a Kunrát z Javora byli roku 1420. odpovědníky Pražanů, Jaroslav pak seděl v Blovicích r. 1427.

Nejznamenitější byl Olfart z Javora, který stál k Táborům r. 1427.; l. 1428. byl purkrabím na Vildštejně a později na Radyni. Císař Zikmund zapsal mu veškeré zboží kláštera skalického r. 1436., kterýž zápis dcera jeho ukázala r. 1454.

Mimo tyto pány z Javora též Drslav řečený Javor r. 1391. v Šťahlavicích a Otík řečený Javor ze Všenic r. 1406. se jmenují.

K ř í š e, B ř a s y a D a r o v á tvoří místní obec o 141. čís. pop. s 1720 obyv., z nichž jest 1356 národnosti české, 364 německé, 1688 náboženství katolického, 32 náboženství israelitského.

Obyvatelstvo živí se hornictvím a zemědělstvím. Jednotřídní expositura školy k Hornímu Stupnu náležející.

Fara v Horním Stupně.

Vzdálenost od Rokycan činí 10 *km*. Kříše a Břasy spojeny jsou okresní silnicí 2 *km* dlouhou. Darová leží 4 *km* západně na pravém břehu Mže.

Ke Křišům náležejí samoty: Dvůr, Bašta, Podháj, Amerika.

Uhelné doly, sklárna, výroba zemitých barev, továrna na kyselinu sirkovou, továrna na hliněné zboží; pošta a četnická stanice.

Darová přiškolena jest k Vranovicům a farou náleží k Radnicům.

V Darové jest poplužní dvůr hraběte Šternberka.

Kříše náležely r. 1498. k hradu Březině a zůstaly r. 1562. při odprodeji Březiny při pánech rodu Černínů. R. 1623. odňaty byly Heřmanovi Černínu z Chudenic a dostaly se koupí Janu z Klenového, od něhož je převzal r. 1626. Příchovský z Příchovic.

Lhota, vesnice při silnici ze Šťahlav do Rokycan, 9 *km* od tohoto města vzdálená, čítá 59 čís. pop. s 387 obyv. nár. české, náb. katol.

Obyvatelé náležejí farou do Plzence; škola dvoutřídní byla založena r. 1872.

Zaměstnáním obyvatelstva jest polní hospodářství a práce v továrnách.

Samoty: Pozorka a Hvížďalka.

Nedaleko Lhoty leží zaniklá ves Cháchov, již r. 1379. držel Vilém. R. 1412. koupila na ní plat kapitula kostela Pražského. Císař Zikmund zapsal Ch. Ryzmberským z Janovic, avšak právě tehdáž ves spustla. V 16. století byla v držení Bohuchvalů, později Markvartů z Hrádku a r. 1557. přikoupena od obce města Rokycan.

Litohlavy, vesnice ležící 4 *km* severoz. od Rokycan na pravém břehu potoka Oseckého, čítají 85 čís. pop. se 606 obyv. č., katol., náležejícími farou do Rokycan.

Obyvatelé živí se polním hospodářstvím.

Dvoutřídní škola od r. 1800.

Litohlavy patřily k Rokycanům zároveň s Nadryby a Újezdem již r. 1363.

Na homolovitém pahorku 436 *m* vysokém zdálí viditelném stojí kostelíček s třemi věžičkami, zasvěcený Panně Marii. Vystavěn byl od obce rokycanské r. 1744. za ochránění města od moru, který v l. 1680., 1689. a 1713. silně v Čechách zuřil, a od něhož Rokycany dvakráte byly ušetřeny.

Samoty: poustevna pod Vršíčkem, hájovna a mlýn.

Mešno, vesnice ležící nad potokem Mešenským na silnici ze Sp. Poříčí do Rokycan při obchodní dráze Mirošovské 6 *km* od Sp. Poříčí vzdálená, čítá 32 čísla pop. s 255 obyv. českými, katolickými. Obyvatelé živí se polním hospodářstvím a hornictvím.

Farní chrám Nejsvětější Trojice vystavěn jest v slohu románském; kolem něho jest hřbitov.

Trojtřídní škola v nové budově; stará škola nalézá se uprostřed návsi a připomíná se již r. 1786.

Stanice obchodní dráhy.

Samoty: mlýn Podmešenský 1 *km* jižně, hájovna v lese Hlubokém 1 *km* jihových.

Fara v Mešně připomíná se již r. 1352. Patronátní právo vykonávali 1361.—1370. Bohuslav ze Švamberka, r. 1395. Jaroslav a Sezema z Homberka s Buškem z Konratic, r. 1415. Zdeněk z Čičova, poručník sirotků Homberských, r. 1422. Jan a Zbyněk z Homberka.

Mirošov, městys ležící v rozsáhlé kotlině při okresní silnici a při obchodní dráze $8^1/_2$ *km* jihových. od Rokycan vzdálený, čítá 196 čísel pop. s 2102 obyv., z nichž jest 2089 národnosti české a 13 německé, 2066 katolíků a 36 israelitů.

Pětitřídní obecná dívčí a chlapecká škola.

Prostranné náměstí, na východě ohraničené pivovarem, na západě kostelem sv. Josefa.

Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím, řemesly a prací v uhelných dolech.

Farní chrám sv. Jakuba se hřbitovem stojí opodál obce. Pamětihodné jsou četné sochy svatých, zdobící náměstí a prostranství u silnice. Mirošov má poněkud ráz pohorské vesnice, jsa roztroušen, jen skupina budov vždy se k sobě tulí. Zvláštní část obce tvoří budovy za mostem železničním k východu mezi silnicemi do Skořic a do Dobříva, jíž se říká dílem na drahách, dílem Korsika. Podél silnice k Dobřívu stojí ve vzdálenosti 1 *km* budovy důlní a několik domků. Podél silnice do Rokycan roztroušeny jsou od dolu Leop. až na hřeben návrší domky pro úředníky a zřízence dolů. Na východ od silnice rokycanské jest prachárna a skladiště dynamitu.

Níže farního chrámu stojí dělnická kolonie, jíž se říká v Chylicích aneb v Dubí. Na úpatí kopce Svatovojtěšského jsou na severu 3 a na jihu 1 domek zvané „Na poušti."

Samoty: Janov, Holubí kout, Dvorecký mlýn, Na štole, v Lomech.

Nejstarší zmínka o Mirošově činí se r. 1366., kdy Dobrohost z Ramsperka daroval 2 dvory ve vsi Mirošově klášteru dominikánskému v Plzni. Roku 1400. byl majitelem M. Vilém ze Žďáru, který témuž klášteru daroval kopu ročního platu ze vsi M. Roku 1454. držen Mirošov k Drštce, později tvořil statek pro sebe a byl v druhé polovici 16. stol. majetkem Griespeků na Kacerově. Roku 1616. prodal Blažej Griespek Mirošov s několika vesnicemi Adamovi Vratislavovi z Mitrovic. V rodině té udržel se do r. 1726., kdy jej Jan Antonín Vratislav z Mitrovic prodal c. k. dvorské ko- za 226.000 zl. Roku 1868. koupil jej Dr. Strousberg, r. 1879.

dostal se knížeti Colloredo-Mansfeldovi, od něhož jej koupilo těžířstvo mirošovských kamenouhelných dolů.

Roku 1871. byla ves Mirošov povýšena na městys.

Chylicemi nazývá se několik domků blíže kostela sv. Jakuba při silnici do Rokycan vedoucí. Místo to jest prastaré a připomíná se již r. 1192., darováno bylo klášteru břevnovskému za škody ve válce utrpěné a s tímto klášterem vyměnil je okolo roku 1211. Soběhrd syn Bezpremův za Levinice na Ohři, poněvadž blíže Chylic měl rozsáhlé statky.

Ve 14. století sídlil zde zvláštní rod pánů z Chylic. Roku 1391. spadly statky v Chyticích na krále a hlásili se k nim Petr a Zachariáš z Chylic s jinými příbuznými, jimž také právem byly přiřknuty. Pánové z Chylic měli též patronátní právo při farním kostele v Chylicích.

Léta 1427. Sigmund, farář z Chylic, učinil pořízení o svém statku a nemaje jiných příbuzných na živě, odkázal jej Přechovi ze Seče. L. 1487. klášter chotěšovský zastavil ves Hrobčice bratřím Jiřímu a Benedovi Cukrům z Chylic, kteroužto zástavu král Vladislav II. potvrdil; týmž bratrům zastaven r. 1494. i les Vysoká. R. 1534. připomíná se Jiřík Cukr z Chylic. Statek chylický držel r. 1532. Čeněk z Říčnice a prodal jej městu Rokycanům. Nyní náleží k Mirošovu.

Nejstarší budova v Mirošově jest zámek, jehož starší část vystavěl r. 1550. Florian Griespek, novější část na počátku 18. stol. Jan Antonín z Mitrovic.

Památnou jest doba, kdy v Mirošově býval farářem český spisovatel Vojtěch Nejedlý r. 1813.—1826.; tenkráte na faře mirošovské scházeli se přední vlastenci a spisovatelé čeští Dobrovský, Hněvkovský, Puchmajer, Sedláček a bratr farářův Jan Nejedlý.

Mokrouše, vesnice ležící při okresní silnici z Plzně do Rokycan asi $1/2$ *km* od Tymákova východně, čítají 44 čísla pop. s 290 obyv. národnosti české, nábož. katolického.

Obyvatelé živí se polním hospodářstvím a náležejí školou do Tymákova, farou do Plzence.

R. 1379. držel Mokrouše s Cháchovem Vilém z Fussperka.

Moštice, vesnice ležící severovýchodně od Radnic čítá 27 čísel pop. a 179 obyv., živících se hornictvím a polním hospodářstvím. Školou i farou náleží obec ta k Radnicům. R. 1379. tvořili Moštice se Svinnou statek vladyky Božetěcha.

Němčovice, vesnice ležící 3 *km* severně od Radnic, čítají 26 čísel pop. s 253 obyv. Čechy, katolíky, náležejícími k farnosti radnické.

Zaměstnání obyvatelstva jest zemědělství a hornictví.

Domky sestaveny jsou do kruhu.

Trojtřídní škola.

Továrna na kyselinu sirkovou, doly kamenouhelné.

Samota: Hrnčírna.

K Němčovicům náleží Kamenec, ležící 3 *km* severně od Radnic na pravém břehu potoka Radnického na samých hranicích okresu rokycanského, zbirovského a kralovického, čítá 37 čísel pop. a 358 obyv. živících se většinou prací v uhelných dolech.

Kamenec dělí se na tři skupiny, z nichž Oužlabí a Na louce mají zvláštní jména.

Výroba kyseliny sirové.

Samota: Listopad 2 *km* jižně.

K školní obci němčovické náleží též osada Sv. Barbora s 14 čís. pop. a 111 obyv. Pouze potok Radnický odděluje tuto osadu od Kamence; náleží k místní obci Radnicům.

R. 1379. byly Němčovice v držení svobodníků. Později náležely pánům z Kolovrat.

K Němčovicům přiškolena jest Lhotka, vesnice ležící na návrší na levém břehu potoka Radnického 4 *km* severně od Radnic v politickém okresu královickém. Čítá 20 čísel pop. s 216 obyv. národnosti české, náboženství katolického, živícími se polním hospodářstvím.

Ku Lhotce patří osada Chockov, ležící na návrší na levém břehu potoka Radnického 5 *km* severně od Radnic s 12 čísly pop. a 132 obyv. Chockov, původně Chotkov, někdy tvrz, původiště Chotkův z Chockova (nyní Chotkova) držel roku 1370. Kuneš Pracek ze Lhoty. R. 1379. seděl tu Slavibor, l. 1395. Václav, l. 1413. Petr z Bojanovic. V 15. století ves vypálena a zbylo tu pouhé popluží, které drženo k hradu Libštejnu. Později se zase příbytky přistavovaly, avšak r. 1622. byl Chockov zase pust a roku 1652. celý lesem zarostl.

Samoty: dvůr Obora $1^{1}/_{2}$ *km* severozáp. a mlýn Pšeničkův 1 *km* jihových.

Nevido, vesnice ležící při okresní silnici ze Sp. Poříčí do Rokycan 7 *km* jižně od tohoto města, čítá 45 čísel pop. s 415 obyv. českými, katolickými, náležejícími farou do Mešna a školou do Veselé.

Zaměstnání obyvatelstva jest polní hospodářství a hornictví.

V obci jest nová zděná kaplička s pěknou kopulí.

Samoty: Holubí kout, poplužní dvůr a myslivna v Kamínkách.

V jménu myslivny zachovala se paměť někdejší tvrze a vsi Kamýku, která stála tam, kde nyní poplužní dvůr se nalézá. Z majitelů tvrze známe jen Jakuba z Kamýka r. 1368. a Václava r. 1379. Část vsi náležela tehdáž vladykům Hynkovi a Drslavovi. Léta 1375. Mikuláš z Kamýka s Přibíkem z Konratic prodali část Konratic za 5 kop Václavovi z Kamýka. Poslední toho rodu Kateřina z Kamýka byla vdova po Bernartovi ze Švamberka r. 1459.

Osek, vesnice ležící v přívětivém údolí na křižovatce okresních silnic 4 *km* severně od Rokycan, čítá 142 čísla pop. s 1110 obyv. národnosti české, z nichž jest 1088 katolíků a 22 israelitů. Obyvatelstvo živí se zemědělstvím a hornictvím.

Farní chrám Nanebevzetí Panny Marie vystavěn jest v slohu románském; obecná čtyřtřídní škola založena byla r. 1797.

Zámek a poplužní dvůr velkostatku zbirovského.

Před farou stojí kaplička Panny Marie, druhá kaple jest v dolejší části obce. Mimo tyto kapličky jsou zde sochy: sv. Jana Nepomuckého, sv. Isidora a socha Matky Boží.

S Osekem tvoří místní obec Vitinka, ležící na holé výšině 2 *km* západně při okresní silnici, a čítá 40 čís. pop. s 306 obyv.

Samota: Hudlice.

Na Oseku bylo sídlo téhož erbu jako ve Volduchách.

Budivoj z Oseka připomíná se v listu kláštera kladrubského mezi šlechtou z Plzeňska r. 1240. a v druhé polovici 14. století Lipolt starší a Lipolt mladší z Oseka zhusta se jmenují co svědkové od r. 1373. Jeden Lipolt byl úředníkem probošta vyšehradského r. 1383. a podkomořím arcibiskupským r. 1393., jiný patronem v Dejšině a sídlel v Horomyslicích. Potomek jeho Jan psal se z Horomyslic a na Osece.

Roku 1541. byl Jan Muchka z Bukové a na Osece ustanoven poručníkem dětí a statku Oldřicha Lažanského z Bukové. Po Muchkovi, zemřelém r. 1567., držela Osek jeho vdova Anna Muchková z Počernic. Po ní dostal se O. Václavu staršímu ze Svárova, manželu Ludmily Muchkové. Později byla tvrz Osecká spojena s Březinou a prodána r. 1628. Ludmile Přichovské. Její dcery a dědičky prodaly Březinu a tvrz Osek Petrovi Malovcovi z Chýnova za 30.500 kop míš. R. 1660. připadl Osek Františkovi Přibíkovi. R. 1700. koupil Osek hrabě Ferd. Nostic, od toho pak r. 1774. hrabě Jan ze Šternberka, jenž jej ještě téhož roku prodal c. k. hornímu

Roku 1359. drželi Přívětice bratří Otto a Zichar z Přívětic, kteří téhož roku se Zdeňkem z Újezda vykonávali patronátní právo v Přívěticích. Roku 1372. zavázali se bratří Zdeněk a Blažej z Přívětic platiti klášteru mělnickému $1\frac{1}{2}$ kopy gr. z lesa v Čečkovicích.

Roku 1379. byly Přívětice rozděleny na tři části: jednu držel Jiří, druhou Blahuta a Zdeněk, třetí Amcha.

Na počátkuu století 15. připomíná se roku 1404. Soběhrd z Přívětic co patron kostela farního, avšak r. 1406. náleželo právo to Pútovi z Vranova a Něprovi řečenému Duč, který též r. 1427. s Dobešem ze Skomelna nového faráře dosadil. Poslední, kdož příjmí z Přívětic nesl, byl Oldřich z Přívětic seděním na Horšově Týně. Roku 1465. byly Přívětice příslušenstvím hradu Březiny, s nímž se v ten čas dostaly v držení Bohuslavovi ze Svinař. Po roce 1567. seděli zde Černínové z Chudenic až do bitvy bělohorské. Skonfiskované zboží Černínů koupil r. 1623. Jan z Klenového. Roku 1661. byla tvrz Přívětice již pusta.

Východně od Přívětic, v té části lesa, kde se říká Z h o ř, lze spatřiti dosud nepatrné stopy zaniklé vesnice stejného jména.

R a d n i c e, město ležící uprostřed homolovitých rudonosných hor 22 *km* severovýchodně od Plzně a 12 *km* severně od Rokycan při stoku potoka Chomelského se Škaredým, čítají 281 čís. pop. s 2611 obyv., z nichž jest 2607 národnosti české a 4 národnosti německé. 2483 katolíci. 3 protestanté a 121 israelita. Domy sestaveny jsou těsně při sobě v pravidelných řadách směrem od severovýchodu k jihozápadu. Náměstí má tvar různoběžníka, jehož délka jest čtyřikrát větší šířky.

Farní chrám vystavěný ve slohu pozdní renaissence zasvěcen jest sv. Václavu a jsou při něm ustanoveni tři duchovní. Hřbitov katolický nalézá se těsně při městě v rozměru 40 *a*. Farní budova zdobena jest deskou a poprsím Puchmayerovým.

Synagoga náboženské obce israelitské.

Pětitřídní obecná a měšťanská škola chlapecká a pětitřídní dívčí, pokračovací škola průmyslová o třech třídách.

Pošta, telegraf, nádraží. Výstavná radnice, v níž mimo úřad obecní umístěna jest knihovna čtenářského spolku Puchmír a sbírky musejní. Obvodní lékař, lékárna, městská spořitelna. Parní pila, šindelárna, parketárna, továrna na duté sklo, kruhová cihelna, mlýn, pivovar, dvě sladovny, továrna na bramborový škrob a syrub, kamenouhelné doly.

Obyvatelstvo živí se hornictvím, řemesly a polním hospodářstvím. Každý čtvrtek jest týdenní trh, výročních trhů jest sedm.

Východně 1 *km* vzdálí na vrchu Kalvarie zvaném jest kaple vystavěná v podobě řeckého kříže ve slohu renaissačním, k ní vede 14 kapliček.

Na hřbitově stojí kaple sv. Rozalie

Samoty: ovčín, Dvorce, Puchmírka a hájovna.

Radnice náležely od dávna k hradu Zbirohu, kterýž se dostal r. 1338. pánům z Rožmberka. Za vlády pánů tohoto rodu (1361. Petr a Jošt, 1380. Petr a Jan, 1386. Jindřich) osada velmi utěšeně zkvétala a již ke sklonku st. 14. mluví se o purkmistru radnickém, ač teprvé r. 1418. na přímluvu Oldřicha z Rožmberka Radnice za městečko povýšeny byly. Za erb dostala se Radnicům červená růže v bílém poli, znak to Rožmberků. Po Rožmbercích držel Radnice nějaký čas probošt Jan z Kolovrat, který r. 1478. je prodal bratřím Jaroslavovi a Zdeslavovi ze Šternberka. Na počátku století 16. byly Radnice od zboží zbirožského odloučeny a prodány Pešíkům z Komárova, kteří Radnickým potvrdili dosavadní výsady a všelikých robot a platů je osvobodili.

Před rokem 1540. postoupili Pešíkové jedné polovice Radnic Alžbětě Kolovratové z Vrtby a druhé Černínům z Chudenic. Dosáhše tito i druhé polovice, vládli zde delší čas. Na prosbu Jana hraběte Černína povýšil císař Maxmilian r. 1570. Radnice za město. R. 1607. prodali Černínové jednu polovinu Radnic Janovi z Klenového, jehož spatřujeme od roku 1623 vládnouti celým zbožím radnickým, protože Černínům pro účastenství ve vzpouře statky jejich byly skonfiskovány a prodány. Syn Janův Vilém z Klenového prodal zboží radnické Jiřímu Přichovskému z Přichovic r. 1638., po jehož smrti se dostaly Radnice koupí Anně Alžbětě Frucweinové. R. 1651. přešly v majetek Malovcův z Chýnova a Vimperka, později vládli zde hrabata z Bubna a Litic až do r. 1758., kdy dostalo se zboží radnické nynějším držitelům hrabatům ze Šternberka, z nichž vynikl zvláště Kašpar ze Šternberka (1761—1838), proslavený přírodozpytec a zakladatel českého musea.

Farní chrám v nynější své podobě upraven byl r. 1720.

V Radnicích působil jako farář od r. 1806.—20. básník Antonín Jar. Puchmajer. On byl horlivým vlastencem a založil v Radnicích čtenářský spolek pod protektorátem hraběte Kašpara ze Sternberka.

Raková, vesnice ležící při úpatí vrchu Kotle 4 *km* jihozápadně od Rokycan při okresní silnici, čítá 37 čísel pop. s 261 [illegible] národnosti české, nábož. katolického.

Školou náleží do Veselé, farou do Rokycan.

Poplužní dvůr velkostatku šťahlavského.

Rokycany, královské svobodné město, rozkládají se na 49° 44′ 22″ severní šířky a 31° 16′ 11″ východní délky ve výšce 370 *m* nad mořem v kotlině obklopené se všech stran lesnatými vrchy v podobě kruhu, jehož průměr měří asi 10 *km*. Vystavěno jest město po obou březích řeky Klabavky při stoku potoků Padrťského s Boreckým 15 *km* východně od Plzně při erární silnici a české západní dráze a čítá 421 dům s 5010 obyv., z nichž jest 4816 Čechů, 189 Němců, 4862 katolíci, 11 protestantů a 135 israelitů

Město zaujímá plochu 61 *Ha* a sestává z vlastního města a dvou předměstí, jež zovou se Na Pátku (pražské předměstí) a Kamení (plzeňské předměstí). V dřívějších dobách bylo město opevněno, obehnáno jsouc hradbami a příkopy, což vše až na některé zbytky jest odstraněno; příkopy zasypány a na místě jejich rozkládají se zahrady a sady. Rokycany mívaly 5 bran, z nichž zachovaly se dosud Plzeňská na straně západní s říšským znakem a nápisem, vztahujícím se ke korunovaci Karla VI. a jeho choti Alžběty r. 1723.. a Saská na straně severní z r. 1529.

Město jest výstavné, má dvě náměstí tvaru obdélníkového; velké „Marianské“ měří 120 *a*, menší „Svatojanské“ 70 *a*.

Děkanský chrám Panny Marie Sněžné v severovýchodní části velkého náměstí jest prostorná budova o třech lodích, vystavěná ve slohu renaissančním. Služby boží obstarávají tři duchovní.

Hřbitovní kostel Nejsvětější Trojice má dva vysoké renaissanční štíty.

Mimo jmenované chrámy připomenouti jest kapli pod Kalvarií u mostu a kapli na Kalvarii na vrchu druhdy Voldušském zvaném, k níž vede 13 kapliček. Celý vrch nyní upraven v sady.

Na velkém náměstí stojí socha Panny Marie, na menším socha sv. Jana Nep. a poblíž Kamení kříž (zvaný černý).

Měšťanská škola pro hochy, měšťanská škola pro dívky a 2 obecné pětitřídní školy. Opatrovna zal. r. 1838. Pokračovací průmyslová škola, zimní hospodářská škola, ústav hudební a pokrač. škola pro dívky.

Chudobinec pro 13 osob, 28 nadací k podpoře chudých a 8 nadací ku podpoře nemajetných studujících; parní a rašelinové lázně.

V Rokycanech jest c. k. okresní hejtmanství, c. k. okr. soud, c. k. berní úřad a inspektorát, stanice c. k. finanční stráže, c. k. četnictva a okresní zastupitelstvo.

Na náměstí velkém jest radnice, v níž mimo městský úřad jest umístěn i okresní soud a berní úřad.

Nejdůležitější průmyslové závody v Rok. jsou: Železná huť Bedřichova, jirchárna, továrna na výrobu koksu, parní pila. slévárna, parní mlýn, pravovárečný a obecní pivovar, plynárna.

Výročních trhů jest pět. Peněžní ústavy: spořitelna městská a hospodářská záložna.

Z 20 spolků jsou jedny podpůrné, jiné zábavné, vzdělávací aneb výhradně národních účelů sobě hledící.

Obyvatelstvo živí se řemesly, obchodem a polním hospodářstvím.

Samoty: myslivny v Němčičkách a pod Žďárem.

Dějiny.

První zmínka o Rokycanech děje se r. 1110. Na žádosť knížete Vladislava, zápasícího o trůn český se svým bratrem Bořivojem. přijel císař Jindřich V. do Rokycan a rozhodl ve prospěch knížete Vladislava. Po druhé připomínají se Rokycany r. 1117. Biskup pražský Bedřich obdržel od knížete Soběslava Újezd u Rokycan, jejž jeden dvořan knížecí za svůj pokládal; Újezd zůstal biskupovi, dotyčný dvořan spokojil se vesnicí „Lazy“, kterou mu biskup od jmění kostela pražského postoupil. Majetek biskupů pražských u Rokycan se nalézající rozmnožil se r. 1146., když král Vladislav biskupovi za odstoupení Nebřežin klášteru plasskému daroval některé dědiny u Rokycan.

Až do polovice století 14. celé Rokycany náležely pod panství biskupů pražských; když však první arcibiskup pražský Arnošt z Pardubic farní kostel rokycanský přemenil v proboštství se 6 kanovníky řádu sv. Augustina, rozděleno dosavádní zboží biskupské na dvě části: jedna zůstala pod panstvím arcibiskupovým, druhá náležela bezprostředně k proboštství rokycanskému.

Rokycany požívaly během druhé polovice 14. století přízní arcibiskupů mnohých výsad městských, nejdůležitější však byla pro ně výsada arcibiskupa Olbrama ze Škvorce. Tento přihlížeje k tomu, že obyvatelé Rokycan nemalý náklad vedli na hražení města, učinil jim milost, aby, pokud on žije, mohli se svým majetkem svobodně nakládati. Tyto výsady potvrdil jim arcibiskup Zbyněk z Hasemberka, který Rokycany jmenuje městem trhovým.

Ve válkách husitských stály Rokycany při straně husitské; za to r. 1420. Plzeňští mocí Rokycan opanovali. Panství Plzeňských dlouho netrvalo, již 22. února 1421. byli z Rokycan od Žižky vypuzeni; ale během války ještě několikráte byly od strany katolické dobyty.

Pod pansvtím arcibiskupů pražských zůstaly Rokycany až do [illegible]. Toho roku zapsal císař Zikmund Rokycany Janu Malov-

covi z Pacova, strýci Jana ze Švamberka, kterémuž Jan Malovec panství svého v Rokycanech postoupil.

V držení Švamberků zůstaly Rokycany až do konce 15. století. Roku 1498. vyplatil je král Vladislav ze zástavy spolu s přináležejícími k nim vesnicemi Litohlavy, Újezdem a Nadryby sumou 1200 kop gr., kteroužto sumu Rokycanští sami zapravili tak, že králi 400 kop gr. ze svého dali a ostatních 800 kop gr. si vypůjčili. Tuto sumu měli si Rokycanští na úrocích a užitcích města vybírati, a král jim slíbil, že Rokycany od komory královské nemají býti zastavonány, leč by si arcibiskup pražský jich sám zase na králi vymohl.

Roku 1546. jmění Rokycanských rozmnoženo tím, že jim král Ferdinand I. za pomoc 500 kop gr. mu poskytnutou zastavil proboštství rokycanské se vším příslušenstvím s tou podmínkou, aby chovali dva kněze řádné, kteří by službu Boží s pílí vedli. Týž král k žádosti purkmistra a vší obce města Rokycan majestátem daným na hradě Pražském r. 1562. polepšil Rokycanům znak takto: aby totiž nosili v erbu a pečeti štít barvy červené, v němž od spodku polovice štítu zeď bílá z kvadrátu, na níž dvě věže z každé strany, mající u spodku dvéře a čtyři okna se stínkami, mezi kterýmiž věžemi jich starý štít a erb s půl biskupem pod korunou v bílém rouše.

Rokycanům, které požívaly v 16. století všech práv měst královských, nescházel již jen titul královského města: toho domohli se měšťané r. 1584. na císaři Rudolfovi II. za 6000 dolarů.

Utěšený rozvoj města zničen válkou třicetiletou. Rokycany stály při straně stavů odbojných a byly za to potrestány tím, že jim r. 1623. veškeré statky, jichž během 15. a 16. století koupí nabyly, byly odňaty. Jmenovitě byly to: Nadryby, Litohlavy a Újezd, získané r. 1498.; dědiny v Timákově, Cháchově a Mokroušich zakoupené r. 1557. od Šebastiána Markvarta z Hrádku; Hrádecko téhož r. zakoupené od Anežky ze Snopoušova; statky v Německé Bříze, Ejpovicích, Želčanech, Lhotě, Němčovicích, Habrové, Klabavé a Nynicích, náležející druhdy proboštství rokycanskému, jichž byly získaly od císaře Maxmiliana r. 1575.

Ačkoli obci dle císařské resoluce z r. 1628. všecky statky a důchody měly býti vráceny, tož přece Nadryby, Bříza Německá, Újezd a Nynice, r. 1623. klášteru plasskému postoupené, zůstaly klášteru tomu, a opětná žádosť za jich navrácení r. 1660. navždy byla odmrštěna.

Jak ve válce třicetileté město a okolí trpělo, patrno z toho, že z 162 domů, které r. 1618. ve městě byly, zbylo r. 1654. jen 126; v šesti pak vesnicích k městu náležejících zůstalo r. 1654. toliko 86 osedlých. totiž 59 sedláků, 6 pohořelých, 10 chalupníků a 11 zahradníků.

Rokycany se po válce třicetileté dlouho nemohly zotaviti, tak že r. 1688. měly jen asi 700 obyv.

Také století 18. mnohé pohromy Rokycanům přineslo; r. 1712. zuřil tu mor, ve válkách za císařovny Marie Terezie několikráte leželo tu vojsko, na jehož vydržování město mnoho muselo přispívati; roku pak 1784. skoro celé město popelem lehlo i s kostelem děkanským.

Kostel postaven znovu r. 1788., věž přistavěna teprve r. 1823.

Rokycany jak viděti v 17. a 18. století velikými pohromami byly stíhány, a přec mohou se počítati mezi nejzámožnější obce české. zvláště obecní jmění jest znamenité.

Z mužů, kteří se v Rokycanech zrodili anebo tu blahodárně působili, sluší jmenovánu býti:

Mistr Jan Rokycana, jmenovaný arcibiskup strany pod obojí;

Srnec z Varvažova Jakub, latinský básník a právník narozený v Rokycanech r. 1520;

Bartoloměj Srnec z Varvažova narozen r. 1552. v Rokycanech:

Antonín Kraft narozen r. 1751. v Rokycanech, hudební spisovatel;

Mikuláš Kraft. syn Antonínův, proslulý hudebník;

Josef Čejka, lékař, professor a spisovatel český, narozen v Rokycanech r. 1812;

Ferdinand Hejrovský, právník, nar. r. 1769. v Rokycanech, proslavil se jako purkmistr rodného svého města péčí o rozkvět jeho;

Jan Hejrovský. nar. r. 1799., byl vrchním nadlesním a spisovatelem;

Karel Hejrovský, c. k. horní rada a prof hornické akademie;

František Karlík, hudební spisovatel;

Jan Lodl, paedagogický spisovatel.

S e d l e c, vesnice ležící asi 2 *km* jihozápadně od Plzence na pravém břehu řeky Úslavy, čítá 65 č. p. a 558 obyv., z nichž jsou 552 národnosti české, 6 národnosti německé, 556 katolíci a 2 protestanté.

Farou a školou náleží k Plzenci.

Obyvatelé živí se většinou prací v rozsáhých železárnách [illegible]ých.

Nedaleko továrny jest socha sv. Jana Nep. z r. 1814., blíže panského dvora sloup s Božími mukami z r. 1780.

Poplužní dvůr velkostatku šťáhlavského; výroba železného zboží z pecí přetavovacích a železného smaltovaného nádobí.

Sedlec jest osada stará. R. 1272. potvrzuje se klášteru chotěšovskému držení dvou lánů v Sedlci. R. 1379. byla část Sedlce v držení Jindřicha z Letkova. R. 1419. postoupil Oldřich z Letkova dědiny své v Sedlci v dluhu 150 kop grošů Mikuláši Korandovi z Plzně, a ten r. 1437. postoupil dědiny ty svým dcerám. R. 1446. připomíná se Jindřich Švajda ze Sedlce co svědek.

Skomelno, vesnice ležící $2^1/_2$ *km* severovýchodně od Radnic na úpatí lesnatého pohoří zbirovského severně od hory Radče, čítá 76 čísel pop. s 485 obyv. národnosti české, nábož. katolického, živícími se polním hospodářstvím a hornictvím.

Farou i školou náleží k Radnicům.

R. 1379. seděl tu Otík ze Skomelna a kolem r. 1400. jeho synové Dobeš a Jaroslav. Pozůstalá po Jaroslavovi vdova prodala Skomelno a Újezdec Ondřejovi Čapkovi ze Suleva, po jehož smrti zbožím tím vdova jeho, rozená Harantová, vládla.

R. 1456. držel Skomelno s Újezdcem Harant z Vařin, kterému bylo v rozepři o dědictví přisouzeno. Dalšími držiteli byli Černínové z Chudenic, jimž r. 1623. bylo Skomelno odňato a připojeno k statku zbirovskému, ale dětem potrestaného Černína navráceno na srážku polovice statku přívětického, jim náležejícího. Od Černínů přešlo Skomelno r. 1631. v majetek Petra Příchovského z Příchovic, který je nepochybně k statku Radnickému připojil.

Skořice, vesnice rozkládají se $3^1/_2$ *km* východně od Mirošova při okresní silnici, čítá 110 čísel pop. s 926 obyvateli národnosti české, z nichž jest 898 katolíků a 28 israelitů.

Obyvatelstvo živí se hornictvím a polním hospodářstvím. Části obce nesou jména: Ves, Líští, Kreslovna a Mlýny.

Farní chrám sv. Václava, při němž se nalézá hřbitov, má křtitelnici z r. 1414. a byl vlastními faráři osazen již v století 14.; právo patronátní vykonávali pánové z Drštky, jimž i ves Skořice náležela. Po válkách husitských stal se filiálním kostelem sv. Jakuba v Chylicích. R. 1791. zřízena ve Skořicích lokalie a ta r. 1854. přeměněna v samostatnou faru.

Trojtřídní škola.

Ke Skořicům náleží Štítov s 27 čísly pop. a 209 obyv.

Smečice leží na návrší nad řekou Klabavkou 8 *km* severozápadně od Rokycan při okresní silnici z Chrástu do Radnic a čítají

42 čísel pop. s 245 obyvateli národnosti české, náboženství katolického.

Školou náležejí do Bušovic, farou do Dejšiné.

Kaple zasvěcena jest sv. Václavu.

Samota: Telínský mlýn.

Obyvatelstvo živí se hlavně polním hospodářstvím.

Tvrz Smečice byla původním sídlem soujmenného rodu. Zejména uvádí se r. 1243 Abraham ze Smečic a r. 1374. Jan, syn Čeňkův, ze Smečic. R. 1379. drželi Smečice Sezema a Bořek, náležela jim zároveň část Dýšiny, Kyšice a část Sedlecka a Kokocka. R. 1454. jmenuje se Bušek z Vrtby seděním na Smečicích, a r. 1484. nalézáme Smečice v držení Jošta z Tupadel. R. 1544. drželi Malesičtí z Poutnova společně tvrz, dvůr a ves Smečice s jiným zbožím; roku 1550. rozdělili se o zboží společné a Smečice dostal Bedřich Malesický z Poutnova. Syn jeho Jan prodal statek smečický obci města Plzně r. 1581., a od té doby zůstaly Smečice při statcích plzeňských.

K Smečicům náleží osada Sedlecko, ležící na návrší nad řekou Mží 1 *km* severových. od Smečic vzdálena. Čítá 9 pop. čísel a 49 obyv. První zprávu o této osadě máme z r. 1181. Čeč ze Železnice odprodav klášteru plasskému, vsi Vlkov a Bykov koupil si za stržené peníze ves Sedlecko nad Mží. R. 1581. uvádí se Sedlecko co ves pustá.

Střapole, vesnice ležící na návrší nad řekou Mží při trati dráhy radnicko-stupenské na okresní silnici 8 *km* severozápadně od Rokycan, čítá 30 čísel pop. a 176 obyv. národnosti české, náboženství katolického.

Farou patří do Horního Stupna, školou do Bušovic. Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím.

Roku 1400. hlásil se Racek ze Švamberka spolu s Otíkem z Chrastu k dědictví v Bušovicích a Střapoli. Syn Rackův Lipolt ze Švamberka seděním v Střapoli a Václav Točník z Plzně prodali poddaným svým r. 1449. dědiny ve Střapoli právem zákupním. R. 1563. koupila obec města Plzně krčmu ve Střapoli a přikoupila celou ves ke svým statkům od Bedřicha Malesického z Poutnova r. 1581.

Stupno Horní i Dolní leží 15 *km* severovýchodně od Plzně a 8 *km* severně od Rokycan na potoku Březinském při okresní silnici a odbočce západní dráhy. V Stupně Horním jest 84 čísel pop. a 663 obyv., z nichž 650 Čechů, 13 Němců, 654 katolíci a 9 israelitů; v Stupně Dolním 56 čísel pop. a 555 obyv.

národnosti české, z nichž jest 540 katolíků a 15 israelitů, celkem v místní obci 140 čísel pop. a 1218 obyv.

Obyvatelé živí se hornictvím a polním hospodářstvím.

Farní chrám sv. Vavřince vystavěn byl r. 1881. ve slohu románském; ke hřbitovu přiléhá hrobka hrabat Šternberků. Při chrámu farním ustanoveni jsou dva duchovní.

Šestitřídní obecná škola v nové budově z r. 1887. má tři pobočky a náležejí k ní exponované školy jednotřídní v Březině, jednotřídní v Kříších a dvoutřídní ve Vranově. Na počátku tohoto století vyučovalo se v nízké dřevěné chalupě poblíž nynější školní budovy; r. 1825. vystavěna budova nová, v níž rozšířena škola r. 1865. o třídu druhou, r. 1873. změněna ve čtyřtřídní a r. 1876. v pětitřídní.

Fara v Horním Stupně byla již r. 1361. a patronem kostelním byl toho roku Otík z Chrástu. R. 1380. vykonávali zde právo patronátní Hynek, Jan a Bušek, bratří z Vížky, r. 1402. Jan ze Švamberka na Stupně. Později fara zanikla a kostel stupenský r 1713. přidělen k Radnicům jako filiální; r. 1784. zřízena fara opět. R. 1449. patřilo Stupno k hradu Březině a sdílelo s ním osudy od té doby.

Ve Stupně jest stanice železniční, mlýn, pila, továrna na caput mortuum a ultramarin, cihelna a značné kamenouhelné doly.

Svejkovice, vesnice pod Žďárem, při potoku Novohamerském a Mlýnském, tekoucím od Holoubkova k Rokycanům, při erární silnici, čítají 48 čísel pop. většinou zděných se 400 obyv. národnosti české, náboženství katolického, živícími se polním hospodářstvím a prací v továrnách.

Dvoutřídní škola založena r. 1887.

Do r. 1894. náležela obec Svejkovice do okresu Zbirovského.

Šťáhlavy, vesnice ležící v údolí na levém břehu řeky Úslavy při křižovatce okresních silnic z Plzně do Spáleného Poříčí a z Blovic do Rokycan, 10 *km* jihozápadně od tohoto města, čítají 130 čísel pop. a 1189 obyv., z nichž jest 1176 Čechů, 13 Němců, 1167 katolíků, 1 protestant a 21 israelita.

Čtyřtřídní škola.

Obyvatelstvo živí se polním hospodářstvím a prací v továrnách.

Farní chrám sv. Vojtěcha. Hřbitov nalézá se asi $^1/_2$ *km* na západ a jest na něm kaple s hrobkou Černínů, někdejších držitelů Šťahlav. Pošta, telegraf, nádraží, zámek, pivovar, lihovar, výroba dřívek na sirky, parní mlýn s pekárnou, umělecký mlýn, poplužní dvůr.

K Šťahlavům náleží hraběcí zámek Kozel 2 *km* na východ ležící, vystavěný koncem 18. stol. hrabětem Vojtěchem Černínem. Kolem zámku jest krásný rozsáhlý park; v zámku jest archaeologické museum, v němž uloženy jsou památky, nalezené v bližším i dalším okolí šťahlavském.

Samoty: hájovny ve Svidné a na Hájku, myslivny na Kozlu a v bažantnici, Bambouskův mlýn, nyní výrobna dřevěných zátek do sudů, tři cihelny.

Tvrz pánů Šťahlavských stála ve Šťahlavech, tam, kde jest nyní hostinec u císaře Františka Josefa řečený, uprostřed návsi naproti zámku od Krištofora Kokořovce z Kokořova (zemřel 1665.) vystavěnému. Posud na zahradě hostince viděti lze veliký val s příkopem asi $^2/_3$ obvodu obnášející. První paměť o pánech Šťahlavských sahá do r. 1318. a vymřeli někdy ku konci 16 století.

Do r. 1239. náležely Šťahlavy klášteru kladrubskému; toho roku dostaly se kostelu sv. Vavřince v Plzenci za osadu Benešovice, kterou od řečeného kostela král Václav I. klášteru kladrubskému daroval. Když se kostel sv. Vavřince dostal v držení kláštera chotěšovského, nalézáme r. 1272. tento klášter v držení dvou lánů v Šťahlavech.

V století 14. a 15. byly Šťahlavy v držení Šťahlavských ze Šťahlav, z nichž r. 1366. uvádí se Hynek ze Šťahlav. R. 1379. byly Šťahlavy v držení několika vladyků, z nichž Jindřich měl největší díl. R. 1393. postoupil Markvart z Bukšic všechno právo své na dědinách ve Šťahlavech, které od krále Václava IV. obdržel, Drslavovi z Javora.

Roku 1449. jmenuje se co držitel Šťáhlav Beneda, který co člen jednoty Strakonické pálil a hubil ve krajích, kde Jiří z Poděbrad měl své stranníky. R. 1457. držel Šťáhlavy Mareš ze Šťáhlav seděním v Ejpovicích, r. 1501. Beneda ze Šťáhlav.

Dalšími držiteli Šťáhlav byli Doupovci z Doupova, kteří r. 1539. Šťáhlavy prodali ryt. Jiřímu Kokořovci z Kokořova na Všerubech za 6600 kop gr. míšenských, jehož rod zbožím tím až do 18. století vládl.

Napotom dostalo se panství Šťáhlavské Černínům z Chudenic a od těch r. 1816. nynějším držitelům hrabatům Waldštejnům.

T i m á k o v (T y m á k o v), vesnice ležící při okresní silnici z Plzně směrem k Mirošovu vedoucí 7 *km* jihozápadně od Rokycan rozdělen jest potokem Timákovským na část západní a výčítá 119 čísel pop. s 965 obyv. národnosti české, nábož.

Obyvatelé živí se z největší části polním hospodářstvím a náležejí farou po Plzence.

Škola čtyrtřídní připomíná se již na počátku tohoto století.

Ložisko železné rudy.

Část Timákova náležela k záduší farního kostela v Dobřanech, náležejícího klášteru chotěšovskému. R. 1470. prodala obec dobřanská osm lánů, čtyři pusté a čtyři osedlé v Timákově Vilémovi z Račína a paní Dorotě z Otova, manželce jeho. R. 1491. vyplatil klášter chotěšovský ves Timákov a opět ji postoupil kostelu Dobřanskému.

Po r. 1557. dali si rokycanští vložiti do desk zemských část Timákova, již byli od Šebastiána Markvarta z Hrádku a na Nekmíři s jiným ještě zbožím koupili, a smluvivše se se záduším kostela sv. Víta v Dobřanech, jemuž až do té doby část Timákova náležela, vyměnili ji s ním za některé pozemky v Horní Lukavici jim náležející r. 1561. Od té doby náležel celý Timákov obci města Rokycan.

Trokavec, vesnice ležící 10 km. jihových. od Rokycan, čítá 50 čísel pop. s 506 obyv. národnosti české, náboženství katolického, živícími se polním hospodářstvím a hornictvím.

Farou náleží do Skořice; v Trokavci jest dvoutřídní škola.

Část obce asi 300 kroků od Trokavce s 20 čísly pop. sluje Pančava.

Samota: hájovna $1/2$ *km* severových.

Újezd Kamenný, vesnice ležící 3 *km* jihových. od Rokycan při potoku Černém se 78 čís. pop. a 550 obyv. tvoří s Kocandou, mající 20 čísel pop. a 106 obyv., místní obec. Obyvatelé jsou dílem rolníci, dílem hutníci. horníci a tovární dělníci.

U blízkého rybníka Ježku, jejž napájí Černý potok, jsou železné hamry, kde se vyrábějí lopaty.

R. 1379. náležel vladykům Přibíkovi, řečenému Randak a Blahutovi. Později dostal se v držení města Rokycan, k nimž dnešního dne farou a školou náleží.

Újezd sv. Kříže, vesnice ležící $1/2$ hodiny západně od Radnic při trati dráhy radnicko-stupenské a erární silnici, čítá 80 čísel pop. s 686 obyv., z nichž jest 596 Čechů, 90 Němců, 670 katolíků a 16 israelitů.

Obyvatelstvo živí se hornictvím a polním hospodářstvím.

Filiální chrám Pozdvižení sv. Kříže vystavěn jest v slohu románském a přifařen jest k Radnicům.

Obecná škola dvoutřídní česká založena r. 1885.

Uhelné doly, továrna na tabulové sklo.

Samoty: hájovna, Příkočov a Burešovna.

Ujezd sv. Kříže založen byl Dobrohosty. R. 1379. náležel Ctiborovi ze Švamberka s Vranovicemi, Krašovem, Potokem a Kamennou Horou.

Veselá, vesnice rozložená na úpatí vrchu Kotle při okresní silnici ze Sp. Poříčí do Rokycan, 5 *km* od tohoto města vzdálená, čítá 54 čís. pop. s 436 obyv. národ. české, nábož. katol., živícími se polním hospodářstvím a hornictvím.

Škola založená r. 1832. jest nyní trojtřídní.

Poplužní dvůr velkostatku šťahlavského.

Samota: „Peklo" 5 čís. pop. na jihovýchodu výběžku Kotle.

Roku 1379. drželi Veselou Amcha a Časlav. R. 1430. podepsán jest co svědek na listině plasského kláštera Amcha z Veselé. Tomuto Amchovi, jeho manželce Elišce a synu Habartovi prodal klášter kladrubský 21 kop 16 gr. platu na poddaných v Hrobčicích.

Týž Amcha odkázal faře u sv. Bartoloměje v Plzni 1 kopu 4 gr. platu.

Vísky, vesnice ležící 10 *km* jihovýchodně od Rokycan při okresní silnici ze Spál. Poříčí do Rokycan vedoucí, čítají 43 čísel pop. a 250 obyv. národnosti české, nábož. katolického, živících se polním hospodářstvím a hornictvím.

Farou náleží obec do Skořic, školou do Trokavce.

Vísky teprvé nedávno byly vyloučeny z místní obce Trokavce.

Volduchy, vesnice ležící 4 *km* severovýchodně od Rokycan v údolí po obou březích potoka Haberského a po úbočí vrchu Plecháče při okresní silnici, čítá 210 čísel pop. s 1526 obyv. národnosti české, z nichž jest 1519 katolíků a 7 israelitů.

Filiální chrám sv. Bartoloměje, vystavěný r. 1821, patří k farnosti Osecké. Socha Panny Marie Bolestné pochází z r. 1729. Škola byla založena r. 1793.; nyní jest čtyřtřídní.

Obyvatelé živí se polním hospodářstvím, řemesly a hornictvím.

Mlýn a výroba bičišť.

Samoty: Díly a Habr.

Majitelé Volduch ve 13. a 14. století užívali erbu Dobrohostů z Plané. Z nich připomíná se r. 1289. Sulislav a r. 1362. Ruthart, patron kostela v blízké Lhotě.

Téhož roku učinil Rinart z Volduch nadání klášteru dominikánskému v Plzni za spasení duše otce svého Dluhovoje; bratr Rinartův byl toho času převorem kláštera toho.

Roku 1379. náležely Volduchy s Dlouhou Lhotou Bohuslavovi vamberka.

V o l e š n á. vesnice ležící na návrší $1^1/_2$ *km* od pravého břehu Mže, 4 *km* severozápadně od Radnic, čítá 41 čís. pop. s 296 obyv. národ. české, nábož. katol., živícími se polním hospodářstvím.

Farou náleží k Liblínu, školou do Němčovic.

Samoty: hájovna a mlýn Žíkovský.

V r a n o v, vesnice ležící na okresní silnici z Nadryb do Radnic 4 *km* od tohoto města jihozápadně, čítá 97 čísel pop. většinou zděných s 1530 obyv., z nichž jest 1280 Čechů, 250 Němců, 1480 katolíků, 23 protestanté a 27 israelitů.

Farou náleží do Horního Stupna. Dvoutřídní škola česká, exponovaná z Horního Stupna a trojtřídní škola německá.

Obyvatelstvo živí se mimo polní hospodářství hlavně hornictvím a hutnictvím.

Poplužní dvůr velkostatku liblínského.

Továrna na tabulové sklo, továrna na oleum, kyselinu solnou, sirkovou, dusičnou, sůl Glauberovu a různé lučebniny. Pánev vranovská chová kamenné uhlí.

R. 1379. byl Vranov v držení vladyků Ješka, Jiříka a Zdeňka.

V r a n o v i c e, vesnice ležící 4 *km* jihovýchodně od Radnic uprostřed kamenouhelné pánve, čítají 90 čísel pop. se 788 obyv. národnosti české, náboženství katolického.

Obyvatelstvo patří k farnosti hornostupenské a živí se polním hospodářstvím a hornictvím.

Trojtřídní škola od r. 1859.

Samoty: u Kolečků a Podhájí.

V š e n i c e, vesnice ležící $1^1/_2$ *km* západně od Dolního Stupna při potoce Korečníku, čítají 42 čís. pop. většinou zděná s 313 obyv. Obyvatelé živí se polním hospodářstvím a hornictvím. Školou i farou náleží obec do Horního Stupna.

Ves Všenice dána byla klášteru kladrubskému roku 1115. od jakéhosi Žíry. Na listině z r. 1363. podepsán jest co svědek Rupert ze Všenic řečený Hřešihlavec. Roku 1379. drželi Všenice Rupert s Blahutou.

XXII.

Statistický přehled.

Číslo	Místní obec	Katastrální obec	Osady a samoty	Fara
1	Blovice	Blovice	Kamensko Chudinka	Blovice
2	Borovno	Borovno	Borovno Dolní Koukalka	Těnovice
3	Bzí	Bzí	Čabuzí	Letiny
4	Čičov	Čičov Hořice	—	Těnovice
5	Čížkov	Čížkov	—	Čížkov
6	Domyslice	Domyslice	—	Blovice
7	Drahkov	Drahkov	Dubiny Pozorka	Blovice
8	Hradiště	Hradiště Boušov	Hladoměř	Blovice
9	Chlum	Chlum	—	Seč
10	Chocenice	Chocenice	Loudavá	Blovice
11	Chouzov	Chousov	—	Chválenice
12	Chválenice	Chválenice Borek Nebylov.	Planiny	Chválenice
13	Jarov	Jarov	Čábuzí	Prádlo
14	Komorno	Komorno Kotousov	Suš	Blovice
15	Lhota Chocenická	Lhota Chocenická	—	Blovice
16	Lhotka Hradišťská	Lhotka Hradišťská	—	Blovice
17	Lipnice	Lipnice	—	Spál. Poříčí
18	Losina	Losina	Bambousek	Chválenice
19	Louňava	Louňava	Krahulice	Blovice
20	Lučiště	Lučiště	—	Těňovice
21	Milínov	Milínov	Hádky. Pod zámkem	Chválenice
22	Míšov	Míšov	—	Těňovice
23	Mitrovice Nové	Mitrovice Nové Chynín, Planiny	Borovno Dolní	Mitrovice Nov.
24	Mýtov	Mýtov	—	Mitrovice Nov.
25	Nebylovy	Nebylovy Borek Nebylov.	Prusiny	Prusiny
26	Nechanice	Nechanice	—	N. Mitrovice
27	Netunice	Netunice	Mrtol	Prusiny
28	Nezbavětice	Nezbavětice	—	Chválenice
-	Nezvěstice	Nezvěstice Volešná	Malá strana	Chválenice

blovický.

Pošta	Roku 1880 bylo		Roku 1890 bylo		Přibylo		Ubylo	
	obyvatelů	domů	obyvatelů	domů	obyv.	domů	obyv.	domů
Blovice	1755	211	1765	226	10	15	—	—
Sp. Poříčí	363	48	325	48	—	—	38	—
Letiny	162	21	154	21	—	—	8	—
Sp. Poříčí	577	77	533	76	—	—	44	1
Čížkov	645	79	528	81	—	2	117	—
Blovice	452	67	414	68	—	1	38	—
Letiny	264	40	258	42	—	2	6	—
Blovice	326	54	359	54	33	—	—	—
Blovice	296	51	290	52	—	1	6	—
Blovice	576	71	518	76	—	5	58	—
Nezvěstice	107	21	116	21	9	—	—	—
Nezvěstice	617	99	591	99	—	—	26	—
Blovice	457	56	447	62	—	6	10	—
Blovice	213	26	169	25	—	—	44	1
Blovice	134	18	106	17	—	—	28	1
Blovice	122	19	122	20	—	1	—	—
Sp. Poříčí	504	79	505	82	1	3	—	—
Šťáhlavy	551	80	580	85	29	5	—	—
Blovice	331	54	294	55	—	1	37	—
Sp. Poříčí	383	55	376	61	—	6	7	—
Nezvěstice	425	61	424	67	—	6	1	—
Sp. Poříčí	477	57	444	60	—	3	33	—
Sp. Poříčí	1259	164	1124	164	—	—	135	—
Sp. Poříčí	286	41	238	43	—	2	48	—
Šťáhlavy	368	57	353	59	—	2	15	—
Sp. Poříčí	264	43	226	44	—	1	38	—
Šťahlavy	323	46	330	49	7	3	—	—
Šťahlavy	260	48	261	48	1	—	—	—
Nezvěstice	563	71	585	79	22	8	—	—

Číslo	Místní obec	Katastrální obec	Osady a samoty	Fara
30	Sp. Poříčí	Sp. Poříčí Vlkov	Dražkovice, Karlov, Hvížďalka, Lhotka	Sp. Poříčí
31	Předenice	Předenice	Nový mlýn	Prusiny
32	Přešín	Přešín	Krahulec	Čížkov
33	Seč	Seč	Sv. Barbora	Seč
34	Selčany	Selčany	—	Chválenice
35	Struhaře	Struhaře	—	Blovice
36	Střižovice	Střižovice	—	Prusiny
37	Šťáhlavice	Šťáhlavice	Hájek Lopatárna	Šťahlavy
38	Štítov	Štítov	Habří	Blovice
39	Těňovice	Záluží Těňovice	Labešský mlýn Pod strání	Těňovice
40	Újezd Hradišťský	Újezd Hradišťský	—	Blovice
41	Újezd Chocenický	Újezd Chocenický	Pod hrází	Seč
42	Újezd Železný	Újezd Železný	Kbely	Čížkov
43	Únětice	Únětice	Hluboká	Blovice
44	Vildštejn	Vildštejn Chlumánky	—	Blovice
45	Vlčice	Vlčice	Huť Železná	Blovice
46	Vohřeledy	Vohřeledy	—	Těňovice
47	Zhůř	Zhůř	—	Prádlo
48	Žákava	Žákava	—	Chválenice
49	Žďár	Žďár	Klady	Blovice
50	Ždírec	Ždírec	Smedrov, Myť	Blovice

Pošta	Roku 1880 bylo		Roku 1890 bylo		Přibylo		Ubylo	
	obyvatelů	domů	obyvatelů	domů	obyv.	domů	obyv.	domů
Sp. Poříčí	1959	229	1820	239	—	10	139	—
Přeštice	290	44	296	46	6	2	—	—
Čížkov	446	60	463	61	17	1	—	—
Blovice	333	58	289	58	—	—	44	—
Nezvěstice	170	25	159	26	—	1	11	—
Sp. Poříčí	328	52	283	52	—	—	45	—
Blovice	476	75	438	77	—	2	38	—
Šťahlavy	426	58	431	58	5	—	—	—
Blovice	355	52	312	52	—	—	43	—
Sp. Poříčí	381	52	352	54	—	2	29	—
Blovice	151	25	138	25	—	—	13	—
Blovice	234	34	213	34	—	—	21	—
Čížkov	495	67	466	71	—	4	29	—
Blovice	260	37	246	38	—	1	14	—
Blovice	208	35	237	36	29	1	—	—
Blovice	522	76	476	78	—	2	46	—
Sp. Poříčí	535	70	511	74	—	4	24	—
Blovice	151	19	152	21	1	2	—	—
Nezvěstice	559	74	527	79	—	5	32	—
Blovice	202	32	192	31	—	—	10	1
Blovice	456	70	459	72	3	2	—	—
	22104	3070	20895	3166				

Číslo	Místní obec	Katastrální obec	Osady a samoty	Fara
1	Bolevec	Bolevec	Malý Bolevec, Bílá Hora, Košutka, Zavadilka	Plzeň
2	Božkov	Božkov	Kristýnov	Plzeň
3	Bříza Horní	Bříza Horní	Na Čabalkách	Ledce
4	Bříza Německá	Bříza Německá	Dykův mlýn	Druzdová
5	Bukovec	Bukovec	Papírna Weissova	Plzeň
6	Černice	Černice	Bručná	Plzenec
7	Čižice	Čižice, Borek Štěňovický	V Lipí	Prusiny
8	Dejšina	Dejšina	Horomyslice, Nová Huť	Dejšina
9	Dolany	Dolany, Habrová	—	Druzdová
10	Doubravka	Doubravka	Sv. Jiří, Sklárna, Lopatárna, Nová Hospoda	Plzeň
11	Doudlevce	Doudlevce	—	Litice
12	Druzdová	Druzdová	Kostel sv. Máří Majdaleny	Druzdová
13	Hrádek Červený	Hrádek Červený	—	Dejšina
14	Hradiště	Hradiště	—	Plzeň
15	Hromice	Hromice	Bykov, Jalovčiny, Kamenice	Planá
16	Chotina	Chotina	—	Planá
17	Chrást	Chrást	Kouřim, Dobřiškov, Zábělá	Dejšina
18	Kostelec	Kostelec	—	Planá
19	Koterov	Koterov	—	Plzenec
20	Křimice	Křimice	Hornička, ovčín	Vejprnice
21	Kyšice	Kyšice	—	Dejšina
22	Ledce	Ledce	Dubí	Ledce
23	Letkov	Letkov	—	Plzenec
24	Lhotka	Lhotka	—	Všeruby
25	Litice	Litice	Matildin důl	Litice
	Lobzy	Lobzy	Letná, Vyšehrad	Plzeň

plzeňský.

Pošta	Roku 1880 bylo		Roku 1890 bylo		Přibylo		Ubylo	
	obyvatelů	domů	obyvatelů	domů	obyv.	domů	obyv.	domů
Plzeň	681	96	1002	116	321	20	—	—
Plzeň	583	94	810	107	227	13	—	—
Třemošná	349	43	451	55	102	12	—	—
Třemošná	571	70	643	81	72	11	—	—
Plzeň	289	37	392	40	103	3	—	—
Plzeň	601	91	717	102	116	11	—	—
Plzeň	505	73	554	76	49	3	—	—
Dejšina	719	105	772	107	53	2	—	—
Plzeň	413	68	476	81	63	13	—	—
Plzeň	545	75	942	90	397	15	—	—
Plzeň	444	62	774	86	330	24	—	—
Plzeň	403	59	501	69	98	10	—	—
Plzeň	417	67	397	68	—	1	20	—
Plzeň	59	11	95	12	36	1	—	—
Kazňov	900	97	870	102	—	5	30	—
Břasy	287	45	281	45	—	—	6	—
Dejšina	817	133	949	127	132	—	—	6
Břasy	98	11	67	11	—	—	31	—
Plzeň	431	71	473	75	42	4	—	—
Křimice	872	85	930	86	58	1	—	—
Dejšina	552	95	639	95	87	—	—	—
Plzeň	517	73	565	75	48	2	—	—
Plzeň	239	40	292	48	53	8	—	—
Všeruby	110	17	126	17	16	--	—	—
Litice	1694	132	2110	154	416	22	—	—
Plzeň	242	35	790	57	548	22	—	—

Číslo	Místní obec	Katastrální obec	Osady a samoty	Fara
27	Nadryby	Nadryby	—	Planá
28	Nebřem	Nebřem	Kokořov, Nová hospoda	Ledce
29	Ninice	Ninice	—	Planá
30	Nekmíř	Nekmíř	Lipovice	Všeruby
31	Planá	Planá	Kacerovský mlýn	Planá
32	Plzeň	Plzeň	Lochotín, Košutka, Vinice, Amerika, Bory	Plzeň
33	Plzenec	Plzenec	—	Plzenec
34	Příšov	Příšov	—	Ledce
35	Račice	Račice	Zámeček	Malesice
36	Radobyčice	Radobyčice	—	Štěňovice
37	Senec	Senec	Na Bílé Hoře, Čertův mlýn	Druzdová
38	Škvrňany	Škvrňany	Žižkov, Zelený dvůr, Mariin důl	Plzeň
39	Štěňovice	Štěňovice	Nový dvůr	Štěňovice
40	Tatina	Tatina	—	Krašovice
41	Tlucná	Tlucná	—	Vejprnice
42	Třemošná	Třemošná	Hamr, Hynkův důl, Plasský důl, Sklárna	Ledce
43	Újezd	Újezd	Chlum, Na kostelíku, Na Švabinách, K Bukovci	Plzeň
44	Útušice	Útušice	—	Štěňovice
45	Vejprnice	Vejprnice	Nová Hospoda	Vejprnice
46	Vochov	Vochov	Červený mlýn	Vejprnice
47	Záluží	Záluží	Na Krkavci Na Vorlíku	Ledce
48	Zruč	Zruč	—	Druzdové
49	Žichlice	Žichlice	Třemošnice	Planá
50	Žilov	Žilov	Stejskaly Bouchalka	Ledce

Pošta	Roku 1880 bylo		Roku 1890 bylo		Přibylo		Ubylo	
	obyvatelů	domů	obyvatelů	domů	obyv.	domů	obyv.	domů
Břasy	270	34	262	37	—	3	8	—
Všeruby	401	52	382	56	—	4	19	—
Břasy	254	35	234	38	—	3	20	—
Všeruby	489	60	500	65	11	5	—	—
Břasy	202	24	221	25	19	1	—	—
Plzeň	38883	1681	50221	1995	11338	314	—	—
Plzenec	1532	186	1672	187	140	1	—	—
Plzeň	203	23	239	26	36	3	—	—
Plzeň	369	49	381	50	12	1	—	—
Plzeň	367	58	402	60	35	2	—	—
Plzeň	296	47	331	51	35	4	—	—
Plzeň	976	122	1807	149	831	27	—	—
Plzeň	884	125	927	128	43	3	—	—
Plzeň	187	26	229	30	42	4	—	—
Nýřany	746	55	1038	76	292	21	—	—
Třemošná	1403	112	1741	134	338	22	—	—
Plzeň	321	51	494	62	173	11	—	—
Plzeň	356	54	378	59	22	5	—	—
Plzeň	1040	102	1571	130	531	28	—	—
Křimice	359	39	433	41	74	2	—	—
Plzeň	348	45	413	54	65	9	—	—
Plzeň	371	48	518	63	147	15	—	—
Kazňov	412	53	390	52	—	—	22	1
Plzeň	415	53	409	52	—	—	6	1
	64522	4919	81811	5602				

Soudni okres

Číslo	Místní obec	Katastrální obec	Osady a samoty	Fara
1	Bezděkov	Bezděkov	—	H. Stupno
2	Borek	Borek	—	Rokycany
3	Březina	Březina	Starý dvůr	H. Stupno
4	Bušovice	Bušovice	Kolna	Dejšina
5	Ejpovice	Ejpovice	—	Dejšina
6	Hrádek	Hrádek Nová Huť	Bouchalka Račov Dlouhá Louka	Mirošov
7	Chomle	Chomle	Čeňkov	Radnice
8	Kakejcov	Kakejcov	—	Mešno
9	Klabava	Klabava	—	Rokycany
10	Kolvín	Kolvín	—	Skořice
11	Kornatice	Kornatice	—	Mešno
12	Kříše	Kříše Břasy Darová	Sv. Anna, Podháj, Bašta, Amerika	H. Stupno
13	Lhota	Lhota	Hvížďalka, Pozorka	Plzenec
14	Litohlavy	Litohlavy	Lazaret, Vršíček	Rokycany
15	Mešno	Mešno	—	Mešno
16	Mirošov	Mýť Mirošov	Chylice, Mytě, Lomy, Na poušti	Mirošov
17	Mokrouše	Mokrouše	Čilina, Sv. Martin	Plzenec
18	Moštice	Moštice	—	Radnice
19	Němčovice	Němčovice	Hrnčírna, Listopad, Kamenec	Radnice
20	Nevido	Nevido	Holubí Kout	Mešno
21	Osek	Osek Vitinka	Hudlice, Hory, Labutinka	Osek
22	Padrť	Padrť	—	Skořice
23	Příkosice	Příkosice	Pančava	Mirošov
24	Přívětice	Přívětice	Skřež, U Cajthamlů	Radnice
25	Radnice	Radnice	Sv. Barbora, Dvorec	Radnice

rokycanský.

Pošta	Roku 1880 bylo		Roku 1890 bylo		Přibylo		Ubylo	
	obyvatelů	domů	obyvatelů	domů	obyv.	domů	obyv.	domů
Břasy	313	35	305	37	—	2	8	—
Rokycany	504	78	544	76	40	—	—	2
Břasy	664	86	725	103	61	17	—	—
Dejšina	471	79	487	80	16	1	—	—
Dejšina	659	89	699	91	40	2	—	—
Rokycany	537	54	660	85	123	31	—	—
Radnice	304	42	283	44	—	2	21	—
Mirošov	258	33	244	33	—	—	14	—
Rokycany	798	99	686	99	—	—	112	—
Mirošov	589	72	575	77	—	5	14	—
Mirošov	346	41	330	38	—	—	16	3
Břasy	1433	134	1733	141	300	7	—	—
Šťáhlavy	357	51	355	57	—	6	2	—
Rokycany	625	93	603	93	—	—	22	—
Mirošov	246	30	242	31	—	1	4	—
Mirošov	2247	200	2322	222	75	22	—	—
Plzenec	320	45	290	45	—	—	30	—
Radnice	195	27	179	27	—	—	16	—
Radnice	564	79	561	87	—	8	3	—
Mirošov	335	45	305	45	—	—	30	—
Rokycany	1357	181	1417	183	60	2	—	—
Mirošov	566	61	529	65	—	4	37	—
Mirošov	747	93	766	101	19	8	—	—
Radnice	734	75	702	79	—	4	32	—
Radnice	3021	327	2739	301	—	—	282	26

Číslo	Místní obec	Katastrální obec	Osady a samoty	Fara
26	Raková	Raková	—	Rokycany
27	Rokycany	Rokycany	Němčičky. Korečník. Čilina. Podhuť	Rokycany
28	Sedlec	Sedlec	—	Plzenec
29	Skomelno	Skomelno	—	Radnice
30	Skořice	Štitov Skořice	Kreslovna	Skořice
31	Smečice	Smečice	Sedlečko. Telín	Dejšina
32	Stupno Horní	Stupno H. a D. Vranov	Hořovský zámek Rozděří	H. Stupno
33	Střapole	Střapole	—	H. Stupno
34	Svejkovice	Svejkovice	—	Mýto
35	Šťáhlavy	Šťáhlavy	Kozel. Svídná. Bambousek. Hájek	Šťáhlavy
36	Timákov	Timákov	—	Plzenec
37	Trokavec	Trokavec	Pančova	Skořice
38	Újezd Kamenný	Újezd Kam. Pavlovsko	Kocanda. Ve Žďáru	Rokycany
39	Újezd u Sv. Kříže	Újezd u Sv. Kříže	Přkočov. Bohemia. Šopovna	Radnice
40	Veselá	Veselá	Kaminky. Peklo	Mirošov
41	Visky	Visky	—	Skořice
42	Volduchy	Volduchy	Díly. Habr. U mlýna	Osek
43	Volešná	Volešná	Žikov	Liblín
44	Vranovice	Vranovice	—	H. Stupno
45	Všenice	Všenice	—	H. Stupno

Pošta	Roku 1880 bylo		Roku 1890 bylo		Přibylo		Ubylo	
	obyvatelů	domů	obyvatelů	domů	obyv.	domů	obyv.	domů
Rokycany	291	37	253	37	—	—	38	—
Rokycany	4927	428	5010	421	83	—	—	7
Plzenec	575	63	559	63	—	—	16	—
Radnice	509	75	485	75	—	—	24	—
Mirošov	1069	136	1131	128	62	—	—	8
Dejšina	299	51	293	51	—	—	6	—
Břasy	2695	220	2755	243	60	23	—	—
Břasy	171	30	176	30	5	—	—	—
Rokycany	425	47	400	48	—	1	25	—
Šťáhlavy	1180	118	1189	130	9	12	—	—
Plzenec	941	115	966	119	25	4	—	—
Mirošov	594	70	506	70	—	—	88	—
Rokycany	782	115	739	112	—	—	43	3
Břasy	576	68	684	79	108	11	—	—
Rokycany	440	50	427	53	—	3	13	—
Mirošov	327	41	275	39	—	—	52	2
Rokycany	1408	209	1400	210	—	1	8	—
Radnice	340	41	296	41	—	—	44	—
Břasy	794	87	787	86	—	—	7	1
Břasy	350	42	313	42	—	—	37	—
	37126	4224	36925	4317				

Opravy a doplňky.*)

Stránka 7., řádek 2. zdola: stůj silurské místo devonské; řád. 21. shora: stůj Mikulka č. Mikolandov, neb vrch Mikoleckého.

Str. 8., řád. 22. shora: má státi slepence, droby a křemence, místo slepence čili droby.

Str. 8, řád. 26. shora: stůj Chlumy místo chlumy.

Str. 15. řád. 4.: vynecháno buď slovo sice.

Chocenický potok vlévá se do Úslavy, nikoli do Uhlavy.

Str. 22. Doplniti jest výměru některých rybníků v soudním okresu Plzeňském: Velký 64 ha., Košinář 6·5 ha., Senecký 9 ha., Třemošenský 5 ha., Šídlovský 2·34 ha., Novák (místo Nováček) 1 ha., Drahotín 0·64 ha., (místo 11 ha.).

Str. 40., řádek 17. shora stůj: na břehu Mže místo Berounky.

Str. 70., řád. 2. shora má státi: Tamtéž jakož i v nejbližším okolí Plzně množství cihel a tašek se vyrábí.

Str. 72., řád. 7. stůj: v Hor. Stupně a na Břasích.

Str. 86., V rubrice „Patron chrámu“ místo Karel hrabě ze Schönbornů stůj: JUDr. Stanislav Vopršálek, zemský advokát v Plzni.

Str. 88. Při ♁ sv. Bartoloměje vypuštěn buď letopočet 993.

Str. 93., řádek 13. shora má zníti: Vyšší dívčí škola jest v Plzni. (Vypustí se: a v Rokycanech.)

Str. 101., řád. 11. a 12. shora: stůj c. k. revírní horní úřad místo c. k. horní hejtmanství.

Str. 102., řád. 1. zdola: dělostřelecký pluk čís. 22.

Str. 117., řád. 3. shora: místo odsouvá-li čti odsouvá.

Str. 117., řád. 4. shora: místo řožeň čti rožeň.

Str. 117., řád. 20. shora: místo oráčové čti oračove.

Str. 120., řád. 5. zdola: místo v plzenskej čti plzenskejch.

Str. 121., řád. 1. shora: místo mezníkách čti mezníkach.

Str. 122., řád. 1. zdola: místo a kostí čti z kostí.

Str. 122., řád. 3. zdola: místo hroty, kopí stůj hroty kopí.

Str. 125., řád. 2. shora: místo mezi, pod čti mezi a pod.

Str. 126., řád. 15. shora: místo nejčelněji čti nejčetněji.

Str. 126., řád. 14. zdola: místo vypocínovány čti vypocívány.

Str. 126., řád. 13. zdola: místo hroty, kopí čti hroty kopí.

Str. 126., řád. 15. shora: místo předcházek čti předcházet.

Str. 133., řád. 2. shora stůj: plzeňského, klatovského a stříbrského.

Str. 144., řád. 3. zdola stůj do Žďáru místo do Seče.

---

*) Dílem z příčiny té, že mezi tiskem získáno některých pokynů a zpráv důležitých od znalců odborných, jež měly za následek jednak opozdění ve vydání spisu tohoto, jednak nesrovnalosť některých dat v prvých arších s dáty pozdějšími, dílem proto, že v době vydávání staly se skutečné změny, připojuje se tento stručný přehled oprav a doplňků. — Drobnějších nedopatření a chyb tiskových pominuto v důvěře, že laskavým čtenářem budou opraveny.

OBSAH.

MAPA OKRESNÍHO HEJ

Výňatek »Nové m

Kreslil N. Hanf.

ANSTVÍ PLZEŇSKÉHO.

v král. Českého«.

Nomenklaturu redigoval V. **Kotyška.**

DATE DUE			